

Shri Bhagvad Gita

with

Complete 745 Verses
(incorporating original Shlokas)

5th Edition

By

Rajvaitya J. K. Shastri, Gondal

सा २८
SHI

Published by

The Rasashala Aushadhashram,
Gondal-Kathiawad.

सा २८
SHI

Price: Rs. 4-0-0

Bhadrapad
2008

August
1952

શ્રી ભગવદ્ ગીતા

નો

પરિચય

ટૂંકું નામ

ગીતા નામના ધણા ગ્રંથો છે, શિવ ગીતા, દેવી ગીતા, મણેશ ગીતા વગેરે દેવતાઓનાં નામ સાથે જોડાયેલો ગીતા શબ્દ તે તે દેવતાની સ્તુતિ રૂપે તે તે દેવની ગીતા તરીકે જાણખ્યા છે. પરંતુ ગીતા એ જે અધરના નામથી જગતને સર્વશ્રેષ્ઠ વિદિત ગ્રંથ તો શ્રી ભગવદ્ ગીતા છે. આ ગીતા શબ્દ, ભગવદ્ગીતા માટે ધણાં જાઓમાં વપરાયેલો છે, ગીતામાંથી તે બધામાં અવતરણો લેવાયાં છે. આશરે હજાર વર્ષ પહેલાં થયેલા ઇતિહાસકાર અલબેરનીએ પણ પોતાના ગ્રંથમાં આ ગ્રંથને ગીતા નામથી વાપરેલો છે મહાભારતના બીજા પર્વમાં યુદ્ધ પ્રસંગેના કૃષ્ણ અને અર્જુનના સંવાદને હંદબદ્ધ રવરૂપ આપનાર ગ્રંથકર્તા વેદ વ્યાસ પોતે પણ ભગવદ્ ગીતા માટે માત્ર ગીતા શબ્દ વાપરે છે. ગીતાના શ્લોકની હજી સંખ્યા સંખંધે પ્રતિષ્ઠા કરતાં તેઓ કહે છે કે ગીતાયા માનમુચ્યતે આવી રીતે “ગીતા” શબ્દ બીજા કોઈ પણ ગ્રંથનું નહિ પરંતુ ધીરકાવ્ય મહાભારતમાંથી ઉપરુક્ત તત્ત્વજ્ઞાનના મહાન ગ્રંથ ગીતાનું આપણને રમરમ કરાવે છે. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને જે ઐતિહાસિક ઉપદેશ આપેલો છે તે બધાં શાઓના અને સંસાર વ્યવહાર ધર્મ કર્મ યોગ વ્યવહાર અને જીવન યાત્રામાં ઉપયોગી તત્ત્વજ્ઞાનના દોહનરૂપ વર્ણવેલું જ્ઞાન જગતના કોઈપણ દેશ ધર્મ સંપ્રદાય કે કોમની પ્રભાને એક સરખું સ્વીકાર્ય બન્યું છે.

પ્રેરણાત્મક ઉપદેશ

હિંદના જ નહિ, પરંતુ જગત આખાના લોકો, તેઓ ગમે તે ધર્મ, સંપ્રદાય, ખંધ કે યાત્રિના હોય તો પણ ગીતામાં વર્ણવેલા જ્ઞાનને લીધે તે પ્રત્યે જાહેર જાણ આનંદી બુદ્ધિ છે. ગીતાનો પ્રેરણાત્મક ઉપદેશ તેમના કુચિત આત્માને સાંત્વન આપે છે. ૧૪૦૦ જુદી જુદી ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરાડો લોકો મહર્ષિ વ્યાસની આ અમર કૃતિનું રહસ્ય સમજવા આજે પ્રયાસ કરી રહ્યા છે.

ગીતા શબ્દ મહાભારતનો આજો ઇતિહાસ આપણી સમક્ષ ખડો કરે છે. લાખો હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયાળ વગેરેનું બનેલું ૧૮ અશ્વોદિષ્ટી સૈન્ય એક મહાન વિપત્તિ તરફ મસૂકાતું જાય છે. સેંકડો સર્ગ વહાલાંની કતલ થવાનો વિચાર અર્જુનના હૃદયને કંચળા અને વિષાદથી કુચી કરે છે. આ વખતે શ્રીકૃષ્ણ તેને ગીતાનો ઉપદેશ આપે છે. તેની ચમત્કારિક અસર અર્જુનના પોતાના જ શબ્દોથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. “મારે મોહ નાશ પામ્યો છે, આપના ઉપદેશ પ્રમાણે હું વર્તીશ.” તે પછી મહાભારતનું યુદ્ધ થયું અને મહાન સૈન્યનો વિનાશ થયો. આર્યોની ૫૦૦૦ વર્ષ જુની આ ઐતિહાસિક પ્રતના ગીતા સદામાળ આપણા મન સમક્ષ ધરી રહી છે.

ભાષ્ય-ટીકાઓ

૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં થઈ ગયેલા શ્રી આદિ શંકરાચાર્યના ગીતા ઉપરના ભાષ્યથી જાણી શકાય છે કે તેમના સમય પહેલાં પણ ગીતા ઉપર ખુબી એ ભાષ્યો અને ટીકાઓ લખાયેલાં હતાં. પરંતુ તે નર્મ કાળના મર્મમાં નષ્ટ થઈ હશે અથવા ક્યાંય ભૂમર્જના અંધારામાં પડ્યા હશે. ઉપનિષદ, બ્રહ્મસૂત્રો અને ગીતા એ ત્રણે મળી પ્રસ્થાન ત્રયી કહેવાય છે, આદિ શ્રી શંકરાચાર્યે પોતાના સંપ્રદાયના તેને પાયા તરીકે સ્વીકારી ત્રણેપર ભાષ્યો લખ્યાં એટલે તેઓ પછી થયેલા શ્રીરામાનુજ, શ્રીનિમિષ્ઠ શ્રીશુદ્ધાદિત વગેરે સંપ્રદાયોના આચાર્યોએ પણ પ્રસ્થાન ત્રયીનો સ્વીકાર કરી તેનાપર પોતપોતાના સંપ્રદાયને અનુસરતી ટીકાઓ કે ભાષ્યો રચ્યાં, આદિ શંકરાચાર્યના વખતમાં ગીતા ૭૪૫ શ્લોકની હતી એમ શંકરાચાર્યે કહેલા ભાષ્યમાં લીધેલા પોતા પહેલાના ટીકાકારો કે ભાષ્યકરોના અવતરણો ઉપરથી જાણાય છે. આદિ શંકરાચાર્યે ગીતાના ૪૫ શ્લોક કાઢી નાખી ૭૦૦ શ્લોક સ્વીકાર્યાં એનું કારણ જોકે લોકોને પરાસ્ત કરવામાં એ શ્લોક નહતર રૂપ હોવા ભેદને જો તેમ ન હોય તો શ્રી શંકરાચાર્ય પછી કેદ અને એ હજાર વર્ષે થયેલાં બદલોને અને અશુભ ફઝલ, ફેટ તથા શ્રી અભિનવ શુભના વખતમાં ૭૪૫ શ્લોકની ગીતા ક્યાંથી આવી ? શ્રી શંકરાચાર્યે ૭૦૦ શ્લોકની ગીતાનો સ્વીકાર કર્યો એટલે તેમના પછી થયેલા જુદા જુદા સંપ્રદાયના આચાર્યો અને વિદ્વાનો શ્રી શંકરાચાર્યને અનુસર્યાં. ખરી રીતે વેદવ્યાસે ૭૪૫ શ્લોકની ગીતા રચી હતી તે જ સાચી ગીતા હતી અને છે. શ્રી શંકરાચાર્યના સમયથી તે અસાર સુધીમાં ધણીયે આચાર્યો અને વિદ્વાનોએ ગીતા ઉપર ટીકાઓ, ભાષ્યો અને ટિપ્પણ્યો લખેલ છે. અમુક અપવાદ સિવાય આ બધાં સ્વીકાર કરેલા છે કે ગીતાના ઉપદેશનું અંતિમ શ્રેય મોક્ષ અથવા આધ્યાત્મિક મુક્તિ છે. જુદા જુદા સંપ્રદાયના આચાર્યોએ ધણે ભાગે ગીતાનો ઉપદેશ પોતપોતાના સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતોના સમર્થન માટે કરેલા છે. ગીતા ઉપરની તેમની ટીકાઓ દ્વારા તે દરેકે એનું સાબીત કરવા પ્રયાસ કરેલ છે કે તેમના પોતાના જ સંપ્રદાયિક સિદ્ધાંતો ગીતામાં ઉપદેશ અને પ્રતિપાદન છે અને તેને અનુસરે-સ્વીકારે તો જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આ રીતે શ્રી શંકરાચાર્યનો અદ્વૈત અને બીજા સંપ્રદાયના દ્વૈતાદ્વૈત, શુદ્ધાદ્વૈત આદિ સિદ્ધાંતને અનુસરનારાઓએ પોતપોતાના સંપ્રદાયને લખના અર્થે ગીતાના ધટાવરા છે. પણ પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં શ્રી કૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચે થયેલા ગીતા રૂપે સંવાદ કોઈ પણ સંપ્રદાયને લક્ષ્યરૂપે રાખીને થયેલા નહોતો કારણ તે વખતે આખા દ્વિમાં એક જ વેદધર્મ પ્રચલિત હતો અને તેને અનુસરી એ સંવાદમાં એક જ પ્રકારના સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન હતું. તેમાં મરણ પછી મળનારા મોક્ષને ત્રૈલોક્યના આપેલું છે અને જીવન યાત્રામાં ગંઢોને દરેક મનુષ્યેએ કેષ વર્તવું ભેદને અને જુદા જુદા વર્ષ કે બાધમના માણસોનું કેમ વર્તવાથી આ લોકમાં ડીર્ઘ અને કલ્યાણ થાય એ જ બતાવી કર્મયોગનું પ્રતિપાદન કરેલ છે. એનું સ્પષ્ટ સ્વરૂપ એ છે કે હથિવાર છોડી યુદ્ધ કરવાથી પાછા હોવા અર્જુનને ગીતાએ સૂચિવતો ખરો ધર્મ સમજાવેલો તે લખવા તૈયાર થયો અને મહાભારતનું વિનાશક યુદ્ધ રચાયું. અર્થાત ગીતાનો ઉપદેશ માગત ફરવી-ઉપવાસ વત વર્તુળ કરી ધરર લખન કરી મરણ પછી મોક્ષ મેળવવા પૂરતો મર્મોદિત નહોતો એમ અર્જુનને જ સાબીત કરી આપ્યું.

યુરોપ, અમેરિકાના વિદ્વાનો આજે પણ વિવિધ દૃષ્ટિબિંદુથી ગીતાનો અભ્યાસ કરે છે. કોઇ પણ પંથ કે સંપ્રદાય તરફ તેમનું વલણ હોતુ નથી. તેથી ગીતાનું તત્ત્વજ્ઞાન સમજવાના તેમના પ્રયાસ સફળ અને સતોષકારક નિવડતા જાય છે, વ્યાસ ભગવાનની આ અજબ કૃતિનું ગૂઢ રહસ્ય આજ સુધી સંપૂર્ણ રીતે કાઢક જ નાણી શક્યું છે. છતાં શ્રી જીવનેશ્વરીના સાંનિધ્યમાં તેની કૃપાથી શ્રી વિદ્યારણ્ય સ્વામી આરે વેદોના ભાષ્ય જગનને આપી શક્યા તેમ પ્રસ્થાન ત્રયોના શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહેલા સાચા અર્થ શ્રી જીવનેશ્વરીની કૃપાપાત્રો નાણી દુનિયાને બતાવી શકશે

અર્જુનનો મોહ દૂર થયો

હિંદના પ્રાચીન ઇતિહાસના અને મહાભારતના અભ્યાસીઓ સારી રીતે જાણે છે કે શ્રી કૃષ્ણે, સાદીપની ગ્રંથ પાસે અને પાંચે પાંચેએ દ્રોણ અને કૃપાચાર્ય પાસે વ્યાકરણ, બધા વેદ, ઉપવેદ, ધનુર્વેદ, સ્મૃતિ, કાયદાના ગ્રંથો, તત્ત્વજ્ઞાનની પદ્ધતિઓ, સૂત્રો વગેરેનો અભ્યાસ કરેલો હતો. મહાભારતના મહાન યુદ્ધની અણીને વખતે લડાઇના ઓરચા ઉપર તત્ત્વજ્ઞાન અને ધ્વનિયોના ધર્મોનો ઉપદેશ આપનાર ગીતાના ઉપદેશક શ્રી કૃષ્ણ અને તેમની કૃપાનો દિકરો ભાર્ગવ, બનેલી, કંઠપ્રાણ મિત્ર તથા શિષ્ય અર્જુન એ બંને મહાન વિદ્વાન અને સર્વ જ્ઞાઓમાં પારંગત હતા. પરંતુ મોહનું આવરણ દરેક મનુષ્યને બલકે દેવોને પણ ઘેરી જાય છે. જગતની આ સામાન્ય ધટના અનુસાર અર્જુનને પણ પોતાને હાથે અને ખીજને હાથે પોતાના જ સગવડાલાને સંહાર થવાનો વિચાર આવતાં બહુ હોભ જાય છે. યુદ્ધભૂમિ ઉપર તે પોતાની સમક્ષ વહીલો આચાર્યો, પિતરાઇઓ, ભાઇઓ, પુત્રો, પૌત્રો, સહયોગી, મિત્રો અને ખીજઓને ઉમેલા જુએ છે. જેમના પ્રત્યે તે પૂજ્યશુદ્ધિ ધરાવે છે અને જેમની સાથે લાંબો વખત રહી તેણે આનંદ કરેલો છે પૃથ્વીનું રાજ્ય મેળવવા માટે પોતાના મહીવ ધનુષ્યથી તેણે તેમને મારી નાખવા તૈયાર થતુ અને તેઓને હાથે પોતાના પક્ષમાં રહેલા સગા સંબંધીઓ પુત્રો વગેરેનો નાશ જોવો એ વિચારે ઉત્પન્ન થયેલ દયા કષ્ટો અર્જુનને નાહિમત બનાવી દિયે છે અર્જુન એ જરૂર અપર વિદ્વાન અને મહાન શક્તિશાળી વીર યુરોપ હતો પરંતુ મનુષ્ય સ્વભાવ પ્રમાણે કુદરતી રીતે જ તેમના તરફના સ્નેહની લાગણીઓથી બંને પક્ષના ભયંકર વિનાશની સંભવિતતાથી તેનું મન ભ્રમિત થઇ ગયું તેની શુદ્ધિ અને સમજશક્તિ કુદિત બની ગયાં ઘણુવાર ધ્વનિયોના ધર્મ તે જૂઠી ગયો. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણના ગીતારૂપ ઉપદેશે તેને કર્તવ્યનું જ્ઞાન થયું અને તે કર્તવ્ય સામે ખીજ માયા મમતા ગોણ છે એમ તેને સમજાયું અને ધ્વનિય તરીકેની પોતાની કુરજ બજાવવા તે યુનઃ તૈયાર થયો

વેદ, બ્રાહ્મણો, આરણ્યક, ઉપનિષદ, સ્મૃતિઓ અને તત્ત્વજ્ઞાનની અન્ય શાખાઓમાં તથા જેમિનિ અને વ્યાસનાં સૂત્રોમાં જે ઉપદેશ અપાયેલો છે તેનો ટૂંક સાર શ્રીકૃષ્ણના આ ઉપદેશમાં રહેલો છે. જેવી રીતે ગંગાના મહાન અસ્ખલિત પ્રવાહમાંથી એકાદ નહેર કે વેન વાળી શકાય; તેવી રીતે વેદ ઉપનિષદાદિ શાસ્ત્રોના અગ્રાધ જલપ્રવાહમાંથી શ્રીકૃષ્ણે ગીતા જેવું એક અખંડ ઝરણું વાળી આપ્યું છે કે જેના અસંખ્ય પ્રવાહોએ આખી દુનિયાને યાનામૃતથી તૃપ્ત કર્યાં છે. દુનિયા આજે તેના કૃપાદા લઇ રહી છે. આ બધા માટે આપણે વેદ વ્યાસના તપની અલૌકિક દૈવી શક્તિઓના આભારી છીએ.

શ્રી કૃષ્ણની યોગ શક્તિ

જો લક્ષ્મણે કોટકીને વખતે અર્જુનને રણસેનમાંથી પાછી પાની કરી હોત તો અર્જુન અને શ્રી કૃષ્ણ, કૌરવોની '૧૧ અશ્વીઘ્નિણી' સેનાથી કાવલીન બની ચુક્યો ભાગી જવા એમ જગતમાં ક્ષત્રિયો માટે લાજન રૂપ ગણાતી અપકીર્તિ પામ્યા હોત. તેમજ હરિતનાપુરનું ચક્રવર્તી, રાજપાટ ગ્રામી તોર તોર વર્ષ સુધી વનમાં રમકી રમણી દુઃખી થયેલા પાંડવો થયેલા અને તેના રાજકુટુંબને હમેશને માટે બીખારી દેશમાં પોતાનાં જીવન પુરા કરવા પાત. પોતાની સમો બેન સુલકા અને કંઈપ્રાણ સરખા વહાલા બનેલી અર્જુનની આ દુઃખ આ શ્રીકૃષ્ણ માટે કેટલી દુઃખદાયક બનત ? આવી બનેક મુંઝવણે કંઈ નાની સ્ત્રી ન હતી. છતાં રાખ્યો અમુક હિરસો મળે તો પણ સંતોષ પામવાનું વિચારી શુદ્ધ અને તેનાથી ઉત્પન્ન થતો મહા વિનોય અટકાવવા પાંડવોએ શ્રીકૃષ્ણને સમાધાનકાર ફૂત તરીકે ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે મોકલેલા. પાંડવોના સદેશવાહક તરીકે પહેલાં તેમણે ધૃતરાષ્ટ્ર અને દુર્યોધનને અર્ધું સંખ્ય આપવા અને તે ન ફરીકાર્યું ભારે પાંચ મામ આપવા કહ્યું પરંતુ દુર્યોધને સોઈ હબી રહે તેટલી જમીન પણ આપવા ઇન્કાર ક્યો, ત્યારે શુદ્ધ વિના બીજી જાતિ પાંડવોની નહોતી. સાચું કહીએ તો શ્રીકૃષ્ણને સમાધાનની ઇચ્છા એણી હતી કારણ ધૃતરાષ્ટ્ર બીજમ, દ્રોણ અને બીજા રાજાઓની સલામતી દુઃશાસને રજસ્વલા કૌપદીને ચોટસો પકડી વચ્ચેની કરવાને પ્રયત્ન કરેલો. તેને લઈ કૌરવોને સંહાર કરી દુઃશાસનનું ફિરપાત કરવાની બીએ કરેલી બીવણ પ્રતિજ્ઞા, પાંડવો વનમાં જવા તે વખતે મળવા આવેલા શ્રી કૃષ્ણે ફરન કરતી કૌપદીનું સ્વાત્વન કરતાં કૌરવોને સંહાર કરવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞા, સમાધાન કરવા ફૂત તરીકે હરિતનાપુર જતા શ્રી કૃષ્ણને દુઃશાસને ભર સલામતી પકડેલા પોતાને ચોટસો દેખાડી પોતાના શત્રુઓને રણમાં રેળાયેલ જોવાની ઇચ્છાવાળી ફરન કરતી કૌપદીને આશ્વાસન આપતી વખતે જોના શત્રુઓને નાશ કરવાની શ્રી કૃષ્ણે કરેલી પ્રતિજ્ઞા, ધૃતરાષ્ટ્રના અધર્મો અભિમાની પુત્રો, કેટલાક પ્રભુપીઠક બળવાન ગર્વિષ્ઠ રાજાઓ જોનાથી કૃષ્ણને પોતાને પણ કાપ દેના તેમનો સૈનો નાશ કરવાની આનિવાર્ય જરૂર એ બધાં કારણને લઈ લકાઈ થવી જ જોઈએ એમ શ્રીકૃષ્ણ ઇચ્છના હતા. (શુભો પરિશિષ્ટ ૧)

સમાધાનનો પ્રયાસ ભાગી પડ્યા પછી ચુકની તેજારી ઘર્ષ. કુરુક્ષેત્રના રણમેદાનમાં મહાન સેન્યો સંખ્ય કઈ સામસામાં ઉપસ્થિત થયા. શ્રીકૃષ્ણે આ સુદર્માં પોતે આવેલાં વચન અનુસાર અર્જુનના સારથી તરીકે કામ કયું. અર્જુનના રથને તેઓ મુઢબમિ ઉપર ઘર્ષ ગયા. ત્યાં બને પશ્ચર્માં લડવા ઉભેલા આચાર્યો, ગુરુઓ, વડીલો, ભાઈઓ, પુત્રો, પેત્રો અને સગાઓને જોઈ જોઓના ખોળામાં રમેલો, જોઓને પૂજતો, જોઓ પાંસેથી વિદ્યા કાપ્યો, જોઓ પોતાને પૂજતા, જોઓને પોતે રમાડેલા એ બધાને વિનાશ નજર સામે ખડા થતાં અર્જુન શોકાભિમૂત બની જવા. આવા નાદિમત બનેલા વીર યોદ્ધાને સ્વાત્ધર્મનું જ્ઞાન કરાવી લડવા તૈયાર કરવાનું કલિન કાલ આ વખતે શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ખારી પડ્યું હતું. પ્રસન્ન જોરો ઉપરિચ્છન થયો દેનો કે જોર્માં શ્રીકૃષ્ણે પોતાની સર્વોચ્ચ બૌદ્ધિક અને યોજિક શક્તિઓ અને પોતાના અપૂર્વ સામ્રાજ્યનો ઉપયોગ કરવાનો દતો. અર્જુનનાં હૃદયમાં કોટકીને વખતે ને કરણ, દયા, સ્નેહ ઉત્તરાર્ણ દર્શા તે દૂર કરી શ્રીકૃષ્ણે

તેનો મોહ દૂર કરવાનો હતો. આ હેતુથી, પોતાની સમગ્ર યોગશક્તિથી અને વિદ્વાતથી શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ગીતા નામથી યોગખાતો ઉપદેશ આપ્યો અને પોતાને જે કાર્ય સાધવાનું હતું તે પરિપૂર્ણ કર્યું.

ગીતા રૂપે અપાયેલું જ્ઞાન ભૂલાઈ ગયું હતું

પ્રથમ પછી અર્જુન અને શ્રી કૃષ્ણ બન્નેને આ અલૌકિક જ્ઞાન વિસરાઈ ગયું હતું. અથમેષ મઠ પૂરા થયો અને જ્યારે શ્રી કૃષ્ણ દ્વારકા જવા તૈયારી કરતા હતા ત્યારે સભાખંડમાં બેઠેલા અર્જુનને તેમને પૂછ્યું.

અર્જુન ઉવાચ

વિવિતં તે મદ્વાવાહો સંગ્રામે સનુપસ્થિતે ।
માદ્વાત્સ્યં દેવકીમાતસ્તચ તે રૂપમેશ્વરમ્ ॥
યત્તદ્ ભગવતા પ્રોક્તં પુરા કેશવ સૌહદાત્ ।
તત્સર્વં પુરુષવ્યાઘ્ર મદ્દં મે ભ્રષ્ટચેતસઃ ॥
મમ કૌતૂહલં ત્વસ્તિ તેષ્વર્થેષુ પુનઃ પુનઃ ।
ભવાંસ્તુ દ્વારકાં ગંતા નચિરાદિવ માધવ ॥

દાસુદેવ ઉવાચ

ધાયિતસ્તવ મયા ગુહ્યં જ્ઞાપિતશ્ચ સનાતનં ।
ધર્મં સ્વરૂપિણં પાર્થ સર્વલોકાંશ્ચ શાશ્વતાન્ ॥
અબુદ્ધ્યા નાગ્રહીર્યસ્થં તન્મે સુમહદપ્રિયં ।
ન ચ સાઘ પુનર્મૃત્યુઃ સ્મૃતિર્મે સંમચિપ્યતિ ॥
નૂતમબ્રહ્માનોસિ હુર્મેધા દ્યૌસિ પાંડવ ।
ન ચ શક્યં પુનર્વક્તું અશેષેણ ધનંજય ॥
સદિ ધર્મઃ સુપર્યાતો બ્રહ્મણઃ પદ્મેવને ।
ન શક્ય તન્મયા ભૂયસ્તથા વક્તુમશેષતઃ ॥
પરં હિ બ્રહ્મ કથિતં યોગયુક્તેન તન્મયા ॥

(આશ્વ. અ. ૧૨)

અર્જુન કહે છે:—

“હે કૃષ્ણ, આપ જાણો છો કે પ્રથમના મોહા વખતે તમારું અદ્ભુત પ્રશ્નર શક્તિવાળું રૂપ અને પ્રભાવ મેં જોયેલો અને તમે મારાપર હેતુ લાવીને જે ગીતાનું જ્ઞાન તે વખતે કહેલું તે વખતની ચિત્તની વિવેકજાગરણને લઈ હું એ બધું સુલી ગયો છું. મને એ જ્ઞાન જ્ઞાન અને તેના તરફ જાણવાની વારંવાર કુતૂહલ સાથે જગાસા થાય છે. આપ તો હવે તુરતમાં દ્વારકા જાઓ. ”

શ્રી કૃષ્ણ કહે છે:—

“હે અર્જુન, મેં એ વખતે ધણું શુભ એવું જ્ઞાન તમને સંભળાવ્યું, સાચા સ્વરૂપનો ધર્મ જાણ્યો, અને સાશ્વત નાશ પામનારા લોકો કયા છે એ પણ બતાવ્યું, પણ અકલ્પ વિનાના તમે તે યાદ રાખ્યું નહિ તેથી હું પણ નારાજ થયો છું. એ બધું કહેલું ગીતારૂપે

જ્ઞાન અને હવે ફરીવાર માદ આવી શકે એમ નથી. હે અર્જુન, જરૂર તમે શ્રદ્ધા વિનાના અંત મંદ બુદ્ધિવાળા છો. હવે તે ફરી સંપૂર્ણ કહેવાની મારી શક્તિ નથી. બહારું સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સંપૂર્ણ સફળતા આપનારો એ જ સાચો ધર્મ છે કે જે મેં તે વખતે કહેલ હતો. તે વખતે મેં યોગનો આશ્રય કરી બહારું સ્વરૂપ કહ્યું હતું તે હવે સંપૂર્ણ રીતે હું કહી શકું એમ નથી."

વ્યાસે ગીતાને છંદબદ્ધ કરી

ગીતાનું જે જ્ઞાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન બૂલી ગયા હતા તેને મહર્ષિ વ્યાસે ચોતાના અલૌકિક યોગબળથી પુનઃપ્રેરિત કરી જનત સમક્ષ છંદોબદ્ધ સ્વરૂપે મૂક્યું. મહાભારતના અઠવાસી સો કોઇને કળ્પ કરવું પડશે કે વ્યાસની વિદ્યા અને યૌગિક શક્તિઓ તે વખતની કાર્મ પશુ બ્યક્તિ કરતાં વધારે જાંચી હતી.

મહાભારતના મુક્ક પછી શ્રી કૃષ્ણ અને પાંડવો ૩૬ વર્ષ જીવ્યા હતા. શ્રી વાલ્મીકીએ રામના જન્મ પહેલાં રામાયણ રચી હતી તેવી રીતે શ્રી વ્યાસે કૃત્વે, તેના પુત્રો, પાંડવો અને શ્રીકૃષ્ણના જન્મ પહેલાં મહાભારત રચ્યું હતું એમ મહાભારતથી જાણી શકાય છે. સ્વર્ગશાહ્ય પર્વના ૫ મા અધ્યાયના ૪૮ થી ૫૯ સુધીના શ્લોકોમાં, નીચેનાં પદો છે.

ત્રિમિર્વર્ષરિદં પૂર્ણં કૃષ્ણદ્વૈપાયનઃ પ્રમુઃ ॥

અશ્વિલં ભારતં સ્વેદં ચકાર મગવાનુપિઃ ॥ સ્વ. ૧૮-૫-૪૮ ॥

નારદોઽધ્યાયદ્ દેવાન્ સસિતો દેવલઃ પિતૃન્ ॥

રક્ષાયક્ષાન્ શુકો, મત્યાન્વૈશંપાયન પય તુ ॥ સ્વ. ૧૮-૫-૫૬ ॥

ય इमां સંહિતાં મુષ્યાં પુત્રમધ્યાપયત્ શુકઃ ॥ ૫૯

"જનવાન કૃષ્ણ દ્વૈપાયન વ્યાસે આ આપુ" મહાભારત ૩ વર્ષે રચી લીધું હતું."

"આ મહાભારત નારદે દેવોને, દેવેલં પિતૃઓને, શુકે યક્ષ અને રાક્ષસોને તથા વૈશંપાયને મનુષ્યોને સંભળાવ્યું. આ પ્રવચન એવી મહાભારત સંહિતા વ્યાસે ચોતાના પુત્ર શુકને સંભળાવી હતી"

વ્યાસ મેકે પર્વત ઉપર તપ કરતા હતા ત્યાં શુકનો જન્મ થયેલો. તેમણે વેદાધ્યયન કરી જનક રાજાના ઉપદેશથી ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યો. પીવરી નામની સ્ત્રીથી સંતાન થયા પછી શુકે એજ દેહે સ્વર્ગે ગયા. પુત્ર શોકથી દુઃખી થયેલા વ્યાસ, સંકરની આઘાતી ચોતાના જન્મ સ્થાન મંજા કિનારે આવી આશ્રમ ખાધી રહ્યા. તે અરસામાં ચાલતું રાજા સાથે પરજીવેલાં કલ્પવૃત્તોનો પુત્ર વિચિત્રવીર્ય સંતાન વિના ગુચરી ભર્તા ચોતાની માતાની આઘાતી ૧ વર્ષ સુધી દરિતનાપુરમાં રહી વ્યાસે વિચિત્રવીર્યની સ્ત્રીઓમાં પંકુ. કૃતરાષ્ટ્ર અને વિદુર ૩ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. પંકુ રાજાને ૫૦ વર્ષની ઉંમરે પાંડવોના જન્મ થયા હતા. મહાભારતના મુક્ક વખતે મુષિહિરે ૬૪ વર્ષના હતા એટલે મહાભારત મુક્ક પહેલાં લગભગ ૧૫૦ વર્ષ પહેલાં શુકે સ્વર્ગે ગયા હતા. તે પહેલાં એને વ્યાસે મહાભારત સંભળાવ્યું હતું એટલે મહાભારતના મુક્ક પહેલાં ૧૫૦ વર્ષ પૂર્વે શ્રી વ્યાસે ચોતાની યૌગ શક્તિથી મહાભારત રચ્યું હતું. એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રી વ્યાસની અલૌકિક શક્તિનું આ દર્શન છે. મહાભારત અને તેની અંતર્ગત એવી મીતા એ મહર્ષિ વ્યાસની તપશ્ચર્મા અને અલૌકિક દેવી શક્તિનાં અત્યંત પરિણામ છે.

મહાભારતમાં આ રીતે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે શ્રી વ્યાસે પોતાના પુત્ર શુકને મહાભારત લખાવ્યું ત્યારે શુકે તે મહાભારત યુદ્ધ પહેલાં ૧૭૪ વર્ષ પહેલાં સદેહે સ્વર્ગે ગયા હતા. એટલે તે પહેલાં મહાભારત રચ્યું હોય તે જ શુકને લખાવી શકે. તપ અને યોગથી આમ બનવું અશક્ય નથી. છતાં કેટલાક લોકો એમ માને કે વ્યાસે શુકને લખાવ્યું તે મહાભારત-માંના પ્રાચીન ઇતિહાસો દર્શાવે છે જે મહાભારત કાળ પહેલાં બનેલા મહાભારતમાં વર્ણવ્યા છે તેને લગતું મહાભારત લખાવ્યું હશે, અને પોતાના જન્મ પછીના યુદ્ધ, યાદવાસ્થળી અને બીજા બનાવો પછી બાકીનું રચ્યું હશે અર્થાત દાહનું સ્વરૂપ ૩ વર્ષે આપ્યું હશે. આમ સ્વીકારનામાં આવે તો પણ તેમાં વર્ણવેલા બનાવો એની રચનામાં યોગ અને તપનો અલૌકિક પ્રભાવ હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. જે ગીતા શ્રી કૃષ્ણ અને અર્જુન બુદ્ધી ગયા હતા તે શ્રી વ્યાસે બંનેના અક્ષરશઃ સંવાદને શ્લોકબદ્ધ કર્યા એ એમના તપનું પ્રમાણ છે. મહાભારતમાં બીજા અનેક પ્રશ્નોથી વ્યાસની અલૌકિક સક્રિયતાની ખાતરી થાય છે. હુંકમાં કહેવાનું એ છે કે શ્રી વ્યાસમાં યોગબળ, તપોબળ અલૌકિક હતું. તેનાથી તેઓ ધારે તે કરી શકતા હતા. તેના કૃત્ર રૂપે આજે વિશ્વ ગીતાનું જ્ઞાન મેળવી શક્યું છે. રામાયણમાં પુરાણોમાં અને મહાભારતમાં બીજા યોગી મુનિઓના તપોબળના પ્રભાવનાં શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણો વર્ણવેલાં આપણે વાંચીએ છીએ એટલે તપ અને યોગથી કાંઈ અશક્ય નથી.

કેટલાંક માણસો એમ માનતાં લખાય છે કે શ્રીકૃષ્ણે ઉચ્ચારેલી ગીતા શ્લોકબદ્ધ હતી. આ માન્યતા તદ્દન બૂલ જરેલી છે અને તે મહાભારતના ઇતિહાસનું અજ્ઞાન દર્શાવે છે. લોકો જીવનના સામાન્ય વ્યવહારમાં અને પ્રચલિત ભાષામાં આપે છે તે જ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ઉપદેશ આપેલો હતો. આ સંવાદ કે વાતચીત તે વખતની સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત જે કોઈ ચાલુ ભાષામાં થયે હશે; પરંતુ તેને શ્રી વ્યાસે આખા મહાભારતને ૭૬૦૦૦ રૂપ આપ્યું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચેના સંવાદને પણ ૭૬૦૦૦ રૂપ આપી શ્લોકબદ્ધ કર્યો અને તેને ગીતા નામ આપ્યું.

મહાભારતના સમયે વ્યાસની ઉંમર

વ્યાસ પોતે બ્રાહ્મણ હતા. બીજા રાજાની પેલિત કુંવરી યોજનજીવાને કુંવારી અવસ્થામાં જ સક્રિયપુત્ર પારાચર ઋષિથી તેઓ જન્મ્યા હતા. ગંગા કિનારા પર આશ્રમ બાંધી તેઓએ ત્યાં ત્રિદાશ્યાશ્રમ કર્યો. ૧૫ વર્ષની ઉંમરે તેઓ મેરૂ પર્વત ઉપર તેજ કરવા ગયા. ત્યાં એમને અરણી નામની ઓથી શુક નામના પુત્ર થયા. તે જન્મથી બ્રહ્મજ્ઞાની હતા છતાં જનકરાજના ઉપદેશથી ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યો. શુકને પીંડરી નામની ઓથી સંતાન થયા પછી તે એજ મનુષ્ય દેહે સ્વર્ગે ગયા. પુત્ર વિજયથી કુન્ધી થયેલા વ્યાસ, ભગવાન શંકરની આજ્ઞાથી પોતાની જન્મશ્રમિ ૩૫ મંજા કિનારે પોતાની પુત્રવધુ અને સંતાનો સાથે રહેવા આવ્યા. વ્યાસની માતા યોજનજીવાને સત્તવતીના નામથી દરિત-નાપુત્રના રાજા થાંતનું સાથે પરણાવવામાં આવ્યા હતા. તેને બે પુત્રો હતા ચિત્રાંગદ અને વિચિત્રવીર. તેઓ યુવાન વયમાં અપુત્ર શુભરી ગયા. તેથી વંચદર્શિ જળવવા માટે સત્તવતી અને તેના જ્યારમાન પુત્ર બીજે તે વખતની પ્રજ્ઞાલિકા મુગ્ધ બ્રાહ્મણથી પારસપુત્ર ૯૮૫૦ કરાવવા વિચાર કરી વ્યાસને બોલાવ્યા. તે વખતે વ્યાસની

ઉમર ૫૫ વર્ષની હતી. વ્યાસના જન્મ વખતે તેમનાં માતાની ઉમર ૧૫ વર્ષની હતી. ૨૦ વર્ષની ઉમરે તેઓ યાત્રાનું પરણ્યાં હતાં. તે પછી તેમને બે પુત્રો થયા હતા અને તેઓ યુવાનીમાં ૫૦ વર્ષની ઉમરે ગુજરી ગયા. આ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે જ્યારે સત્યવતીની ઉમર ૭૦ વર્ષની અને વ્યાસની ઉમર ૫૫ વર્ષની હતી ત્યારે વિચિત્રવીર્યની સ્ત્રીઓએ વ્યાસથી ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુરને જન્મ આપેલો હતો. પાંડુ ૫૦ વર્ષની ઉમરે ગુજરી ગયા ત્યારે પાંડવોના જન્મ થયો હતો તે પાંડવો પૈકી સુધિષ્ઠિર મહાભારત યુદ્ધ વખતે ૯૪ વર્ષના હતા એટલે આ વખતે શ્રી વ્યાસનો ઉમર ૨૧૪ વર્ષનો હતો.

મહાભારતના સમયમાં આયુષ્યમર્યાદા

તે સમયે લોકોનું આયુષ્ય ૧૨૫, ૧૫૦ કે તેથી વધારે વર્ષોનું હતું. છતાં યોગ્ય છે કે રસાયન ઔષધોનું સેવન કરનારા ૪૦૦-૫૦૦ વર્ષ કે વધુ જીવતા તે દર્શાવવા થયું હોય.

વિચિત્રવીર્યના પુત્રો ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર દરેકની માતા જુદી હતી. તેઓમાં પાંડુ સૌથી મોટા હતા, પરંતુ તેઓ પાંડુરાગથી પીડાતા હોઇને તે રાજ્ય કરી શક્યા નહીં. ૫૦ વર્ષની ઉમરે તેઓ ગુજરી ગયા. વિચિત્રવીર્યની બીધી પત્નીઓને એક જ વર્ષમાં મર્ણાધાન થયું હતું. એટલે ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુના કરતાં ૩-૪ મહિના નાના હતા. મહાભારતનું યુદ્ધ પાંડુના મરણ પછી ૯૪ વર્ષે થયું હતું એટલે ધૃતરાષ્ટ્રની ઉમર તે વખતે આશરે ૧૪૪ વર્ષની હતી આ અને મહાભારતના અન્ય બનાવોના આધારે સાબિત કરી શકાય કે મહાભારતના યુદ્ધ વખતે વ્યાસની ઉમર ૨૧૪ વર્ષની હતી.

મહાભારતના એક ભાગ દરિવંશ વંશોદયમાં શ્રી કૃષ્ણના પિતા વસુદેવને કેસે જે નિંદાત્મક કબ્રો કહ્યા છે તે સાબિત કરે છે કે દેવકીને પરજીતી વખતે તેની ઉમર ધણી મોટી હતી. મહાભારતમાં લખ્યા પ્રમાણે વસુદેવ, શ્રીકૃષ્ણ પછી અવસાન પામ્યા. શ્રીકૃષ્ણે ૧૨૫ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું હતું. દેવે ધારો કે વસુદેવની ઉમર દેવકીને પરજીતી વખતે ૭૦ વર્ષની હોય તો શ્રીકૃષ્ણના મૃત્યુ વખતે તેમની ઉમર ૭૦ + ૧૨૫ = ૧૯૫ વર્ષની હોય, જ્યારે દેવકી તે વખતે લગભગ ૧૫૦ વર્ષના હોય. તે વખતે ૩૦ અથવા ૭૫ વર્ષની ઉમરના માણસો સુવાન મહાતા અને તેમનામાં સંપૂર્ણ જળ અને પ્રત્યેકાદક શક્તિ હતાં. તેનો દાખલો એ છે કે મહાભારતના યુદ્ધ પહેલાં ૧૬ કે ૧૭ વરસે અર્જુન દ્વારકા ગયા ત્યારે શ્રીકૃષ્ણની યૌન સુશદ્ધા અને અર્જુન એક ખીજના મૌરવ અને રૂપથી મોઢ પામ્યા અને શ્રીકૃષ્ણે બન્નેનાં લગ્ન કરી આપ્યાં. આ વખતે અર્જુનની ઉમર ૭૫ વર્ષની હતી. સુવશ્વાથી તેને અભિમન્યુનો જન્મ થયો હતો. મહાભારતના યુદ્ધમાં અભિમન્યુનું મરણ થયું ત્યારે તેની ઉમર માત્ર ૧૬ વર્ષની હતી, જ્યારે અર્જુનની ઉમર તે વખતે ૯૧-૯૨ વર્ષની હતી. છતાં અર્જુનનાં પરાક્રમ એક જીવાને રોકાવે તેવાં હતાં. અભિમન્યુએ આટલી નાની ઉમરે રણભૂમિમાં મહાન કોર્સ અને પરાક્રમ બતાવ્યાં હતાં. મહાભારતમાં એવા પણ કેટલાક યોદ્ધાઓનાં નામ છે કે જેઓએ ૧૦૦, ૨૦૦, અથવા ૫૦૦ વર્ષની ઉમર થયા છતાં લક્ષ્યમાં વીરતાપૂર્વક ભાગ લીધો હતો.

અકાશારતનું યુદ્ધ પૂરું થયા પછી પાંડવો ધૃતરાષ્ટ્રને પ્રણામ કરવા ગયા, પરંતુ ધૃતરાષ્ટ્ર જીમને જોઈ પોતાના ૫૧૦૦ યુદ્ધેત્રો સહાર થવાથી વેગથી બળી રહ્યા હતા. એટલે, તેમણે જીમને બચાવ લઈ, ક્રોધવાને બાને બીંસી મારી નાખવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણે આ વાત સમજી ગયા એટલે તેમણે સભારચાનમાં રહેલી જીમની લોહાની પ્રતિમાને અંધ ધૃતરાષ્ટ્રને બેઠવા મઠે જવાથી મૂકી દીધી ક્રોધ અને વેરામિત્રી અત્યંત બળતા અંધ ધૃતરાષ્ટ્રે તે પ્રતિમાને એવી તો છાતી સાથે બોંદટ દીધી કે તેના ચૂરેચૂર થઈ ગયા આ વખતે ૧૪૪ વર્ષની ઉંમરે પહોંચેલા ધૃતરાષ્ટ્રમાં કેવું અજબ બળ હતું ? સ્વાર્થના મેદાનમાં જીમ પોતાની મુકીના પ્રહારથી હાથીઓને મારી નાખતા હતા અને હાથીઓને પકડી આકાશમાં ફાંપતા હતા અર્જુન એક ઘણામાં ૫૦૦ બાણ ફેંકતા હતા શ્રીકૃષ્ણ પારાધ્વને હાથે મરણ પામ્યા કુળના નાશના આધારથી તેના પિતા વસુદેવે મોગક્રિયાથી રહેલ્યમ કર્યો દેવકો તેમની પાછળ ચિંતામાં બળી ગયા પાંડવો દિમાલપમાં ગયા અને ત્યાં નિર્વાણ પામ્યા. બે આ બધા આવું અકાળ મૃત્યુ ન પામ્યા હોત તો આપણે કહી શકીએ કે તેઓ હજી એ ધણાં વર્ષ આ દુનિયામાં જીવ્યા હોત એટલે આજથી પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં મનુષ્યો ધણાં લાંબા આયુષ્ય મોગવતા અને અમાપ શરીરબળ ધરાવતા હતાં તેનું કુખ્ય કારણ તેઓ અણુવેદમાં કહેલાં દીર્ઘાયુષ્ય કરનારા વિવિધ રસાયન કંપોના સેવન કરતા અને જીરાનીને નિશાની શકતા આયુર્વેદમાં વર્ણવેલાં તે ઔષધોના ઉપયોગ આજે પણ મનુષ્યો કરે તો એ લાભ મેળવી શકે.

વ્યાસની મહાનતા અને દેવી શક્તિઓ

શક્તિ કહે છે કે પોતાની તપશ્ચર્યાના પ્રભાવે વ્યાસે અમરતા પ્રાપ્ત કરી હતી હાથ ટ્રેશ્વ કોઈ થોડીઓ અને સન્ધ્યાસીઓને તેમનાં દર્શન થયાનું કહેવાય છે. જન્મમાં બ્રાહ્મણ કરતા કોઈ મહાન પુરુષ થયો નથી, તેમની મહત્તા અપ્રતિમ છે. તેમની મહાન શક્તિ પાંચે જીભીજ મહાન પુરુષો જાણી પડી જાય છે. તેમનામાં નવી સૃષ્ટિ કે નવું જન્મ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ હતી. હાથની હથેળીમાં કડો એક સહાય તેટલી ચોખ્ખી રીતે તેઓ પૃથ્વી અને અવકાશમાં બ્રેમતા બનાવોને તથા ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન બધી શકતા.

વ્યાસની અલૌકિક શક્તિના ધણાં કાખલા મહાભારતમાં છે. જીમ્મપિતામહે અને શ્રીકૃષ્ણે - પણ વ્યાસની અગ્રાધ શક્તિનાં ધણાં પ્રસંગે વર્ણન કરેલ છે તેવો એક પ્રસંગ બીંદી આપું છું મહાભારતના આશ્રમ વાસિક પર્વમાં આ વર્ણન છે મહાભારતના યુદ્ધ પછી ૧૫ વર્ષ સુધી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્ય હસ્તિનાપુરમાં રહ્યા પછી તપ કરી છેવટનું આયુષ્ય વનમાં ગાળવાની ઈચ્છાથી તે પોતાની સ્ત્રીગાધારી, પાંડવોની માતા કુંતા અને પોતાના કાષ્ઠ વિદુર સાથે મુધિશિર સવત ૧૬ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ના રોજ તપ કરવા વનમાં ગયા ત્યાં કૌશ દેવના રાજ્ય સતયુગ રાજપાટ પુત્રને સોંપી તપ કરતા હતા તેના આશ્રમમાં જઈ સૌ રહ્યા ત્યાં નારદ દેવલ, બ્રાહ્મણ અને જીભ સિદ્ધ ઋષિ મુનિઓ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્યને મળતા આવ્યા ત્યાં નારદે સ્વર્ગમાં પાંડુ રાજની સન્મુખ ઈદના મોહામાંથી નિઃશેષ વાત કહી કે હવે આ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્યનું આયુષ્ય ૩ વર્ષ બાકી રહેલ છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્ય વનમાં ગયા પછી ૧૧ મહિને પાંડવો પોતાની માતા કુંતા અને પિતા પ્રમથ ધૃતરાષ્ટ્રને મળવા સેંકડો ઓઝો, હજારો નગરજનો સાથે કુરુષેત્રમાં વસ્યા

ઉતરી સતયુગના આગ્રમ પાસેના કૃતરાષ્ટ્રના આગ્રમે ગયા. તારે પાંડવોને જોવા માટે આશુજાજીના પ્રદેશના હનરો ગ્રામજનો અને તપસ્વીઓ ઋષિ મુનિઓ અને ક્ષિપ્રો સાથે બાસ પશુ બાબા. લાં અનેક સ્વામીઓ વાતુંગીતું થયા પછી કૃતરાષ્ટ્ર, દ્રૌપદી અને બીજી યુદ્ધમાં હજારોથી યોદ્ધાઓની અને કૌરવોથી ઓછોને મરી ગયેલા પુત્રો, પનિઓ, બાઇઓ પિતાઓ વગેરેને મળવાની ઇચ્છા જણાવતાં આંખે પાટા બધિલાં ગાંધારી પોતાના સાસરા બાસને એ હાથ જોડી બોલ્યાં.

“હે મુનીશ્વર, આ રાજના ૧૦૦ પુત્રોને મરી ગયાં આને ૧૬ વર્ષ વીતી ગયાં છે છતાં પુત્રોના દુઃખથી એમને કર્ણ સહિત કે સુખ થાતું નથી. લોકાન્તરગત્યન્ન સમયોલ્લિ ક્ષણં સર્વોસ્તપોચલાન્ ॥ કિમુ લોકાન્તરગત્યન્ન રાત્રો દર્શયિતું સુતાન્ । આથ્ર ઇ. ૨૯। તમે તો પોતાના તપોબળથી નવા વિશ્વને સરળવવા સમર્થ છો તો પરલોકમાં ગયેલા રાજના પુત્રોના દર્શન કરાવી રાહો એ આશ્ચર્યની વાત નથી. આ દ્રૌપદી પુત્રોને, સુભદ્રા અભિમન્યુને, તમારા ૧૦૦ પૌત્રોની સેા સીથે પોતપોતાનાં પતિને, કુંતાજી કર્ણને અને બીજા હનરો મનુષ્યો યુદ્ધમાં મરી ગયેલા પોતપોતાના આત્મજનોને સંભારી તેઓના મરણથી સંતપ્ત થઈ શકે કરે છે. હે પ્રભુ, તમે એ બધાના શોક દૂર કરો.”

ગાંધારીનાં વચન સાંભળી બાસે બધાને આશ્વાસન આપી કહ્યું કે “ભલે ઘણાકાંજથી કોણા કરેલા મારા તપત્તુ ફળ બધા જીવ્યો.” તમે બધા મંજાને કાંઈ જાણે. પછી હનરો સીઓ અને પ્રાણે મંજાને કાંઈ ગયાં તારે સર્વ અસ્ત થયો હતો. દુરત જ બાસ મંજાના જળમાં ઉતરી કુબજી મારી બહાર નીકળી મદા સિંહનાદ કરી મરી ગયેલા સોજાને જોલાબા. તારે બીજા કોણ વિરાટ દુષદ દ્રૌપદીના પુત્રો અભિમન્યુ ધૃતરાષ્ટ્ર કર્ણ દુર્યોધન યકુની દુઃશાસન વગેરે ૧૦૦ કૌરવો, રાજપુત લક્ષ્મણ, કૃષ્ણદુષ્ણ સ્વ ક્ષિપ્રી કૃષ્ણ અને બીજા કૌરવ તથા પાંડવની સેનાના હનરો રાજાઓ યોદ્ધાઓ તત્કાળ મંજાના જળમાંથી બહાર નીકળ્યા તેઓને પ્રત્યેક કોણાદલ સજ્જ થયો. જે જે વીર પ્રાણનાં અવિત દશમાં જેવો વેદ ધન વાહન અને સ્વરૂપ હતાં તે જ સ્વરૂપે જલે અવતા જ હોય તેવા સીઓ બધાને જોવા. તે બધામાં કોષ કે વેરભાવ ન હોતાં. બધા પ્રસન્ન ચિત્તવાળા હતાં. તારે બાસે કૃતરાષ્ટ્રને ક્રોધ ક્ષુ આપ્યાં એટલે તેણે અને ગાંધારીએ પોતાના બધા પુત્રોને તથા યુદ્ધમાં મરણ પામેલા બીજા સર્વ બીઓને જોવા. મોટા ઉત્તમ સ્વરૂપે અભિપ્ર-જનક એ પ્રસન્ન હનરો મનુષ્યોએ અનિગ્રેષ નયને જોયો. અને હનરો સીઓ દર્શયેલી થઈ ગઈ.

લાં પુત્રો માતા પિતાને, સિઓ પતિઓને, બાઇઓ બાઇઓને, મિત્રો મિત્રોને, મળ્યા એટલા. પાંડવો ધનુર્ધારી કર્ણ અને અભિમન્યુને હર્ષથી બધ કરી એટલા તે વખતે એકબીજાના મનમાં રાજ દેષ કોષ કે બીજા વિચાર ન હોતા. સોએ પ્રસન્ન ચિત્તથી એક બીજા વડીલો, બાઇઓ, પનિઓ સાથે આખી રાત વાતુંગીતું આનંદ મોઢી કરી એક બીજા બધ કરી બેઠી આનંદ કરી આખી રાત વીતાવી. રાત પુરી થાવા આખી તારે મુનિએ બધાને પોતપોતાના લોકમાં મોકલી દિધા. અને યજુવારમાં બધા અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા જેટલાક સ્વર્ગમાં, જેટલાક ખગોલમાં, જેટલાક વણ લોકમાં, જેટલાક કુમેરના લોકમાં એમ જે લોકમાંથી આવ્યા હતા લાં આવ્યા ગયા. તે વખતે મંજા નદીમાં રહેલા બાસે પતિના વિશે થયી બાકુગ થયેલી ઓજાને જોઈ કહ્યું કે યા યા પતિહતાન્ન લોકાન્તરગતિ

પરમ સ્ત્રિયઃ ॥ તા જાન્હવીજલં ક્ષિપ્રમવગાહન્તવત્ દ્રિતાઃ ॥૩૩-૧૧૫ ॥ “ ને ને સ્ત્રિઓને પોતપોતાના પતિનાં લોકમાં જવાની ઇચ્છા હોય તે સ્ત્રિઓ જલદી ગંગાના જળમાં ડુબકી મારે” તુરત જ સેંકડો સ્ત્રિઓ ગંગામાં પડીયું અને દિવ્ય દેહવાળી બની વિમાનમાર્ગે પોતપોતાના પતિના લોકમાં ગઇ.

આ રીતે પ્રિયજનો સાથેના સમાગમનું દ્રશ્ય બાસ મુનિનું અદ્ભુત સામર્થ્ય જુદા જુદા પ્રદેશમાંથી ભેળા થયેલાં હજારો માણસોએ પણ જોયું. આરપછી યુધિષ્ઠિર પોતાના ભાઇઓ અને પ્રજાજનો સાથે ૧ મહિનો ત્યાં રોકાઇ હસ્તિનાપુર ગયા. ત્યારપછી ૨ વર્ષે નારદ મુનિએ હસ્તિનાપુરમાં આવી ધૃતરાષ્ટ્રના મરજીના સમયમાં યુધિષ્ઠિરને આપ્યા.

આમજ જણાવાઇ ગયું કે તે પ્રમાણે જે ગીતાનું જ્ઞાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન ભૂમી ગયા હતા તે શ્રી બાસની યોગ સક્રિયથી ફરી આપણને પ્રાપ્ત થયેલ છે. આ મહાન કાર્મ સાધી દુઃખી જનતાને આશા અને સંતવન આપવા ગીતાનો જે મહાન ઉપદેશ શ્રી બાસે આપણને વારસામાં આપેલ છે તે માટે જગત તેમનું સદા કણ્થી છે.

ગીતાના શ્લોકની સાચી સંખ્યા ૭૪૫

પ્રસિદ્ધ ગીતાના પાઠ અનુસાર સેંકડો વર્ષ ગયા જત ગીતાના ૭૦૦ શ્લોક વાંચતું આવ્યું છે કારણ શ્રી સંકરાચાર્યના સમય પછી ગીતા સંખ્યા કોઇએ પણ સંશોધનની દ્રષ્ટિથી ગીતામાં શોધબોજ કરી નથી કે તેની પુરાણી હસ્તપ્રતો મેળવી તેની સાથે તુલનાત્મક દ્રષ્ટિથી સંશોધન કરી મહાભારતમાં કહેલા ૭૪૫ શ્લોકો પૈકી શ્રીકૃષ્ણના ૪૫ શ્લોક ક્યાં ગયા તે સંખ્યા ઉઠા ઉતરેલ નથી. ગીતાના ૭૦૦ શ્લોક એ તેની સાચી સંખ્યા નથી હાલની ગીતા અપૂર્ણ છે. ભીષ્મપર્વના ૪૩મા અધ્યાયમાં ગીતા પૂરી કર્યા પછી તેની શ્લોકસંખ્યા જણાવતાં બાસે પોતે કહેલું છે કે:

પદ્મશતાનિ સર્વિશાનિ શ્લોકાનાં પ્રાહ કૈશવઃ ॥

અર્જુનઃ સત્પત્ત્વાશત્ સત્પત્તિં ચ સંજયઃ ॥

ધૃતરાષ્ટ્રઃ શ્લોકમેકં ગીતાયા માનમુચ્યતે ॥ ૧૧ મી. અ ૪૩ ॥

શ્રીકૃષ્ણના ઉચ્ચારેલા ૬૨૦, અર્જુનના ૫૭, સંજયના ૬૭ અને ધૃતરાષ્ટ્રનો ૧ શ્લોક મળી ગીતાની કુલ શ્લોક સંખ્યા ૭૪૫ની છે. આવી રીતે બાસે પોતે ગીતાના શ્લોકની સંખ્યા ૭૪૫ જણાવી છે, બ્યારે હાલ વર્ચાલી પ્રસિદ્ધ ગીતામાં શ્લોક સંખ્યા ૭૦૦ છે, જેમાંના ૫૭૫ શ્રીકૃષ્ણના, ૮૪ અર્જુનના, ૪૦ સંજયના અને ૧ ધૃતરાષ્ટ્રે ઉચ્ચારેલ છે.

આવી રીતે ૫૦૫૨ વર્ષથી જે ગીતા હિંદમાં ધાર્મિક ગ્રન્થ તરીકે તરતજાનના અને ઉપનિષદોના સ્વરૂપ જ્ઞાનના અંકાર તરીકે સ્વીકારાવેલો છે અને જે ગીતા હજારો વર્ષથી આપણે વાંચતા આવ્યા છીએ તેમાં ૪૫ શ્લોક ઘટે છે. મહાભારતના કોઇપણ વિદ્વાન કે અભ્યાસીના ખ્યાલ બહારની આ વાત નથી, છતાં ચોક્કસ સંશોધન મંથે સિવાય કોઇએ આ પ્રશ્નનું નિશ્ચિત રીતે જવાબ સૂધીમાં સંશોધન કયું નથી, કે જેથી જગતને ગીતાના ખરા માપની ખાતરી કરાવી શકાય. ૭૪૫ શ્લોકવાળા ગીતા મેળવવા સંશોધન કરવાને જલ્દી થજા લાગા સમયથી ૭૦૦ શ્લોકવાળા ગીતા પ્રજામાં વર્ચાઈ રહી છે.

પ્રચલિત ગીતા અપૂર્ણ હોવાનાં કારણ

૫૦૫૨ વર્ષ જેટલો લાંબો સમય પસાર થઈ જવાથી, તે દરમિયાનમાં આર્ય-સામ્રાજ્યને મહાન વિપત્તિઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે. દસ્તલિખિત ગ્રંથોનાં પત્તી પસાઈ ફાટી જવાથી, સેંકડો લઘુઆઓનાં હાથમાંથી તે પસાર થતાં સામીય પોઠામાં જે બૂલો ધૂસી મઈ દશે તેથી, સાંપ્રદાયિક પરંપરાતંત્રે લીધે ધરાવપૂર્વક અમુક શ્લોકો ફાટી દેવાથી, કે તેના પાઠમાં ફેરવાર કરવાથી અને જોવાં બીજાં કારણોની ઉપર શ્લોકવાળી ગીતાનું પ્રમુખે અપ્રચલિત બાદ્યું બાદ્યું નથી. સેંકડો ઠેકાણે મુળ પોંક બદલી નવા પાઠોમાં ધુસાડવાનું માનવાને આપણને લજા કારણ મળે છે, હાલે ગીતાના જે પ્રાચીન દસ્તલિખિત ગ્રંથો મળી આવે છે તે જરૂર પૂરવાર કરે છે કે શ્રીકૃષ્ણની હિચારેલી અને વેદબાણે રચેલી ગીતા તેના પથારી મુળ સ્વરૂપમાં આપણે માટે જળવાઈ રહી નથી.

૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા ઉપરનાં ભાષ્યો હતાં જ

શ્રી શંકરાચાર્યના સમય પહેલાં ગીતા ઉપર લખાયેલાં ભાષ્યો કે દીક્ષા ધરેલાં હતાં. શ્રીશંકરાચાર્યના ભાષ્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અષ્ટાદિની બધાં ભાષ્યો ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા ઉપરનાં હતાં. આપણે એમ અનુમાન કરવાની હિમત કરી શકીએ કે આ ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા અને તેને આધાર થયેલાં ભાષ્યો સંસ્કૃત દસ્તલિખિત ગ્રંથોની કોઈ લાઇબ્રેરીઓમાં વલુચોલાયેલાં પાયાં હશે. શ્રી મહામાહેશ્વર રામનન્દ અભિનવ ગુપ્તાની 'ગીતા સંપ્રદાય' નામની દીક્ષા સાથે ગીતાની જે કાશ્મીરી આશૃતિ મળી આવી છે, રામનન્દ સમ કવિની 'સંસ્કૃતભદ્ર' દીક્ષાવાળી જે બીજી ગીતા મળી આવી છે અને માત્ર પાંચ સાથે જ પૂનામાં પ્રસિદ્ધ થયેલી જે ગીતા છે એવાં હજારો વર્ષ જુના ગીતાના દસ્તલિખિત ગ્રંથો ઉપરથી ઉપરનું કથન સારી રીતે પૂરવાર થાય છે આવા દસ્તલિખિત ગ્રંથો મેળવવા માટે વિદ્વાનોએ બહુ થોડાં પ્રયત્ન કરેલાં છે જે આ દિશામાં પ્રયાસ કરવામાં આવે તો શ્રી શંકરાચાર્યના સમય પહેલાં જે ગીતા અને તે ઉપર ભાષ્ય લખાયેલાં હશે તે મળી આવવાં સંભવ છે.

મુજબમાન માદયાદોના વખતમાં ગીતા અને ઉપનિષદનાં જે અરેબિક અને ફારસી ભાષાનાં થયાં હતાં તે કોઈ કોઈ સ્થળે મળી આવે છે. આ કથો પૂરવાર કરે છે કે ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા અસ્તિત્વ ધરાવતી હિન્દી જ નોતરે. ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતાનું અસ્તિત્વ સ્થાપિત કરવા આવી રીતે આપણી પાસે જુના પુરાણો છે. એક હજાર વર્ષ પહેલાં થયેલા વિદ્વાન અન્નેરૂની અને સારણજી મુસલમાન માદયાદોના સમય મુધ્દી ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા વચ્ચાતી હતી. આથી સામીન થાય છે કે હિન્દી ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતા પ્રચલિત હતી.

ગીતાના પ્રચલિત પાઠમાં શ્રીકૃષ્ણના હિચારેલા ૫૭૫ શ્લોક છે. બપોરે મહર્ષિ જ્ઞાનની મજાના મુજબ તેની સંખ્યા ૬૨૦ હતી નોતરે. જે આપણે જ્ઞાનની મજાના સામી સ્વીકારીએ-તે આપણે સ્વીકારી જ નોતરે તો શ્રીકૃષ્ણના હિચારેલા ૪૫ શ્લોક અક્ષરની પ્રચલિત ગીતામાં ખૂટે છે.

ગીતાના પાઠની અપૂર્ણતા દૂર કરવા

ગીતાના પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંગ્રહ અને તુલના કરવા જોઈએ.

ગીતામાં જુદે જુદે સ્થળે શ્રીકૃષ્ણે જે વિષયો ચર્ચેલા છે તેની અપૂર્ણતા દૂર કરવા તે વિષયના સ્પષ્ટીકરણમાં શ્રીકૃષ્ણે જે તત્વજ્ઞાનોપયોગિ વિવરણો કર્યાં હોય તે જોવાં જોઈએ. આ હેતુ સાધવા ગીતાનાં જુના ભાષાંતરો કે તે ઉપરની ટીકાઓના-ભલે તે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ફારસી કે અરબી અથવા બીજા ભાષાઓમાં હોય સંગ્રહ કરી તેમને તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ગીતામાં જે વિષયો ચર્ચેલા છે તેની વિશિષ્ટતાઓ, ગીતાના પાઠભેદ, વધારાના શ્લોક, તેના અર્થ, ઉપનિષદોના મંત્રો સાથે ગીતાના શ્લોકોનું સામ્ય અને એવી બીજી જે કંઈ હકીકતો મળે તે આવા ગ્રંથોમાંથી શોધી કાઢવા સંશોધન કરાવવાં જોઈએ. આવી રીતે ગીતાની અપૂર્ણતા દૂર કરી શકાય અને તેના પાઠભેદ મુખ્યરીતે શકાય. આ રીતે લોકોને ગીતાના સત્ય સ્વરૂપની અર્થાત અરી ગીતા ૭૦૦ શ્લોકની નહોતી કે ન હોવી જોઈએ એવી એમને ખાતરી કરાવી જોઈએ. આ દિશામાં આજે નાના પાયા ઉપર પ્રયાસ ચર્ચ રહ્યા છે.

૬૫ શ્લોક જોડા હોવા છતાં અને ધણાંયે પાઠભેદો છતાં હાલમાં વંચાતી ગીતા જગતને મુગ્ધ કરી નાખે છે. તો પછી યોગ્ય સ્થળે જો અરા પાઠ અને ખૂટતા શ્લોક કે પાઠભેદ શોધી કાઢવામાં આવે અને ગીતાને તેના મૂળ સ્વરૂપમાં મુઠી દેવામાં આવે કે જે કામ આ જોગ્યપત્રી ગીતાએ પૂર્ણ રીતે કરી બતાવ્યું છે તો તે માનવજાતને કેટલી મુગ્ધ કરનારી અને કલ્યાણકારી થશે તેની ગીતાના વિદ્વાનોએ વિચાર કરવો જોઈએ.

પ્રચલિત ગીતા અપૂર્ણ છે એમ સ્વીકૃત થવા છતાં તેમાં ખૂટતા શ્લોકો ઉમેરવા એ લગભગ ધર્મરૂપણ હોય. એમ વિદ્વાનો અને એની વાંદે 'આલતા' પ્રભુજનો આજ સુધી માનતા આવ્યા છે. ગીતાના સંમાનનીય ભાષ્યકાર શ્રી ચંકરાચાર્યના સમયથી આચકપૂર્વક આજ ૨૪ વર્ષ થયાં, કે અસ્તેશ્વરીના. એક દેહનર વર્ષ થયાં કે મુસલમાન બાંદશાહોના ૫૦૦ વર્ષ થયાં કે ન્યારથી ૭૦૦ શ્લોકની ગીતા વંચવામાં આડી હોય ભારથી વિદ્વાનોએ આ પ્રશ્ન ઉપર કદી વિચારણા કરી નથી. ગીતાની અપૂર્ણતા પ્રત્યેની વિદ્વાનોની હાસીનતાની કે ધર્મપ્રધાન માન્યતાની એ સાક્ષી પૂરે છે.

આજના સંશોધન યુગમાં ગીતાની હસ્તપ્રતો જુદે જુદે સ્થળેથી મળી શકે છે તેવે વખતે ગીતાની જગત મંદાતા કાષ્ટકરૂપ ગીતાને સાદગરો લોકો એમ માને છે કે શક્ય હોય તો ગીતાની અપૂર્ણતા સરવર દૂર થવી જોઈએ, તેથી માનવજાતનું કલ્યાણ થશે. આ વૃત્તિથી હસ્તપ્રતો ઉપરથી ગીતાના પાઠભેદનું સંશોધન કરનાર વિદ્વાનોનું કાર્ય સંરળ અને વેગીલું બન્યું છે.

ગીતાના ઉપદેશના સાંપ્રદાયિક વિવરણો

ભારતમાં આજ સુધી પ્રચલિત ગીતાનાં સાંપ્રદાયિક વિવરણોને અને અભિલાષી સંશોધકોને માટે સંશોધનનાં દાર લગભગ બંધ હતાં. પોતાપોતાના મંત્રદાયોને શાસ્ત્રોર અધિકાર મળે એ હેતુથી ૮૨૨માનની જુદી જુદી શાખાના આચાર્યોએ પ્રમાણતરી જેટલે ઉપનિષદ, બ્રહ્મસૂત્ર અને ગીતા ઉપર ભાષ્યો લખ્યાં છે.

શ્રી શંકરાચાર્ય અને તેના અનુયાયી બાબ્બકારોએ આ જ વૃત્તિ મદ્ય કરેલી; પરંતુ શ્રી શંકરાચાર્યના સમય પહેલાંના ગીતાના બાબ્બકારો કંઈક જુદા જ મતો અને સિદ્ધાન્તો ધરાવનારા હતા. ગીતાના જુદા જુદા અર્થો પ્રતાવવા માટે તેઓને પોતાના કોઈ સંપ્રદાયિક સિદ્ધાન્તો હતા જ નહિ. કોઈપણ જાતના પૂર્વગ્રહ કે સ્વાર્થ વિના જ તેઓ ગીતાનો ઉપદેશ તેના સાચા સ્વરૂપમાં લોકો આગળ રજુ કરતા. શ્રી શંકરાચાર્યે એમના પહેલાંનાં બાબ્બકારો, પોતાના સિદ્ધાન્ત સ્થાપિત કરવા જે ખંડન કરેલું છે તેથી આ હકીકતને સમર્થન મળે છે.

કેટલાક સંપ્રદાયિક બાબ્બકારોએ પોતાના ઈષ્ટ સિદ્ધાન્તને ટાંચવાની ખીલી તરીકે ગીતાનો ઉપયોગ કર્યો છે. પોતપોતાના સંપ્રદાયની પ્રુદ્ધિ ગીતામાંથી મળી શકે એ દ્રષ્ટિથી દરેકે ગીતાનો અર્થ પ્રતાવ્યો છે. કેટલાક કહે છે કે ગીતાનો પ્રધાન ઉપદેશ ભક્તિ છે, કેટલાક કહે છે કે ગીના વૈરાગ્યનો ઉપદેશ કહે છે. કર્મયોગ, યજ્ઞયોગ, અદ્વૈત, દૈત, શુદ્ધાદ્વૈત વિદ્યદ્વૈત અને ખીલ કેટલાક સંપ્રદાયિક મતો છે. આમ પોતપોતાના સંપ્રદાયિક અર્થોત પોતાનો સંપ્રદાય પ્રસ્થાનત્રયીને અનુસરતો છે એમ પ્રતાવવા પોતપોતાના સંપ્રદાયને બંધ બેસતા અર્થ દરેકે જુદીજુદી રીતે પ્રતાવ્યા છે અને પોતાના મતને અનુરૂપ એવા અર્થો જુદાજુદા બાબ્બકારોએ કર્યા છે અને શ્રીકૃષ્ણને તેઓ પોતપોતાના મતપ્રદર્શક તરીકે સ્થાપિત કરવા મત્ન કરેલ છે.

ભારતીય ઇતિહાસનો અભ્યાસો જાણે છે કે ગીતાના ઉપદેશને અંતે મહાભારતનું મહાયુદ્ધ થયું. જે બહાર દિવસ ચાલ્યું અને લાખો માણસોનાં બલિદાન દેવામાં. શ્રીકૃષ્ણ કે અર્જુન એમાંથી એકેયે યુદ્ધ પછી જન્મતો લાભ નથી કર્યો, તેઓએ કોઈ નવો સંપ્રદાય પણ સ્થાપ્યો નથી કે પોતાની મરિતનું પૂર્ણ કરવા લોકોને અનુરોધ પણ કર્યો નથી. એથી જીલ્દું મહાભારત યુદ્ધના ભયંકર સંહાર અને રક્તપાત પછી કમ્પ્રાટ યુધિષ્ઠિર, અર્જુન અથવા પાંચ પાંડવોએ હસ્તિનાપુરમાં ૩૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. શ્રીકૃષ્ણ પણ સાર પછી ૩૬ વર્ષ સુધી દ્વારકામાં રહ્યા અને જીવ્યા અને માહવાસ્થ્ય પછી પોતે પચ્ચત્વ પામ્યા. શ્રીકૃષ્ણના વિયોગથી દુઃખી થયેલા પાંડવોએ પણ કિશોરપ્રસ્થાન કર્યું.

ગીતાનું તત્ત્વજ્ઞાન સર્વદેશીય છે

ગીતાનો ઉપદેશ દરેક વર્ગના અને દરેક અવસ્થાના માણસોને જન્મતો દરેક દેશ ધર્મ સંપ્રદાય કે કોમના માણસોને સંબોધાયો છે. જે ભોલો પોતાનો જે ધર્મ બળવવાનો ઉપદેશ કરે છે તે ધર્મનો માર્ગ ગીતામાં જાતવેલ છે. જન્મ સાથે જ મહાયેલા-નિર્માણ થયેલા ચાર વર્ગ અને ચાર આશ્રમનું દરેક ગ્રન્થને પાલન કરવાનો અને દરેક વર્ણાશ્રમ ધર્મના યુદ્ધ કર્મ આચરણ લક્ષણ અને તેના પાલનના માર્ગ ગીતા જાતવે છે. પોતપોતાના વર્ણના અને આશ્રમના જીવનનો અનુષ્ઠે પરિત્યાગ ન કરવો એમ તે દેહ આદેશ કરે છે. તેનું તત્ત્વજ્ઞાન એટલું સાંપ્રતિક છે કે સો કોઈ વિના સકાએ તેનો સ્વીકાર કરે. વેદો, સ્મૃતિઓ, ઉપનિષદો, બ્રાહ્મણો, અને નૈમિનિ તથા બ્યાસ જેવા મહર્ષિની મારિકાઓ અને દર્શનની ખીજ કોઈ નૈષ્ઠિક શાખાનાં મળજીત સિદ્ધાન્તો ગીતા એ સારાંશ સ્વરૂપ કે નિર્વાસ છે. આથી આખા જન્મતો વિદ્વાનોને ગીતાએ મંત્રમુગ્ધ કર્યા હોય તો નવાઈ પામવા જેવું નથી. કોઈ પણ ધર્મ કે દેશના ભોલોને ગીતાનો ઉપદેશ આત્માને શાંતિ આપનારો લાગે છે એ તેની અસોધિતા છે.

ગીતા બુદ્ધયુગ પછીની નથી.

ગીતાના સોળમાં અધ્યાયમાં થયેલા નારિતકવાદના ઉલ્લેખ ઉપરથી કેટલાક સિદ્ધાંત-પ્રતિપાદકો એમ માને છે કે ગીતા બુદ્ધના સમય પછી થઈ. આ મતના અનુયાયીઓ રામાયણ જેવા ઐતિહાસિક ગ્રંથના અધ્યાનનું પ્રદર્શન કરાવે છે. વાસ્તવિક રામાયણ ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે પિતાના આદેશનું પાલન કરવા માટે રામ વનમાં ગયા અને કેટલોક સમય ચિત્રકૂટમાં રહ્યા તેની માતાએ, ભરત અને કુતુબન બંને ભાઈઓ, ત્વષિષ્ઠ અને બીજા કેટલાક પ્રધાનો અને સેંકડો પ્રજાજનો રામને અયોધ્યા પાછા લાવવા માટે સમજાવવા ત્યાં ગયેલા, પરંતુ તેઓ નિષ્ફળ ગયા. પછી દશરથના પ્રધાન જામ્બવતિ ઋષિએ રામના નિશ્ચયને ફેરવવાની યુક્તિરૂપ પ્રવાસ કર્યો. જામ્બવતિ સ્વયં અનિર્વાર્તક મહર્ષિ હોવા છતાં તેમણે રામને અયોધ્યામાં તેહી જવાના ઉપાય રૂપે નારિતક વાદનો કેટલોક ઉપદેશ આપ્યો. આમ છતાં રામે પાછા ફરવાનું કષ્ટલ ન કર્યું. ઉલટું તેમણે નારિતક વાદના ઉપદેશ માટે જામ્બવતિને કષ્ટો આપ્યો. જામ્બવતિએ પોતે આ સત્યનો સ્વીકાર કરી પોતે રામને પાછા અયોધ્યામાં લઈ જવાના ઉપાય તરીકે જ પાખંડ મતનું વર્ણન કર્યાનું કષ્ટરૂપું છે, આ ઉપરથી આપણે અનુમાન કરી શકીએ કે રામાયણ યુગ પૂર્વે પણ નારિતકવાદ પ્રચલિત હતો. માટે ગીતામાં કોઈ નારિતકવાદનાં સૂત્રોની જાણ કોઈને દેખાઈ એથી એમ કહી શક નથી થતું કે ગીતા બુદ્ધના સમય પછીની છે.

મહાભારતમાં યવનો અને મેઘેષ્ઠોનો ઉલ્લેખ છે આપણે જાણીએ છીએ કે યવનો અને મેઘેષ્ઠો યુધિષ્ઠિરના ખંડિયા રાજા હતા. આ હકીકત ઉપરથી શું આપણે અનુમાન કરી શકીએ કે મહાભારત મુકલમાન યુગ પછી લખાયું હતું ? અગિયારમા સૈકામાં થઈ ગયેલ વિષ્ણુવાત ઇતિહાસકાર આદ્યેશની મહાન સંસ્કૃત રિદાન હતા તેમણે અરેબિક ભાષામાં ભારતનો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ લખ્યો છે. જેનું “અદ્યેશુનિ ઇન ઇન્ડિયા” એ નામનું પુસ્તક અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર રૂપે ૧૯૧૨માં પ્રસિદ્ધ થયું છે પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં એમણે ગીતા અને મહાભારતનાં અનેક અવતરણો દર્શાવ્યા છે. અને મહાભારત અંથ ૪૦૦૦ વર્ષો પૂર્વેનો છે અને ગીતામાં ૭૪૫ શ્લોક છે એવું તેણે પ્રતિપાદન કરેલું છે.

ગીતાના પ્રમાણનું-મર્યાદાનું નિર્ણય અનુમાન

કેટલાક લોકો માને છે કે બુદ્ધને વખતે ગીતાના સાતસો શ્લોક સંલગ્નવાનો અર્જુનને સમય ન હતો તેથી તેઓ સૂચવે છે કે ગીતા સાત, ચોવીસ કે સિતેર શ્લોકની હતી. ગીતાના પ્રમાણ વિષેનું આનું નિર્ણય અનુમાન સત્યથી વેરળું અને તરંગી જ છે. તે પ્રેતામહોનું પ્રતિપાદક ધોર અધ્યાન અને મુખાંધનું પ્રદર્શન કરે છે.

શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચે થયેલા સંવાદ સામાન્ય વાતચીતના સ્વરૂપમાં હતો. શ્રી કૃષ્ણે તેને હૃદયગદ્ય સ્વરૂપ આપ્યું. કોઈ એ વ્યક્તિ વચ્ચે એક કલાક શાસ્ત્રાર્થ કે અર્થ ચર્ચા હોય અને આપણે તેની સંખ્યા નોંધ લીધી હોય તો તેના હજાર કે દોઢ હજાર શ્લોકો જનાવી શકાય એ નિષ્ણક છે. માત્ર દલીલની ખાતર આપણે સ્વીકારીએ કે શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચે પદ્યમાં સંવાદ થયેલો તો પણ સાતસો પીસતાલીસ શ્લોકો સંવાદમાં જોડતાં માત્ર એક કલાક લાગે. અધ્યાની અને અવિચારી

માણસો જ્યારે મીતાનો વિચાર કરે છે ત્યારે હજારો પૃથ્વીના પાકિતપૂર્ણ ટીકા બાધ્યોયુક્ત ગીતા તેઓની નજરે તરતી લાગે છે આવી નખળી વિચારસરણિથી નિર્માલ્ય અનુમાનો બંધાય છે. ખરી હકીકત એ છે કે કૃષ્ણાત્મનું સંવાદને શ્રી વ્યાસે મ્યોકમક કર્યો અને ખરેખરો 'સંવાદ' કલાકે કે દોઢ કલાકથી વધુ ગાથો ન હોત. જ્યારે માણસની સામે બાધ્યો, શુભો, સ્વજનો વહીસો, પુત્રો, ભાગીન, બાણ્યો, મિત્રો, રાજાતાઓ વગેરે લાખો મનુષ્યોના સંહાર પોતાને હાથે થવાનો સમય નજર સામે આવી ઉભો રહે ત્યારે મને તેવા કંઈક હૃદયનો મનુષ્ય પણ કંપો ઉઠે થઈ જાય ભવ્ય મુકાબ જાય. દુઃખ, શુક્રવસ્તુ અને દયાથી અભિમુત બને એ સ્વાભાવિક છે. પછી તે મનુષ્ય મને તેટલો વિદ્વાન શરવીર હોય તો પણ ધીર હતાકાંક્ષાથી પાછું હઠવાનો ભાવના થાય જ. અત્મનું વેદવેદાંતપારંત મહાન શરવીર સ્વચ્છ હતા છતાં તે મનુષ્ય હતા તેથી મનુષ્યોચિત શેક દુઃખ સંતાપથી તે આવા વિષમ સમયે વ્યાપ્ત પામે એ સ્વાભાવિક હતું. કૃષ્ણની ઉદાત શક્તિથી ઘટાટાચતુ મરણ થયું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ હર્ષ પામી લાલીઓ પાડવા લાગ્યા ત જોઈ પુષ્કરિ પોતાના મહાન ચોકાના મરણ વખતે દુઃખ પામવા તે બદલે હર્ષ પ્રગટ કરવાનું કારણ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે હે રાજા એ શક્તિ અત્મનું માટે જ કર્યું રાખી સાચવી હતી ને તે શક્તિ અત્મનું પર તેણે ફેંકી હોત તો અત્મનું મરી જાત તેને હું પણ બચાવી શકત નહીં અને અત્મનની પાછળ હું પણ મરી જાત એવો મને તે વહાલો છે. શ્રીકૃષ્ણ જેવા યોગી પુરુષ પણ અત્મનના મૃત્યુથી પોતે પણ મરી જવા સૂધીની મનની નિર્મળતા બતાવે છે તો પછી અત્મનને સ્વજનોનો સંહાર કરવા દાણે દયા દુઃખ અને ગ્હાનિ ઉપજે અને શુદ્ધમાંથી પાછા ફરવા તેવાર થાય તેવે કટોકટીને વખતે ફરી તેને લાવા તેવાર કરવા શ્રીકૃષ્ણને પોતાના ભુક્ષિ બળનો પુરેપુરો ઉપયોગ કરવાનો વખત આવે તેમાં કેટલો સમય લાગશે એ મેંથી કોઈ જાણતું નહોતું.

બન્ને સૈન્યમાં લાવા તેવાર થઈ ઉભેલા પિતા અને પિતામહ સરખા વૃદ્ધો આંખાંચો મામા બાધ્યો પુત્રો, પૌત્રો, મિત્રો રોડીઓ વગેરેને જોઈ આ બધાને મારે મારે હાથે હણવા? અને એ સૌ મારા આત્મજનોને હણશે? આવા વિચારે ઉત્પન્ન થયેલી કંઈકાથી અત્મનું હઠેલા લાખા 1 “અરે કૃષ્ણ, લાડવા તેવાર થઈ ઉભેલા આ બધા સ્વજનોને જોઈ મારાં ઘાત્ર શિથિલ થઈ જાય છે, મો મુકાય છે, શરીરમાં મુઠારી વહુટે છે, ફેવાડાં ઉભાં થાય છે. હાથમાંથી માંડીવ ધનુષ્ય પડી જાય છે, આમડી બળવા લાગી છે, અપશુકનો કેખાય છે. આ સ્વજનોને હણી હું માફ કદ્યાણુ જોતો નથી. હે કૃષ્ણ મારે વિજય રાજ્ય કે સુખ જોતાં નથી. જેઓ માટે અમે રાજ્ય મેળવવાં છે તેઓ તો શુદ્ધમાં મરવાના જ થયા છે. આ બધા મને લાલે હણે પણ હું તેઓને ત્રણે લોકનું રાજ્ય મળવું હોય તો પણ હણવાનો નથી તો પછી આ પૃથ્વી માટે કેમ હણું આ કુલક્ષયનું પાપ કરવા અમે તેવાર થયા? અરે રે જાતિ ધર્મ કુળધર્મ નાશ કરી રાજ્ય અને સુખને લોકો અમે લાઈકર પાપ કરવા તેવાર થયા. લાલે અને કૌરવો હણે” એમ કહી બાણ સાથેનું ધનુષ્ય નીચે નાખી ઈર્ષ રથોપર ઉપર અત્મનું બેસી ગયા.

આ રીતે રજુમૂમિમાં ધનુષખાણ ફેંકી દઈ યુદ્ધનો ઇનકાર કરી અર્જુનને બેસી ગયા. તે વખતે એના મનપર કેટલો ભયંકર આઘાત થયો હતો એની દેખના કરવી મોઢાંજે. આ મામલો એવો બન્યો હતો કે અર્જુન રથોપરથી ઉપર બેઠા પછી લડાઈ બંધ જ પડવાની હતી અને લશ્કર વિખેઈ જઈ પોતપોતાને ઠેકાણે ચાલ્યા જવાનો અને પાંડવો પાછા વળ વગરે રખડી રજળી મરી જવાનો સમય આવી પહોંચ્યો હતો. “લડાઈને ટાણે ગીતા સંભળાવવાનો વખત નહોતો” એમ કહેનારા વસ્તુ રિયતિનો વિચાર કરી શક્યા નથી. જ્યાં યુદ્ધ બંધ પડી જવાનો વખત હતો ત્યાં યુદ્ધ ટાણે સંભળાવવાનો સમયના માપનો હીસાગ કરવાનો રહે છે ? અર્જુનને જોયું કે જન્મે લશ્કરના મહારથીએને હાથે બંને લશ્કરનો ફાળોવાટો થઈ જવાનો છે. એટલે દીકરા કે દીકરાના દીકરા પણ મરી જશે પછી કેને માટે યુદ્ધ કરી રાજ્ય મેળવવું. અર્થાત યુદ્ધ કરવાનું જ અર્જુનને માંડી વાળ્યું હતું ત્યાં ૧-૨ કે ૪ કલાકના સમયની કર્વા વાત હતી ? એ વખતે શ્રી કૃષ્ણને મહાન ધર્મ સંકટ આવી પડ્યું હતું, તેઓ જણતા હતા કે જો અર્જુન લડાઈ નહીં કરે તો આ યુદ્ધ હમેશને માટે બંધ પડશે અને પાંડવો હમેશને માટે રખડી રજળી જશે. લડાઈ વિના ૧ ગામ પણ કોરવો આપે એમ નથી, કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ લડાઈ વિના પૂરી થાય તેમ નથી; એવા અનેક વિચાર અને ચિંતાના આક્રમણે તેમનામાં જે કંઈ છુદ્ધિ, વિદ્યા, યોગ શક્તિ હતાં તેનો ઉપયોગ કરી અર્જુનને યુદ્ધ માટે તૈયાર કર્યા. તે કામમાં ૧-૨ કલાકમાં જ શ્રી કૃષ્ણને સફળતા મળી ગઈ હતી માને કે અર્જુન સમજ્યા ન હોત તો દ્રૌપદી યુધિષ્ઠિર બીમ વગેરે પણ તેને યુદ્ધ કરવા માટે સમજાવત અને તેમ કરતાં એક બે કે વધુ દિવસ નિકળી જાત અને તેટલો વખત યુદ્ધ બંધ રહેત. એ વખતનાં યુદ્ધ, ધર્મને અનુસરી જન્મે પણ તરફથી યુદ્ધ વાળ્યો દ્વારા જાહેર થયા પછી જ શરૂ થતાં હતાં. અર્જુનને મોઢ મટ્યો ત્યાર પછી યુધિષ્ઠિર શત્રુ પક્ષમાં રહેલા બીમ્બ પિતામહ, દ્રોણ વગેરે વડીલોને પ્રણામ કરી આશીર્વાદ અને યુદ્ધ કરવાની રજા લેવા ગયા. તેની પાછળ શ્રીકૃષ્ણ અને પાંડવો પણ ગયા. તેઓએ આશીર્વાદ આપ્યા પછી સામસામી બેઠાવાઈ ગયેલી સેનાઓએ યુદ્ધ શરૂ થયું હતું યુદ્ધ વખતે ગીતા સંભળાવવાનો વખત નહોતો એમ કહેનારાની માન્યતા એવી ■ કે જાણે અર્જુનની માનસિક દશા મનેની ચર્ચ હોય પણ તેણે અને શ્રીકૃષ્ણે પાંચ પંદર મિનિટમાં ગીતાનું કામ પતાવી લડવા મંડવું મોઢાંજે. આ લડાઈ પછી આવનારાં પંચાંગમને જે આઘાત અર્જુનના મનપર થયો તેની દેખના નહિ કરી શકનારાની આ દ્રષ્ટિ છે ખરી રીતે એ વખતનો અર્જુનને મોઢ વિઠળજના શ્રીકૃષ્ણને ચિંતામાં નાખનારાં હતાં સમાધાનની વાટાઘાટમાં શ્રી કૃષ્ણને ૮-૧૦ દિવસ જાળવા પડ્યા હતા તેમ અર્જુન ન સમજ્યા હોય તો ૧-૨ કે વધુ દિવસો પણ તેને સમજાવવામાં પસાર થાત, છતાં તે ન સમજ્યા હોત તો અર્જુનને પડતા મૂકી જીજ્ઞાસાર લાઈએને આગળ કરી શ્રીકૃષ્ણ પોને યુદ્ધ કરત અને તેટલો વખત યુદ્ધ અટકી પડત કુટુંબ કળીલાનો વિનાશ કરી મેળવેલા ગાંધ્ય પ્રત્યે અર્જુનનો વૈરાગ્ય એવો ઉમ જાન્યો હતો કે ધનુષ બંધ ફેંકી દઈ દયા અને

કરેણીથી તે પરાધીન થઈ ગયા હતા એ મોઢ દયા કરેણી વિહ્વળતા પાંગ દસ
મિનીટના શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશથી મટી ગયા હોત તો અર્જુનને એ બધા ખોટા
દ્યાર્દભાવનો ટોંગ કે દંભ કર્યો હતો એમ કહી શકાત. આ બધી ચર્ચાથી એ ફક્ત
ચાપ છે કે જે ભાઈએ આપણના સંજોગોમાં શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને ઉપદેશ કર્યો તેમાં
તેમને સફળતા મળી ગઈ એ બધું આવી પડેલ સંજોગ અને અર્જુનના મનની
ચર્ચ પડેલી તે વખતની રિયલિટી બંધ બેસતું જ હતું. અને શ્રી કૃષ્ણ-અર્જુન
વચ્ચેના એ સંસ્કૃત પ્રાકૃત બાષામાં થયેલા ૧-૨ કલાકના સંવાદને બ્યાસ મહર્ષિએ ૭૪૫
શ્લોકમાં રચ્યો એ ઘટનામાં શંકાને અશક્યપણાને સ્થાન નથી. આ પ્રસંગ પરત્વે સંશય
ઉપજાવનારાઓનાં માનસ જ વરતુ રિયલિટીને ઝોળખી નથી શક્યાં અથવા તો કુટુંબ
વત્સલતાદીન કે રોઢીદીન જીવનવાળા પશ્ચિમના માનસ પાછળ દિંદના વિદ્વાનો પણ ઠરઠાર
ગયા છે એમ કહી શકાય. આ વખતે ધડીભર આપણે એવી કલ્પના કરી લઈએ કે અર્જુનને
ઠેકાણે આપણે છીએ, આપણા શત્રુઓનો સંહાર કરવા યુદ્ધને આગળે લેવા છીએ.
અને શત્રુઓનો સંહાર કર્યા પછી આપણને સ્વર્ગ સરખું સામ્રાજ્ય કે અઢળક ઐશ્વર્ય
મળવાનું છે પરંતુ તે મળવા પહેલાં આપણા પુત્રો પૌત્રો અને વહાલા આત્મજનો
કે જેઓ આપણે મેળવેલાં એ રાજ્ય કે ઐશ્વર્ય ભોગવવાના છે તેઓનો તો નાશ થઈ
જવાનો રોયે સો ટકા સંભવ છે અને તે પણ ૧૦-૧૫ દિવસમાં જ, તો તે વખતે
આપણા મનની કેવી દયા થવા સંભવ છે? શું એ બધાના ભોગે આપણે એ સંપત્તિ
મેળવવા તૈયાર થાઈશું? તો અર્જુનના મનની હીનદયા વખતે એક એ કલાક યુદ્ધમાં
રિજાબ થયો હોય તો તેમાં અશક્ય શું છે?

ઉપર ચર્ચાઈ ગયેલ છે છતાં એ હકીકત જુદા સ્વરૂપે પુનઃકિત દેખ સ્વીકારીને
કહેવી પડે છે. અર્જુન યુદ્ધના યુધ્ધ નામક હતા. શ્રીકૃષ્ણે સમજાવ્યા છતાં જો
તેણે લડવાનું હોય તો મહાભારતનું યુદ્ધ અટકી જવાનો અથવા તો
શોડા દિવસો કે મહીનાઓ સુધી લંગાવાનો સંભવ હતો. જો યુદ્ધ લડાયું નહોત
તો દુર્યોધન વગેરે કુટુંબો અકસ્માતે રાજ્ય ભોગવ્યા કરત અને પાંડુરાજ સૌથી મોટા
હોવાને બીધે તેના પુત્રો રાજ્યના ખરા હકદાર હતા તેઓને પાંચ મામ પણ આપવા
તૈયાર ન થતા દુર્યોધનાદિ કૌરવોની કુટુંબી પાંડવોને રખડી રક્ષણ જાહેરી કાઢવી
પડત, તેમ જ એ યુદ્ધમાં અસંખ્ય યોદ્ધાઓ બતાવેલાં અપૂર્વ દિવ્ય સૌર્ય પરાક્રમ શરીરબળ
શસ્ત્રબળ, અર્જુનનું ધનુષ્યબળ, બીમનું બાહુબળ, બીમ અને દ્રોણનું દેવતાઓનો
પણ પરાજય કરે તેનું શસ્ત્રબળ, કર્ણનું અદ્ભુત પરાક્રમ, ધૃષ્ટાકેયનું આકાશ યુદ્ધ
અનેક મહારથીઓ સામે એકલો ઝંખમતો ૧૬ વર્ષના અભિમન્યુનું યુદ્ધ કૌરવ્ય,
શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચેના રોહ, અભિમન્યુ પ્રત્યેના શ્રીકૃષ્ણનો પ્રેમ, મરેલાઓને
જીવતા સ્વરૂપે પરલોકમાંથી બોલાવવાની બાસની સમિત, શ્રી કૃષ્ણનું શુદ્ધ આત્મ
એ અને ખીલ તે યુદ્ધને અંગે બનેલાં દિંદ માટે ગૌરવ લેવા જેવા કૌટુંબી આશરો
બંધુવાનું સોમાગ્ય આપણે મળત નહી. પૃથ્વીને ભારૂંપ થયેલા અધર્મી રાજાઓ
જીવતા રહ્યા હોત તો પૃથ્વીપર અનેક અનર્થો ઉભા થાત. બીમ શ્રી કૃષ્ણ અને ખીલજોએ
કેરેલી પ્રવિણો નિષ્કળ જાત. સેંકડો રાજાઓ અને સબો વચ્ચે રજસ્વલ દ્રોપદીને

ચોટલો પકડી પોતોની દાસી બનાવવા કારણભાગે ઢસડી લાવનાર દુશાસન તથા સભા વચ્ચે હાંસી કરનારા દુર્યોધનાદિને શિક્ષા ન મળત. બધાં કરતાં અપ્રિય એ યાત્ર કે જગતમાં દિલેને ઉચું રથાન આપનારૂં, જગતને કદવાણુને માર્ગે લઈ જનારૂં મહાભારત ન રચાત ને જગતને જ્ઞાન અને આત્મ શાંતિ આપનારી ગીતા પણ ન રચાત આ બધું કેટલું અનર્થકારક ગણાત ?

અર્જુન યુદ્ધ ભૂમિમાં હાજર થયા અને બન્ને સૈન્યોનું નિરીક્ષણ કર્યું હ્યારે લઠવા જિભેલા અર્થાત મરવા તૈયાર થયેલા વડીલો યુરૂઓ સમાઓ અને કુટુંબીઓને દોડા અને વિચાર્યું કે આ લઘાઈમાં બન્ને પક્ષના તમામનો સંહાર થઈ જવાનો. ■ ને યુત્ર પૌત્રોને માટે આપણે રાજસૂક્ષ્મી મેળવવા લડવાના છીએ તેઓ તો મરણ પામવાના છે તો પક્ષી આપણે આ રાજ્ય જોને માટે મેળવવા ધાર્યું છે. આવી વિચારોની ગડમથલમાં મુઝાઈ ગયેલા અર્જુન ઉપર દયા રનેહ અને કુટુંબ વત્સલતાની લાગણીએ જોર કરી પનાંધીન બનાવી દીધા હતા. તે વખતે શ્રીકૃષ્ણ વિના બીજો કોઈ તેને યુદ્ધમાં પ્રેરી શકે નહોત. અર્જુન જેવા વિદ્વાન વીરને ધલતવાદારા જગતનું સાચું સ્વરૂપ રજુ કરનાર શ્રીકૃષ્ણને કેટલી ચિંતા અને મનોબધામાંથી પસાર થવું પડ્યું હશે ? આવે કટોકટીને વખતે અર્જુનને ઠેકાણે લાવવા માટે કેટલો સમય લાગશે એની ગણતરી શ્રી કૃષ્ણ આગળથી કરી શકે ખરા ? કાળના મોઢામાં પ્રવેશવા તૈયાર થયેલા આસજનોને જોતાં હૃદયને કંપાવી નાખતા ભાવોયે અર્જુનને જૂતકાળનાં અપમાન કષ્ટ જુલાવી ચંકાવી દીધા. તેમાંથી સડવાની પ્રેરણા આપનાર શ્રીકૃષ્ણના ગીતારૂપી ઉપદેશને અરથાને કહેનાર ધણે ભાગે પશ્ચિમના સંસ્કાર અને પશ્ચિમની વિદ્યાજ કારણરૂપ છે. તેઓ કુટુંબપ્રેમ અને પાપબીજાના સાચા તત્ત્વો જાણી શકતા નથી.

યુરોપની ગઈ લઘાઈ અને કોરીયાની વર્તમાન લઘાઈ એ પશ્ચિમના સંસ્કાર અને માનસનું પ્રતિબિંબ છે. જેમાં લડનાનઓએ લાખો નિર્દોષ સૈન્યો બાળકો વૃદ્ધોની કતલ કરી છે, કરી રહ્યા છે, મામના ગામ દેશનાં દેશ બેદાન બેદાન કરી નાખ્યા છે, અજાણેની મીલકતોનાં નાશ કર્યો છે. ત્યારે આજના કરતાં બપંહર સૈન્યો ધરાવનાર એ પૂર્વકાળની આર્યોની લઘાઈઓમાં લઘાઈના મેદાનમાં લાજ લેનારા વાહન હાકનારા અને બીજા લઘાઈને લગતાં કામકાજ કરનારા નોકર ચાકરો પણ સુરક્ષિત રહેતાં. સુધે સુકધે પણ તેવા ઉપર હથિયાર પડતું નહીં અને સહેરા કે ગામડામાં વસતા પ્રજાજનોના હમેશનાં કામકાજ, વેપાર ધણે અને વહેવારમાં કંઈ બાધ આવતો નહીં. મુસલમાની શાસન અને હેલ્લા ૫૦-૬૦ વર્ષના સમય પહેલાંના કાળ સુધી પણ દિલ્હી આર્યોએ દિલ્હીએ કે સુન્નિઓએ આ જ લઘાઈની પ્રજાલી ધર્મને આજળ ગાળી ચલાવી છે. આ બધું જોતાં અર્જુન જેવા વીર વિદ્વાન સુન્નિને લઘાઈમાં પાઠો જોડવા આટલે તેણે જે શાઓનું અભ્યસન કર્યું હતું અને શ્રીકૃષ્ણ પણ જે શાઓ રુદુદા હતા. તે શાઓના જ્ઞાનનો જ ઉપયોગ ઉચિત હતા તે કરીને શ્રીકૃષ્ણે સફળતા મેળવી.

મહાભારતમાં ગીતાને ક્ષેપક કહેનારનો મતિબ્રમ

લઘાઈ વખતે ધલ ઉપદેશ અરથાને કહેનારા કેટલાક અજ્ઞાનીઓને શાઓનું કે સંશોધન દ્રષ્ટિનું જ્ઞાન નથી. એક વરણ કોઈ મન્યમાં પાછળથી ધુમ્મસી દેવામાં આવી

હોય તો તેને લગતા આધાર ઉલ્લેખ ખીજા શાસ્ત્રમાંથી મળી શકે નહીં, બીધમપર્વમાં ગીતાના અર્થના વ્યક્તિય પોત ગીતાની રચના પછાત ગીતાના પ્રલોકાનું પ્રમાણ આપે છે. તેમ મહાભારતના શાંતિપર્વ આશ્વમેધિક પર્વ અને બીજા ઘણે ઠેકાણે ગીતાનો ઉલ્લેખ આવે છે. સેંકડો ઠેકાણે ગીતાને મળતા પ્રલોકા લાખ્યા અને વિધાનો મળે છે. તે ખતાવે છે કે ગીતાની રચના મહાભારત કાળ મહર્ષિ વ્યાસે રચ્યું ત્યારે તેણે જ કરી છે. અઢી હજાર વર્ષ પહેલાં યદ્ય મયેલા આલશંકરાચાર્યથી માંડી એક હજાર વર્ષ પહેલાં યદ્ય મયેલા વિદેશી વિદ્વાન અલ્લ ખેરની જેવા વિદ્વાનો દ્વારા મહાભારતમાં ની ૭૪૫ પ્રલોકાની ગીતાનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થાય છે. હજારો વર્ષ પહેલાં રચાયેલાં ૧૮ પુરાણો ઉપપુરાણોમાં, વેદાંત તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોમાં, ભગવદ્ ગીતાના ઉલ્લેખો અવતરણો મળ્યા આવે છે, એ બધાં પ્રમાણોની નેધિ આ પ્રસ્તાવનામાં શક્ય નથી, પણ એ બધાથી સિદ્ધ છે કે પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં યદ્યેલા મહાભારતના યુદ્ધ વખતે ગીતામાં વર્ણવેલો ઉપદેશ શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને કરેલ હતો અને મહાભારતની રચના વખતે જ ગીતાને મહર્ષિ વ્યાસે પ્રલોકાબદ્ધ કરી છે. ગીતાને ક્ષેપક કે પાછળથી મહાભારતમાં દાખલ કરી દેવામાં આવી એમ કહેનારા ખેટા છે.

સમર ભૂમિમાં ગીતાના ઉપદેશ સંબંધે મત બાંધવામાં લો. તિલક જવા પણ ભુલ ખાય છે

સમર ભૂમિમાં અર્જુનને ગીતાનો ઉપદેશ અપાયો હોય તો પચીસેક પ્રલોકામાં કે પાંચ દસ મીનીટમાં જ હોવો જોઈએ સંપૂર્ણ ગીતાનો ઉપદેશ આપવાનો તે સમય નહોતો આમ કહેનારાઓને ઉપરના વિવેચનમાં જવાબ મળી જાય છે. અર્જુન જેવો ચાર વેદ અને છએ શાસ્ત્રમાં પારંગત મહારથી વિદ્વાનને રથેલા મતિભ્રમને મટાડવા માટે કેવો વિદ્વાન અને કેવું મહાન જ્ઞાન ધરાવનાર સદ્ગુણ થાય એનો વિચાર તેઓ કરતા નથી. શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનના આ સંવાદ વખતે આપણે એ દ્રષ્ટિ રાખવાની છે કે અર્જુન યુદ્ધ મંદિર ઉતાવળા નહોતા પણ યુદ્ધ લડવાની જ ના પાડી દીધી હતી તેને ફરી લડાઈમાં જોડવા તૈયાર કરવા શ્રીકૃષ્ણે પોતાની ભુક્તિનો પ્રાધિકાર કરવાનો એ સમય હતો. જો પાંચ પચીસ મીનીટની વાતચીત કે ઉપદેશથી અર્જુનનો મોહ નીકળી ગયો હોત તો અર્જુનને બધાવેલી બધા કુઝાલો એ બધું નાટક અચાત.

આપણને આશ્ચર્ય અને કુઝાલ થાય છે કે આ માન્યતા ધરાવનારાઓમાં લોકે માન્ય તિલક પણ જલ્પા છે. એમના શ્રી ભગવદ્ ગીતા સ્વરૂપના વિષય પ્રવેશ નામના પ્રકરણમાં તેઓ લખે છે કે “યુદ્ધની ઉતાવળમાં શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને દશ વિશ પ્રલોકા કે ગીતાનો સાર કહ્યો હોય એ શક્ય છે સંજયે તે કૃતરાષ્ટ્રને વિસ્તારથી કહી હોય એ પણ સંભવિત છે એ રીતે વ્યાસે શુકને કહી અને વેશંપાયને જનમે-જન્યને કહી અને સુતે શૌનકને કહી અથવા મહાભારતના રચનારે જ આવડાં વિરવૃત્ત સ્વરૂપ આપ્યું હોય.”

લોકમાન્ય પ્રત્યે રાજદારી પુરૂષ તરીકે અપાર માન છતાં મારે કુઝાલ સાથે કહેવું પડે છે કે ગીતા વિષેનું લોકમાન્યનું આ વિધાન, શાસ્ત્રનું અપૂર્ણ જ્ઞાન, પશ્ચિમની કેળવણી, પશ્ચિમના વિદ્વાનોના ગીતા સંબંધે મંતવ્યો વજરેથી તેમના મનપર પડેલી છાપ અને આ પ્રશ્ન સંબંધે સંશોધક દ્રષ્ટિથી હંદા ઉતરવાનો અવકાશભાવ વજરે કારણ સંભવી શકે છે.

આમજ બધાબધા પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્ર પાંડુ વગેરેના જન્મ પહેલાં જ શુકદેવ સ્વર્ગે ગયા હતા તો વ્યાસે શુકદેવને ક્યારે ગીતા સંભળાવી અને શુકે તેમાં ક્યારે ઉમેરો કર્યો ? રજુ બુદ્ધિમાં જે બનતું બોલતું તે વ્યાસની કૃપાથી મળેલા દિવ્ય ચક્ષુ અને દિવ્ય જ્ઞાનદાતા સંજય બધું જાણી શકતા, અને જે બનતું તે જ તેઓ ધૃતરાષ્ટ્રને કહેતા હતા. જે બનાવ બન્યો હોય, જે શબ્દો બોલોયા હોય તેથી વધુ ઝોછો એક શબ્દ પણ કહેવાનો તેને અધિકાર નહોતો. સંજય પ્રથમ પદે રહેવા ધૃતરાષ્ટ્ર નિદાન હતા રજુબુદ્ધિમાં જે બન્યું હોય તે વાતને વધારીને કહેવાની તેને જરૂર પણ નહોતી, આ રીતે તો તેનાપર તથા વૈશંપાયન, સુત, શૌનકાદિ ઉપર ખોટા બોલાનો આક્ષેપ મુકવા જેવું થાય છે, કારણ જે ન બન્યું હોય કે ન બોલાયું હોય તે કહેવું કે ઉમેરવું એનો અર્થ બીજો નથી. તેમ ધૃતરાષ્ટ્ર પણ રજુબુદ્ધિમાં જે બન્યું હોય તે જ સાચા રૂપમાં જાણવા માગતા હતા. વળી શ્રી કૃષ્ણ અર્જુન વચ્ચેના દશ વીચારોની ગીતાને મહાભારતના રચનારા વ્યાસે આવકુ મોટું રૂપ આપ્યું હોય તો મહર્ષિ વ્યાસ પણ ખોટા બોલનારા ખોટું લખનારા ગણાય લેકમાન્ય જેવા આદર્શ પુરૂષ આવું ક્યે તે પછી બીજા અર્ધ દગ્ધો કે પશ્ચિમની પછવાડે હસડાતા તરંગી લોકો બકે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે

શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુનનો સંવાદ સંસ્કૃત ભાષામાં થયો હતો

રામાયણના કાળથી માંડી આપણે ગમીએ છીએ કે ત્યારે પ્રાકૃત એટલે પ્રત્યેક દેશની સ્થાનિક ભાષા અને સંસ્કૃત એમ ભાષાઓ આખા જગતમાં બોલાતી હતી હનુમાન સીતાજીને રામનો સંદેશો આપતી વખતે વિચાર કરે છે કે:—

वाचं वोदाहरिष्यामि मानुषीमिव संस्कृतं ॥

यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजातिरिव संस्कृतं ॥

रावणं मन्ममाना मां सीता भीता भविष्यति ॥

“જે હું બ્રાહ્મણના જેવી સંસ્કૃત ભાષામાં બોલીશ તો મને રાવણ સમજીને સીતા ભય પામશે માટે મનુષ્યના જેવી લૌકિક સંસ્કૃત ભાષામાં જ બોલું એ ઉચિત છે ”

આ ઉપરથી જણાય છે કે મહાભારત કાળ પહેલાં હજારો વર્ષથી દિંદિમાં લૌકિક સંસ્કૃત અને દિવ્યગતિ સંસ્કૃત એમ બે રીતની સંસ્કૃત ભાષા પ્રચલિત હતી. એટલે સ્થાનિક પ્રાકૃત ભાષા સાથે મુખ્ય રાજભાષા સંસ્કૃત ચાલતી તેમાં લેકવર્ણની સંસ્કૃત જ્ઞામાન્ય અને ઉચ્ચ વર્ણની સંસ્કૃત સારી ગણાતી મહાકાવ્ય કાળ પછી બે હજાર વર્ષના સમયનું નિરીક્ષણ કર્યું તો જણાયે કે લૌકિક સંસ્કૃત માત્રની અને સાદા ભાષા જેવું સ્વરૂપ લીધું. પછીથી તે જુદા જુદા દેશમાં બેલાની હાવની ભાષાઓમાં રૂપાંતર પામી

એ પ્રાચીન સમયમાં બાણેલા મણેલા અને ઉચ્ચ વર્ણના લોકો ધણે ભાગે સંસ્કૃતમાં અને સામાન્ય લોકો, માત્રની પાલી કે દેશ યત્નેની પ્રાકૃત ભાષામાં વાત ચીત કરતાં સંસ્કૃત નાટકોમાં જુદા જુદા ઉચ્ચ નીચાં પાત્રો વચ્ચે બોલાતી પોષાથી આપણે તે સમજી શકીએ છીએ.

આ ઉપરથી એ કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન ચાર વેદ છ શાસ્ત્રના
ભણેલા પ્રકાંડ વિદ્વાન હતા એટલે યુદ્ધ પ્રસંગે જાને વચ્ચે સંસ્કૃતમાં જ સંવાદ થયો હતો.
અને શ્રીકૃષ્ણે દરેક પ્રશ્નના ઉત્તર ઉપનિષદાદિના પ્રમાણો સાથે આપી અર્જુનના મનનું
સમાધાન કર્યું હતું. એટલે શ્રી કૃષ્ણ અર્જુન વચ્ચેના ગદ્ય પદ્યાત્મક સંસ્કૃત સંવાદને મહર્ષિ
વ્યાસે પોતાની યોગશક્તિના પ્રમાણથી શ્લોક બદ્ધ કર્યો. શ્રી કૃષ્ણનો આ અદ્ભુત પારિત્ય
પૂર્ણ ઉપદેશ જગતને ઉપકારક લાગવાથી શ્લોકબદ્ધ કરી તેના ૧૮ અધ્યાય પાઠી તેનું
સ્વતંત્ર ગીતા એવું નામ આપી તેના શ્લોકની સંખ્યા પણ નોંધી. તેથી આ ગીતા શાસ્ત્રની
અપૂર્વ મહત્તા રથપાણી. આજે તત્ત્વજ્ઞાનના સેંકડો ગ્રંથો છતાં, અને જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો
ઉપનિષદો વગેરેમાં ગીતાથી પણ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન કરેલાં છતાં ગીતાને જગતમાં અપૂર્વ સ્થાન
મળ્યું એ વ્યાસ મુનિનો જ પ્રતાપ છે.

શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન વચ્ચેનો સંવાદ, એ વિદ્વાનો પરસ્પર ચર્ચા કરે તે રીતને
થયો હતો એ વાત આપણે લક્ષમાં રાખવા જરૂર છે, એ સંવાદ એકાદ કલાક આશ્યો
હોય તો એટલા વખતના સંવાદને શ્લોક બદ્ધ કરતાં તેના ૭૦૦ થી ૮૦૦ શ્લોક રચી શકાય
એમાં સંશય નથી. આજે પણ એ વિદ્વાનોના એકાદ કલાકના સંવાદને ફોફમમાં પડી ભેરામાં
આવે અને તેમાં કંઈ પણ ન્યૂનાધિકતા કર્યા વિના તેના શ્લોક રચવામાં આવે તો
૭૦૦ થી ૮૦૦ શ્લોક અવશ્ય થાય.

જે શ્લોક રૂપે આપણે ગીતા વાંચીએ છીએ તે રીતે શ્લોક બદ્ધ સંવાદ જાને વચ્ચે
થયો ન હોતો એ નક્કી છતાં આપણે પરીભર કશ્ચંત રૂપે સ્વીકારી લઈએ તો પણ ૭૦૦ કે
૭૪૫ શ્લોકમાં રહેલી વાતચીતને એકાદ કલાકથી વધુ સમય લાગે નહીં. ૭૪૫ શ્લોક
લખવાના અને બોલવાના સમયની સરખામણી કરી શકાય નહીં. એક વરત વાંચવા
બોલવામાં જેટલો સમય લાગે તેથી ૧૫ થી ૨૦ મંજો સમય લખવામાં જાય. જાને વચ્ચે ગીતા
શ્લોક રૂપે બોલાણી હોય તો પણ એકાદ કલાકથી વધુ વખત લાગે નહિ. ગીતાને
કંઈક કરનારા ૪૦-૫૦ મિનીટમાં ગીતાનો સંપૂર્ણ પાઠ કરી દે છે. ખરી વાત એ છે કે
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન વચ્ચે જે સંસ્કૃત ભાષામાં સંવાદ થયેલો તેને એકાદ કલાકથી વધુ સમય
લાગ્યો નહોતો અને તે સંવાદને વ્યાસે શ્લોક બદ્ધ કર્યો તેના પાંદમાં પણ એકાદ કલાકથી
વધુ સમય લાગતો નથી.

આ ઠેકાણે એ પણ આપણે સમજી શકીએ છીએ કે ગીતા રૂપે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને
ઉપદેશ આપ્યો છતાં તેને ખાતરી ન હોતી કે અર્જુન પાંચ લક્ષના તૈયાર થાયે અર્જુનને
લડાઈમાં ઉતારવાનું કામ તેને અશક્ય લાગ્યું હતું તેથી તત્ત્વજ્ઞાનના ઉપદેશ સાથે ૧૧મા
અધ્યાયમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે પોતાની યોગશક્તિ દ્વારા ત્રિરાટ સ્વરૂપનું દર્શન કરાવીને લોકો
ઉભેલા બેઠ પડના યોધાઓ મરેલાં જ છે એવું જ્ઞાન કમવતું પડ્યું હતું. અર્થાત અર્જુનનો
યુદ્ધ લાગ જાળના સુધરેલાની મજાનો પ્રમાણે દસ પંદર મિનીટમાં મટી જાયો બેઠજે એમ શ્રીકૃષ્ણ
માનતા નહતા તેને તો અર્જુનનો મોઢ પોતાને પણ લાગેર આધાત કરનારો લાગ્યો હતો.
અર્જુનના ચક્ષુસ્પાત્રથી યુદ્ધ અટકી પડી એમ લાગ્યું હતું. તેમ એ યુદ્ધ શરૂ થવા પછી
૧૮ દિવસ ચાલ્યો કે વધુ એકાદ દિવસ એની પણ કોષ્ટને ખબર નહોતી. અર્જુન દમ

ફેંકી દઈ લડવા તૈયાર થયેલા યોધાઓનો વખત બરબાદ કરી રહ્યા હતા એમ માનવાનું કારણ નહોતું કે જેથી અર્જુનને મનાવી લઈ ૫-૧૫ મીનીટનાં ઉપદેશનું કામ પતાવી ગાંઠીર ધનુષ્ય હાથમાં લઈ લડાઈ માટે ઉતાવળ કરતા અર્જુનને ક્રૂપી યજ્ઞવલ્ક્યે કહાય અર્જુન તુરત ન સમજ્યા હોત તો તેને સમજાવવામાં વધુ દિવસો નીકળી ગયા હોત છેવટે તેને બાણોએ રાખીને યુદ્ધ લડવું પડ્યું હોત અને પાલોને રાજ્યના ધણી બનાવ્યા હોત આ બધો વિચાર કરતાં અર્જુનના મોઢથી યુદ્ધને કેટલું મોઢું થયું એ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી.

રથભૂમિ ઉપર ગીતાનો ઉપદેશ કહેવા સાંભળવાનો જન્મેને વખત ન હોતો એમ કહેનારાનાં વિધાન ખીજી દ્રષ્ટિથી વિચાર કરતાં પણ હાસ્યાર્પક લાગે છે.

પ્રથમ તો જણે એમ કહેનારા એવું માનતા લાગે છે કે અર્જુન એણું બાણેલા હતા એટલે શ્રીકૃષ્ણે હાલની ગીતાનો ઉપદેશ કર્યો હોય તો ધણી દિવસો સુધી ખોટી થયું પડે. એમ કહેનારાની નજર હાથમાં ગીતાપર મહિનાઓ સુધી પ્રવચનો કરનારા વિદ્વાનો સાધુઓ સંન્યાસીઓ પ્રત્યે દોડે છે જેઓ ગીતાપરનાં અનેક બાણો વાર્તિકા વગેરે દ્વારા બહુનારા સાંભળનારાને ઉપદેશ આપે છે, આવી દ્રષ્ટિ રાખનારાઓનાં વિધાન કે માન્યતા હાસ્યાર્પક વિચારહીન, વસ્તુસ્થિતિના જ્ઞાન વિનાનાં જ ગણી શકાય.

આ બધી ચર્ચાથી આપણને ખાતરી થાય છે કે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનના સંવાદના સમયની દ્રષ્ટિથી ગીતાનું પ્રમાણ બાંધવામાં લોકમાન્ય નિલક પણ જુલ ખાઈ ગયા છે. ખરી રીતે એ સંવાદ એક બે કલાક ચાલ્યો હોય અને તેટલો વખત યુદ્ધનો આરંભ થવામાં વિલંબ થયો હોય તો તેમાં અશક્ય કે અસંભવિત જેવું કંઈ નહોતું મહા બાયંકર યુદ્ધના ૧૮ દિવસોમાં થયેલાં લાખો યોદ્ધાઓના સંહાર પછી ૫-૧૦ બક્ષિતઓ જ બચ્યા હતા. એવા પ્રલયકારી વિનાશની ક્રૂપના અર્જુન જેવા વીર પુરુષને લક્ષાઈના મોમ વખતે આવતાં ફા લાગણી રનેક વગેરે કાવોને આધીન થઈ અર્જુન યુદ્ધ પડતું મુશ્કેલીના નિર્ણય પર આવ્યા પછી તેને કેકાણે લાવવામાં અમુક વખત લાગેલાં જોઈએ કે અર્જુનને અમુક વખત ઉપદેશ સાંભળી યુદ્ધમાં દોડ્યું જવું જોઈએ એમ કહેનારાને કંઈ કોટીમાં મુશ્કેલી? લોકમાન્યે બલે ગીતા ઉપર પોતાની સ્વતંત્ર મરાઠી ટીકા લખી પણ તેમાં તેમણે કહેલાં આવાં અનેક વિધાનો જુલ કારણ છે. તેનું કારણ રાજકારણમાં તેઓની પ્રવૃત્તિનો પ્રત્યેક ધણુ રોકાઈ જવાથી ગીતા સંબંધેનું વધુ અનુસંધાન કે અસંધાન કરવાનો વખત તેઓ મેળવી શક્યા ન હતા એ ક્રૂપી યજ્ઞવલ્ક્યે છે. એ સ્થિતિમાં તેમણે આવા મહન શાસ્ત્રમાં માયું મારવું જોઈતું નહોતું અથવા તો વિદ્વાનો દ્વારા તે વિષયનું પૂરું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી આમાં પડવા જરૂર હતી. તેમ કયાં વિના પોતાના મનમાં આવ્યા તે વિધાન કરવાથી ગીતા જેવા શાસ્ત્રને તમા બાસ જેવા દેવતાઈ પુરુષને એમને હાથે અન્યાય થવા જેવું બન્યું છે.

શ્રી કૃષ્ણે શ્લોકબદ્ધ ઉપદેશ ન કર્યો હોય તેથી ગીતાની

મહત્તા ઘટતી નથી

આપણે જ્ઞાતા, વિદ્યુ મહેશ, ઉદ્ધાદિ દેવો ઋષિઓ, શ્રી રામચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ વગેરેનાં મુખમાંથી બોધપ્રદ પ્રમાણભૂત ઉપદેશ વાસ્તવિક રામાયણ, મહાભારત, પુરાણો, ઉપનિષદો સ્મૃતિઓ વગેરે દ્વારા વાંચીએ છીએ પરંતુ તે તે બોનનારી અને તેને હંદ બદ કરનારી બક્ષિઓ

જુદી જુદી હોય છે. પાત્રો અને તેના મુખમાં કાચરૂપે વસતુ મુકનાર એક જ બક્ષિ હોતી નથી. અને તેમ હોવાથી તે પ્રતિદાસની કે તે પાત્રોની કે તેઓના ઉપદેશની મહત્તા મૌલિકતા કે પ્રમાણભૂતતા ઝોઘી થાતી નથી.

અર્જુનને આપેલા શ્રી કૃષ્ણના ઉપદેશને શ્રી બ્યાસે હૃદયમુદ્ધર રૂપમાં આપ્યું તેથી તેની મહત્તા જરાય ઝોઘી થતી નથી. ઉલટું તેથી તે ગીતાની કોર્ત અને મહત્તા વધે છે. શ્રી કૃષ્ણ ઇશ્વરના અવતાર ખરા પણ સુત્રિય હતા. આથી તે ચાર વર્ણના ઉપદેશક કે ગુરુ ન બની શકે. તે અર્જુનને ઉપદેશ તો આપે છે પણ સાથે સાથે ખાસ જણાવે છે કે એ તેનો અધિકાર નથી. આપદ ધર્મને અનુસરી તેમ કરવું પડ્યું છે. શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે તેનો ઉપદેશ બહુસૂત્ર, હિપનિષદ, વગેરે ઉપર નિર્ભર છે. તે દ્વાગ પોતે વિદ્વાન ઉપદેશકની પેઠે ધણું જ અગત્યનું અને ઉપયોગી જ્ઞાન આપે છે કે જેથી તે પ્રમાણભૂત તરીકે અર્જુનને ગળે ઉતરે. રામ,યજ્ઞ, મહાભારત, જામવત અને પુરાણમાં આપણે બહુ ઠેકાણે વાંચીએ છીએ કે શ્રી રામે શ્રીકૃષ્ણે અને બીજા સુત્રિઓએ વખતો વખત કહેલ છે કે બ્રહ્મણ્યોએ દર્શાવેલ કે ઉપદેશોએ માત્રે ચાલવું એ પોતાનાં સ્વજનો અને બાળકોને માટે કદવાણકારી અને ચાર વર્ણની પ્રજાને માટે વિધેય છે. બ્યાસે ગીતાને ૭૪૫ શ્લોકમાં પદ્યમુદ્ધર ન કરી હોત તો આદેશ વર્ણોના ધાર્મિક અને ઐદિક ધર્મોના નિશ્ચય કરવાને તેનો હેતુ સફળ ન થયો હોત. શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે હું તો ટુંતે આપદ ધર્મ તરીકે આ કટોકટીને વખતે કહેવા યોગ્ય કહું છું પણ સાચું જ્ઞાન તો ટુંતે બ્રહ્મણ્યોજ આપશે. ઉપદેશ્યમિત સૈ જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ । તને ઉપદેશ આપવાને જેનો અધિકાર છે તે તત્ત્વજ્ઞાનમાં નિપુણ વિદ્વાન મહર્ષિઓ ટુંતે સાચો માર્ગ બતાવશે. તદ્વિદિ પ્રણિપતેન પરિપ્રશ્નેન સેઘયા । “તે ટુંતે મને વદન કરીને, વિનયથી પ્રશ્નો પૂછીને અને તેઓની સેવા કરીને મેળવ” જ્યારે બ્યાસે એ સંવાદને પદ્યાત્મક બનાવ્યો ત્યારે આ બધા દોષ દૂર થાય છે અને ગીતા ચાર વર્ણને સ્વીકાર્ય બને છે. “આપું” શ્લોકમુદ્ધર મહાભારત શ્રી બ્યાસની રચના છે પણ તેનો અંતરજાત સરવદ્ગીતા શ્રીકૃષ્ણના મુખમાંથી શ્લોકમુદ્ધર રીતે નીકળેલી છે. આ માન્યતામાં સાંપ્રદાયિક દુઃગમક શિવાય બીજું કશું નથી. ટૂંકમાં બ્યાસની પદ્યરચનાથી શ્રી કૃષ્ણના ઉપદેશનું મહત્ત્વ વધ્યું છે અને ધર્મ સંસ્થાપના માટેનો શ્રી કૃષ્ણનો ઇશ્વરી અવતાર ધણો સફળ થયો છે.

ગીતાનો અભ્યાસ અને સંશોધન કાર્ય

રસશાળાના સરસ્વતી ગ્રંથ ભંડારની હસ્તપ્રતો

ગોલકમાં ગુરુવર્ષ ૨૧. કેવલરામ શાસ્ત્રી પાસેના સંસ્કૃતના અભ્યાસનાં સમયમાં અંગ્રે વિદ્યાર્થીઓને તેઓ ગીતા ભણાવતા સંજ્ઞાવતા સારથી ગીતા પ્રત્યે આકર્ષણ હતું. સારપછાના વર્ષોમાં મહાભારત વંચેલ પણ સારે ગીતાની શ્લોક સંખ્યા પ્રત્યે લક્ષ મધ્ય નહોતું પરંતુ ૨૦-૨૨ વર્ષ પહેલાં મનન પૂર્વક વાંચેલા મહાભારતમાં ગીતાની સમાપ્તિ પછીના અભ્યાસના પ્રારંભમાં ગીતાનાં શ્લોકનું પ્રમાણ વાંચ્યું ત્યારે ૭૪૫ શ્લોક પેઠી શ્રી કૃષ્ણના મહત્તા ૪૫ શ્લોક કથા હોવા જોઈએ એની શોધખોળ કરવાની જ્ઞાતિ જાગી પછી તેો ધણી જાણેલી અને હસ્તલિખિત મહાભારતની પ્રતો તપાસી દરેકમાં ગીતાના

શ્લોકનું પ્રમાણ ૭૪૫ હતું. એટલે આ શ્લોકવાળી ગીતા મેળવવા મળેના પ્રયત્નો થઈ કયાં. ઇ. સ. ૧૯૧૦માં રસથાળા ઔપચાર્યમની સ્થાપના થતા પછી તેની પ્રગતિ સાથે હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંગ્રહ કરવા માંડ્યો તેમાં પણ ગીતાની હસ્તપ્રતો મળતી મળતે તેના અભ્યાસ અધિક શ્લોકની દ્રષ્ટિએ કરતો હતો. આ સંગ્રહ ચાલુ છે અને એ સાથે ગીતાની હસ્ત પ્રતો પણ હજી મળ્યા કરે છે.

આજે ૪૦ વર્ષના પરિશ્રમ પછી શ્રી જીવનેશ્વરી મંથનકારને મોટે ભાગે સંસ્કૃતનાં વિવિધ સાહિત્યનાં હળરો હસ્તલિખિત પુસ્તકોની માસિકી ધરાવવાનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. વેદો, ષ્ઠાણ્ય ગ્રંથો, ગીર્વાણ, ઉપનિષદો, સ્મૃતિઓ, ધર્મશાસ્ત્રો, પુરાણો, મહાભારત, વાલ્મીકી રામાયણ, ઝાંકર સ્માર્ત, શુકાદિત, રામાનુજ આદિ સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો, વેદાંત, ઇતિહાસ, કર્મકાંડ, રતોત્તમ, મંત્રતંત્ર, જ્યોતિષ, આયુર્વેદ, કામશાસ્ત્ર, ધાતુવાદ, રત્નશાસ્ત્ર, વૃક્ષાયુર્વેદ, પરમાયુર્વેદ, અર્થશાસ્ત્ર, સિદ્ધપથશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્યશાસ્ત્ર, નાટ્યશાસ્ત્ર, અલંકારશાસ્ત્ર, પ્રાચીન ગુજરાતી, પ્રાચીન હિન્દી, પ્રાચીન મરાઠી, બંગાળી, તેલુગુ, તામીલ, મલયાલમ, ટીબેટીયન વગેરે ભાષાના વિવિધ વિષયોના ૧૭૦૦૦ સુતર હળર હસ્તલિખિત પુસ્તકો આ જાંઝારમાં છે. દરેક હસ્તપ્રત ઉપર કુંડી નોંધ દર્શાવતું આખા શ્રે સંગ્રહનું એક સ્વચ્છ (ફટલોય) તૈયાર થઈ ગયું છે. તેનું પ્રકાશન જોમ અને તેમ જલદી થશે.

૨૧ વધારાના શ્લોક અને ૨૫૦ જેટલા પાઠાંતરવાળી સંવત ૧૨૩૬ની ગીતા

શ્રી જીવનેશ્વરી મંથનકારમાં આજે ગીતાની ૧૫૫ હસ્તપ્રતો છે. જેમાં ૩૫૪ કાષ્ઠમાં પાઠબેદ છે છતાં મોટે ભાગે સમાન પાઠવાળી જ રહેવાય. મહાં વર્ષો પહેલાં મુરતમાંથી મળેલ હસ્તલિખિત પુસ્તકોનાં ૪૮ પોટલામાંથી નીકળેલી ગીતા સંવત ૧૨૩૬ની પ્રત ઉપરથી સંવત ૧૫૬૪માં લખેલી પ્રતિલિપિ છે, તેમાં ૨૦ વધારાના શ્લોક અને પ્રચલિત ગીતામાં જોવામાં નથી આવતા એવા ૨૫૦ પાંખેદો છે. તે મળે ભાગે કારભીરી પ્રતને મળતી આવે છે, આ પ્રત પાર્શ્વમાત્રાની છે. તેમાં સમાપ્તિના હેલા પોનામાં નીચે પ્રમાણે સમયનો ઉલેખ છે.
 इति श्रीमद्भगवद्गीतायां मोक्षसंन्यासयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ ૧૮ ॥ तत्समाप्तोगीता-
 त्समाप्तिमवेत् ॥ श्री ह्रीं. ॐ। शुभंभूयात् ॥ नन्दन्तु यावच्छंद्रदिवाकरी ॥ छ। श्रीः।
 छ। श्रीः। सां १२३६ वर्षे मिति ज्येष्ठ शुक्लपंचम्यां गुरोर्दिने पूर्ण। इति श्रीमद्भ-
 गवद्गीतासमाप्ता ॥ गगानंकर पठनार्थे ॥ गणपतव्यासेन स्तंभवीये लिखित।
 छः। प्रतिलिपी सं १५९४ वर्षे वैश्व... पूज्या चिमलगणी शिष्यामुनीसिंहचिमला
 भावेष्टावहृती।

આ હસ્ત પ્રતમાં ૧૨ આખાં પાનાં એટલે ૨૪ પૃષ્ઠ, તેમાં લખેલાં ૨૩ પૃષ્ઠ છે. તેનું માપ ૧૦.૩" x ૪.૩" છે. દરેક પૃષ્ઠમાં ૧૯ થી ૨૦ લીટીઓ છે. એક હાર મળી ૪૦ લીટી થાય. આ પછી માત્રામાં વખાયેલ છે, આ ગીતાની પ્રથમાવૃત્તિ ૧૯૩૬ના જોગસ્ટ (સંવત ૧૯૯૨ના અષાઢ)માં મુગ શ્લોક સાથે ગુજરાતી ટીકા અને ૨૫૦ પાંખ બેદનું પ્રનિપાદન કરતી સિદ્ધિદાની નામની સંસ્કૃત ટીપ્પણીના ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે બહાર

પાડેલી. સારપછી સને ૧૯૩૭ના જુન (સંવત ૧૯૯૩ના જ્યેષ્ઠ) માં મૂળ શ્લોક સાથે સિદ્ધિદાત્રી ટિપ્પણીનું ઇંગ્રેજી ભાષાંતર અને ૩ અધ્યાય ઉપર અંદ્રધંટા નામની મારી સ્વતંત્ર સંસ્કૃત ટીકા તેના ઇંગ્રેજી ભાષાંતર સાથે પ્રસિદ્ધ કરી હતી. આ ગીતાએ જનતાના વિદ્વાનો અને સંશોધકોનું કાશ્મીરી પ્રત કરતાં વધારે લક્ષ્ય આકર્ષ્યું. આનાથી વિદ્વાનોમાં પણ અભિપ્રાયો અને રસ ઉત્પન્ન થયા હતા. આથી ગીતાના તત્ત્વજ્ઞાનમાં હિંદુ ઉપરાંત ભારત તથા યુરોપ અમેરિકા અને જનતાના ખીન્ન કેટલાય દેશોના વિદ્વાનોએ તથા વર્તમાન પત્રોએ ઉડી રસ બહુત કર્યો છે. આ હસ્ત પ્રતના ૨ પૃષ્ઠના બ્લોક આમાં હાખ્યા છે.

૭૪૫ શ્લોકવાળી ભોજપત્રી ગીતા

અંદ્રધંટા સંસ્કૃત ટીકા સાથે ઉપર જતાવેલી ગીતા પ્રસિદ્ધ કરવાની તૈયારીમાં હતો ત્યાં સને ૧૯૩૯માં કાશ્મીથી મળેલ હસ્તપ્રતોની ચોથીઓમાંથી પાશ્વભાગની ભોજપત્ર ઉપર લખાયેલી ગીતા અત્યાનંક પ્રાપ્ત થઇ. આ પ્રત વાંચવી ઉકેલવી તેના પરથી નવી લખવી એ મોટા કષ્ટનું કામ હતું તે થોડા મહીનામાં પૂર્ણ કર્યું. આ ગીતાનો જેમ જેમ અભ્યાસ કરતો મયો તેમ અને જે હર્ષ થયો છે તેનું વર્ણન થઈ શકે એમ નથી. ૩૦ વર્ષના ગીતા ઉપરના તપના ફળ રૂપે આ ગીતા મળી હોય તેવું આશ્ચર્ય આનંદ અને સુખ ઉપજાવ્યું. આ ગીતામાં ૨૦ પાનાં એટલે ૪૦ પેજ છે. પેજની લંબાઈ ૧૧ ઇંચ પોળાઈ ૩૩ ઇંચ છે. દરેક પેજમાં ૧૪ થી ૧૬ પંક્તિઓ છે લખાણ પાશ્વ ભાગ-પટ્ટી મારામાં છે આના માર્ગમાં નીચે પ્રમાણે છે.

॥ ઐ નમઃ ॥ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાયૈ નમઃ ॥ શ્રી પ્રહ્લા વિષ્ણુ મહૈશ્વરેભ્યો નમઃ ॥ અથ શ્રી મગધદ્ ગીતા પ્રારંભઃ ॥ ઐ નમઃ ॥ અથ પ્રથમાધ્યાયઃ ॥ ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ ॥ ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સર્વેશ્વરસમાગમે ॥ સમાપ્તિર્મા

તત્ર શ્રી વિજયોભૂતર્ધુવાણીનિમત્તિર્મમ ॥ ૮૨ ॥ इति श्री मगधद् गीता समाप्ता ॥ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૫ માઘ શુદ્ધ ૧ પ્રતિપત્તિ હિ. મંદવાસરે ॥ શ્રીરસ્તુ ॥

આ પ્રમાણે છે. આ ગીતાની હસ્તપ્રતનાં ૨ પાનાના બ્લોક આ સાથે હાખ્યા છે. રસજ્ઞાનના અવસાનમાંથી બચતા વખતમાં આ જનતા સંશોધનનું કામ એક વર્ષ પૂર્ણ કર્યું. આમાં જે મુશ્કેલી પડી હતી તેને પડ્યો છે તે આવા કામના અનુભવીઓ જ નહીં શકે. સંશોધનને અંતે ૧૯૪૧ના અક્ટોબરમાં આ ભોજપત્રી ગીતા રાષ્ટ્ર ૧૬ પેજ સાઇઝમાં પ્રસિદ્ધ કરી. જેમાં ગીતા વિષયક કેટલાક મહત્વના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરનારી ૧૯ પાનાની સંસ્કૃત અને તેના ભાષાંતરરૂપે ૮૭ પાનાની ઇંગ્રેજી પ્રસ્તાવના આપી હતી. આ ૭૪૫ શ્લોકવાળી ભોજપત્રી ગીતાનો પાઠ જનતા સમક્ષ મુક્તા મારા આનંદનો પાર રહ્યો ન હતો. મારી આશ્ચર્ય હતી કે એ ગીતાની આવૃત્તિ સાથે હું અદારે અધ્યાયની અંદ્રધંટા સંસ્કૃત ટીકા આપું પણ તે પૂરી લખવા મટે અને આજ સુધીમાં વખત મળ્યો નહિ. મિત્રો તથા ગીતા રસિક વિદ્વાનોનો આશ્રય થયો કે ટીકા સાથે હાખવતાં મળે સમય નીકળી નથી મટે ભોજપત્રી ગીતા મૂળ માત્ર જલદી પ્રસિદ્ધ કરવી એટલે તેમ કર્યું.

સારપછી ગુજરાતી પ્રજાની માગણીથી આ ૭૪૫ શ્લોકની ભોજપત્રી ગીતાની સમશ્લોકી ગીતા ગુજરાતી સને ૧૯૪૮ ના એપ્રિલમાં બહાર પાડેલી. એ રીતે પ્રાચીન ગીતાની ૪ આવૃત્તિ બહાર પડ્યા પછી આ પાંચમી આવૃત્તિ ગીતા રસિકોના હાથમાં મુકું છું. ગીતા ગુજરાતી સંસ્કૃતના વિદ્વાનોને પણ ઘણી પ્રિય થઈ પડી. તેથી મૂળશ્લોક સાથે સમશ્લોકી છાપવાની માગણી આવવા લાગી તેનાં કારણો વ્યાખ્યાની હતાં. જેઓ મૂળ સંસ્કૃત શ્લોક કે ગુજરાતી સમશ્લોકી બેમાંથી જેનો પાઠ કરવા ધારે તે કરી શકે, શ્લોક સાથે સમશ્લોકીની કવિતાની, તેની રસિકતાની અને અર્થ સંદર્ભની તુલના કરી શકે તે માટે સંસ્કૃત શ્લોકની સામે જ ગુજરાતી સમશ્લોકી છાપી છે. આ આવૃત્તિ ગીતા રસિકોને આનંદ આપશે એમ માનું છું.

સત્તર વર્ષ પહેલાં કે અધ્યાયની અંદરથી સંસ્કૃત ટીકા છપાવ્યા પછી બહાર અધ્યાયની ટીકા પ્રસિદ્ધ કરવાની હિંદ અને વિદેશના વિદ્વાનોની માગણીઓને હું સંતોષી શક્યો નથી તેથી અને શરમ અને દુઃખ થાય છે. તેનું મુખ્ય કારણ સ્નેહી મિત્રો જાણે છે તેમ રસશાળાના કામકાજમાં, શાસ્ત્રીય સંશોધનોમાં તથા રવીકારેલા વ્યવસાયોમાં શ્રમવાયેલી મારી વ્યવસાયાત્મિકતા ભૂલે છે. આ કામ માટે અવ્યવસાયાત્મિકતા-એકાગ્ર ભુલિ ધારણ કરી ગીતા માટે બે મહિનાનો સમય હું ૧૭ વર્ષમાં મેળવી શક્યો નથી. આ વાતથી અજાણ્યાને આશ્ચર્ય લાગે પણ મારી પ્રવૃત્તિ જાણનારાઓને આ વાત સમજાય એમ છે, તેથી - ધોં સુધી વાટ જોઈ નિરાશ થયેલા દેશ પરદેશના વિદ્વાનોની ક્ષમા માગું છું અને હવે તે કામ જેમ અને તેમ જમ્મદી પૂર્વ કરવા ખાત્રી આપું છું છતાં છતાં શાસ્ત્રોનાં સંશોધન અને ખીળ કામમાં મારે હમેશાં ૧૨-૧૪ કલાક રોકાવું પડે છે છતાં મારા મુત્રોએ હવે રસશાળાનો ધણો અંશ બોળે ઉપાડી લીધો હોવાથી હું ગીતાની ટીકા તથા ખીળ જુનાં નવાં અધુરાં સંશોધનો પૂર્ણ કરી લઈશ. હવે પછી આપુર્વેક અને રસાયન શાસ્ત્રના સંશોધનોમાં જ બાકીનું આયુષ્ય માળવા એ નિર્ણય થયો છે.

ગીતાના શ્લોકોની તુલના

વ્યાસ રવીકૃત શ્લોક સંખ્યા મહાભારત બીજમ પર્વ અધ્યાય ૪૩, શ્લોક ૪-૫		પ્રચલિત ગીતાની શ્લોક સંખ્યા	સં. ૧૨૩૬ની અદિ છાપેલી તથા કેશ્મીરી અને જર્મનીમાં છાપેલી ગીતાની શ્લોક સંખ્યા	ભોજપત્રી ગીતાની શ્લોક સંખ્યા	પરચંન ગીતાની શ્લોક સંખ્યા
શ્રી કૃષ્ણોક્ત	૬૨૦	૫૭૫	૫૮૬	૬૨૧	૬૦૫
અર્જુનોક્ત	૫૭	૮૪	૬૨	૬૫	૫૭
સંજયોક્ત	૬૭	૪૦	૪૦	૬૮	૬૭
ધૃતરાષ્ટ્રોક્ત	૧	૧	૧	૧	૧૬
કુલ...	૭૪૫	૭૦૦	૭૨૦	૭૫૫	૭૪૫

ભોજપત્રી ગીતામાં જે વધારાના ૧૦ શ્લોકો છે તેમાં ૧ શ્રીકૃષ્ણનો, ૮ અર્જુનના અને ૧ સંજયનો એ પ્રમાણે છે. આ વિષે એમ કહી શકાય કે લઘીવાળાએ કેટલાક

ત્રિપદી શ્લોકોની દ્વિપદીમાં ગણતરી કરી અંકો લખ્યા હોય. મહાભારત, પુરાણો વગેરેમાં સંદર્ભને માટે કેટલાયે ત્રિપદી શ્લોક જોવામાં આવે છે. તે રીતે જે ગણ પદના શ્લોકમાં લઘીયે ૨ પદમાં આંકડા લખી નાંખ્યા હોય તો થોડાક વધારાનાં પદો મળી દશ શ્લોક વધારે ગણતરીમાં આવે. વળી અર્જુન અને સંજયને નામે ખોલાયેલા શ્લોકો સંખ્યના મુખમાંથી નિકળ્યા છે કારણુ શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનને સંવાદ ધૃતરાષ્ટ્રને કહી સંભળાવનાર સંખ્ય હતો. ગીતાનું મહત્ત્વ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને કહેલાં શ્લોકોમાં છે, સારે આ ભોજપત્રી ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે ક્રમ ૬૨૧ શ્લોક પુરેપુરા છે. શ્રીકૃષ્ણના અને સંજયના શ્લોકોમાં ૧ એક શ્લોકનો વધારો ત્રિપદીના વિચારે ગણનાપાત્ર નથી. તદુપરાંત પ્રચલિત ગીતામાં અર્જુને ક્રમ ૮૪ છે જ્યારે આ આવૃત્તિમાં ૬૫ છે. એટલે વ્યાસે ક્રમ સંખ્યા કરતાં આઠ વધારે થયા. આ વધારો લખનારે ૩ પદનાં ૨ પદ કર્યાં હોય તેથી બની શકે છતાં શ્રીકૃષ્ણના મુખના ૪૫ હુટતા શ્લોક આ ગીતા પૂરા કરે છે એટલે ગીતા અંગે ભણવાનાં તરત ખંદિત નથી. આથી હું કારપૂર્વક કહી શકું છું કે વ્યાસે ક્રમ ૮૪ શ્લોક લખ્યાને સંપૂર્ણ રીતે મળતી આ ભોજપત્રી ગીતા ધણી જ પ્રમાણભૂત છે.

આ બીતા વિષે અદ્યક્ષત વાત તો એ છે કે ચાલુ વંચાતી પ્રચલિત ગીતાના ૭૦૦ શ્લોકો તથા કાશ્મીરી પ્રતમાંના વધારાના શ્લોકો તથા બધા પાઠોએ આમાં મળી આવે છે. તે ઉપરાંત તે પ્રતમાં નથી એવા કેટલાક વધારાના શ્લોકો અને પાઠોએથી ૭૪૫ શ્લોકોની સંખ્યા આ ગીતા પૂર્ણ કરે છે.

આ પ્રસ્તાવનામાં ગીતા સંબંધી ઉપરિચિત કરાયેલા થોડા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી છે છતાં પણ પ્રશ્નો હજી ચર્ચવા બાકી છે, જે ચર્ચાટા ટીકાવાળી ગીતામાં ચર્ચવા હજી છે. મેં પ્રસિદ્ધ કરેલી ગીતાના પાઠોએ માટેની મારી દલીલો વાંચી ઉપરિચિત થયેલા વિદ્વાનો અને જ્ઞાતિવિદેશકોના વિવાદાત્મક મુદ્દાઓ અને તર્કવિતર્કોનો તથા ગીતા સંબંધે શ્રી તેલંગ જેવા વિદ્વાનોને હાથે અસંખ્ય પ્રશ્નો ઉપરિચિત કરી ગીતા સંબંધે અવળે માગે દોરી જનારી ચર્ચાઓથી ગીતાની મહત્તા ધટાડવા જેવું થયું છે તે સંબંધે મારું લખવા જેવું છે. તે હવે પછીની આવૃત્તિમાં બનશે. આ ભોજપત્રી ગીતાના પાઠ એટલા તો પ્રસંગ સાથે બંધાયેલતા છે અને વિશેષ શ્લોકો એટલા તો યથાર્થ અને સંદર્ભસંકલિત છે કે આપણે મંત્રમુગ્ધ બનીએ છીએ. હજારો વર્ષથી માનવજાત અને આપણે ગીતાના આ સંપૂર્ણ પાઠથી વંચિત રહ્યા એનો વિચાર કરતાં આપણને ખેદ થાય છે.

ગીતાની કેટલીક નોંધપાત્ર છાપેલી આવૃત્તિઓ

આજ સુધીમાં ગીતાની છપાયેલી આવૃત્તિઓ પૈકી કેટલીક ૭૪૫ શ્લોકોની દૃષ્ટિએ ગણનાપાત્ર છે. પહેલી સંવત ૧૯૬૦ માં છપાયેલી શ્રી મહામાહેશ્વરચાર્ય રામનંદ અભિનવ શુભાચાર્ય કૃત ગીતાયં સંગ્રહ નામની ટીકા સહિત કાશ્મીરી પ્રત. બીજી જર્મનીમાં મારા મિત્ર સંસ્કૃતના અખર વિદ્વાન પ્રો. આર. રામન લિપીમાં ૧૯૬૨ છાપેલી. ત્રીજી શ્રી ચંકરાચાર્ય, આનંદગિરિ અને શ્રીધરની ટીકા સમેત ૬૭ વર્ષ પહેલાં કલકત્તામાં છપાયેલી છે. ચોથી બંકારકર એરિએન્ટલ રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ, પૂનામાં શ્રી તાડપત્રીકરે કાશ્મીરી પ્રતને મળતી મુળપાઠની આવૃત્તિ પ્રો. આર. રામન પ્રતને આધારે પ્રસિદ્ધ કરી છે. પાંચમી ખંદિત શ્રી. ના.

તાંપત્રીકરે / સને ૧૯૪૯ માં રાજનક રામકવિ કૃત સર્વતોભદ્રા નામની ટીકા સાથે કાશ્મીર પાઠને અનુસરતી ગીતા આનંદાશ્રમ પ્રેસ પુનામાં છપાવેલી છે.

આ બધામાં અભિનવ ગુપ્તની ટીકાવાળી શ્રીનગરમાં છપાયેલી કાશ્મીરી ગીતા ધૃષ્ટી અત્યંતી છે. આ આવૃત્તિ જે મહદંશે અમારી હસ્તપ્રતને મળતી આવે છે તે પાઠભેદો અને અધિક શ્લોકોના પ્રશ્ન ઉપર સારો પ્રકાશ પાડે છે. કલકત્તાની આવૃત્તિમાં ભોજપત્રી ગીતા સાથે મળતા કેટલાક પાઠભેદો દર્શાવાયા છે. શુદ્ધ ધર્મ મંડલની ગીતા પ્રચલિત ગીતાનું ઊંચ ભિન્ન હરેકું ૨૫૩૫ જ છે. જ્યાં તેને લક્ષ્યાર્થ એટલા મોટા લેવામાં આવી છે કે મંડળે આસરવીકૃત ૭૪૫ શ્લોકસંખ્યા સ્વીકારે છે એમ જણાવ્યું છે પણ ખરી રીતે તેમ નથી.

(૧) કાશ્મીર પાઠવાળી અભિનવગુપ્તની ટીકા:—આ ગીતાની અત્યંત અને મૌલિકતા અભિનવ ગુપ્તની ટીકામાં ખાસ નથી. ગીતાના સંશોધન કામ કરનારાઓ મોટે કે ગીતાની ૭૪૫ શ્લોકોની ઐતિહાસિકતા સિદ્ધ કરવા માટે આ ગીતા ઉપયોગી છે, બાકી ટીકા એટલી અપૂર્ણ અને સંક્ષિપ્ત ■ કે ટિપ્પણી પણ ધૃષ્ટીવાર આપાથી વધારે વિરતુત હોય છે. કેટલીક જગ્યાએ તે બીજી ટીકાઓ કરતાં વિચિત્ર રીતે નોખી તરી આવે છે. તેના અર્થો ધૃષ્ટીવાર શુદ્ધ વેદાંતિઓને ફક્ત થાય ખરા પણ તે વરતુરિયતને વિકૃત કરે છે. કાળલા તરીકે નીચેના અર્થો સ્વાભાવિકતા અને ઐતિહાસિક સત્યથી વેગળા છે. ધર્મલેખ શબ્દનો અર્થ "ધન્વિયોનું નિવાસસ્થાન શરીર"; સર્વેક્ષણ સમાગમેનો અર્થ ■ અનુરાગ, વિરક્તિ, ક્રોધ અને ક્ષમા જેવી પરસ્પર વિરુદ્ધ માનસિક અવસ્થાઓનું નિવાસસ્થાન શરીર; ધૃતરાષ્ટ્ર પોતાના પુત્રો અને અનુયાયીઓ માટે જે વાપર્યો છે તે મામકા: શબ્દનો અર્થ "શુદ્ધ જ્ઞાનમાંથી નીપજતા વિચારો"—કિં અકુર્યતનો અર્થ "જેણે વિચારોને અંકુશમાં રાખ્યા છે" ત્રીજા અધ્યાયમાં જ્યાં નિલ નૈમિત્તિક મર્યોનો ઉલ્લેખ છે; તેમ જ પ્રજાપતિએ મનુષ્યો માટે કેવી રીતે મનુધર્મ રચ્યો અને મનુષ્યોએ અને દેવોએ પોતપોતાના જુદા જુદા ધર્મોનું કેમ પરિપાલન કરવું એ સમજાવ્યું છે ત્યાં શ્રી અભિનવગુપ્ત કહે છે કે, દેવા એટલે "ધન્વિયોની કીકાવૃત્તિ" અને માવયતઃ એટલે "ધન્વિયોની એ વૃત્તિને તૃપ્ત કરવી" યજ્ઞ અને કર્મ શબ્દોના તે આધ્યાત્મિક અર્થ મટાવે છે. કાવા અર્થો તદન નવા હોવા ઉપરાંત અવ્યવહાર છે. જ્યાં સીધે સીધી :કર્મકાંક પ્રમાણે મર્યો કરવાની વાત હોય ત્યાં તેની બાપ્પા આધ્યાત્મિક અર્થમાં પોતે અને ખોળને નામે કરે છે. આમ એમણે ઐતિહાસિક સત્યના મુળમાં કુકારાધાત કપ્યો છે. યદાદિ નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મ કરવા જોઈએ એવા ગીતાનાં ૨૫૪ શાસ્ત્રવિધાનથી આ અર્થો વિપરીત છે. ધણાને યાંકા દરો કે, ધણા એ મર્યોના સમર્થ અને પ્રરેતા, શૈવ સંપ્રદાયના અગ્રણી અને સનાતન ધર્મના મહાન પદ્ધપાતી આચાર્ય શ્રી અભિનવ ગુપ્તની આ ટીકા હરો કે અભિનવ ગુપ્ત નામધારી કોઈ અન્ય વિદ્વાનની એ રચના હશે? એમ । જેવા આચાર્ય કોટિના વિદ્વાન આવી સંક્ષિપ્ત અને વિકૃતાર્થવાળી ટીકા ન જ લખે. આ ટીકાથી આપરુને બહુ અર્થબોધ કે વિશેષ જ્ઞાન મળતું નથી. પરંતુ ગીતાના શ્લોકોનો પાઠ અને ધર્મ પાઠભેદોને સંગ્રહ એ આ કાશ્મીરી ગીતાને મહત્વનું સ્થાન આપે ■ અને ૭૪૫ શ્લોકવાળી મૂળ ગીતાના ઉપર પ્રકાશ પાડે છે.

(૨) શુદ્ધધર્મ મંડળની ગીતા માઈલાપોર મદ્રાસમાં આ નામની ૩૪૬ સંસ્કૃત તરફથી એક ગીતા બહાર પડી છે, આ ગીતાને હિંદ કે વિદેશના ગીતાના અભ્યાસી વિદ્વાનોએ મહત્વ આપ્યું નથી, છતાં કેટલાક વિદ્વાનોને એ મંડળની ગીતાનો મોઢો હોય છે એમ લાગવાથી આ ગીતાની નોંધ મેં આપી કરી છે. તેણે બીજાપરના ગીતા 'સમાપ્તિ પછીના ૪૩ મા અધ્યાયમાં વેદવ્યાસે કરેલી ૭૪૫ શ્લોકની ગણતરી સ્વીકારી પોતાની ગીતામાં ૭૪૫ શ્લોક ગોઠવી દીધા છે ખરા પણ આ ગોઠવણમાં આ મંડળે ભારે અનર્થ કર્યો છે. હજારો વર્ષથી વંચાતી ૭૦૦ શ્લોકની ગીતામાંથી ૬૬૬ શ્લોક આ ગીતામાં લીધા છે બાકીના ૩૭ કાઢી નાખ્યા છે અને મહાભારતના બીજા પર્વના ૮૨ શ્લોક ઉમેરી ૭૪૫ શ્લોકની સંખ્યા પુરી કરી છે. આ ગીતામાં ૨૬ અધ્યાય રાખ્યા છે. દરેક અધ્યાયનું નામ તેઓએ પોતાની કલ્પના પ્રમાણે પાડ્યું છે. પહેલા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણના મુખનો એક પણ શ્લોક નથી અને છેલ્લે ૨૬મા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણના ૩૧ શ્લોક છે તે કિવાવના ૨૪ અધ્યાયમાં દરેકમાં શ્રીકૃષ્ણના મુખમાં ૨૪ શ્લોક મુક્યા છે અને દરેક અધ્યાયના પ્રારંભના એક બે શ્લોક અર્જુન કે અર્જુનના મુખમાં મુક્યા છે. વળી ૭વીથી અધ્યાયમાં પ્રચલિત ગીતાના શ્લોકો એવા સેજભેજ કરી દીધા છે કે જેથી શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશના ચલુ પ્રસંગ સાથે અનુસંધાન બીલકુલ મળતાં નથી, તે અને આપેલા પરિશિષ્ટમાં શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાના અધ્યાયના ક્રમમાં શ્લોક સંખ્યા આપી પ્રચલિત ગીતાના કયા કયા અધ્યાયના તે શ્લોક છે એ બતાવ્યું છે તે ઉપરથી ખ્યાલમાં આવશે.

આ મંડળે મળ ગીતાને ૧૮ અધ્યાયમાં જેમની તેમ રહેવા ૬૬ પછી ગાયત્રીના ૨૪ અક્ષર અને ૨૫ તત્ત્વ જેવી પોતાની મન્યતા પ્રમાણે ૬-૮ અધ્યાય વધારી દીધા હોત તે કોઈને વાંધા આવત નહી, કારણ વધારાના અધ્યાય જેને યોગ્ય જામત તે સ્વીકારત પણ ૧૮ અધ્યાયની વેદવ્યાસ રચિત ગીતાનું પીંખણ મુંઘણ કરી જે દસા કરી છે તેની કેટલાક અંગ્રેજી ભણેલા સાક્ષરોને ખબર નથી કે પ્રચલિત ગીતાનું કેટલું વિકૃત સ્વરૂપ આ મંડળે કરી નાખ્યું છે. તેઓને વસ્તુરિપિત સમજાવવા માટે બીજા પરિશિષ્ટમાં આ શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતા માટે અને થોડા વિસ્તારથી સ્પષ્ટતા કરી છે (જુઓ પરિશિષ્ટ ૨)

ગીતા ૭૪૫ શ્લોકની હોવા વિષે આધારો તથા તેનાં ફારસી ભાષાંતરો

ઉપનિષદો વગેરેનાં ઐરેનિક અને ફારસીમાં ભાષાંતર થયાં છે. એ જ રીતે મુસલમાન આદરાહોના સમયમાં ગીતાનાં પણ તે તે ભાષાઓમાં ભાષાંતર થયેલાં. આલિમ ફરહના ઊંડા અભ્યાસી અને ઐરેનિક અને ફારસી ભાષાના કાદિમના મહા વિદ્વાન બનારસના શીયુત મુનશી રચિત મહેલ પ્રકાશનને માલતી સદન પુસ્તકાલયમાં ગીતાનું ફારસી ભાષાંતર જોયેલું. તેમાં લખેલું હતું કે "સમ્રાટની આજ્ઞાથી ૭૪૫ શ્લોકાત્મક ગીતાનું અખુલ ફરસી ભાષાંતર કર્યું છે"

ગીતાના ફારસી ભાષાંતરની જાણે બે દસ્તખતો જાણીતી છે. બંનેની છંદિયા જોદિશની લાઈબ્રેરીમાં તે ૧૬૪૬ અને ૧૯૫૦ એમ બે નંબરની પ્રતો છે. તે ૭૪૫ શ્લોકવાળી ગીતાનાં ભાષાંતર છે. જન-મુહન મ.રા મિત્ર બજારવારી થી પંચેલી દરિયામજ મહારાજ લખે છે કે "બનારસના દિલ્હી હાઉસ મહારાજા કાદેબના

પુસ્તકાલયમાં ૭૪૫ પ્રલોકવાળી શાહ અસિદ્ધસ્તગિર રચિત ગીતા ૧૬૫ અને ૧૬૬ નંબરે ફારસી ભાષાંતરવાળી છે.” મહારાજ સાહેબે જલ્દયારીશ્રીને તેની નકલ આપવાનું વચન આપેલું પરંતુ પચોઢીજના ખેડબંધ અવસાનને લીધે અમે તે નકલ મેળવી શક્યા નહિ મદાસના “હિંદુ” પત્રે અમારી ચીતાની આવૃત્તિની સમાલોચના કરતાં ચીતાના આ ફારસી ભાષાંતરના અસ્તિત્વ વિષે શંકા ઉઠાવેલી. તેના ઉત્તરમાં તા ૧૫-૮-૧૯૩૭ ના “હિંદુ” કેમ્બ્રી ઇંગ્રેજ પેપરમાં બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના પ્રિન્સિપલ શ્રી કે. વી. રંગસ્વામી આયગરે નીચે પ્રમાણે પત્ર લખેલો જે હિંદુ પેપરમાં છપાયો હતો તે ઇંગ્રેજ પત્રનું આ નીચે ગુજરાતી ભાષાંતર છે.

“ભારતીય ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને અત્યુલ્લેખ્ય અને તેના ભાઈ ફ્રેંચીનાં ગીતાનાં ભાષાંતરો બહુતાં છે. પહેલું પદમાં છે અને હજુ સુધી અમુદ્રિત છે ફ્રેંચીનું ભાષાંતર પદમાં છે. બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના ફારસીના પ્રાધ્યાપક અને વિખ્યાત ફારસી વિદ્વાન મુનશી મહેશ પ્રસાદે અને કહ્યું છે કે ફ્રેંચીનું પુસ્તક ઘણી વખત લાહોર, જલંદર, અલ્લાહાબાદ, ગ્વાલિયર અને જયપુર એવાં સ્થળોએ છપાયું છે. આટલી બધી મુદ્રિત આવૃત્તિઓ ઉપલબ્ધ હોવા છતાં ડૉ. નાગરાજ શર્માના અભ્યાસીઓને આ આવૃત્તિની પણ ખબર નથી એ નવાઈ પામવા જેવું છે. શાહ અસિદ્ધસ્તગીરનું ફારસી ભાષાંતર પણ પદાત્મક છે અને તે પણ હજુ સુધી પ્રસિદ્ધ થયું નથી. બનારસના મહારાજ સાહેબના પુસ્તકાલયમાં તેની એક હસ્તપ્રત છે તે રાજવૈદ્યનું વિધાન સાચું છે.”

“જમની પાસેથી રાજવૈદ્યને ફારસી પ્રત વિષે બહુવા મળ્યું તે પ્રાધ્યાપક મહેશ પ્રસાદે કેટલાક મહિનાઓ પહેલાં આ ભાષાંતર અને પ્રચલિત ગીતા અને આ ભાષાંતરના તફાવત તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું હતું. તેમાં વધારાના શ્લોકો છે તે મને ખાસ કહેવામાં આવ્યું હતું જે તેમને સૂચના આપી હતી કે તેમણે તેની હકીકતનું પૃથક્કરણ કરતો અને તેઓ તેમ જ પ્રચલિત ગીતાના વૈષમ્યનું નિરૂપણ કરતો એક લેખ તૈયાર કરવો અને તે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના મુખપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવો. તેમણે તે કબૂલ તો કર્યું પણ વિખ્યાત ફારસી અને ઉર્દૂ કવિ ધાલિખનું સ્મારક જીવનચરિત્રમંથ પૂર્ણ કરવામાં પોતાની નવરાશનો સમય તેઓ વાપરતા હોવાથી તે લેખ હજુ સુધી લખાયો નથી. જ્યારે લેખ તૈયાર થશે ત્યારે પ્રચલિત ગીતા કરતાં જુદા પાઠ ઉપર રચાયેલી ગીતાની ફારસી આવૃત્તિ વિષેની બધી શંકાઓ દૂર થશે. ‘ગીતાનો નૂતન અભ્યાસ’ એ શીર્ષક નીચેના લેખની સમાલોચનાના સામાન્ય તાત્પર્યની દ્રષ્ટિએ આ હકીકત શ્રી રાજવૈદ્યને અંગે આપણે બહુ ચકીરું.”

શ્રીયુત્તમશી મહેશ પ્રસાદજી, પરચંનના પ્રોફેસર, બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી એમનો પત્ર તા. ૧૫-૬-૧૯૩૭ના આવેલો તેના સાર નીચે પ્રમાણે છે.

ગીતાના ફારસી અનુવાદના અસ્તિત્વની સાબિતી.

XXXX આપને બહુને હર્ષ થશે કે લંડનની ઈસિયા એફિસ લાઇબ્રેરીમાંથી હસ્તલિખિત પુસ્તકો મેળવવાની મેં વ્યવસ્થા કરી છે. આ મહિનાની આખર સુધીમાં તે મને મળી જશે.

ફારસીના હિંદુ લાઇબ્રેરીમાંથી મહારાજના રાજ્યના પુસ્તકલેખારમાંથી ચાહ બધી ફરતગીરની ગીતાની એક નકલ મેળવવાની પણ મેં વ્યવસ્થા કરી છે. આ કામ પછું આ મહિનાના અંત સુધીમાં પૂર્ણ થશે.

તેની ગીતાના અંતમાં અણુલ ફરલે લખેલું છે કે તેણે ૭૪૫ સ્લોકોના આર્ષાંતર કરેલું છે અને એ સ્લોકોની ગણતિવાર સખ્યા નીચે મુજબ છે.

શ્રી હંચુ ૬૦૫, અણુન ૫૭, અંબ ૧૭, મુતરાંદ ૧૬, કુલ ૭૪૫

ફારસીમાં ૭૫૫થી એ પ્રતો બહાર મળી શકે એમ છે. અને ફરીને નામે બહેલી છે. એક ૭૪૫નક છે (1)

આલ બરુનીના સમયની ગીતા ૭૪૫ સ્લોકોની હતી

ઇ. સ. ૧૦૬૦ માં થઈ ગયેલા વિખ્યાત ઇતિહાસકાર બાહ બરુની ધણે સમય ભારતમાં રહી સંસ્કૃત બધી ધણાં આર્ષ શાસ્ત્રોનું ગાન સંપાદિત કર્યું હતું. તેમણે અરેબિકમાં એક પ્રસિદ્ધ પુસ્તક લખ્યું છે જેનું "અલબરુની ઈન ઇન્ડિયા" ભારતમાં બાહ બરુની "એવા શીર્ષક નીચે સને ૧૯૧૨માં અંગ્રેજીમાં આર્ષાંતર થયું છે. તેમાંથી બહુવા મળે છે કે બાહ બરુનીએ ૭૪૫ સ્લોકવાળી ગીતાનો અભ્યાસ કર્યો હોય, એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરેલ છે. તેમ જ તેના પુસ્તકમાં ગીતાના કેટલાક સ્લોકોનું આર્ષાંતર આપવામાં આવ્યું છે તે સ્લોક પ્રચલિત ગીતામાં મળતા નથી બહાર કેટલેક સ્થળે આર્ષાંતર મુખ્ય બાબતોમાં ધણું જુદું પાડ્યું હોય છે.

શ્રી આલ શંકરાચાર્ય ૭૪૫ ને જદલે ૭૦૦ સ્લોકવાળી ગીતાનો કેમ સ્વીકાર કરે છે ?

કેટલાક માણસો એ પ્રશ્ન ઉઠાવે છે કે આશરે ૨૫૦૦ વર્ષ પૂર્વે થઈ ગયેલા જન્મદ્યુત બાહ શંકરાચાર્યે ૭૦૦ સ્લોકોની ગીતાને કેમ પ્રમાણુલત માની ? અને ૭૪૫ સ્લોકોની ગીતાનું સરોધન કેમ ન કર્યું ? ઉત્તરમાં આપણે રહી શકીએ કે શ્રી શંકરાચાર્યના સમયમાં

(1) પશ્ચિમી મહેશપ્રસાદજી સાથે પછીથી આ બાબતમાં પરસ્પર હરવાનું કે હસ્તલિખિત ગીતા લખાવી મંગાવવાનું બન્યું નથી કારણ રસયાળાની હમેશની પુરી રાહાણને લઈ આ કામ માટે અવશ્ય મેળવતી શકી નથી.

ગીતા ઉપર ધર્મી દીકાઓ ઉપવ્રજ્ય હતા. આ હકીકત ગીતા ઉપરના એમના પોતાના બાળ્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તો એ બધાં બાળ્યો કે એ પ્રાચીન સમયમાં લખાયેલી દીકાઓ આજે ક્યાં ? તેમ જ સૈકાઓ થયાં જે કૃતિની હાથોહાથ નકલો થયા કરતાં લલિતાને હાથે તેમાં ત્રુટિઓ અને રોષો રહી જવાની શક્યતા પણ રહેલી છે. વળી પ્રાચીન સમયમાં આજની પદ્ધતિપ્રમાણે સંશોધન પ્રવૃત્તિ ન હતી. આથી જુદા જુદા પ્રાંતમાં પ્રચલિત પુસ્તકો પોતાના રચનાથી દૂર જતાં સમય લાગતો ગીતાના ઉચ્ચ શ્લોક હતા એમ મહા-ભારતમાં જણાવેલું છતાં તે સંજોગે દિંદના કોઈપણ વિદ્વાને એ થટતા જય શ્લોક શોધવાની પ્રવૃત્તિ આજ સુધી કરી નહિ. પણ જર્મનીના સંસ્કૃત પદ્ધતિ અને કિલ યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃતના પ્રોફેસર આડરને હાથે આ વજ્ર જાણ છે. તેઓ ઘણા વખત દિંદમાં રહેલા હારે અર્ધિવૃષ્ણ્ય સ્ત્રિહિતા વગેરે ગ્રંથો સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરેલાં. તે અરસામાં યુરોપનું પહેલું યુદ્ધ હાટી નીકળ્યું એટલે દિંદી સરકારે તેને દિંદમાં અટકમાં રાખ્યા ત્યારે યાસોના અભ્યાસ સંશોધનમાં વખત ગાળતા. ત્યારે નિર્ણય સાગરમાં જાણેલા ગીતાના દીકાઓવાળા પુસ્તકમાં ગીતાઈ સંપૂર્ણ નામની દીકા બહુ ઝીણા અક્ષરમાં જાણેલી તેમણે વાંચી એ દીકા ઉચ્ચ શ્લોકને પુષ્ટિ આપનારી એ સાંસુધી કોઈ વિદ્વાનના ખ્યાલમાં આવેલું નહિ, પરંતુ પ્રો. આડર પદ્ધતિ આ દીકામાં પ્રચલિત ગીતા કરતાં ઘણા જુદા પાઠભેદ જોઈ કાશ્મીરી ગીતા કોઈ જુદા પાઠની હોવી જોઈએ એમ નક્કી કરી ગીતાની પ્રાચીન હરતપ્રતોનું સંશોધન કરવા માંડ્યું. ત્યાર પછી તેમને ધીરેધીરે મધુલીવનમાં કાશ્મીરની શારદા લિપિમાં બેભાષ્યપર લખેલું ગીતાનું પુસ્તક મળ્યું. તેમાં અક્ષરવ્યુત્પત્તિની દીકાને અનુસરતા પાઠ જોવામાં આવ્યા. ત્યાર પછી એમને સર્વતોભાસી નામની દીકા પણ મળી. જેમાં સાચે શ્લોકો પણ હતા. ત્યારપછી તેમણે શામન લિપિમાં આખી ગીતા જાપી. આ રીતે કાશ્મીરી પ્રાંતની પ્રસિદ્ધિ પછી જ ગીતા વિષેની સંશોધન પ્રવૃત્તિ તરફ વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય એવાયું. તેથી એ સંભવ છે કે શ્રી શંકરાચાર્યના સમયે કાશ્મીરમાં પ્રચલિત ગીતા સૈકાઓ સુધી ફિણિયું તરફ ગઈ ન હોય.

એમ પણ સંભવિત છે કે ઠર વર્ષની નાની વયે કૈલાસનાથ ધરો તેથી શ્રી શંકરાચાર્યને બીજા અનેક પ્રવૃત્તિઓને લઈ સાચી ગીતાના સંશોધન માટે સમય જ ન મળ્યો હોય. આમ હોવાથી પોતાની પાસેની હસ્તપ્રતોપર આધાર રાખી તેમણે બાળ્ય લખ્યું હોય. શ્રી શંકરાચાર્યે ઘણાં જ મોટાં રાજ્યો ઉપર પોતાનો પ્રભાવ પાડ્યો હતો. એટલે રાજ તરફના શિક્ષાના અવધી શ્લોકોએ તેના બાળ્યમાં કંઈ ફેરફાર કે સંશોધન તરફ અંશુલિનિર્દેશ કરવાની હિમત કરી નથી. શ્રી શંકરાચાર્ય અવતારી પુરુષ અને મુખ્ય ધર્માચાર્ય તરીકે સ્થાપિત થયા પછી તેમણે ગીતા સંજોગે જે સ્વીકાર્યું તેમાં કોઈ ન્યૂનાધિક હોવું ન જ જોઈએ એવી ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી પણ તેની પાછળના કોઈ વિદ્વાનોએ આ જાળતમાં સંશોધન કર્યું લાગતું નથી, એટલું જ નહિ પણ શ્રી શંકરાચાર્યે જે સ્વીકાર્યું તે જ સાચું છે અને તેની વિરુદ્ધમાં જવું કે તેમણે નહિ સ્વીકારેલાને સ્વીકારવું કે તેનું અસ્તિત્વ રહેવા દેવું એ પણ પાપ મનાતું હોય અને તેને લઈ ચાંકરમત સિવાયની દીકાઓ કે બાળ્યોના ધર્મધેલાઓએ નારા કર્યો હોય. ત્યારથી શ્રી શંકરાચાર્યે જે કંઈ કહ્યું છે તેમાં શંકા લાવવામાં કે કંઈ સૂચન કરવામાં ધાર્મિક લાગણીનું ઉત્સાહન મળ્યાના લાગ્યું છે. શ્રી શંકરાચાર્યના સમય પછી એટલી ઉશ્વળપામય મઠ કે આ દિશામાં કામ કરવાનો કોઈને ઉત્સાહ ન હતો, શ્રી

શંકરાચાર્ય પછીના તેજના ઉત્તરાધિકારીઓ તથા બીજા સંપ્રદાયના આચાર્યોએ પણ ૭૦૦
 શ્લોકવાળી ગીતાનો જ સ્વીકાર કર્યો. મહાભારતમાં કહેવ ૭૪૫ શ્લોક સંબંધે જોડા ઉત્તર
 નથી. તેઓનો ઉદ્દેશ મુખ્યત્વે કરી સંશોધનનો નહિ પણ પોતાના સંપ્રદાયનો ફેલાવો
 કરવાનો જ હોવાથી તેઓએ ગીતાના શ્લોકના અર્થો એવા કર્યા. તેઓએ ગીતાનું સંશોધન
 કરવાનો કે ખૂટતા શ્લોકો મેળવવાનો કદિ વિચાર ન કર્યો. કારણ દરેક સંપ્રદાયના આચાર્યનાં
 યવન મોટે ભાગે પોતાનો સંપ્રદાય વધારવામાં અને તેને લક્ષતા પુસ્તકો રચવામાં
 ગયો છે. વિદ્વાનો અને સાહિત્યકારોએ પણ આજ સુધી આ વિષય ઉપર એાંધું ધ્યાન
 આપ્યું છે. તેઓએ પણ શ્રી શંકરાચાર્યની ૭૦૦ શ્લોકવાળી ગીતા સ્વીકારી લીધી.
 હાલમાં જ ભ્યારે ગીતા ઉપર ધણી હસ્તપ્રતો મળી આવે છે અને તેના ઉપર સંશોધન
 થવા કરે છે ત્યારે જનતાને જાણ થઈ છે કે તેઓ આજ સુધી જે પ્રચલિત ગીતા વાંચતો
 હતો તે અપૂર્ણ છે અને મૂળ ગીતા ૭૪૫ શ્લોકની હતી તે વાત સ્પષ્ટ છે.

ઉપસંહાર

ગીતા મહાન શાસ્ત્ર છે. તેના ઉપર દિંદ અને દુનીયાના અનેક વિદ્વાનોએ
 પોતપોતાની દૃષ્ટિ અને છુદ્ધિની મર્યાદા પ્રમાણે સેંકડો મન્યો લખ્યા છે, અનેક દીકાઓ
 સંસ્કૃત અને દુનિયાની ભાષામાં થઈ છે. આજે આખી દુનિયાની દરેક કોમ, ધર્મ કે સિદ્ધાંતના
 મનુષ્યો ગીતામાં વર્ણવેલા શાંતને મહાન રજી સ્વીકારી રહ્યા છે ૭૪૫ શ્લોકની ગીતા ભ્યારે
 અસ્તિત્વમાં આવી ત્યારે વિદ્વાનોમાં મોટો ધોભ થઈ રહ્યો કારણ ૨૫૦ થી ૩૦૦ પાંક ભેંડો
 અને ૪૫ શ્લોક વધુ મળી જતાં ગીતા સંબંધે વિદ્વાનોએ બાંધેલા અનેક સિદ્ધાંતોમાં પરિવર્તનો
 થવા લાગ્યાં છે. ઇટાલીનાં મહાન કવિત્રી સંસ્કૃતનાં વિદુષી શ્રી ગેબીએલા નોવારો ક્યુકોલી
 નામનાં મિત્ર બહેને મને એક પત્રમાં લખેલું કે “તમારી ગીતા ખરેખર સાચી
 ગીતા છે. અને તેના ૩ અધ્યાય પર તમે લખેલી દીકા એટલી બધી
 માર્મિક સાચા તરવો રજી કરનારી લાગી છે કે હું અને મારા અનેક
 વિદ્વાન મિત્રો બાહીની દીકાની આતુરતાથી શહુ જોઇએ છીએ. આ દીકાથી
 ગીતા સંબંધે અમોએ બાંધેલા ઘણા સિદ્ધાંતો અમારે બદલવા પડ્યા છે. અમને
 જણાયું છે કે સાચી ગીતા અમે હવે જ વાંચીએ છીએ.”

હજારો વર્ષ પછી ગીતા શાસ્ત્રની અને ગીતા વાંચનાર જીવંતજીનો ખરી સેવાનું
 પ્રથમ માન પંડિત શ્રાદરને ફાળે જાય છે અને પછી બીજાં માન ગોંડલ રસશાળા મેળરી
 શક્તિ છે એમ આત્મસ્થાપાનો દોષ સ્વીકારીને મારે કહેવું પડે છે.

ગીતા સંબંધે અનેક વિદ્વાનોએ અનેક પ્રશ્નો ઉપરિચિત કર્યા છે અને આ ૭૪૫ શ્લોકની
 ગીતા પ્રસિદ્ધિમાં આજ પછી વધુ પ્રશ્નો ઉપરિચિત થવા છે, એ બધાનું પૃથકરણ કે નિરાકરણ
 કરવાનું આ હુંકી પ્રસ્તાવનામાં શક્ય નથી છતાં પણ આ પ્રસ્તાવનામાં થોડે અંશે પ્રયત્ન
 કર્યો છે. પ્રસ્તાવનાને લાગી કરવાની ક્ષમ્જા નહીં છતાં ચર્ચાને ૨૫૪ ૨૫માં સમજાવવા માટે
 લાંબી થઈ ગઈ છે અને આ પ્રસ્તાવનાનાં પરિશિષ્ટો નાખવાં પડ્યાં છે છતાં પણ પ્રશ્નો
 અર્થવા રહી ગયા છે તે બીજા પ્રસંગ ઉપર રાખું છું.

શ્રી જીવનેશ્વરી પીઠ ગોંડલ

ચિ. શ્રીચરણતીર્થ: ॥

સંવત ૨૦૦૮, ફાલ્ગુન શુકલ ૩ શુક્રવાર

(રસેશાચાર્ય શ્રી ચરણતીર્થ મહારાજ)

प्रस्तावना—परिशिष्ट १

પ્રસ્તાવનાના ચોથા પાનાના ૧ લા પ્રાગ્રિકાના અંતમાં ૨૫મી ક્ષીટીમાં બતાવ્યા પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ મહાભારત યુદ્ધ ઇતિહાસ હતા એ વાતની પુષ્ટિ આપનારા થોડા પ્રમાણના એ પ્રમાણે આપવામાં આવે છે.

પ્રસંગ ૧ લો

હૂતમાં પાડવો રાજપાટ સર્વસ્વ હારી ગયા પછી હેલ્વો દા ૧૩ વર્ષ વનવાસ
ભોજનવાનો હતો. તેમના હાથાં ઝેટલે દોપડી સાથે પાંચે પાડવો દિત વનમાં ગયા. ત્યાં
પાડવોના સ્ત્રીસંબંધી ધણી રાજાઓ અને વાલ્લો સાથે શ્રીકૃષ્ણ પશુ મળવા આવ્યા.
પાડવોની કુર્વશા નેષ્ટ રાશે ભરાયેલા શ્રીકૃષ્ણે બધા વચ્ચે કહ્યું કે

षात्सुदेव उवाच-दुर्योधनस्य कर्णस्य शकुनेश्च दुरात्मनः ।

दुःशासनचतुर्थीनां भूमिः पात्यति शोणितं ॥ ५ ॥

पतान्निहत्य समरे येष तस्य पदानुगाः ।

तांश्च सर्वान्विनिजित्य सहितान्सनराधिपान् ॥ ६ ॥

ततः सर्वेभिर्पिचामो धर्मराजं युधिष्ठिरं ।

निकृत्योपचरन् यद्यपि धर्मं सनातन ॥ ७ ॥ ॥ धनम् १२ ॥

“કુર્યોધન કષ્ટ સકુની અને ચોચો કુટ કુશાસન એવું ભોલી ભૂમિ પીશે. કૌરવો અને તેની પક્ષે ચડેલા બીજા રાજાઓને છતીને આપણે મુદિહિરને રાત્રાભેષક કરશુ કપટથી વર્તનારો વધ કરવા ચોખ્ખા મણાવ છે”

આરપણી દ્રોણદી અને શ્રીકૃષ્ણ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ

द्रौपदी उवाच-स्त्रीधर्मिणी वेपमाना होणित्तेन परिप्लुता ॥

एकवस्त्रा विरुष्टास्मि दुःखिता कुरुसंसदि ॥ ६३ ॥

दासीभावेन मा भोक्तुमीप्सुस्ते पापचेतसः ॥

जीवत्सु पांडुपुत्रेषु पांचालेषु च वृष्णिषु ॥ ६४ ॥

सभाया परिकृष्टाहमेकयत्ना रज स्वला ॥

धिग्वलं भीमसेनस्य धिक् पार्थस्य च पौरुष ॥

यत्र दुर्योधनं कृष्णं मुहूर्तमपि जीवति ॥ ७८ ॥

इत्युक्त्वा प्राबदत्तुष्णा मुखं प्रच्छाद्य पाणिना ॥

धाव्यपूर्णैः कंठेन क्रुद्धा वचनमब्रवीत् ॥ १२२ ॥

नैव मे पतयः सन्ति न पुत्रा न च वान्धवाः ॥

न भ्रातरो नच पिता नैव त्व मधुसूदन ॥ १२५ ॥

ये मां विप्रवृत्तां क्षुद्रैरुपेक्ष्य विशोकयत् ॥

न च मे शाम्यते दुःख कर्णे मे प्राहसस्तदा ॥ १२६ ॥

॥ चतुर्थं अ १२ ॥

षासुदेव उवाच-रोदिष्यन्ति स्त्रियो ह्येव येषां क्रुद्धासि भामिनि ॥

यो भत्सुशरसंछान् शोणितौघ परिप्लुतान् ॥ १२८ ॥

નિહતાન્ ગહ્નમાન્વીક્ષ્ય શયાનાન્ વસુઘાતલે ॥
 યત્સમર્થં પાંડુવાનાં તત્ કરિષ્યામિ મા શુચઃ ॥ ૧૨૧ ॥
 સત્યં તે પ્રતિજ્ઞાનામિ રાણાં રાજો મવિધ્યસિ ॥
 પટેલ્ યોદ્ધિમવાન્ શીર્યેત્ પૃથિવી શકલીમવેત્ ॥
 શુષ્યેત્તોયનિધિઃ કૃષ્ણે ન મે મોઘં વચો મવેત્ ॥ ૧૨૨ ॥

॥ ઘન પર્વ અ. ૧૨ ॥

દ્રૌપદી કહે છે

“અરે કૃષ્ણ, માસિક ધર્મમાં રહેલી, કંપતી, લોહીવાળાં લુગડાંથી બરેલી, એકવચ્ચાળી અને કૌરવોની સલામાં એવી બહુ દુઃખી હરી. લોહીથી ખરડાયેલી એવી અને પાંડવો, મારા પિતા પશ્વના પાંચાળો અને યાદવો જીવતા છતાં રાજ્યોની સલામાં લાવી એ પાપી લોહી અને દાસી કરી ભોજવવા ઇચ્છતા હતા. હે કૃષ્ણ, ભીમસેનના બળને, અને અર્જુનના પરાક્રમે પિચ્છાર છે કે એક વચ્ચ પહેરણું, રજસ્વલા એવી અને બરસમામાં એવી છતાં આ દુનિયામાં દુર્યોધન એક ક્ષણવાર પણ જીવી શકે છે.” એમ કહી દ્રૌપદી બેઠાથથી મોહું હાંતી રાવા લાગ્યા અને આંધુથી રાકઈ મથેલા ગળાથી ક્રોધ પામેલાં દ્રૌપદી ફરી બોલ્યાં “હે કૃષ્ણ, હું માનું છું કે પતિઓ મારા નથી, પુત્રો માં નથી, કુટુંબીઓ કે ભાઈઓ મારા નથી, પિતા મારા નથી અને તમે પણ મારા નથી; માઈ કોઈ નથી નીકર જાણે કાંઈ અર્જુન હોય જાણે કૃપાકુંડે ધનંતર ન હોય તેમ એ છુદ્ડ કૌરવોએ તિરસ્કારાયેલી અને ભેદ રહ્યાં એ સલામાં કંઈ મારી મલકરી કરેલી એ દુઃખ અને રાજ બાળ્યા કરે છે.”

શ્રી કૃષ્ણ કહે છે

“હે દ્રૌપદી, રૂદન કરે માં. તમે જેના ઉપર ક્રોધાં છો એ તમારા શત્રુઓની જીવ્યો તમે જેમ રૂવો છો તેમ રાશે. અર્જુનના બળથી કપાયેલા, લોહીની ધારાઓથી ખરડાયેલા, પૃથ્વીપર સુતેલા, હણાયેલા પોતાના પતિઓને ભેદ તેની જીવ્યો તમે રૂવો છો તેમ રાશે. પાંડવો માટે જે કાંઈ કરવા જેવું હશે તે હું કરીશ એ ખાત્રી રાખો. દુઃખી ન થાઓ. હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે પાંડવો રાજ થશે અને તમે તેની પટ્ટરાણી બનશો. આકાશ નીચું પડે, હિમાલય પર્વત ભાંગી ભુકો થાય, પૃથ્વીના કટાક થાય, સમુદ્ર સુકાય પણ હે દ્રૌપદી માઈ વચન મિથ્યા થવાનું નથી એ ખાત્રી રાખો.”

પ્રસંગ ૨ જે

પાંડવોનાં વનવાસનાં ૧૩ વર્ષ પુર્ગ થયા પછી વિરાટ નગરમાં પાંડવોના સમા સંબંધી રાજ્યો, શ્રીકૃષ્ણ, યાદવો બધા ભેળા થયા. બધાએ વિચાર કરી લગાઇની તૈયારી કરી. પાંડવોની ૧૦ અશ્વીનીસેના અને કૌરવોની ૧૧ અશ્વીનીસેના ભેળી થઇ. યુદ્ધ જાહેર થયા પહેલાં સમાધાન માટે કેશીય કરવા બધાને મત થયો. એટલે દુપક્ષરાજના પુરોહિતને ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે વળી કરવા મોકલ્યા, સારપછી ધૃતરાષ્ટ્રે સંજ્ઞાને પાંડવો પાસે લગાઇ ન કરવા માટે સમજાવવા મોકલ્યા પરંતુ એક પણ મામ આપવાનું રવીકાણું નહીં. પછી છેવટે શ્રીકૃષ્ણે દ્વંતરીકે જઇ સમાધાન માટે પ્રવૃત્ત કરી જોવા બધાને મત થયો એટલે શ્રીકૃષ્ણ સમાધાન માટે બનતું કરવા હરિતનાપુર જવા તૈયાર થયા. તે વખતે કુધિહિર અર્જુન નકુલ અને સહદેવ બધાએ શ્રીકૃષ્ણને સદેશ આપ્યા પછી દ્રૌપદી અને કૃષ્ણ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઇ.

द्रौपदी उवाच-कृष्णा दाशार्हमासीनमग्रवीन्लोककक्षिता ॥ १ ॥

साहं केशग्रहं प्राप्ता परिक्रिष्टा सभांगता
पश्यतां पांडुपुत्राणां त्वयि जीवति केशव ॥ २४ ॥
जीवत्सु पांडुपुत्रेषु पांचालेष्वथ घृष्णिषु
दासीभूतास्मि पापानां सभामध्ये व्यवस्थिता ॥ २५ ॥
यिक् पार्थस्य धनुष्मत्तां भीमसेनस्य घिगू यत्
यत्र दुर्योधनः कृष्ण मुहूर्तमपि जीवति ॥ २६ ॥
यदि तेहमनुग्राह्या यदि तेस्ति कृपा मयि ॥
धार्यराष्ट्रेषु वै कोपः सर्वः कृष्ण विधीयतां ॥ २७ ॥
इत्युक्त्वा मृदुसंहारं अजिनाग्रं सुदर्शनम्
सुनीलमसितापांगी सर्वमवाधिवासितं ॥ २८ ॥
केशपाशं वरारोहा गृह्य धामेन पाणिना
अधुपूर्णेक्षणा कृष्णा कृष्णं घचममग्रवीत् ॥ २९ ॥
अथ ते पुंडरीकाक्ष दुःशासनकरोद्धतः ॥
इमर्तेव्यः सर्वे कार्येषु परेषां संधिमिच्छता ॥ ३० ॥
यदि भीमार्जुनौ कृष्ण कृष्णौ संधिकामुक्तौ
पिता मे योत्स्यते वृद्धः सह पुत्रेर्महारथैः ॥ ३१ ॥
पद्मैव महावीर्याः पुत्रा मे मधुसूदन
अभिमन्युः पुरस्कृत्य योत्स्यते कुरुभिः सह ॥ ३२ ॥
दुःशासनभुजं दयाम संहिंसं पांसुगुठित
यद्यहं न पश्यामि वा शान्तिर्हृदयस्य मे ॥ ३३ ॥
अथैव हि येषां नि प्रतीक्षन्त्या यतानि मे
विधाय हृदये मन्युः प्रदीप्तमिव पावकं ॥ ३४ ॥
इत्युक्त्वा चाप्परद्धेन कंठेनायतलोचना
रुरोद कृष्णा सौतकप सस्वरं बाष्पमद्गद ॥ ३५ ॥

वासुदेव उवाच-तामुवाच महोपाहुः केशवः परिसात्त्वयन्
अचिराद् द्रक्ष्यसे कृष्णे रुदतीर्भरतस्त्रियः ॥ ३६ ॥
एवं ता भीरु योत्स्यन्ति निहतशान्तिचांचघाः
हतमित्रा हतयत्ना येपां नुद्वाप्ति मामिनि ॥ ३७ ॥
धार्यराष्ट्राः कालपक्वा न वेत् शृण्वन्ति मे वचः
शेष्यन्ते निहता भूमौ श्वश्रुगालादनीकृताः ॥ ३८ ॥
चलेद्धि हिमवान् शैले मेदिनी शतधा फलेत्
द्यौः पतेच्च सनक्षत्रा न मे मोघं वचो भवेत् ॥ ३९ ॥
सत्यं ते प्रतिजानामि कृष्णे बाष्पो निगृह्यत
हतामित्रान् धिया युक्तान् अचिराद् द्रक्ष्यसे पतेत् ॥ ४० ॥
॥ उद्योग पर्व अष्टाध्याय ८९ ॥

પાંડવો અને બીજા રાજાઓ વચ્ચે જેઠલા કૃષ્ણ પાસે જઈને શોકથી-દુઃખથી સંપૂર્ણ ગયેલાં દ્રૌપદી કહેવા લાગ્યા—

“હે કૃષ્ણ! પાંડવોના દેખતાં, તમે જીવતાં, પાંડવો જીવતાં, પાંચાળો અને યાદવો જીવતાં મારો ચોટલો પકડી મને દુઃખી કરી સજામાં લાવવામાં આવી. અરે કૃષ્ણ હું એ પાપીયાઓની દાસી જેવી પરાધીન થઈ સજામાં ઉભી રહી. અરે અર્જુનના ધનુર્ધારીપણાને અને બીમના બાહુબળને ધિક્કાર છે કે મારાપર અટલા સંસ્કાર થયા છતાં અરે કૃષ્ણ, એક સ્વયં પશુ દુર્યોધન જીવતો રહે છે. હે કૃષ્ણ, તમે મારાપર ઉપકાર કરવા ઇચ્છતા હો કે તમારી મારાપર કૃપા હોય તો ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો ઉપર તમારો અપકાર કોષ ઉતારો.” એમ કહી કાળા સુવર્ણા અમ્બી દ્રુપદથી સુવાસિત કરેલા અધિક્ષા અંગેડાને છોડી એ સુંદર ચોટલાને પોતાના ડાબા હાથમાં પકડી, આંશુની ધારા ચાલી જાય. ■ એવાં દ્રૌપદી કૃષ્ણને કહેવાં લાગ્યાં. “દુઃશનને સાથે મુલેહની વાટામંટ કરો સારે હે કૃષ્ણ, દુઃશસનને હાથે પકડેલા આ મારા ચોટલાને યાદ કરો. જો બીમ અને અર્જુન નમાલા થઈ મુલેહ કરવા ઇચ્છશે તો મારા પુત્ર પિતા પોતાના મહારથી પુત્રોને સાથે લઈ લાશે. મારા પાંચ પુત્રો અભિમન્યુને આમળ કરી કૌરવો સાથે લાશે. જ્યાં સુધી દુઃશસનને જે હાથે મારો ચોટલો પકડ્યો છે એ હાથ કપાઈ જઈ કુડમાં રજોળાયેલો હું જોઉં નહીં ત્યાં સુધી મારા હૃદયને ક્યાંય શાંતિ થવાની નથી. કૃષ્ણ, બળતા અગ્નિ જેવા આ કોષને મેં હૈયામાં રાખ્યો છે તેને તેર વરસ વીતી ગયાં છે” એમ કહી મૂળતાં દ્રૌપદી આંશુથી રૂંધાયેલ જવાળે પોતે પોતે શેવા લાગ્યાં.

દ્રૌપદીને આશ્વાસન આપતાં શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા. “હે દ્રૌપદી! તમે જેઓ ઉપર ક્રોધ્યાં છો એ કૌરવો, મિત્રો અને સૈન્યો સાથે થોડાજ વખતમાં હજારો જશે અને તેઓની ઓંચો શરીરો. કાળથી ધેરાયેલા ધૃતરાષ્ટ્રના દિરાઓ જો માઈ કહેવું નહિ મળ્યુંકારે તો તેઓ હજારો પૃથ્વીપર પડશે અને તેને કુતરાં ચિવાળીયાં ખાશે. હિમાચળ અને, પૃથ્વી ના સો કટકા થાય, આકાશ પડે પશુ માઈ વેશુ જોડું નહિ થાય. તમે શતાં છાનાં રહો. હું તમને પ્રતિજ્ઞાથી કહું છું થોડાજ વખતમાં તમારા પતિના અનુચ્છો હજારો જશે અને તમે તમારા પતિને રાજમાદી પર જેઠલા બેસો.”

આ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણની પ્રતિજ્ઞા હતી તે યુદ્ધ વિના પુરી થઈ શકે એમ નહોતી.

સારપણીને ‘એક’ પ્રસંગ છે. કૌરવ પાંડવોના વિનાશ થયા પછી સતી માંધારીએ આ સંહાર અટકાવવાની શક્તિ છતાં શ્રી કૃષ્ણે યુદ્ધ અટકાવ્યું નહીં એમ કહી શ્રી કૃષ્ણને સાંધે આપ્યો છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે શ્રી કૃષ્ણ ધારત તો યુદ્ધ અટકાવી શકત પણ યુદ્ધ અટકાવવાની તેમની ઇચ્છા મોજી હતી એમ લાગે છે.

પ્રસંગ ૩જો

રણસંભામમાં જમીનપર પડેલા દુર્યોધન, દુઃશાસન, અકુનિ, અભિમન્યુ, દુર્યોધનનો પુત્ર લક્ષમણ અને બીજા સેંકડો યોધાઓની ઓંચો પોતપોતાના પતિના અગ્નિ વળગી રૂદન કરતી હતી ત્યાં શ્રી કૃષ્ણને આમળ કરી માંધારી દરેકની પાંસે જઈ પોતાનું દુઃખ શોક જણાવતાં હતાં. (આ હવેબેઠક રણ રસપૂર્ણ વર્ણન શ્રી પર્વમાં વર્ણવા જેવું છે.)

‘કૃષ્ણની આગળ પુત્રો પૌત્રો અને મરેલા સંબંધીઓનાં નામ લઈ વિલાપ કરતાં’ ગર્જિતી મુઠ્ઠા ખાઈ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યાં દુઃખ શોકથી જ્ઞાન શુદ્ધી જઈ ધીરજ’ મુખથી ગાંધારીએ આ મુદ્દને બધો દેવ શ્રી કૃષ્ણ ઉપર નાખી શાપ આપતાં કહ્યું કે—

ગાંધારી ઉવાચ—તતઃ કૌપવરીતાંગી પુત્રશોકપરિપ્લુતો ॥

જગામ શૌરિ દોષેણ ગાંધારી વ્યથિતેન્દ્રિયા ॥૩૮॥

પાંડવા ધાર્તરાષ્ટ્રાશ્ચ દગ્ધાઃ કૃષ્ણ પરસ્પરમ્ ॥

ઉપેક્ષિતા ચિનશ્યન્તસ્ત્વયા કસ્માઽઙ્ગનાર્દન ॥૩૯॥

શક્તેન યદુમૃત્યેન વિપુલે તિષ્ઠતા યલે ॥

ઉમયત્ર સમયેન શ્રુતવાક્યેન ચૈવ હિ ॥૪૦॥

દૃઢતોપેક્ષિતો નાશઃ કુરુણાં મધુસૂદન ॥

યસ્માન્નયા મહાયાદો ફલં તસ્માદવાપ્નુહિ ॥૪૧॥

પતિશુશ્રૂપયા યન્મે તપઃ કિંચિદુપાજિતં ॥

તેન ત્વાં દુરવાપેન શપ્સ્યે ચક્રગદાઘરમ્ ॥૪૨॥

યસ્માત્પરસ્પર ધનત્તો જ્ઞાતયઃ કુરુ પાંડવાઃ ॥

ઉપેક્ષિતાસ્તે ગોપિન્દ તસ્માઽજ્ઞાતીન્વચિપ્યસિ ॥૪૩॥

ત્વમપ્યુપસ્થિતે ઘર્ષે પદ્મિશે મધુસૂદન ॥

હતજ્ઞાતિર્હતામાત્યો હતપુત્રો યનેચરઃ ॥૪૪॥

અનાઘનદવિજ્ઞાતો લોકેપ્યનમિલક્ષિતઃ ॥

કુતિસ્તેનાભ્યુપાયેન નિઘનં સમવાપ્સ્યસિ ॥૪૫॥

તવાપ્યેષં હતભ્રુતા નિહતજ્ઞાતિયાંધવાઃ ॥

હ્રિયઃ પરિપતિપ્યન્તિ યથેતા મરતહ્રિયઃ ॥૪૬॥

યૈર્શંપાયન ઉવાચ—તચ્છ્રુત્વા ઘચનં ઘોરં વાલુદેવો મહામના ॥

ઉવાચ દેવી ગાંધારીમીપદમ્યુરસ્મયશ્ચિય ॥૪૭॥

જાનેહમેતદપ્યેષં ચોર્ણં ચરસિ ક્ષત્રિયે ॥

દૈવાદેવ ચિનશ્યન્તિ કૃષ્ણયો નાત્ર સંશયઃ ॥

પરસ્પરકૃતં નાશં યતઃ પ્રાપ્સ્યન્તિ યાદવાઃ ॥૪૮॥ સ્ત્રીપર્વે અ૦ ૨૫॥

કોપથી નિહવળ મરેલા, પુત્રોના શોકથી ઘેરાયેલા, અને અંતરમાં દુઃખ શોકથી બળી રહ્યા છે એવાં ગાંધારી, આ વિનાશમાં બધો વાંક શ્રીકૃષ્ણનો છે એમ માની શાપ દેતાં કહેવા લાગ્યાં. “અરે કૃષ્ણ, પાંડવો અને કૌરવો પરસ્પર કપાઈ મુત્રા. હે કૃષ્ણ, તમે તેઓને નાશ પામતા અટકાવો કેમ નહિ? તમે કેમ ઉપેક્ષા કરી કેમ મરવા દીધા? તમે સૈન્યબળમાં, શરીર બળમાં અને શુદ્ધિબળમાં બધી રીતે મહીલાના છો. તમે પારત તો આ નાશ અટકાવી શકત. પણ તમે નાશ થવા દીધો. મારે હે કૃષ્ણ તેનું ફળ તમે ભોગવો. જો મેં પતિની સેવાએ કઈ તપ કર્યું હોય તો એ તપ વડે હું તમને શાપ આપું છું. હે કૃષ્ણ તમે, કુટુંબી એવા કોરવ પાંડવોને એકબીજાને હજારા શક્યા નહિ, એકબીજાને નાશ થવા દીધો મારે તમારા કુટુંબીઓને અગ્નિઓને નાશ તમારા દેવતાં થાશે. આજથી ૩૬ મે

વધે તમારા પુત્રો, પૌત્રો, સર્વા, પ્રધાનો સૌ હજુઈ જશે અને તમે પણ વનમાં નિરાધાર રહ્યાં કાઈ નહિ જણી શકે તેમ જીવે હાથે મરશે, આજે અમારા કુટુંબીઓની અને બીજા રજુમાં પડેલાઓની ઓળો પોતાના પતિઓ પાછળ છાતીફાટ રૂદ્ધ કરે છે તેમ તમારી ઓળો પણ રોશે.”

સતી ગાંધારીનાં ભવંકર વચન સાંભળી ભરા ગંભીરતાથી શ્રી કૃષ્ણ તેને કહેવા લાગ્યા “હે સતી ધનિવાણી, તમે કહો છો તે સાચું છે, તમે કષ્ટ સહન કરી તપ કરેલ છો તેથી તમે કલ્યા પ્રમાણે જ જનશે એ હું પણ જાણું છું. યાદવો પોતાના નશીબે જ એક બીજા સાથે લડી નાશ પામશે.”

આ અને આવા બીજા ઘણા પુરાવા છે જે જોતાં મહાભારતનું યુદ્ધ શ્રી કૃષ્ણ ઇચ્છતા હતા એમ સાબીત થાય છે. કૌરવોનો નાશ કરી યુધિષ્ઠિરનો રાજ્યાભિષેક કરવાની, દ્રૌપદીના ૧૩ વરસથી બળતા વૈરાગ્યને ચાંત કરવાની અને પાંડવોને આપેલાં કષ્ટોનો અને દ્રૌપદીના અપમાનનો બદલો લેવાની પોતાની ભવંકર પ્રતિજ્ઞા સાચી કરવા માટે શ્રી કૃષ્ણ પોતે યુદ્ધને અનિવાર્ય માનતા હતા કે યુદ્ધને ઇચ્છતા હતા એ વાત સત્ય હતી છતાં પણ પોતે દૂત તરીકે ગયા ત્યાં દૂતનું કામ પણ પૂરેપૂરું અને દૂતને જાણે એવું કર્યું હતું. અર્થાત સમાધાન કરવાના ઉપાય બાકી રાખ્યા નહોતા. કદાચ આ રીતે પોતાના પ્રયાસથી સમાધાન થઈ જત અને પાંડવોને બધું” રાજ્ય આપવાનું કુર્યોધન સ્વીકારત તો શ્રી કૃષ્ણ એ કષ્ટુક કરી લેત અને ચારપાંચ અપરાધીઓનો બીજી રીતે નાશ કરાવી પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ સત્ય કરત. અર્થાત પોતાને યુદ્ધ ઇષ્ટ છતાં સમાધાન પણ ઇષ્ટ હતું અને તે માટે શ્રી કૃષ્ણ પૂરેપૂરાં પ્રયત્ન કર્યો હોય. સતી ગાંધારીના કહેવા પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણે પોતાનું બળ અને જીવિ વાપરીને કુર્યોધનાદિને દેદ કરી યુદ્ધ અટકાવવા સુધીની હદે ગયા નહિ એ પણ ખરી વાત હતી.

પ્રસ્તાવના—પરિશિષ્ટ ૨

શુદ્ધ ધર્મમંડળ, માધલાપેર (મદ્રાસ)ની

૨૬ અધ્યાયની ગીતા

પ્રસ્તાવનાને ૩૦ મે પાને બીજા પારિઆફને છેડે પરિશિષ્ટ ૨નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેનું ૨૫છોડરથ નીચે પ્રમાણે છે

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના હિંદુ અને વિદેશના જ્ઞાતી વિદ્વાનોએ કે સામાન્ય જનતાએ શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાને મહત્વ આપ્યું નથી, મહત્વ આપવા જેવું પણ આમાં કાંઈ નથી; છતાં મહાભારતનો ઇતિહાસ, ગીતાના ઉપદેશનો પ્રસંગ તથા ગીતામાં ઉપદેશોના સંકલિત સુમગઠિત ક્રમબદ્ધ લોક જાગૃત્તામાં અને પરલોકના કલ્યાણમાં ઉપયોગી તત્ત્વોની શ્લોક રચના શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનના સંવાદને અનુનક્ષિતે ભગવાન વેદવ્યાસે કરી છે તે યાજ્ઞના શબ્દ બ્રહ્મરૂપ બધાયેના સરીરને કુરૂપ કરનારૂં તત્ત્વ આ ગીતામાં જોવામાં આવતાં ગીતાજ્ઞાતી વિદ્વાનો અને પ્રજાને સાવચેત કરવાનું યોગ્ય માન્યું છે માટે આ વિધાન આ ગીતાને મહત્વ આપનારા ચોક્કસ સંજ્ઞાઓને અપ્રિય લાગશે છતાં સહ વસ્તુ પ્રમટ્ કરવી એ પણ કર્તવ્ય છે. આ ગીતાની માંડણી અને પૂર્વ ભૂમિકા અતુર વકીતની શૈલીથી અગ્રેજ અને સંસ્કૃત ભાષામાં એવી રચી છે કે ગીતાના જોડા અભ્યાસી ન હોય એના શિક્ષિત જનો તે પ્રત્યે સ્વાભાવિક આકર્ષાય.

પ્રથમ તો આ મંડળે પોતાની ગીતા માટે મહાભારતને આધારરૂપ માન્યું છે, છતાં એક લાખ શ્લોકનું મહાભારત તેને માન્ય નથી. “મહાભારતનું મૂળ નામ ભારત હતું તેમાં ૨૪ હજાર શ્લોક હતા. પછી તેમાં હિમેશ યતાં લાખ શ્લોકનું બની મહાભારતને નામે ઓળખાવા લાગ્યું એ ૨૪ હજાર શ્લોકના મહાભારતમાં ૨૪ અધ્યાયની પ્રત્યેક અધ્યાયના ૨૪ શ્રીકૃષ્ણ સુખના શ્લોકવાળી ગીતા હતી.” આવી મતભજની વિચિત્ર માન્યતા આ મંડળની છે. એ ઓવીશ હજાર શ્લોકવાળું ભારત કયું ? તેની હસ્તપ્રત કે શુદ્ધ ધર્મની ગીતાનું તેમાં અસ્તિત્વ વગરે પ્રમાણ કે આધાર કયાંય નથી. ૨૪ હજાર શ્લોકના ભારત માટે તેઓ મહાભારતના આદિ પર્વનો આધાર આપે છે હારે એ પર્વમાં લાખ શ્લોકના મહાભારતનો ઉલ્લેખ છે તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. જે અન્યને પોતે પ્રમાણરૂપ માને છે તેને જ પોતે અપ્રમાણ ગણે છે આ વિચિત્રતા છે, જમાનાનો પ્રભાવ છે. સૂત પુરાણી ઋષિઓને કહે છે કે—

जनमेजयस्य राज्ञेयः सर्वसत्रे महात्मनः

समीपे पाण्डिवेन्द्रस्य सुपुण्या विचित्राः कथाः ॥

कथिताश्चापि विचित्रा यो वैशंपायनेन वै ॥

श्रुत्वाद् ता विचित्रार्था महाभारत संस्थिता

आदिपर्व अ ૧, શ્લોક ૧૧

“મહાત્મા જનમેજય રાજાના સર્વ પદમાં એ રાજા સન્મુખ વૈશંપાયને આ વિચિત્ર અર્થવાળી પુણ્યકારી મહાભારતમાંની વિવિધ પ્રકારની કથાઓ કહી તે સાંભળી હું આંધી આગ્યો છું.”

ક્ષેત્રે વિચિત્રધૌર્યસ્ય કૃષ્ણદ્વૈપાયનઃ પુરા ।
 ઉત્પાદ્ય ધૃતરાષ્ટ્રં ચ પાંડું વિદુરમેવ ચ ॥
 તેપુ જાતેષુ વૃદ્ધેષુ ગતેષુ પરમાં ગતિં ।
 અગ્રવીત્ ભારતં લોકે માનુષેસ્મિન્ મહાનૃપિઃ ॥
 સસદસ્યૈઃ સદાસીનઃ ધાવયમાસ ભારતં ॥ આદિપર્વ અ. ૧-૧૭

“વિચિત્ર ધૌર્યની ઓઝોમાં બાસે ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર તથા પુત્રો ઉત્પન્ન
 કરેલા. એ ત્રણે વૃદ્ધાવસ્થાને પામી મરણ પામ્યા બાર પછી જનમેજયના મઠમાં ઋષિએ
 આ ભારત મનુષ્યલોકમાં પ્રકટ કરી બધાને સંબોધ્યું.”

इदं शत सहस्रं तु लोकानां पुण्यकर्मणां ॥
 उपाययानिः सह ज्ञेयं आद्यं भारतमुत्तमं ॥
 चतुर्विंशतिसाहस्रीं चक्रे भारत सहितां ॥
 उपाययानैर्विना तावद् भारतं प्रोच्यते बुधैः ॥
 एकं शतसहस्रं तु मानुषेषु प्रतिष्ठितं ॥

આદિપર્વ અ. ૧-૧૦૧-૧૦૭

“પુણ્યશાળી લોકો માટે ઉપાખ્યાનો કથા ઇતિહાસ બાજો સાથેનું ભારત એક
 લાખ સ્લોકનું છે. ઉપાખ્યાન ઇતિહાસ શિવાયના કેવળ જ્ઞાન કામના ૨૪ ચોવીશ હજાર
 સ્લોક ભારતમાં છે પણ ઉપાખ્યાનો સાથે એક લાખ સ્લોકનું મનુષ્યોના કલ્યાણ માટે
 આ જન્મતમાં રહેલું છે.”

अस्मिन्स्तु मानुषे लोके वैशंपायन उक्तवान् ॥
 शिष्यो व्यासस्य धर्मात्मा सर्ववेदविदां वरः ॥

एकं शतसहस्रं तु मयोक्तं वै नियोजत ॥ આદિપર્વ અ ૧-૧૦૯

શ્રુત પુરાણી કહે છે હે ઋષિઓ, “આરે વેદ બ્રહ્મનારા, ધર્માત્મા વ્યાસના શિષ્ય
 વૈશંપાયને આ મનુષ્ય લોકમાં એક લાખ સ્લોકનું મહાભારત વર્ણવ્યું છે તે હું તમને
 કહું છું તે સંબોધો.” આ રીતે મહાભારત એ લાખ સ્લોકની સંદિતા છે. વેદ જેવું
 ઉચું સ્થાન ધરાવે છે. તેનાં પ્રમાણે મહાભારતના બીજાં ૫૧ અને બીજાં શાસ્ત્રોમાંથી
 અનેક આપી શકાય એમ છે.

આ રીતે મહાભારતના આદિ પર્વના ૧ લા અધ્યાયમાં મહાભારત અને ભારત
 બંને શબ્દોનો પ્રયોગ મહાભારત માટે કરેલો છે. હતાં માનો કે અન્યકારે એકલો ભારત શબ્દનો
 પ્રયોગ કર્યો હોય તો પણ વિદ્વાનોએ અને પ્રજાએ આવા મહાન ગ્રન્થને મહાભારત નામ
 પાછળથી આપ્યું હોય તો પણ તેથી એમ નથી દેવું કે તેનું ભારત નામ હતું અને ૨૪
 હજાર સ્લોક હતા. તેમાં ઉમેરો ચર્તા મહાભારત નામ પડ્યું. તેમ આદિ પર્વમાં તથા
 બીજાં બધાં ઠેકાણે મહાભારતના એક લાખ સ્લોક બાસે રચ્યા હતા એવા પ્રમાણે
 મળે છે, હતાં મહાભારતમાં એક લાખ સ્લોક નહોતા એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?
 એક લાખ સ્લોકવાળું શાસ્ત્ર રચવું એ હાલના વિદ્વાનોને માટે પણ અશક્ય નથી
 તો બાસ જેવા અવગારી પુરુષ માટે અશક્ય શા માટે માનવું જોઈએ ?

ખરી વાત એ છે કે હાલના સુધરેલા અને ઈમિજ બહેલા, ઈમિજ સંસ્કાર-વાળા અને પશ્ચિમના વિધાનોથી દોરાતા બહેલા ગણેલા લોકોનાં નિર્માળ માનસ, નિર્માળ હૃદય અને નિર્માળ મગજમાં એ પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓની દિગ્ધ શક્તિઓ રચાન પામતી નથી.

આ રીતે શુદ્ધ ધર્મ મંડળવાળા મહાભારતને ભારત ગણે છે અને ૧ લાખ શ્લોકના એ ગ્રન્થને ૨૪ હજારનો કહે છે અને તેમાં પોતાની ૨૪ અધ્યાયની ગીતાનો પ્રવેશ કરે છે. આ બધું જાણે વિદ્વદ્, પરંપરા વિદ્વદ્ છે અને પાંચ પાંચ હજાર વર્ષથી સાદવા આવતા મહાભારત અને ગીતાના અખંડ પ્રવાહ તોડવા જેવો દુરામલ છે. આ એક પોતાના નવા સંપ્રદાયની નવીનતા દેખાડવાનો પ્રયાસ માત્ર છે.

ગીતામાં, અનુગીતામાં કે બીજાં તત્ત્વજ્ઞાનના અનેક શાસ્ત્રોમાં ૨૫ તત્ત્વોનું વર્ણન છે માટે શ્રી ભગવદ્ ગીતામાં દરેક અધ્યાયના ૨૫ શ્લોક જોઈએ અને ગાયત્રીના ૨૪ અક્ષર હોવાથી શ્રીકૃષ્ણ દરેક અધ્યાયમાં ૨૪ શ્લોકથી વધુ ન જ બોલી શકે આવી બેહુદી ગણતરી કરી દરેક અધ્યાયમાં અર્જુનના કે સંજયના એક બે શ્લોક અને ૨૪ શ્રી કૃષ્ણના મળી દરેક અધ્યાયમાં ૨૫ તત્ત્વોનું આરોપણ કરેલ છે. આવી વિચિત્ર વાત ક્યાંય કાઠિળી નથી, જોઈ નથી. શ્રી હંસયોગીને આ મંડળ અધિકાર પુરુષ ગણે છે તેવા પુરૂષે ગીતા ઉપર આવી સાઠવધારી કરીને અનધિકાર ચેષ્ટાથી ભારે અનર્થ કર્યો છે. એ જ રીતે વાલ્મીકી રામાયણ કે બીજાં શાસ્ત્રોની દશા એમણે કરી હોય તો પ્રાચીન ઇતિહાસ પુરાણો વાંચનારાઓએ સાવચેત રહેવું.

મહાભારતના બીજા પર્વના ૪૨ મા અધ્યાયમાં ૧૮ અધ્યાયની ગીતા પૂરી થવા પછીના ૪૩ મા અધ્યાયના પ્રારંભમાં વેદવ્યાસે કહેલું ગીતાના શ્લોકનું પ્રમાણ પદ જ્ઞતાનિ સર્વિજ્ઞાનિ શ્લોકાનાં ગ્રાહ કેશવઃ વગેરે ૩ પદોને આધાર આ મંડળે આપી ૭૪૫ શ્લોકની ગીતાને પોતે સ્વીકાર કર્યો છે અને પોતાની ગીતા ૭૪૫ શ્લોકની છે, ચલુ ગીતામાં ઘટતા ૪૫ શ્લોક પોતે ગાતી કાઢ્યા છે અને સંશોધન દ્રષ્ટિએ ૮ અધ્યાયનો ઉમેરો કર્યો છે આવો દેખાવ કર્યો છે. આ ગીતામાં ઉંડા ન ઉતરનાર આ વાત માની હોય એ સ્વાભાવિક છે પણ આ ગીતાનો અભ્યાસ કરનારને સમજાઈ જાય કે પરસ્પર સ્થિતિ તેથી ઉલટી જ છે.

ખરી રીતે આ ગીતા રચનારે નવું કાંઈ શોધ્યું નથી ઉલટું ચાલુ ગીતાના મૂળ ૭૦૦ શ્લોકમાંથી ૩૫-૪૦ શ્લોક કાઢી તેને ઠેકણે મહાભારતના જુદાં જુદાં પર્વોના અને બીજા ગ્રન્થોના ૮૦-૮૨ શ્લોક ધાલી દઈ ૭૪૫ શ્લોકનો મેળ કરી દીધો છે. શ્રીકૃષ્ણના મુખના ૫૭૫ શ્લોક રાખ્યા છે, પણ તે પોતાની ૨૬ અધ્યાયની ગીતામાં એવી રીતે વીખી સુંધી અસ્ત વ્યસ્ત આડા અવળ દંખડાં વિના ગોઠવી દીધા છે કે જેથી ચાલુ ગીતા જેનું અમલ સ્વરૂપ ગુમાવી કુખડી રૂઈ ગઈ છે. તે અને નમુના તરીકે આપેલા ચોક્કસ અધ્યાયોના કોડા ઉપરથી જાણી શકાશે કે આ ગીતાના કયા અધ્યાયમાં ભગવદ્ ગીતાના કયા કયા અધ્યાયોના કયા કયા આકૃતિ શ્લોકો નાખ્યા છે.

શ્રી ભગવદ્ ગીતામાં પ્રારંભથી માંડી સમાપ્તિ સુધી ચાલી આવતી વિષયની સંકલ્પના પૂર્વાપર સબંધ, એકવાક્યતા અને અર્થનિર્ણયના મનમાં દિપ્તિ થતા એક પછી એક પ્રશ્નોનું ક્રમબદ્ધ સૂક્ષ્મ રીતે શ્રી કૃષ્ણે કરેલ સમાધાન વગેરે જે અનુક્રમે છે તે આ મંડળની ગીતામાં સાવ ખચાડી નાખી, સંકલ્પના, જાણનાં ક્રમબદ્ધ તરતો અસંખ્ય કરી નાખ્યાં છે. ગીતા જેવા મહાન શાસ્ત્રને મનુષ્ય દુષ્ટ થયેલ કરી તેના અર્થ પ્રત્યંગ ચિત્ત રિપૂત કરી નાખ્યાં છે. શ્રી શંકરાચાર્ય, શ્રી રામાનુજાચાર્ય, શ્રી વલ્લભાચાર્ય વગેરે સંપ્રદાયના આચાર્યો અને અમરણીઓએ પોતાપેતાના સંપ્રદાયને શાસ્ત્રીય ઠરાવવા માટે પ્રધાનતરી ઉપર પોતાપોતાની રવતંત્ર ટીકાઓ લખી તેમ ભગવદ્ગીતા ઉપર પણ દરેકે પોતાપોતાના મતને અનુસરી લખ્યું છે. ગીતામાં ૪૫ શ્લોકની શોધખોળ જલે કોઈ આચાર્યે નથી કરી છતાં ગીતા જે સ્વરૂપે શ્રી શંકરાચાર્યના વચ્ચતથી વચ્ચાની આવી છે તેનું સ્વરૂપ કોઈએ ખચાડ્યું નથી, આ મંડળે પણ પોતાના સંપ્રદાયની પુષ્ટિ માટે મૂળ ગીતાનું ૧૮ અધ્યાયનું સ્વરૂપ જળવી રાખી પોતાના મનઃક્રમતા અર્થે કર્યાં હોય, પોતાની માન્યતાને અનુસરી માધત્રીના ૨૪ અક્ષર ૨૫ તત્ત્વ કે ખીન્ન કોઈ વેદાંતના વિધાન આચળ કરી મહાભારતના કે ખીન્ન અંથના શ્લોકે લખે છે આઠ અધ્યાય ધાલી દઈ પોતાના સંપ્રદાયની વિશેષ પ્રકારની ગીતા રૂપે પ્રસિદ્ધિ આપી હોય તો જુદી વાત હતી એ અર્થભેદ કે વધારાના અધ્યાય ઠીક લાગત તે માનત. પણ આણે તો આઠ અધ્યાયના તમામ શ્લોકને અંશપાના પાનાની પેઠે વીખી નાખી ૨૨૭ પડેલાં ગોઠવી દીધા છે અને ૮૨ શ્લોક ગીતા બહારના યુક્તિ ૧૬ ૭૪૫ શ્લોકનો મેળ દેખાડ્યો છે. આ કારણે ચીતો જેવા શાસ્ત્ર માટે શીઘ્રનીય છે. પછી તે ૧૨નાર મોટા મોટા હોય કે ચિત્ત હોય પણ ચોગ્ય કહી શકાય નહીં. પાંચ દળાર વર્ષથી વચ્ચતી આવતી ગીતા ઉપર આ મંડળે કરેલી આ દશાને ૬૭ પણ સુધારે તો સાંઈ અજારી. આ ગીતામાં ૧ લા અને ૨૬ મા અધ્યાયને ઓછું ૩૬૮૫ આપ્યું છે. ખરી ગીતા વચલા ૨૪ અધ્યાયને કહે છે. છતાં ૧ લા અને ૨૬ મા અધ્યાયોમાં ભગવદ્ ગીતાના થોડા શ્લોકો ઉમેર્યા છે. ભૂમિકા રૂપી ૧ લા અધ્યાયમાં ૩૦ શ્લોક આલુ ગીતાના પહેલા અને ખીન્ન અધ્યાયના નાખ્યા છે. અને ૨૪ શ્લોક ભીષ્મ પર્વના ૨૩ મા અધ્યાયના નાખ્યા છે. આ ગીતામાં બહારના શ્લોક કયા અંથના અને કેટલા છે અને કંઈ રીતે આઠ અવળા ગોઠવ્યા છે તે આ ગીતા વાંચનાર જાણી શકે એમ નથી. કારણે રચનારે તે વાત અધારામાં જ રાખી છે, એટલે મહાભારત વાંચ્યું ન હોય કે ગીતાનો પુરો અભ્યાસ ન કર્યો હોય તેને તો આ ગીતા પ્રાયશ્ચિક્ષિ દ્રષ્ટિએ નવી શોધખોળ જેવી અને આકર્ષક લાગે. ભગવદ્ગીતા મહાભારતના ભીષ્મપર્વમાં ૨૫ થી ૪૨ અધ્યાય સુધીમાં છે. ગીતાના પ્રારંભ પહેલાંના ૨૩ મા અધ્યાયમાં રણસંગ્રામને મોખરે અર્જુનનો ૨૫ ઉગ્રો રાખી શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને પોતાની ધૃષ્ટ દેવતા દુર્ગાની રતુનિ કરવાનું સૂચન કર્યું. ત્યારે અર્જુન ૨૫ ઉપરથી નીચે ઉતરી બે હાથ બોડી નમસ્કરે સિદ્ધ સેનાની એ ૧ લા શ્લોકથી આરંભી વૈદ્યસે સિદ્ધચારણે સુધીના ૧૬ શ્લોકમાં દુર્ગાની રતુનિ કરે છે જેથી દુર્ગા અંતઃક્રિયામાં પ્રગટ થઈ અર્જુનને વરદાન આપે છે. ત્યારપછી શ્રીકૃષ્ણ બંને લશ્કરીની વચ્ચે અર્જુનનો ૨૫ ઉગ્રો રાખે છતાં ત્યાં બંને પક્ષના સ્થા સંબંધીઓને જોઈ અર્જુનને દયા ઉપજતાં દર્શનાર કેંઈ દીએ છે અને ગીતાનો પ્રસંગ ઉભો થાય છે.

શુદ્ધ ધર્મ મંડળવાળાએ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાની ગીતાના પહેલા અધ્યાયમાં બીજા પર્વના ૨૩ મા અધ્યાયના દુર્ગા સ્તુતિના ઉપર કહેલા થોડા શ્લોક ગ્રાહ્ય દીધા છે. એના ૧ લા અધ્યાયમાં ૧ લો શ્લોક ઘર્મસેવે કુરુસેવેવાળો ધૃતરાષ્ટ્રને અને પદ્યમુક્તવાર્જુન વાળો છેલ્લો સંજયને રાખી ગ્રાહ્યના શ્લોક ભગવદ્ગીતાના ૧ લા તથા ૨ જા અધ્યાયના તથા દુર્ગા સ્તુતિના અને થોડા બીજા ગ્રન્થના નાખી ૫૪ શ્લોકોનો પોતાનો ૧ લો અધ્યાય પુરો કરેલ છે.

બીજા અધ્યાયની શરૂઆતના ૪ શ્લોક ભગવદ્ગીતાના ૨ જા અધ્યાયનો ૧૦ મો, ૧૧ મો, ૨ જો અને ૭ મો લઈ ગ્રાહ્યના ૨૦ શ્લોક મહાભારતના કે બીજા ગ્રન્થના નાખી બીજો અધ્યાય પુરો કરેલ છે.

દેશના ૨૬ મા અધ્યાયમાં ભગવદ્ ગીતાના ૨, ૩, ૪, ૭, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, અને ૧૮ મા અધ્યાયોના જુદા જુદા મળી ૫૩ અને ૨૫ શ્લોક બીજા કોઈ ગ્રન્થના નાખી ૭૮ શ્લોકોનો ૨૬ મો અધ્યાય પુરો કર્યો છે. વચલા ૨૪ અધ્યાયોની ૫૪ વ્યા દશા છે તે નમુના રૂપે આપેલા કોઈ એવાથી જણાશે.

આ મંડળના અમરુદ્ધી ખંડિત કે દી. શ્રીનિવાસાચાર્યના લખવા પ્રમાણે આ મંડળની આ ગીતાના શૈલક કે પ્રાપ્ત કરનાર તેમના માતામહ હતા કે જેઓ શુદ્ધ ધર્મમંડળના એક અમરુદ્ધી ગણાતા, કોઈ પણ સંપ્રદાય, મંડળ કે સંસ્થાને તેના આગેવાનની માન્યતા પ્રમાણેનું પુસ્તક મળતું મેળવતું અશક્ય નથી. પણ આતું ગીતાનું વિચિત્ર રૂપ પાંચ હજાર વર્ષમાં કોઈએ નથી કર્યું તે આ મંડળના આગેવાને કર્યું છે એ દુઃખજનક વાત છે. ગીતા તો ધણી જાતની છે પણ જેને ભગવદ્ ગીતા કહેવાય છે તે તો મહાભારત યુદ્ધને પાંચ હજાર વર્ષ વીત્યા છતાં આખી દુનિયામાં એક જ પ્રકારે વંચાય છે. તેમાં ધટતા ૪૫ શ્લોક માટે કે પાદભેદ માટે શૈલકોળ થાય એ જુદી વાત છે. અરીસાપર પડેલી ધુડને સાફ કરવાથી ચોખ્ખું મોહું દેખાય છે તેમ પાદભેદ અને ધટતા શ્લોક મળવાથી મૂળ ગીતા વધુ ઉત્તમ સ્વરૂપે પ્રકાશી છે પણ પાંચ હજાર વર્ષ પછી શુદ્ધ ધર્મમંડળે કર્યું તેવું ભગવદ્ ગીતા ઉપર કોઈએ કર્યું નથી.

આ મંડળની ગીતાની અધ્યાયવાર સમાલોચના કરીએ અને પ્રત્યેક અધ્યાયના કોઈ તથા ભગવદ્ગીતાના જુદા જુદા અધ્યાયોના સેળભેળ કરેલા શ્લોકોને લઈ પ્રત્યેક અધ્યાયના થતા અર્થ શ્રાવ્યાર્થ સાથે ભગવદ્ ગીતાના અર્થના સામ્ય અસામ્યનું વર્ણન કરીએ તો ૨૦૦ થી ૨૫૦ પાનાનું પુસ્તક થાય તેથી આ પરિશિષ્ટમાં દિગ્દર્શન રૂપે મંડળની ગીતાનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

આ મંડળના નિમામકોને મારી વિનંતિ છે કે તેઓએ ચલુ મોતો ઉપર કરેલા અભ્યાસરતના અપરાધનું પરિમાર્જન કરવું જોઈએ અને તેમના અમરુદ્ધી આચાર પુરુષે સનાતન વૈદિક ધર્મના આધાર સ્તંભ અને જરૂરતા સત્વચ્છાનના ગ્રંથોમાં સ્તંભરૂપ ગણાતા ગીતાશ્રત્રને ક્ષીણ નિર્જળ ન કરવો જોઈએ.

હવે અમે શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાના ૧ લો, ૨ જો, ૩ જો, ૪ થો અને ૨૦ મા અધ્યાયના શ્લોકોના કોઈ તથા ૨૬ મા અધ્યાયમાં ચાલુ ગીતાના શ્લોકોનો ખીચડો કર્યો છે તે બતાવી આ પરિશિષ્ટ પ્રેર્યું કર્યું. આ પાંચ કોઈમાં આપેલા શ્લોકોના આકાશ ૭૦૦ શ્લોકોવાળી પ્રચલિત ભગવદ્ ગીતાના સમજના.

શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાનો ૧લો અધ્યાય

આ અધ્યાયમાં ૫૪ શ્લોક છે. તેમાં ૩૩ શ્લોક પ્રચલિત ગીતાના ૧લા તથા ૨જા અધ્યાયના અને ૨૧ શ્લોક લીધ્મ પર્વના ૨૩મા અધ્યાયના શ્રી દુર્ગારૂપિતને લગતા છે.

શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૧ લો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથા અધ્યાય	કેટલાનો શ્લોક	શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૧ લો શ્લોક	લીધ્મ પર્વ અધ્યાય ૨૩ મા નો	કેટલાનો શ્લોક
૧ ધૃતરાષ્ટ્રનો	૧ લા નો	૧ લો	૧૧	"	૧ લો
૨ .	૧ લા નો	૨ નો	૧૨	"	૨ નો
૩	૧ લા નો	૩ નો	૧૩	"	૩ નો
૪	૧ લા નો	૧૦ મો	૧૪ થી ૨૨	"	૪ થા થી ૧૨ મો
૫	૧ લા નો	૧૧ મો	૨૩-૨૪-૨૫	"	૧૪-૧૫-૧૬ મો
૬-૭-૮ આ ત્રણ ખીજા કોષ અ-ધર્મનાં છે.			૨૬	"	૧૭ મો
			૨૭-૨૮-૨૯	"	૧૭-૧૮-૧૯ મો
			૩૦	"	૨૬ મો
૯	૧ લા નો	૧૨ મો	૩૧	"	૨૮ મો
૧૦	૧ લા નો	૧૩ મો			
				પ્રચલિત ગીતાનો કથા અધ્યાય	
			૩૨ થી ૪૬	૧ લા ના	૧૪ થી ૩૧ મો
			૫૦	૧ લા નો	૪૬ મો
			૫૧-૫૨-૫૩	૨ જા ના	૫-૬-૭ મો
			૫૪	૧ લા નો	૪૭ મો

શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાનો ૨જો અધ્યાય

આ ખીજા અધ્યાયમાં ૧ લો સંજયનો અને બાકી ૨૪ શ્લોક શ્રી કૃષ્ણના છે.

શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૨ જો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથા અધ્યાય	કેટલાનો શ્લોક	૫ થી ૨૫ સુધીના શ્રી કૃષ્ણના મુખમાં મુકેલા ૨૧ શ્લોક ખીજા કોષ અ-ધર્મના છે, મદાભારતના હોય એમ જણાવું નથી તેમ મંડળવાળાએ પણ કંઈ ખુલાસો કરેલ નથી કે આ ૨૧ શ્લોક તેઓએ કયા અ-ધર્મથી લઈ આવી શ્રી કૃષ્ણના મુખમાં મુક્યા છે.
૧ લો સંજયનો શ્લોક	૨ જા નો	૧૦ મો	
૨	૨ જા નો	૧ લો	
૩	૨ જા નો	૨ નો	
૪	૨ જા નો	૩ નો	

શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાનો ૩જો અધ્યાય

આ અધ્યાયમાં ૧ લો અભ્યુત્થાનો અને ૨૪ શ્લોક શ્રી કૃષ્ણના છે.

શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૩ જો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથો અધ્યાય	કેટલામો શ્લોક	શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૩ જો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથો અધ્યાય	કેટલામો શ્લોક
૧ લો અભ્યુત્થાનો	૧૦ મા નો	૧૭ મો	૧૨	૯ મા નો	૧૧ મો
૨	૧૦ મા નો	૧ લો	૧૩	૪ થા નો	૭ મો
૩	૪ થા નો	૬ ઠો	૧૪	૪ થા નો	૮ મો
૪	૯ મા નો	૨૯ મો	૧૫, ૧૬, ૧૭	૩ જા ના ૨૨, ૨૩, ૨૪ મો	
૫	૭ મા નો	૨૬ મો	૧૮	૪ થા નો	૫ મો
૬	૧૪ મા નો	૨૭ મો	૧૯	૪ થા નો	૧૦ મો
૭	૧૦ મા નો	૨૧ મો	૨૦-૨૧	૧૦ મા નો	૯-૧૦ મો
૮	૯ મા નો	૨૪ મો	૨૨-૨૩	૯ મા નો	૧૩-૧૪ મો
૯	૧૦ મા નો	૨ જો	૨૪	૯ મા નો	૨૨ મો
૧૦	૭ મા નો	૨૫ મો	૨૫	૪ થા નો	૯ મો
૧૧	૯ મા નો	૧૨ મો			

શુદ્ધ ધર્મમંડળની ગીતાનો ૪થો અધ્યાય

આ અધ્યાયમાં ૨ અભ્યુત્થાનો અને ૨૪ શ્લોક શ્રી કૃષ્ણના છે.

શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૪ થો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથો અધ્યાય	કેટલામો શ્લોક	શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૪ થો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો કથો અધ્યાય	કેટલામો શ્લોક
૧ લો અભ્યુત્થાનો	૧૨ મા નો	૧ લો	૧૫, ૧૬, ૧૭	૧૨ મા નો	૩, ૪, ૫ મો
૨ જો અભ્યુત્થાનો	૬ ઠો	૩૯ મો	૧૮	૪ થા નો	૨૮ મો
૩	૧૦ મા નો	૮ મો	૧૯	૪ થા નો	૧૮ મો
૪, ૫, ૬	૧૦ મા નો	૪, ૫, ૬ ઠો	૨૦	૭ મા નો	૩ જો
૭	૪ થા નો	૧૩ મો	૨૧	૬ ઠો	૩૨ મો
૮-૯	૭ મા નો	૧૬-૧૭ મો	૨૨	૪ થા નો	૨૩ મો
૧૦	૭ મા નો	૧૯ મો	૨૩	૫ મા નો	૧૬ મો
૧૧	૫ મા નો	૧૬ મો	૨૪	૪ થા નો	૧૧ મો
૧૨	૧૮ મા નો	૫૦ મો	૨૫	૧૦ મા નો	૩ જો
૧૩	૨ જા નો	૫૦ મો	૨૬	૫ મા નો	૨૨ મો
૧૪	૫ મા નો	૨૧ મો			

શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાનો ૨૦ મો અધ્યાય

આ અધ્યાયના ૨૫ શ્લોક છે તેમાં ૧૫ શ્લોક ભગવદ્ ગીતાના ૨ જી, ૩ જી, ૪ થા, ૫ મા, ૬ ઠા, ૧૦ મા, ૧૩ મા, ૧૭ મા અને ૧૮ મા અધ્યાયના છે અને ૧૦ શ્લોક ઉદ્યોગ પર્વના ૪૨ અને ૪૬ મા અધ્યાયના છે.					
શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૨૦ મો શ્લોક	પ્રચલિત ગીતાનો શ્લોક કયા અધ્યાય માં છે	કેટલામો શ્લોક	શુદ્ધ ધર્મ ગીતા અધ્યાય ૨૦ મો શ્લોક	ઉદ્યોગ પર્વ અધ્યાય ૪૨ મા નો	કેટલામો શ્લોક
૧	૧૦ મા નો	૧૮ મો	૧૭	"	૩૫ મો
૨	૧૮ મા નો	૪૫ મો	૧૮	"	૩૭ મો
૩	"	૪૬ મો	૧૯	"	૧૩ મો
૪	૨ જી નો	૧૨ મો		પ્રચલિત ગીતાનો	
૫	૧૩ મા નો	૧૯ મો		કયા અધ્યાય માં છે	
૬	"	૨૧ મો		૩ જી નો	૧૭ મો
૭	"	૩૩ મો	૨૦	૬ ઠા નો	૫ મો
૮	"	૩૨ મો	૨૧	"	૬ ઠા
૯	"	૨૩ મો	૨૨	૪ થા નો	૨૫ મો
	ઉદ્યોગ પર્વ અધ્યાય ૪૬ મા નો		૨૩	૧૩ મા નો	૨૮ મો
	"	૧	૨૪	૫ મા નો	૧૭ મો
૧૦	"	૨ જી નું ૫ ઘ		આ પ્રમાણે બાકીના બધા અધ્યાયોની	
૧૧	"	૨ જી નું ૫ ઘ		દશા સમજવી. મેળ સંબંધ અનુસંધાન	
૧૨	"	૮ મો		વિના ભગવદ્ ગીતાના ગમે તે અધ્યાયોના	
૧૩	"	૧૦ મો		કે મહાભારતના શ્લોકો કે બીજા ગ્રંથના	
૧૪	"	૧૧ મો		શ્લોકો ઉમેરી દરેક અધ્યાયના ૨૫ શ્લોક	
૧૫	"	૧૨ મો		પુરા કરી નાખ્યા છે.	

શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાના ૨૬ અધ્યાયનું સ્વરૂપ

નીચેના કોષમાં ૨ કોષમ છે. ૧ લા કોષમાં શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાના અધ્યાયનો ૧ થી ૨૬ સુધીનો ક્રમ અને દરેક અધ્યાયનું તેણે આપેલું નામ લખેલ છે. બીજા કોષમાં શ્રી ભગવદ્ ગીતાના અધ્યાયોના આંકડા છે. અર્થાત ૧ લા કોષમાં લખેલા શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાના તે તે અધ્યાયમાં ભગવદ્ ગીતાના જે જે અધ્યાયના શ્લોક લીધા છે તે જતાવેલ છે.

ભગવદ્ ગીતાના અમુક અધ્યાયોમાં અંક ફરીવાર આવેલાં એમ સમજવાનું કે કે વચમાં બીજા અધ્યાયના શ્લોક નાખ્યા પછી તે અધ્યાયના શ્લોક ફરીને નાખ્યા છે. દાખલા તરીકે ૬ થો અધ્યાય ૬ થા. તેમાં ૧ લો શ્લોક ૩ જી અધ્યાયનો ૩૬ મો છે. પછી ચાર શ્લોક ૧૮ મા અધ્યાયના, પછી ૩ જી અધ્યાયનો એક, પછી ફરીવાર ૧૮ મા અંકનો

૧ શ્લોક, ૫છી ફરી ત્રીજા અં નો એક, ૫છી ૫ મા અં ના બે, ૫છી ૬ મા અં ના ચાર, ૫છી ૧૩ મા અં નો એક, ફરી ૭ મા અં નો એક, ૫છી ૧૫ મા અં ના ત્રણ, ફરી ૧૩ મા અં નો એક, ફરી સાતમા અં નો એક અને તેનો ઉલ્લેખ ૨૫ મો શ્લોક ૧૪ મા અધ્યાયનો ૧૯ મો છે. આ રીતે મંડળની ગીતાના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં ભગવદ્ ગીતાના જુદા જુદા ૬ નવ અધ્યાયોના શ્લોકો ક્રમ કે મેળ વિના ગોડવી એ છઠ્ઠા અધ્યાયનું કારણ ગીતા એવું નામ આપેલ છે.

આ રીતે શુદ્ધ ધર્મ મંડળની ગીતાના કોઈ ૫જુ અધ્યાય સામે શ્રીભગવદ્ ગીતાના કોઈ અધ્યાયનો આકરો ફરીને આવે તો સમજવું કે આગળના અધ્યાયના શ્લોક ૫છી તે અધ્યાયના શ્લોક ફરી વાર સાં નાખ્યા છે.

શુદ્ધધર્મ મંડળનો ગીતાના

અધ્યાયો ૧ થી ૨૬

અધ્યાયનું નામ	અધ્યાયનો ક્રમ	શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના જે જે અધ્યાયમાંથી શ્લોક લેવામાં આવ્યા છે તે તે અધ્યાયના ક્રમો
ગીતાવતારનિરૂપણ નામ ૧ લો	૧	૧ લા અધ્યાયના ૨૬, ૨ જા અધ્યાયના ૩ અને બીજા પર્વના ૨૩ મા અધ્યાયના ૨૧ અને ત્રીજા અધ્યાયના ૩ મળી ૫૪ શ્લોકોનો પહેલો અધ્યાય પુરો કરેલ છે.
નરનારાયણધર્મ ગીતા નામ ૨ જો	૨	૨ જા અધ્યાયના જુદા જુદા ૪ શ્લોક લીધા ૫છી ૨૦ શ્લોક ત્રીજા કોઈ અધ્યાયના લઈ ૨૪ શ્લોકોનો આ અધ્યાય પુરો કરેલ છે.
અવતાર ગીતા નામ ૩ જો	૩	૧૦, ૬, ૭, ૧૪, ૧૦, ૯, ૧૦, ૭, ૬, ૪, ૩, ૪, ૧૦, ૬ અને ૪ મા અધ્યાયના શ્લોક લઈ ૨૫ શ્લોકોનો આ ત્રીજો અધ્યાય પુરો કર્યો છે.
અધિકાર ગીતા નામ ૪ થો	૪	૧૨, ૬, ૧૦, ૪, ૭, ૫, ૧૮, ૪, ૫, ૧૨, ૪, ૭, ૬, ૪, ૫, ૪, ૧૦ અને ૫ મા અધ્યાયના શ્લોક લઈ ૨૬ શ્લોકોનો ૪ થો અધ્યાય છે.
શિક્ષા ગીતા નામ ૫ મો	૫	૬, ૨, ૭, ૬, ૨, ૧૩, ૬, ૨, ૫ અને ૬ જા અધ્યાયના મળી ૨૬ શ્લોકોનો ૫ મો અધ્યાય કર્યો છે.
કારણ ગીતા નામ ૬ ઠો	૬	૩, ૧૮, ૩, ૧૮, ૩, ૫, ૬, ૧૩, ૬, ૭, અને ૧૪ મા અધ્યાયના મળી ૨૫ શ્લોકોનો છઠ્ઠો અધ્યાય કર્યો છે.

કૈવલ્ય ગીતા નામ	૭ મો	”	૧ લો સ્લોક બીજા ‘અન્યનો’ છે પછી ૧૩, ૧૮, ૧૫, ૬, ૧૮, ૧૫, ૧૨, ૪ અને ૮ મા અધ્યાયના સ્લોકો લઈ સાતમો અધ્યાય પુરો કર્યો છે.
સ્વરૂપ ગીતા નામ	૮ મો	”	આ આઠમા અધ્યાયમાં ૧ લો સ્લોક ૧૪ મા અધ્યાયનો ૨૧ મો લઈ પછી ૧૬ મા અધ્યાયનો ૧ થી ૨૪ સુધીના સ્લોક નાખી આઠમો અધ્યાય પુરો કર્યો છે.
સાધનત્રય ગીતા નામ	૯ મો	”	૧૭ મા અધ્યાયના ૨૮ સ્લોકમાંથી ૨૩ મો, ૨૫ મો અને ૨૭ મો સ્લોક કાઢી નાખી બાકીના ૨૫ સ્લોક આ અધ્યાયમાં લીધા છે.
માંયા ગીતા નામ	૧૦ મો	”	૭, ૧૪, ૧૮, ૧૪, ૩, ૧૪ આઠમો અધ્યાયના ૨૪ સ્લોક લઈ આ દસમો અધ્યાય પુરો કર્યો છે.
મોક્ષ ગીતા નામ	૧૧ મો	”	૮, ૧૬, ૧૪, ૧, ૧૬, ૧૮, ૧૪ અને ૮ મા અધ્યાયના મળી ચોવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
બ્રહ્મસ્વરૂપ ગીતા નામ	૧૨ મો	”	૧૧, ૭, ૧૧, ૧૦, ૧૮ અને ૮ મા અધ્યાયના સ્લોકો લઈ આ ૪૦ સ્લોકનો બારમો અધ્યાય કર્યો છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણના ૨૪ સ્લોક છે.
બ્રહ્મચિન્મૂર્તિ ગીતા નામ	૧૩ મો	”	આમાં દસમા અધ્યાયના ૨૦ સ્લોકો આઠમો અધ્યાયના લીધા છે. તે બિપરિત ૧૫ મા, ૧૪ મા અને ૮ મા અધ્યાયના ૬ સ્લોક લીધા છે.
પ્રાણાયામ ગીતા નામ	૧૪ મો	”	આમાં બે અધ્યાયના અને ચોવીસ શ્રીકૃષ્ણના ૬ દ્વા અધ્યાયના આઠમો અધ્યાયના લીધા છે.
પરાત્મ ગીતા નામ	૧૫ મો	”	આમાં ૧૪, ૧૫, ૧૩, ૬, ૫, ૬, ૧૫, ૨, ૧૮, ૩ અને ૧૫ મા અધ્યાયના મળી ૨૪ સ્લોક લીધા છે.
અક્ષર ગીતા નામ	૧૬ મો	”	આમાં ૮ મા અધ્યાયના ૧૫ સ્લોક અને ૨ ભ, ૫ મા અને ૭ મા અધ્યાયના ૧૦ મળી છવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
રાંજવિંદ્યો ગીતા નામ	૧૭ મો	”	આમાં ૬, ૫, ૧૨ અને ૫ મા અધ્યાયના સ્લોક લઈ ચોવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.

પરમહંસ ગીતા નામ	૧૮ મો	,,	આમાં ૨, ૧૪, ૧૮, ૨, ૩ અને ૨ મા અધ્યાયના સ્લોક લઈ ચોવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
સંન્યાસ ગીતા નામ	૧૯ મો	,,	આમાં ૫, ૬, ૧૮ અને ૩ મા અધ્યાયના સ્લોક લઈ પચીસ સ્લોકનો અધ્યાય કરેલ છે.
આત્મ ગીતા નામ	૨૦ મો	,,	આમાં ૧૦, ૧૮, ૨, ૧૩ ના મળી ૬ સ્લોક લીધા પછી ૧૦ સ્લોક હિદયોગ પર્વના ૪૨ થી અને ૪૬ થી અધ્યાયના આઠા અવગા લીધા પછી ગીતાના ૩, ૬, ૪, ૧૩ અને ૫ મા અધ્યાયના મળી ૬ સ્લોક લઈ પચીસ સ્લોકનો અધ્યાય પૂરો કર્યો છે.
પ્રકૃતિ ગીતા નામ	૨૧ મો	,,	આમાં ૧૩, ૭, ૨, ૩, ૧૫, ૨, ૧૮ અને ૧૩ મા અધ્યાયના મળી પચીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
કર્મ ગીતા નામ	૨૨ મો	,,	આમાં ૩, ૧૩, ૨, ૬, ૨, ૪, ૧૮, ૨, ૩, ૧૭, ૩ અને ૪ થી અધ્યાયના મળી પચીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
મક્તિ ગીતા નામ	૨૩ મો	,,	આમાં ૧૨, ૭, ૬, ૧૨, ૩ અને ૧૮ મા અધ્યાયના તથા બે સ્લોક બહારના કથાકના લઈ ચોવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
જ્ઞાન ગીતા નામ	૨૪ મો	,,	આમાં ૧૮, ૪, ૧૮, ૩, ૬, ૧૦, ૬, ૪, ૨, ૬, ૪, ૬ અને ૧૧ મા અધ્યાયના સ્લોક લઈ ચોવીસ સ્લોકનો અધ્યાય કર્યો છે.
યોગ ગીતા નામ	૨૫ મો	,,	આમાં ૧૮, ૧૧, ૨, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૦, ૬, ૧૭ અને ૧૮ મા અધ્યાયના સ્લોક લઈ પચીસ સ્લોકનો આ અધ્યાય કર્યો છે.
બ્રહ્મસ્તુતિનામ	૨૬ મો	,,	આમાં ૧૧, ૬, ૧૨, ૪, ૭, ૩, ૨, ૧૮, ૪, ૧૮, ૧૫, ૧૮, ૧૦, ૧૧ અને ૧૮ મા અધ્યાયના મળી ૪૬ સ્લોક લીધા છે અને ૨૫ સ્લોક બહારના કથાકના નાખી ૭૮ સ્લોકનો છવીસમો અધ્યાય પૂરો કરેલ છે.

॥ शुद्धिपत्रकम् ॥

अध्यायः	श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं	पंक्तिः
१	१	दृष्ट्वा	दृष्ट्वा	११
१	११	अयनेषु च	अयनेषु तुं	४
१	११	भीष्ममेवा	भीष्ममेवा	५
१	२०	घातं राष्ट्रान्	घातं राष्ट्रान्	२२
१	२६	श्वसुरान्	श्वशुरान्	१०
१	२९	संसते	संसते	१६
१	३४	श्वसुरान्	श्वशुरान्	२५
१		इती	इति	२५
२	५	त्वर्थकामस्तु	त्वर्थकामास्तु	१६
२	७	धम सम्मूढ	धर्मसम्मूढ	१९
२	७	यच्छेयः	यच्छेयः	२०
२	९	पतमुपस्था	पथमुक्त्वा	२४
२	११	समवेक्ष्य	समवेक्ष्य	४
२	१३	नेमे	नामी	७
२	१९	वितथाः	वितथैः	२०
२	२१	य येयं	य यनं	२३
२	२७	नानुशेचितु	नानुशोचितु	११
२	२९	जातस्य हि ध्रुवो	जातस्य हि ध्रुवं	१४
२	२९	न त्वं	मात्र	१५
२	३३	युद्धाच्छेयो	युद्धाच्छेयो	२३
२	३७	येषां च त्वं	येषां च त्वं	३
२	३७	युद्धिरेकैव	युद्धिरेकैव	१४
२	४५	भोगैश्चर्य	भोगैश्चर्य	१९
२	६०	तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	स्थिरप्रज्ञस्तदेवाच्यते ॥	२३
२	६४	तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥	स्थिरप्रज्ञस्तदेवाच्यते ॥	३
३	२	ध्यामिश्रेणैव	ध्यामिश्रेणैव	१६
३	८	कर्म	कर्म	४
३	१६	मोघ	मोघं	२१
३	२०	संसिद्धि	संसिद्धि	२८
३	२३	वर्त्तमा	वर्त्तमा	७
३	२३	मनुष्या	मनुष्याः	७

प्रथमाध्यायस्य ७ मं श्लोके अतिमचरणे कादमीरी गीतायामिदमस्ति ॥
 सैन्ये मदति ये सर्वे नेतारः शूरसंमताः ॥ इति

अध्यायः	श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं	पंक्तिः
३	३१	मतमिदं	मतमिमं	१२
३	३२	नानुवर्तन्ति	नानुवर्तन्ति	१४
३	३२	वनष्टान्	विनष्टान्	२५
३	३८	पथ सूक्ष्मः	पथ सूक्ष्मः	१२
३	४४	दुष्पूरणानलेन	दुष्पूरणानलेन	२५
३	४७	मुच्यते	मुच्यते	५
३	५०	घुर्देयः	घुर्देयः	११
४	१	मनये	मनये	१९
४	५	चाजुन	चाजुन	३
४	१५	पूर्ध्वरपि	पूर्ध्वरपि	२३
४	२५	गतसंगस्य	अयं श्लोकस्त्याज्यः २३ तमोऽयमेव	
४	४५	छित्तैव	छित्तैव	२९
५	१	यच्छ्रेयान्	यच्छ्रेय	६
५	"	पतयोरेकरतन्मे	पतयोरेकं तन्मे	६
५	२	निधेयस	निःधेयस	८
५	२	तयोस्तु	तयोस्तु	९
५	३	नित्य	नित्य	१०
५	७	कुर्वन्तपि	कुर्वन्तपि	१९
५	११	रिन्द्रियैरपि	रिन्द्रियैरपि	२६
५	२४	विमोचनात्	विमोक्षणात्	२६
५	२७	सर्वतो	अभिस्तो	५
५	२८	नासाभ्यन्तर	नासाभ्यन्तर	७
५	२९	भयक्रोधो	भयद्वयो	९
५	अंते	इती	इति	१२
६	१	संन्यासी	संन्यासी	१७
६	४	कर्मस्वनुपज्जति	कर्मस्वनुपज्जते	२७
६	५	नात्मान	नात्मान	२९
६	६	अजितारामन	अनात्मान	३२
६	७	सपा मतिः	समा मतिः	२
६	१२	नात्युच्छितं	मात्युच्छितं	१३
६	१४	समं कायशिरोप्रायं	समकार्याशिरोप्रायं	१६
		धारयन्नघलं स्थितः ॥	धारयन्नघलः स्थितः ॥	
६	१५	मद्यितो	मद्यितो	१९
६	२१	नात्मानं	नात्मानं	३

अध्यायः श्लोकः

अशुद्धं

स्थितश्चलति

चिन्तियम्

मृत्युमत्येति

ज्ञाननिर्मयनाभ्यासात्पापं

दहति पुरुषः ॥

आत्मानमरणं कृत्वा प्रणवं

चोत्तरारणिम् ॥

ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र

समदर्शनः ॥

अनेकचित्तो विभ्रान्तो

भयविभ्रष्टाऽविभ्रान्तमिव

पुण्यकृतां लोकानुपित्वा

योगभ्रष्टो

बुद्धिसंयोग

योर्धेदेहिकम्

संसिद्धौ

कर्मिभ्यश्चाधिक्ते

सर्वाणीत्यथ

मान्यत

यलयतामस्मि

मायामतितरन्ति ते

सुकृतिनः सदाः

मामेयाऽनुत्तमां

धृदयाचितुमि

तस्याऽचलां

सिद्धयतास्तथा

अरामरमोक्षाय

कर्मसंश्रितः

पुरुषमुपति

युक्तो

एवं

एवं

प्राप्नोति

बौद्धिः

मामुपेत्य

शुद्धं

स्थितश्चलति

चिन्तियम्

मृत्युमत्येति

ईक्षते योगयुक्तात्मा २६-२७-२८

सर्वत्र समदर्शनः

आत्मानमरणं कृत्वा

प्रणवं चोत्तरारणिम् ॥

ज्ञाननिर्मयनाभ्यासात्पापं

दहति पुरुषः ॥

अनेकचित्तोऽविभ्रान्तो

भयविभ्रष्टाऽविभ्रान्तमिव

पुण्यकृतां लोकानुपित्वा

योगभ्रष्टो

बुद्धिसंयोग

योर्धेदेहिकम्

सिद्धये

कर्मिभ्यश्चाधिक्ते

सर्वाणीत्युप

मान्यत

यलयतां चाहं

मायामेतां तरन्ति ते

सुकृतिनोऽनुत्तमां

मामेयाऽनुत्तमां

धृदयाचितुमि

तस्याऽचलां

यान्ति सिद्धयता

अरामरणमोक्षाय

कर्मसंश्रितम्

पुरुषमुपैति

युक्तो

एवं

एवं

प्राप्नोति

बौद्धिः

मामुपेत्य

पंक्तिः

५

११

२३

२६-२७-२८

२३

२५

५

६

८

९

१०

१६

६

८

१६

२३

२६

३

८

९

१२

२५

११

२३

२६

५

७

१३

२५

१

अध्यायः श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं	पंक्तिः
८ ३०	भूतपामः	भूतग्रामः	१०
८ ३८	शुक्लरुष्णे गती	शुक्लरुष्णगती	२५
८ ४०	तपःसु	तपःसु	२९
९ ८	कल्पक्षये	कल्पक्षये	२०
९ ९	भूतग्राममिमं	भूतग्राममिदं	२२
९ १०	नियन्तति	नियन्तन्ति	२३
९ १५	यतयताः	दृढयताः	६
९ २३	अनन्याश्चिन्तयन्तो	अनन्याश्च विरक्ता	६२
९ ३६	लोकमिमं	लोकमिमं	२१
९ ३७	मामेवैष्यसि	मामेवैष्यसि	२३
१० ५	प्रयग्विधाः	पृथग्विधाः	१४
१० ९	मयिता	मयिता	२१
१० १४	भगवान्	भगवन्	८
१० १६	वक्तुमर्हस्य	वक्तुमर्हस्य	११
१० १६	विभूतिरात्मनः	विभूतीरात्मनः	११
१० १८	धृष्यता	शृष्यतो	१६
१० १९	हन्तसे	हन्त ते	१८
१० २५	भृगुरह	भृगुरहं	२
१० २७	पेराजतं	पेरावणं	७
१० २८	आयुधानामहं	आयुधानामहं	८
१० ३६	तेजस्तेजस्य	तेजस्तेजस्य	२४
१० ४०	मम दिव्यानां	शुभदिव्यानां	४
१० ४१	यायगच्छ त्वं	यायगच्छेस्त्वं	७
१० ४२	ज्ञानेन	ज्ञातेन	८
११ १	मदनुपदाय	मदनुप्रदाय	१५
११ ५	भक्तयत्सलः	भक्तयत्सल	२३
११ ९	शक्ष्यसे	शक्ष्यसि	६
११ ९	योगमैश्वरम्	योगमैश्वरम्	६
११ १०	दर्शयामास	दर्शयामास	९
११ ११	मेकादभूत	मेकादभूत	१०
११ १३	भवेद्युगपद्	भवेद्युगपद्	१५
११ १४	तत्रैकस्थं	तत्रैकस्थं	१७
११ २१	द्यायापृथिव्यो	द्यायापृथिव्यो	४
११ २१	दृष्ट्वाऽद्भूतं	दृष्ट्वाऽद्भूतं	५
११ २२	पुष्कलाभिः	पुष्कलाभिः	७
११ २३	विम्बेऽदिकी	विम्बेऽदिकी	८

अध्यायः श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं	पांक्तः
११ २७	धृतराष्ट्रस्य	धृतराष्ट्रस्य	१६
११ ३२	तथैव	तथैव	२६
११ ३३	तेजेभि	तेजेभि	२८
११ ३३	विष्णोः	विष्णोः	२८
११ ३४	आख्यादि	आख्यादि	२
११ ३६	प्रवृद्धान्	प्रवृद्धो	७
११ ३८	लोकयोरान्	वीरयोधान्	११
११ ३९	यचन	यचन	१४
११ ४१	कस्माद्येते	कस्माच्च ते	१९
११ ४५	दृश्यतेऽचिन्त्य	दृश्यतेऽचिन्त्य	२७
११ ४८	प्रभाव	प्रभावः	७
११ ४९	सख्युः	सख्युः	९
११ ५०	पूर्वं क्रपयः	पूर्वा क्रपयः	१०
११ ५०	कर्ता जगत इव	कर्ता जगतस्त्व	११
११ ५७	धोरमुग्रं	धोरमीदृक्	२५
११ ५९	दृष्ट्वेद्	दृष्ट्वेद्	३
११ ५९	सचेता	सचेताः	४
१२ ३	सर्धन्नगमयिन्त्यं	सर्धन्नगमयिन्त्यं	२४
१२ १६	उदासिनो	उदासीनो	२०
१२ २०	भ्रदघाना	भ्रदघाना	२९
१३ ४	यत्प्रभावश्च	यत्प्रभावश्च	१२
१३ १४	पाणिपादं तं	पाणिपादांतं	४
१३ १७	विभक्तेषु	च भूतेषु	१०
१३ १७	प्रसिष्णु	प्रसिष्णु	११
१३ १८	ज्ञानक्षयं	ज्ञानं क्षयं	१३
१३ १८	पिष्टितम्	वेष्टितम्	१३
१३ १९	षतत्	इति	१४
१३ ३३	त्रिगुर्णत्वात्	त्रिमलत्वात्	१४
१४ २	ज्ञानमुपाभित्य	ज्ञानमुपाभित्य	९
१४ १०	स त्वं	सत्त्वं	१८
१४ १२	भरतर्षभ	कुर्यन्नन्दन	२३
१४ १५	प्रलोतस्तमसि	तमसि लीनास्तु	२९
१४ १७	प्रमादमोहो	प्रमादमोहो	५
१४ १८	सत्यस्या	सत्त्वेन	६
१४ १८	अजपन्य	जघन्य	७
१४ २३	योऽहः	यो हः	१९

अध्यायः श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं	पंक्तिः
१५ ४	ततः पदं तत्परिमाणितव्यं ।	ततः परं तत्पदं मागितव्यं ॥	११
१५ ४	गतो	गते	११
१५ १०	क्रामती चरः	क्रामतीश्वरः	२३
१५ १०	गृहीत्वेतानि	गृहीत्वा तानि	२४
१५ १५	गामाचिदय	मामाविदय	६
१६ १	सत्त्वशुद्धि	सत्त्वसंशुद्धि	५
१६ ८	ते	च	१९
१६ ९	यतां	एकां	२१
१६ ९	जगतेऽशुभाः	जगतेऽहिताः	२२
१६ १०	दम्भलोम	दम्भमान	२३
१६ १२	कामभोगार्थानि	कामलोभार्थम्	२८
१६ १३	लब्धमिदं	लब्धमिमं	२
१६ १४	भोगी	योगी	५
१६ १६	अनेकचित्ता विभ्रान्ता	अनेकचित्तविभ्रान्ता	८
१७ १९	मूढग्रहेण	मूढग्राहेण	१५
१७ २३	ग्राहणास्तेन	ग्राहणा तेन	२४
१८ १४	विविधाश्च	विविधाश्च	१२
१८ १५	पञ्चैते	पञ्च ते	१४
१८ २२	यत्तु हृत्स्नवदेकस्मिन्	यदहृत्स्नविदेकस्मिन्	२७
१८ २७	परिकीर्त्यतेः	परिकीर्त्यते	१०
१८ ३२	शुद्ध्यते	मन्यते	१९
१८ ३३	सा सात्त्विकी मता	सा पार्थ सात्त्विकी	२२
१८ ३५	मोक्षमेव	मदमेव	२५
१८ ३६	त्रिविधं दृष्टुं मे	दृष्टुं मे त्रिविधं	२७
१८ ४६	तमेवाचर्य	तमेवाचर्य	२०
१८ ४७	स्वधर्मे निधनं... ..	इदं पद्यं प्रमादेनात्र मुद्रितं	२२
१८ ५८	मथितः	मथितः	१६
१८ ५९	मथितः	मथितः	१७
१८ ५९	अथ चेत्प्रमदंकारं न मोक्षयसि विनक्षयसि ।	अथ चेत्प्रमदंकाराग्र श्रोष्यसि विनक्षयसि ।	१८
१८ ६०	मिथ्यं यं व्यषसायस्ते ।	मिथ्यं यो व्यषसायस्ते ।	२०
१८ ६३	सिद्धि	शान्ति	२६
१८ ६५	दृढमतिस्ततो	दृढमिति ततो	३
१८ ६७	सपेधमाम्	सपेधमान्	६
१८ ७८	मद्भूतम्	मद्भूतम्	२

સંવત ૧૯૯૨માં આપેલી અર્પણ પત્રિકા :-

રાજવૈદ્ય જીવરામ કાલિદાસ શાસ્ત્રીયે સને ૧૯૩૬, સંવત ૧૯૯૨ ના અસાઠ શુદ્ધી ૧૧ ના રોજ પહેલવહેલી આ પ્રાચીન ગીતા મુળ શ્લોક સાથે ગુજરાતી ભાષાંતર અને પાઠભેદોના ગુજરાતી શાસ્ત્રાર્થ સાથે પ્રગટ કરી ત્યારે પોતાનાં માતૃશ્રી અમૃત બાને તે અર્પણ કરી હતી. રાજવૈદ્યની ૮ વર્ષની ઉમરે તેઓ સ્વર્ગવાસી થયાં હતાં તે વખતનું હૃદયદ્રાવક સ્મરણ આ કાવ્યમાં દેખાય છે.

બાને ચરણે

(શિખરીણી)

વસી મેવાસામાં ઋષિ સમ બૂં આયુષ ગયું
ધણી પુત્રી પામ્યાં પણ સુતનું ઘીંદૂં ન મુખદૂં ॥

ધણા દેવો પૂજી સુતમુખ મળ્યું સંતવચને

ઈ થોડા ઘીંદૂં છે ખજરજ હતી સંતમુખથી ॥ ૧ ॥

યતી ગાંડી વેણી મુખદૂં દિકરાનું નિરખતી

સુતી ખાતી પીતી હરતિ ફરતી કામ કરતી ॥

લઈ હૈયે ચાંપી કાણુ પણ ન રેડે ય મુકતી

ગઈ સ્વર્ગે બા તું કરિ રજળતો આઠ વરસે ॥ ૨ ॥

છ માસેં તો બાપૂ પણ તજી ગયા બાળ સુતને

ભળાવ્યો તેં કેનેં તુજ હૃદય શું નિર્દય થયું ॥

હડી કાઢી બાડી કહી વળગતો હું તુજ ગળે

ચડી ખોળે દેતેં મુખ મલકતું ભેષય કિયા ॥ ૩ ॥

કહી 'મારા વાલા' બય લઈ બકી કોણુ ભરશે

'ગમા હું આ આવી' જટપટ 'શું બોલવછ' કહી ॥

'મરી બહુ તારા પરધિ' વચનો કોણુ વદશે

બધું શું તું બૂલી ગઈ ઘટિકમાં ચાલતિ યઈ ॥ ૪ ॥

ભરી બેડું, ભારી ખડનિ લઈ આવીશ દમણું

ધણી દોશેં રાંધી મલપતિ જમાડીશ હરખેં ॥

મને ગીતો ગાતી હસતિ મુવરાવીશ પડખે

ધરી એવી આશા નજર કરિ વાટું નિરખતો ॥ ૫ ॥

ઉઠી વેલી નાતી દળતિ ધરનાં કામ કરતી
 કરી પૂજા દેતી મધુર પરસાદી મુખ વિષે ॥
 જરા હું રોતો તો અનહદ થતું કુઃખ તુજને
 ભર્યું હેતેં હૈયું જનનિ તુજ કાં નિર્દય થયું ॥ ૬ ॥

જનેતા આવીને અખ ઘડિજ તેડી લઈ મને
 દયાવી હૈયામાં ફરિ કદિ ન મુકી વઈ જશે ॥
 બન્યું સ્વપ્નું જણે, જુખ તરસ જૂલી જઠ થઈ
 ઉભો વાટું જોતો ખડકિ પર ખાને નિરખવા ॥ ૭ ॥

બહુ ખેંચી આંખનું સજડ થઈ મારી ન મટકું
 અરે બા તો નાવી રૂદન કરિ નીરાસ થઈને ॥
 ઢળી જતો ભોયેં સરિજ હિખકાં લાં સુધ જતો
 અરે બાહી આવી કહિ અમકી જતો, નહિ કરાં ॥ ૮ ॥

કુઃખી થાતી બેની વદતિ બહુ વાતું ભુલવવા
 ધડી જૂલી જતો, વળિ રટણ ખાતું જ કરતો ॥
 ઘણાં વાણાં વાયાં ગઢપણ જણાશે પણ છતાં
 સંભારી ખાટીને રૂદન કરેં છું ખાળ સરખું ॥ ૯ ॥

છત્રી હૈયે ધારી તુજ ચરણનું ધ્યાન ધરિને
 સમર્પું આ ગીતા રમરિ જનનિ તારા ચરણને ॥
 સદા પામે શાંતિ સુરનગરના નંદન વને
 ઘણી આશીશું જો નિરા દિન અમી દ્રષ્ટિ કરિને ॥ ૧૦ ॥

સંવત ૧૯૯૨ના
 અશાઠ સુદી ૧ મંગળવાર
 સને ૧૯૩૬

તારો પુત્ર

નોંધ

ગીતા ઉપરની ઘણી ખરી સંસ્કૃત ટીકાઓ આવશ્યકતા પ્રમાણે મેં વાંચી છે તે એ દ્રષ્ટિથી કે ગીતાનો અર્થ, ભાવ, તત્ત્વ હું જે રીતે સમજ્યો છું તેમાં કયો ટીકાકાર ઠેકઠો જુદો પડે છે કે સહમત થાય છે. લો. તિલકની ગીતા શિવાય ગીતા ઉપરનાં હિંદી, ગુજરાતી કે બીજાં ભાષાંતર કે સમશ્લોકી મેં વાંચેલ નથી તે એવી માન્યતાથી કે મૂળમાં, સંસ્કૃત ટીકાઓ કે ભાષ્યોમાં જે સમજી શકાય છે તેથી વિશેષ ભાષાંતરમાં જાણવા સમજવા જેવી વસ્તુ હોવા સંભવ નથી. ગુજરાતીમાં ગીતાનું સમશ્લોકી સંબંધે જાણવામાં હતું પણ એકે સમશ્લોકી મારા વાંચવામાં આવી નહોતી. શ્રી ડાહ્યાલાલ ભાઈ બનીએ પોતાની સમશ્લોકી ગુજરાતી ગીતા સંવત ૨૦૦૪માં અને મોકલી, મેં પ્રસિદ્ધ કરેલી ગીતામાં છપાયેલા વધુ શ્લોકોને પોતાની હવે પછીની આવૃત્તિમાં ગ્રંથવા માગણી કરી ત્યારે મેં પહેલવેલી ગુજરાતી સમશ્લોકી ગીતા જોઈ. તેમની ગીતા માધુરી ના જુદા જુદા અધ્યાયના ગુજરાતી શ્લોકો મૂળ ગીતા સાથે જોળવી જોતાં કાવ્ય રચનામાં, ભાવમાં કે મૂળશ્લોકના અર્થમાં અને સંતોષ ન થયો, અને ઘણે ઠેકાણે અર્થાંતર, અનુસંધાન ખંડિતતા વગેરે જણાયાં અને ગીતા સમશ્લોકી પ્રજા સામે સુકવાની અને ઈચ્છા યતાં ૧૫ દિવસમાં એ કામ પુરું કરી સંવત ૨૦૦૪ની રામનવમીને દિવસે ગીતા ગુર્જરીની પહેલી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરી. ગીતા સમશ્લોકીની બીજી કૃતિઓ સાથે આને સરખાવવાનું કામ વાંચનારા અને વિદ્વાનોનું છે. આ સમશ્લોકી લખ્યા પછી અને આ કૃતિ પ્રત્યે પ્રજાએ ને વિદ્વાનોએ જે ભાવ બતાવ્યો તે જોતાં અને લાગ્યું કે મારે આ કામ ઘણા વખત પહેલાં કરવાની જરૂર હતી. સંસ્કૃત નહીં સમજનારાઓ તથા ગુજરાતી પદ્યમાં રસ ધરાવનારાઓ માટે ગુજરાતી ગદ્ય ટીકા કરતાં વિશેષ મહત્તા પદ્ય ટીકાની છે એમ અને હવે જણાયું છે. આવા ભાષા પદ્ય સાહિત્યથી સંસ્કૃત ઓછું જાણનારી પ્રજામાં ધાર્મિક ભાવના જળવાઈ રહે છે. ધર્મમાં દ્રઢ રાખનાર ધાર્મિક સાધન ભાષા કાવ્ય છે. તેમ વિવિધ પ્રકારનાં સંસ્કૃત સાહિત્યનો સ્વાદ, સંસ્કૃત નહિ જાણનારા કે જાણનારા સૌ આ રીતે લઈ શકે છે. આ સમશ્લોકી ગીતા પ્રસિદ્ધ થયા પછી હું જોઈ શક્યો છું કે ભાષા કાવ્ય સંસ્કૃત નહીં જાણનારાને, યોષ જ્ઞાન આપનારાં અને સંસ્કૃતજ્ઞોને આનંદ આપનારાં નિવડે છે.

આ સમશ્લોકી વાંચનારે નીચેની સૂચનાઓ ખ્યાલમાં રાખવી.

શ્રુતશ્લોકમાં જે શબ્દ, વિભક્તિ, કર્તા, કર્મ કે ક્રિયાપદ જે રીતે વપરાયું છે જે બાવ ધ્વનિ કે શુદ્ધ અર્થ નીકળે છે તે પ્રમાણે કવિતામાં ઉતારવાની તથા સંસ્કૃત શબ્દો કવિતામાં અશુદ્ધ રૂપે બનતાં સુધી ન હચ્ચારવા પડે તેવી કાળજી રાખી છે.

શ્લોકાર્થ ગમે તેવો માણસ સરલતાથી સમજી શકે અને તેનો અર્થ પદ વાંચતાંની સાથે જ હૃદયમાં ઉતરી બસ તેવી સાવચેતી રાખી છે.

બાષા ફરેક શહેરનો કે ગામડાનો માણસ સમજી શકે તેવી સરલ અને પ્રચલિત વાપરી છે. જુદા જુદા ટીકાકારોએ સાંપ્રદાયિક ભાવનાથી ગમે તે રીતે અર્થ ઘટાવ્યા હોય પણ ઉપસ્થિત પ્રસંગને અનુસરી અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણ જે કહેવા માગે છે તે લક્ષ્યમાં રાખીને વ્યાકરણ તત્ત્વજ્ઞાની ધર્મશાસ્ત્રની અને પ્રસંગની દ્રષ્ટિથી શું અર્થ થવો જોઈએ તેનો હંડો વિચાર કરી વસ્તુતઃ જ ખરો અર્થ અને લાગ્યો છે તે સ્વીકાર્યો છે.

લગભગ ૨૭૫ પાઠભેદ અને ૪૫ વધુ શ્લોક કારમીરી અને ભોજપત્રી ગીતામાં મળીને પ્રાપ્ત થયેલ છે. તે બધાનો આમાં સમાવેશ કર્યો છે. છંદના મેળ માટે સંસ્કૃત શબ્દોના હરવના દીર્ઘ અને દીર્ઘના દ્વસ્વનો ધણે ભાગે સ્વીકાર કરેલ નથી. તેમ પ્રાસ મેળવવા માટે મહાન્ ભગવાન્ જવા શબ્દોના અર્ધા નૂ ને આખા ગણી છંદની અને શબ્દોની અશુદ્ધિ પણ મોટા ભાગે સ્વીકારી નથી.

ગુજરાતી શબ્દોમાં છંદ મેળ માટે દ્વસ્વ દીર્ઘમાં ફેરફાર કે બીજા લૌકિક પ્રચલિત શબ્દો સ્વીકારેલ છે. ધણે ભાગે તે તે શબ્દો બન્ને સ્વરૂપે ગુજરાતી ગદ્ય પદ્યમાં આલી શકે છે.

જમઃ—નયિ—નથી, મદે મદમાં મદ્યુક્ત મદથી, દંભે—દંભથી, જમ્ય, માન્ય, કથું કથું. સાંભળ્ય સાંભળ, કયો કયો, યાવ—યાઓ, ને—નેઈ નહિ, મને મનવડે મનથી વગેરે ગુજરાતી ધણા શબ્દો પદ્યમાં તો ખાસ કરી બગે રૂપમાં વપરાય છે. સંબોધનમાં કટલેક ઠેકાણે પ્રયમનું એક વચન બણી જોઈને વાપર્યું છે કાણજી તે બાવવાહી અને રાયક લાગે છે. ગુજરાતી બાષામાં સંબોધનમાં પ્રયમાનું એક વચન ધણે ભાગે વપરાય છે જમકે કે ભગવાન્ વગેરે.

ઢેટલેક ઠેકાણે છંદ પ્રાસમાં સાક્ષરી શબ્દો મુકવાથી છંદોભંગ થાતો ન હોતો છતાં લૌકિક શબ્દો હેતુપૂર્વક ગોઠવ્યા છે. જમકે રયા-રહા, કયો-કહ્યો, જમ્ય-જમ. માન્ય-માન, મુનિયો-મુનિઓ ગોપિયું-ગોપિઓ, ત્યારે વગેરે આવા શબ્દો મુકવાનું બીજું કારણ શહેર અને ગામડામાં બધે વ્યવહારમાં સામાન્ય છે.

શુન્દરશતીમાં દૃષ્ટિ નો દ અને દ બેઈ સરખા જવા છપાય છે તેથી દૃષ્ટિ શબ્દ દ્રષ્ટિ આવે જણી બેઠને છાપ્યો છે પાદપૂર્તિ માટે ય કે જ જવા અક્ષરોનો ઉપયોગ ક્યાંક કર્યો છે પણ ઘણે ઠેકાણે તો સંસ્કૃત एव શબ્દના અર્થમાં જ અક્ષર વાપર્યો છે કે જ્યાં મૂળશ્લોકમાં જે વસ્તુ ઉપર કંઈયે બાર મુકયો છે. તુ एव च વગેરે પ્રત્યય ના અર્થ શ્લોકમાં જે વસ્તુ સાથે સંબંધ ધરાવે છે, તેને પાદપૂર્તિ માટે જતા કર્યા નથી કે જરૂર ન હોય કે તે નાખવાથી અર્થાંતર થાતું હોય ત્યાં નહિ નાખવાની સાવધાની રાખી છે.

જે જ શાસ્ત્રીય શબ્દો જમ કે અન્યથા યુક્તાત્મા નિષ્કલ ક્ષેત્ર ક્ષેત્ર પ્રસાર પર વગેરે શબ્દો કે જના અર્થ કરતાં સમશ્લોકી નો વિસ્તાર થાય તેવા શબ્દો એમના એમ રાખ્યા છે.

આ ગીતા કંઠસ્થ કે નિલપાઠ કરનારને સુગમ પડે અને એક પ્રકારની ધાર્મિક ભાવના જગૃત રહે એ દ્રષ્ટિથી અર્જુન ઉવાચ, મનવાન્ ઉવાચ એ શબ્દ એના એ રાખ્યા છે અને અધ્યાયનો પ્રારંભ અને સમાપ્તિ પણ સંસ્કૃત રાખેલ છે.

પ્રસંગ પરત્વે શબ્દોના અર્થ કરવા માટે શાસ્ત્રીય રીતે ચર્ચા કરી એક વાતને આગળ પાછળનો સંબંધ કે મેળ મેળવી સિદ્ધ કરવાથી ઘણું વિસ્તાર થઈ જાય. સને ૧૯૩૬ માં મે છપાવેલી શુન્દરશતી ગીતામાં પાઠભેદને સમજાવતાં શુન્દરશતીનાં ૨૦૦ પાનાં અને અંગ્રેજીનાં ૧૧૩ પાનાં થયાં હતાં. એટલે તેવા શબ્દોના વિવેચનમાં કે પ્રસંગ પરત્વે ઉપરિચિત થતા પ્રશ્ન પ્રત્યુત્તરમાં ઉતરતાં આ પુસ્તકનો ઘણો વિસ્તાર થઈ જાય તેમ તે ચર્ચા સમશ્લોકી વાંચનારાને જરૂરની નથી. તેથી પાઠભેદ વગેરેની ચર્ચા આમા આપી નથી.

૧ લા અધ્યાયના દશમા શ્લોકમાં અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત શબ્દ સેન્યના વિશેષણ રૂપે વપરાયું છે, અને તેનો સ્પષ્ટ અર્થ વિશાળ અને નાનું એવા છે ત્યારે અપર્યાપ્ત નો અર્થ નજીવી ન ગણવા જવી અને પર્યાપ્ત

જોઈએ તેટલી આવો અર્થ 'કટલાક' ગુજરાતી સમશ્લોકીમાં કરેલ છે. આ અર્થ ખોટો છે. કૌરવોની ૧૧ અને પાંડવોની ૭ અશ્વાદિણી સેના હતી. એટલે કૌરવોની સેના મોટી અને પાંડવોની નાની છે એવો ઉધાડી વાત છે, છતાં દુર્યોધન પોતાની સેનાને નાની-નજીવી કેમ કહી શકે ? વળી લંકાઈની તૈયારી વખતે રાજા ઉઠીને પોતાના અગ્રગણ્ય યોધાને પોતાની સેના મોટી છતાં માલ વિનાની કે નાની કહી ઉત્સાહભંગ શા માટે કરે ? આ ઠેકાણે મેં તેનો અર્થ અમર્યાદ અને મર્યાદિત કીધો છે. આ એક દાખલો, એટલા માટે દૃઢ છું કે આવા ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતાં વિસ્તાર ધણું થઈ જાય માટે પુસ્તકમાં આપેલ નથી.

ગીતા એ ઉપનિષદોને અનુસરતું જ્ઞાન હોવાથી તેના શ્લોકોના છંદ વૃત્તમાં વિચિત્ર આકર્ષક આર્ષ પ્રયોગો છે. ઉપનિષદો પ્રમાણે એક જ શ્લોકમાં બધે વૃત્તનો સમાવેશ થયેલો છે, ગંભીર વિષય છતાં ભાષાની સરળતા પ્રાસાદિકતા અને ક્રમવાર આલેખો આવતો બોધક સંદર્ભયુક્ત સળંગ પ્રવાહ વેગ એ અને બીજું ઘણું જોતાં તેની અતિ પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. એ બધું જળવાઈ રહે તે ધ્યાનમાં રાખી શ્રી વ્યાસ મુનિની મૂળ ભાવવાહી રચના પ્રમાણે જ વૃત્ત જ રીતે મૂળમાં છે તે પ્રમાણે ગુજરાતીમાં ઉતારેલ છે.

સંસ્કૃત સાહિત્યને ગુજરાતી કવિતા રૂપે રચવા પ્રસિદ્ધ કરવા મેં જ ઉપેક્ષા કે ઉદાસીનતા આજ સુધી રાખી છે તેમાં મેં જીલ્લ કરી છે એમ મને લાગ્યું છે. ગીતાની સમશ્લોકી પ્રજા સન્મુખ મુકવામાં મેં ૧૩ વર્ષનો વિલાંબ કર્યો છે. એમ મને લાગે છે ત્યાર પછી મેધદૂત, સાંદર્ય લહરી, ચંડીપાઠ, રધુવંશ, કુમાર, કિરાત નૈષધ, માધ કાવ્યના કેટલાક સર્ગો અને એકાદ સંસ્કૃત નાટક વગેરેને ગુજરાતી સમશ્લોકીમાં મેં ઉતાર્યા છે. રસરાજાના કામ માટે શેકાતા આહીના છાપખાનાની પરાધીનતાને લઈ તે છપાવી શકાયો નથી.

જની માતૃભાષા ગુજરાતી કે કાઠીઆવાડી છે એવા સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાનોને મારી પ્રાર્થના છે કે વિરાળ વિવિધ વિષયોથી સંસ્કૃત સાહિત્ય સરપૂર છે તેનો લાભ સંસ્કૃત ન જાણનારી પ્રજા લઈ શકે અને ગુજરાતી ભાષા વધુ પુષ્ટ થાય એ માટે દરેક સંસ્કૃતના વિદ્વાને પોતાની જીવન યાત્રામાં અને તેટલાં સંસ્કૃત ગ્રંથોને ગુજરાતી પદ્યાત્મક કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે.

ઉતાવળને લઈ પ્રુફ સુધારવામાં ભુલ્યો રહી ગઈ છે તો શુદ્ધિપત્રક પ્રમાણે આ આખી ગીતા સુધારી લીધા પછી પાઠ કરવા કે વાંચવા બલામણુ છે.

આ રીતે આજે પ્રજાની સેવામાં ગુજરાતી ગીતા ગુર્જરીની બીજી આવૃત્તિ રજુ કરું છું પહેલી આવૃત્તિની કવિતામાં કેટલેક ઠેકાણે સુધારો પ્રધારો કરેલ છે.

ગ્રેાંડળ સંવત ૨૦૦૮
વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ શુક્રવાર

શ્રી ચરણતીર્થ
(રસેશાચાર્ય શ્રી ચરણતીર્થ મહારાજ)
(પૂર્વાશ્રમ—રાજવૈદ જી. કા. શાસ્ત્રી)

॥ अथ श्रीमद् भगवद्गीता पाठक्रमः ॥

ॐ अस्य श्रीमद् भगवद् गीता माला मंत्रस्य भगवान् वेदव्यास ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । श्री कृष्णो देवता । अशोच्यानन्वशोचंस्त्वं माझ-
वन्नाभिभापसे इति बीजं । सर्वं धर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज इति
शक्तिः । अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः इति कीलकं । स
आत्मनः सकुटुम्बिनः कल्याणार्थे जपे विनियोगः ।

॥ अथ करन्यासः ॥

नैनं छिन्दति शस्त्राणि नैनं दहते पावकः । इति अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
न चैनं कलेदधस्तापो न शोषयति मातृतः । इति तर्जनीभ्यां स्वाहा ।
अच्छेद्योयमदाहोयमक्छेद्योऽशोष्य एव च । इति मध्यमाभ्यां वषट् ।
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः । इति अनामिकाभ्यां हूं ।
पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽय महत्तमः । इति कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् ।
नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि च । इति करतल करपृष्ठाभ्यां फट् ।

॥ अथ हृदयादि न्यासः ॥

पश्यादित्यान् वसून् रुद्रान् अश्विनौ मरुतस्तथा । इति हृदयाय नमः ।
बहून्पट्टपूर्वाणि पश्याश्रयाणि पाण्डव । इति शिरसे स्वाहा ।
इहैकस्थं जगन् कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरं । इति शिखायै वषट् ।
मम देहे गुडाकेश यच्चान्यद् द्रष्टुमिच्छसि । इति कवचाय हूं ।
नच मां शक्ष्यसि द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा । इति नेत्र त्रयाय वौषट् ।
दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वरं । इति अस्त्राय फट् ।

अथ ध्यानं ।

पार्याय प्रतिबोधितां भगवता नारायणेन स्वयं
व्यासेन ग्रथितां पुराणमुनिना मध्ये महाभारते ।
अद्वैतामृतवर्षिणीं भगवतीमष्टादशाध्यायिनी- ।
मम्व त्वामनुसन्दधाभि भगवद्गीते भवद्वेषिणीम् ॥ १ ॥

नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे फुल्लारविन्दायतपत्रनेत्र ।
येन त्वया भारततैलपूर्णः प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥ २ ॥

ममन्न पारिजाताय तोत्रवेत्रैकपाणये ।
ज्ञानमुद्राय कृष्णाय गीतामृतदुहे नमः ॥ ३ ॥

सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपालनन्दनः ।
पायो वत्सः सुषीर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ॥ ४ ॥

वसुदेवसुतं देवं कंसचाणूरमर्दनम् ।
देवकीपरमानन्दं कृष्णं वन्दे जगद्गुरुम् ॥ ५ ॥

भीष्मक्षणेनतटा जयद्रथजला गान्धारनीलोत्पला
शलभाहवती कृपेण चटनी कर्णेन वेलाकुला ।
अश्वत्थामविकर्णघोरमकरा दुर्योधनावर्तिनी
सोचीर्णा खलु पाण्डवै रणनदी कैवर्तकः केशवः ॥ ६ ॥

पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटं
नानाख्यानककेसरं हरिकथासम्योधनावोषितम् ।
लोकैः सज्जनपदप्रदेरहरहः पेपीयमानं मुदा
भूयाद्भारतपङ्कजं कलिमलप्रध्वंसि नः श्रेयसे ॥ ७ ॥

मूकं करोति वाचाल पङ्क लङ्घयते गिरिम् ।
यत्कृपा तमहं वन्दे परमानन्दमाधवम् ॥ ८ ॥

यं ब्रह्मा वरुणेन्द्ररुद्रमरुतः स्तुन्वन्ति दिव्यैः स्तवै-
र्वेदैः साङ्गपदक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः ।
ध्यानावस्थितसंस्थितेन मनसा पश्यन्ति यं योगिना
यस्यान्तं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥

! અથ ધ્યાનં ।

બોધી અર્જુનને સ્વયં હિ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ નારાયણે ।

વ્યાસે જ રચિ છે પુરાણમુનિયે મધ્યે મહાભારતે ॥

અદ્વૈતામૃત વધિણી ભગવતી અહ્દાર અધ્યાયની ।

હે ગીતા જનની સમરૂં સતત હું સંસારને તારતી ॥ ૧ ॥

પ્રણામ હે વ્યાસ અગાધ બુદ્ધે । ચક્ષુ ખિલ્યાં પંજક પુષ્પ જવાં ॥

તમે મહાભારત તેલ પૂર્યો । સદ્ જ્ઞાન દીવો અચળ પ્રજાળ્યો ॥ ૨ ॥

શરણાર્થી પારિભત અંકુશ યદિ હાથમાં ॥

ગીતા સુધાને દોનાર જ્ઞાની શ્રી કૃષ્ણને નમઃ ॥ ૩ ॥

બધી ઉપનિષદ્ ગાયું દોનાર ગોપનંદન ॥

વત્સ પાર્ય, સુધી ભોક્તા, ગીતામૃત જ દૂધ છે ॥ ૪ ॥

વસુદેવપુત્ર દેવ કંસચાણુર નારાન ॥

દેવકી હર્ષદાતાને વંદું કૃષ્ણ જગદ્ગુરુ ॥ ૫ ॥

ભીષ્મ દ્રોણ તટા જયદ્રથ જળા, કાળર્મીઠ છે શાકુની ।

શલ્યે ઝૂડવતી કૃપે જ વહતી પૂરાણિ કર્ણુ ઠરી ॥

અશ્વસ્થામ વિકર્ણુ ધોર મધર્થુ, લેઢાણિ દુર્યોધને ।

તાર્યા પાંડુ સુતો જ એ રણનદી તારા બન્યા ઠેસવ ॥ ૬ ॥

વેદ-વ્યાસ તણાં ઉદાત્ત વચનો ગીતાર્ય સંગધ્ય જ ।

નાનાખ્યાનક ઠેસરૂં, હરિકથાઓથી જ ખીલેલ જ ॥

વિશ્વે સન્નજનભૂંગ સંધયિ સદા પીવાતું જ હર્ષથી ।

કલ્યાણું ઠણિદોષ નારાક કરો શ્રી ભારત પંકજ ॥ ૭ ॥

કરે વાચાળ મૂંગાને ઠેકાવે ખ્હાડ પંચુને ॥

જની કૃપા, વંદું તેને પ માનંદ કૃષ્ણને ॥ ૮ ॥

બ્રહ્મા વારુણ ઈંદ્ર ઋદ્ર મરૂતો જને રત્ને સ્તોત્રથી ।

જને ગાય જ સામગાન વિવિધે જ સાંગ વેદો વડે ॥

જને ધ્યાન પરાયણાત્મ મનથી જોઇ શકે યોગિઓ ।

પાત્રે પાર નહીં સુરાસુર ગણો તે દેવને છે નમઃ ॥ ૯ ॥

गीता माहात्म्यम् ।

पृथ्वी उवाच

भगवन्परमेशान भक्तिरव्यभिचारिणी ।
प्रारब्धं भुज्यमानस्य कथं भवति हे प्रभो ॥ १ ॥

विष्णुरुवाच

प्रारब्धं भुज्यमानो हि गीत भ्यासरतः सदा ।
स मुक्तः स सुखी लोके कर्मणा नोपलिप्यते ॥ २ ॥

महापापादिपापानि गीताध्यानं करोति चेत् ।
कचित्स्पर्शं न कुर्वन्ति नलिनीदलमम्बुवत् ॥ ३ ॥

गीतापाः पुस्तकं यत्र यत्र पाठः प्रवर्तते ।
तत्र सर्वाणि तीर्थानि प्रयागादीनि तत्र वै ॥ ४ ॥

सर्वे देवाश्च ऋषयो योगिनः पन्नगाश्च ये ।
गोपाला गोपिका वाऽपि नारदोद्भवपार्षदैः ॥ ५ ॥

सहायो जायते शीघ्रं यत्र गीता प्रवर्तते ।
यत्र गीताविचारश्च पठनं पाठनं श्रुतम् ।
तत्राहं निश्चितं पृथिव्यं निवसामि सदैव हि ॥ ६ ॥

गीताश्रयेऽहं तिष्ठामि गीता मे चोत्तमं गृहम् ।
गीताज्ञानमुपाश्रित्य त्रीन् लोकान्पालयाम्यहम् ॥ ७ ॥

गीता मे परमा विद्या ब्रह्मरूपा न संशयः ।
अर्धमात्राक्षरा नित्या स्वानिर्वाच्यपदात्मिका ॥ ८ ॥

चिदानन्देन कृष्णेन प्रोक्ता स्वमुखतोऽर्जुनम् ।
वैदत्रयी परानन्दा तत्त्वार्थज्ञानसंप्लुता ॥ ९ ॥

योऽष्टादशजपो नित्यं नरो निश्चलमानसः ।
ज्ञानसिद्धिं स लभते ततो याति परं पदम् ॥ १० ॥

पाठेऽसमर्थः सम्पूर्णे ततोऽर्धं पाठमाचरेत् ।
तदा गोदानजं पुण्यं लभते नात्र संशयः ॥ ११ ॥

॥ અથ ગીતા માહાત્મ્યં ॥

॥ પૃથ્વો ઉવાચ ॥

પરમેશ્વર હે દેવ, વિશુદ્ધ ભક્તિ આપની ॥
પ્રારબ્ધ ભોગવે એને, થાય છે કેમ હે પ્રભો ॥ ૧ ॥

॥ વિષ્ણુઃ સ્વાચ ॥

પ્રારબ્ધ ભોગવે તોય, ગીતાશ્યાસ પરાયણ ॥
તે સુક્ત તે સુખી લોકે, બંધાય નહિ કર્મથી ॥ ૨ ॥

કરેલાં જ મહાપાપ, ગીતાનું ધ્યાન જ કરે ॥
સ્પર્શે કદી ન તે, જેમ, પાણી કમલપાનને ॥ ૩ ॥

ગીતાનું પુસ્તક જ્યાં છે, જ્યાં તેનો પાઠ થાય છે ॥
ત્યાં વસે સધળાં તીર્થો, પ્રયાગાદિક પાવન ॥ ૪ ॥

સધળા નૃસિંહ દેવો, યોગિઓ તેમ પત્રગો ॥
ગોપો ને ગોપિયું પાળા, તથા નારદ ઉદ્ધવ ॥
સહાયક બધા થાય, જ્યાં ગીતા પાઠ થાય છે ॥ ૫ ॥

અર્ચ્યા શ્રવણ ગીતાનું, તથા પઠન પાઠન ॥
તે સ્થાને નિશ્ચયે નિત્ય, હે પૃથ્વી હું વસું જ છું ॥ ૬ ॥

ગીતાશ્રયે રહું, મારું, ગીતા છે ધર ઉત્તમ ॥
ગીતાના જ્ઞાનને ઓથેં, પાછું છું તણ લોકને ॥ ૭ ॥

ગીતા મારી પરા વિદ્યા, બ્રહ્મરૂપી ન સંશય ॥
અર્ધમાત્રાક્ષરા નિત્યા, અનિર્વાચ્ય પદ્મત્મિકા ॥ ૮ ॥

શ્રીકૃષ્ણે સચ્ચિદાનંદે, સ્વમુખે કહિ પાર્યને ॥
વેદત્રયી પરાનંદ, તત્ત્વાર્થ જ્ઞાનયુક્ત જ ॥ ૯ ॥

ભણે અઠાર અધ્યાય, રોજ જ સ્થિર ચિત્તથી ॥
પામે છે જ્ઞાનની સિદ્ધિ, પછી પામે પરપદ ॥ ૧૦ ॥

અર્ધપાઠ કરે, પૂર્ણ, પાઠમાં જ અશક્ત છે ॥
તેથી ગૌડાનનું પુણ્ય, પામે એમાં ન સંશય ॥ ૧૧ ॥

त्रिभागं पठमानस्तु गङ्गास्नानफलं लभेत्	
पठंशं जपमानस्तु सोमयागफलं लभेत्	॥१२॥
एकाध्यायं तु यो नित्यं पठते भक्तिसंयुतः	
रुद्रलोफमवाप्नोति गणो भूत्वा वसेच्चिरम्	॥१३॥
अध्यायं श्लोकपादं वा नित्यं यः पठते नरः	
स याति नरतां यावन्मन्वन्तरं वसुन्धरे	॥१४॥
गीतायाः श्लोकदशकं सप्त पञ्च चतुष्टयम्	
द्वौ त्रीनेकं तदर्धं वा श्लोकानां यः पठेन्नरः	॥१५॥
चन्द्रलोफमवाप्नोति वर्षाणामयुतं ध्रुवम्	
गीतापाठसमायुक्तो मृतो मानुषतां व्रजेत्	॥१६॥
गीताभ्यासं पुनः कृत्वा लभते मुक्तिमुत्तमाम्	
गीतेत्युच्चारसंयुक्तो त्रियमाणो गतिं लभेत्	॥१७॥
गीतार्थश्रवणासक्तो महापापयुतोऽपि वा	
वैकुण्ठं समवाप्नोति विष्णुना सह मोदते	॥१८॥
गीतार्थं ध्यायते नित्यं कृत्वा कर्माणि भूरिशः	
जोबन्धुवतः विज्ञेयो देहान्ते परमं पदम्	॥१९॥
गीतामाश्रित्य यः श्रमो भूयुजो जनकादयः	
निर्धूतकल्मषा लोके गीता याताः परं पदम्	॥२०॥
गीतायाः पठनं कृत्वा माहात्म्यं नैव यः पठेत्	
वृथा पाठो भवेत्तस्य श्रम एव हुदाहृतः	॥२१॥
एतन्माहात्म्यसंयुक्तं गीताभ्यासं करोति यः	
स तत्फलमवाप्नोति दुर्लभां गतिमुत्तमाम्	॥२२॥

सुत उवाच

माहात्म्यमेतद्गीताया मया प्रोक्तं सनातनम्
गीतादौ वा पठेद्यस्तु गीतान्ते तत्फलं लभेत् ॥२३॥

છ અધ્યાય બાણે તેને, ગંગાસ્નાન મળે ફળ ॥	॥
ત્રણ અધ્યાયના પાઠે, ફળ છે સોમયાગનું, ॥ ૧૨ ॥	॥ ૧૨ ॥
એક અધ્યાય હંમેશાં, નિત્ય જ ભક્તિથી બાણે ॥	॥
રુદ્રલોક મેળવીને, ગણુ થી ને વસે ધણું ॥ ૧૩ ॥	॥ ૧૩ ॥
યથાશક્તિ બાણે ગીતા, રોજ સજ્જન જ જન ॥	॥
તે મન્વંતર પર્યંત, મનુષ્ય જન્મ મેળવે ॥ ૧૪ ॥	॥ ૧૪ ॥
દશ શ્લોક જ ગીતાના, પાંચ કે સાત ચાર જ ॥	॥
થે ત્રણ એક કે અર્ધા, જ બાણે શ્લોક માનવ ॥ ૧૫ ॥	॥ ૧૫ ॥
ચંદ્ર લોક મેળવે છે, વર્ષે દસ હજાર તે ॥	॥
ગીતાનો પાઠ કરતો, મરે, જન્મે મનુષ્યમાં ॥ ૧૬ ॥	॥ ૧૬ ॥
કરી અભ્યાસ ગીતાનો, પામે ઉત્તમ મોક્ષને ॥	॥
ગીતા ઉચ્ચાર સાથે જ, મરે સદ્ગતિ મેળવે ॥ ૧૭ ॥	॥ ૧૭ ॥
મુણે જ અર્થ ગીતાના, મહાપાપી છતાંય તે ॥	॥
વેકુંઠ લોક પામે છે, વિષ્ણુ સાથે જ તે રમે ॥ ૧૮ ॥	॥ ૧૮ ॥
ગીતાર્થ ચિંતવે નિત્ય, ભલે કામ ધણું કરે ॥	॥
જીવતાં મુક્ત તે જાણે, અંતે પામે પરં પદ ॥ ૧૯ ॥	॥ ૧૯ ॥
જનકાદિકે રાજાઓ, ગીતાના આશ્રયે ધણા ॥	॥
પાપમુક્ત થઈ લોકે ગાયા, પામ્યા પરંપદ ॥ ૨૦ ॥	॥ ૨૦ ॥
ભણ્યા વિના જ માહાત્મ્ય, ગીતાનો પાઠ જ કરે ॥	॥
થાય નિષ્ફળ તે પાઠ, શ્રમરૂપ કહેલ છે ॥ ૨૧ ॥	॥ ૨૧ ॥
પાઠ માહાત્મ્યની સાથે, ગીતાનો જન જ કરે ॥	॥
ગીતાનું ફળ પામે છે, ગતિ કુર્લભ લોકની ॥ ૨૨ ॥	॥ ૨૨ ॥

॥ છુત્ત ઉવાચ ॥

આ મેં માહાત્મ્ય, ગીતાનું કહ્યું છે જ સનાતન ॥	॥
ગીતાના પાઠની પૂર્વે, અંતે છે ફળ વાંચતાં ॥ ૨૩ ॥	॥ ૨૩ ॥

॥ इति श्री वाराहपुराणे गीतामाहाम्यं ॥

॥ अनुक्रमणिका ॥

श्री भगवद् गीतानो परिचय पृष्ठ १ थी ४०

प्रस्तावना परिशिष्ट, शुद्धधर्म मंडळ माइला पोर मद्रासनी

२६ अध्यायनी गीतानी समालोचना पृष्ठ ४१ थी ५१

शुद्धिपत्रक पृष्ठ ५२ थी ५७

मोक्ष पृष्ठ ५८ थी ६२

अर्पण पत्रिका घाने चरणे पृ. ६३ थी ६४

श्री मद्भगवद् गीता पाठक्रमः न्यास ध्यान माहात्म्य आदि पृ. ६५ थी ७१

अध्यायः	अध्यायानुं नाम	श्लोक संख्या	पृष्ठ
१ सैन्यदर्शननं अर्जनशोका नामकः प्रथमोऽध्यायः		४६	१ थी ७
२ सांख्ययोग नामकः द्वितीयोऽध्यायः		८१	२ थी १२
३ कर्मयोग नामकः तृतीयोऽध्यायः		५१	२२ थी ३०
४ ज्ञानकर्म संन्यास नामकः चतुर्थोऽध्यायः		४४	३० थी ३६
५ संन्यासयोग कर्मयोगो नामकः पंचमोऽध्यायः		३०	३६ थी ४२
६ ध्यानयोग ब्रह्मप्राप्ति योगो नाम षष्ठोऽध्यायः		५३	४२ थी ५०
७ ध्यानयोग ब्रह्मप्राप्ति मार्गयोगो नाम सप्तमोऽध्यायः		३१	५० थी ५४
८ अक्षर पर ब्रह्मयोगो नाम अष्टमोऽध्यायः		४०	५५ थी ६०
९ अक्षर परब्रह्मयोगो नाम नवमोऽध्यायः		३७	६१ थी ६६
१० ध्यानयोग ब्रह्मप्राप्ति मार्गदर्शनयोगो नाम दशमोऽध्यायः		४२	६७ थी ७४
११ विराटस्वरूप दर्शन नाम एकादशोऽध्यायः		६३	७४ थी ८४
१२ धर्माभूतं नाम द्वादशोऽध्यायः		२०	८४ थी ८६
१३ प्रकृतिपुरुष क्षेत्रक्षेत्रज्ञादिवर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः		३६	८७ थी ९२
१४ सगुण भिगुण स्थिति वर्णनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः		२७	९२ थी ९६
१५ प्रकृतिपुरुष क्षेत्रक्षेत्रज्ञवर्णनं नाम पञ्चदशोऽध्यायः		२४	९७ थी १००
१६ दधी आहुरी सत्सत्तिदैव आहुरभूतसर्गोनाम	षोडशोऽध्यायः	२४	१०१ थी १०४
१७ त्रिविधभक्षाऽऽहारयज्ञतपेदानादि वर्णनं नाम	सप्तदशोऽध्यायः	२८	१०५ थी ११०
१८ त्रिगुण जगद्विवरणपूर्वकं ब्रह्मप्राप्तियोगो नाम	अष्टादशोऽध्यायः	८०	११० थी १२१

कुल श्लोकसंख्या ७५७

श्री भोजपत्री गीतायाः प्रचलित गीताया अधिकः

श्लोकाः पाठमेदाश्च

पृ. १२२ थी १५१

॥ श्रीमद् भगवद् गीता प्रारंभः ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ भोजपत्री भगवद् गीता ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः १ ॥

ॐ नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री शारदायै नमः ॥

श्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरेभ्यो नमः ॥

अथ श्री भगवद् गीतापारंभः ॥ ॐ नमः ।

धृतराष्ट्र उवाच

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे सर्वक्षत्रसमागमे	॥
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत संजय	॥१॥
संजय उवाच	
दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा	॥
आचार्यमुपसंगम्य राजा वचनमब्रवीत्	॥२॥
पश्यतां पाण्डुपुत्राणामाचार्य महतीं चमूम्	॥
व्यूढां दृपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता	॥३॥
अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि	॥
युधामांजना विराटश्च द्रुपदश्च महारथः	॥४॥
धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान्	॥
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नरपुंगवः	॥५॥
गुहामन्युश्च विक्रान्त उस्तमौजाश्च वीर्यवान्	॥
सौमद्रो द्रौपदेयाश्च सर्वे एव महारथाः	॥६॥
अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्निवोद्य द्विजोत्तम	॥
नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्वधीमि ते	॥
सैन्ये महति ये सर्वे नेतारः यरसंमताः	॥७॥
भवान्भीष्मश्च कर्णश्च द्रुपः शल्यो जयद्रथः	॥
अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिश्च वीर्यवान्	॥८॥
अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः	॥
नानाशस्त्रप्रहरणा नानायुद्धविशारदाः	॥९॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ भोजપત્રી ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ પહેલો અંકાચ ૧ ॥

ૐ નમઃ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી કારદાયૈ નમઃ ॥

શ્રી બ્રહ્મવિષ્ણુમહેશ્વરેભ્યો નમઃ ॥

અથ શ્રી ભગવદ્ ગીતા પ્રારમઃ ॥ ૐ નમઃ ।

॥ ઘૃતરાત્ર ઉવાચ ॥

ધર્મરૂપ કુરુ ક્ષેત્રે જ્યા મળ્યા છે બધા નૃપો

॥

મારાને પાડુ પુત્રોએ કહે સજય શુ કર્યું

॥ ૧ ॥

॥ સત્રય ઉવાચ ॥

હારે દુર્યોધને બેઠે સજ્જ પાડવ સૈન્યને

॥

જહ દ્રોણાચાર્ય પાસે બોલ્યો વચન ભૂપતિ

॥ ૨ ॥

હે શુર પાડુ પુત્રોની મોટી સેના બુઝો તમે

॥

તમારા બુદ્ધિમાન્ ગિર્ધે રમી દ્રુપદના મુતે

॥ ૩ ॥

મોટા ધનુર્ધરા શૂરા સરખા ભીમ અર્જુન

॥

યુધિષ્ઠિર ને વિરાટ રાજ દ્રુપદ શૂર છે

॥ ૪ ॥

ધૃષ્ટકેતુ ચૈકિત્તાન કાશીરાજ પગકમ્પી

॥

પુરુજિત ને કુતિભોજ શૈભ્ય ને નરપ્રગવ

॥ ૫ ॥

વિક્રાન્ત ને યુધામન્યુ ઉત્તર્માજ બળાદ્ય છે

॥

અભિમન્યુ દ્રૌપદીના પાત્રે પુત્રો મહારથી

॥ ૬ ॥

અમારા સૈન્યમાં જે જે સેનાનાયક શૂર છે

॥

સાંભળો હે દ્વિજબ્રેહ્મ કહુ છું સર્વ જાણવા

॥

મોટી સેના વિષે સર્વે નેતાઓ શૂરમાન્ય જે

॥ ૭ ॥

તમે ભીષ્મ અને કર્ણ દ્રુપ શત્ય જયદ્રથ

॥

અશ્વત્થામા ને વિકર્ણ સોમદત્તિ પરાક્રમી

॥ ૮ ॥

શૂરા ધણાએ બીજ છે માર્યાં મૂકી રણે ચડ્યા

॥

બધા વિવિધ શસ્ત્રોના ધારનારા તથા રણે

॥

તેઓ વિવિધ યુદ્ધોના અણુનારા બધાય છે

॥ ૯ ॥

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम्	॥
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम्	॥१०॥
अपनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः	॥
भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि	॥११॥
तस्य संजनयन्हर्षं क्रुवृद्धः पितामहः	॥
सिंहनादं विनद्योच्चैः शंखं धूमौ प्रतापवान्	॥१२॥
ततः शंखाश्च भेर्यश्च पण्डाऽऽनकगोमुखाः	॥
सहसैवाऽभ्यहन्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत्	॥१३॥
ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्पन्दने स्थितौ	॥
माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः	॥१४॥
पाञ्चजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः	॥
पौंड्रं धूमौ महाशंखं भीमकर्मा वृकोदरः	॥१५॥
अनन्तविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः	॥
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ	॥१६॥
काश्यश्च परमेष्वासः शिखण्डी च महारथः	॥
पुष्टगुम्फो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः	॥१७॥
पांचालश्च महेष्वासो द्रौपदेयाश्च पंच च	॥
सौमद्रश्च महाबाहुः शंखान्दध्मुः वृथक् वृथक्	॥१८॥
स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत्	॥
नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन्	॥१९॥
अथ व्यपस्थितान्द्रुः धार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः	॥
प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुःशम्य पाण्डवः	॥
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते	॥२०॥
वभयोः सेनयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽप्युत	॥२१॥
पावकेतामिरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थितान्	॥
कर्मणा सह योद्धव्यमस्मिन् रणसमुद्यमे	॥२२॥

અપાર છે અમારું આ સૈન્ય ભીષ્મ પિતામહે	॥
રક્ષેલું, સૈન્ય તેઓનું મર્યાદિત વૃક્ષાદરે	॥૧૦॥
વ્યૂહોના સર્વ આગેનાં દ્વારોમાં સૌ વિભાગથી	॥
રહેલા ભીષ્મને રક્ષો આરંધાર થકી તમે	॥૧૧॥
ભીષ્મ હુખાવતા તેને કુરુવૃક્ષ પિતામહ	॥
સિંહનાદ કરી ઉઠ્યો વગાડ્યો શંખ શૌર્યથી	॥૧૨॥
પછી શંખો નગારાં ને ઢોલ વાજીત પડ્ધમ	॥
તત્કાળ વાગવા માંડ્યાં પ્રચંડ રાજ્ય તે થયો	॥૧૩॥
ધોળા બેડેલ આર્ય ધોડાથી જળરા રથે	॥
બેઠેલા અર્જુને કૃષ્ણે વગાડ્યા દિવ્ય શંખને	॥૧૪॥
પાંચજન્ય શંખ કૃષ્ણે અર્જુને દેવદત્તને	॥
હૂર ભીમે વગાડ્યો સાં વિશાળ પૌડૂ શંખને	॥૧૫॥
અનંત વિજય શ્રીમાન કુંતિપુત્ર યુધિષ્ઠિરે	॥
નકુળે સહદેવે સાં સુધોષ મણિપ્રખપક	॥૧૬॥
ઠાશીરાજ ધનુર્ધારી શિખંડી ને મહારથી	॥
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને વિરાટ અપરાજિત સાલકી	॥૧૭॥
ધનુર્ધારીજ પાંચાલ પાંચિય દ્રોપદી સુત	॥
અભિમન્યુ મહાબાહુ શંખો સાંએ જુદા જુદા	॥૧૮॥
વગાડ્યા તે મહારાજ્ય હૃદયો કૌરવો તણાં	॥
અર્ધા આઠાસ શૃંગોને ચૂકાઈ આડતો દ્વન્ધ્વ	॥૧૯॥
સહવા સન્ન જભેલા કૌરવોને કપિધ્વજ	॥
દ્વૈકર્તા બેઠા રાસ્ટ્રોને ઉગ્રાગ્રી સ્વધનુધને	॥૨૦॥
અર્જુને કૃષ્ણને વાઘ્ય આ પ્રમાણે કહ્યું નૃપ	॥
આ બંને સૈન્યની વચ્ચે જામો રાખો પ્રભો રથ	॥૨૧॥
નથી કું બેઠે સર્વેને સહવા આવનારને	॥
મારી સાથે ઢાલુ થોપા લહરો આ રણગણે	॥૨૨॥

योत्स्वमानानवेशेहं य एतेऽत्र समागताः	॥ --
धृतराष्ट्रस्य दुर्युद्धेयुद्धे प्रियचिकीर्षवः	॥२३॥
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत	॥
उभयोः सेनयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमम्	॥२४॥
भोग्मद्रोणमुखतः सर्वेपां च महीक्षिताम्	॥
उवाच पार्थ पश्यतान्समवेतान् कुरुनिनि	॥२५॥
तत्रापश्यत् स्थितान् पार्थः पितृन्पितामहान्	॥
आचार्यान्मातुलान्भ्रातृन्पुत्रान् पौत्रान् सखींस्तथा	॥
श्वसुरान् सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि	॥२६॥
तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान्वन्धूनवस्थितान्	॥
कृपया परयाऽऽविष्टः सीदमानेऽब्रवीदेदम्	॥२७॥
दृष्ट्वेमान्स्वजनान्कृष्ण युयुत्सुन्समवस्थितान्	॥
सीदन्ति सर्वंगात्राणि मुखं च परिशुष्यति	॥२८॥
वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते	॥
गांडीपं मृंसते हस्तात् त्वक् चैव परिदह्यते	॥२९॥
न च शक्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः	॥
निमित्तानि च पश्यामि निपरीतानि केशव	॥३०॥
न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वाऽऽहवे स्वपान्धवान्	॥
न कांक्षे विजयं कृष्ण न राज्यं न सुखानि च	॥३१॥
किं नो राज्येन गोविन्द किं भोगैर्जीवितेन वा	॥
येषामर्थे कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च	॥३२॥
त एवमे स्थिता योद्धुं प्राणांस्त्यक्त्वा सुदुस्त्यजान्	॥
आचार्याः पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः	॥३३॥
मातुलाः श्वसुराः पौत्राः श्यालाः संवन्धिनस्तथा	॥
एताव हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन	॥३४॥
अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किमु महीकृते	॥
विहस्य धार्तराष्ट्राक्षः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन	॥३५॥

લડવા ઈચ્છનારાને જોઈં આવ્યા અહોજ જ	॥
યુદ્ધમાં રાખવા રાજ કુલુદ્ધિ ધૃતરાષ્ટ્રને	॥૨૩૩॥
સુણી અર્જુનના શબ્દ શ્રીકૃષ્ણે તે મહારથ	॥
રાખ્યો બન્ને સૈન્ય મધ્યે ઠહે છે પાર્યને પ્રભુ	॥૨૩૪॥
લીખન દ્રોણ મુખી ન્યાં છે ન્યાં છે બીજા ઘણા નૃપો	॥
ને અર્જુન મળેલા આ કૌરવોને રણાંગણે	॥૨૩૫॥
ઉભેલા લડવા બેયા પિતા તુલ્ય પિતામહો	॥
ગુરુ મામા ભાઈ પુત્રો પૌત્રો મિત્રો સખીજનો	॥
સાસરા સ્નેહી સખંધી દીઠા બે સૈન્ય મધ્યમાં	॥૨૩૬॥
ઉભેલા સર્વ બાધાઓને તેઓને જોઈં અર્જુન	॥
હયાથી દુષ્પ પામીને આમ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું	॥૨૩૭॥
જોઈં આ સ્વજનોને જ લડવા સન્ન થૈ રયા	॥
પીડાય છે સર્વ અંગો મોહું બહુ સુઠાય છે	॥૨૩૮॥
ઠપે છે દેહ મારો ને રેમાંચ થઈં બપ છે	॥
ખસે ગાંડીવ હાથેથી આમડી દેહની બળે	॥૨૩૯॥
ભરે છે મન મારું ને હું ઊભી શકતો નથી	॥
શકુનો જાઈં છું આંહી અવળાં હાનિકારક	॥૨૪૦॥
નથી કલ્યાણ જોતો હું બાધવોને રણે હણી	॥
ન ઇચ્છુ છું વિજયને ન ઈચ્છુ રાજ્યને સુખો	॥૨૪૧॥
રાજ્યથી ભોગથી શુ છે લાભ જીવિતથી જ શું	॥
જેઓ માટે રાજ્ય ઇચ્છું જ માટે વૈભવો સુખો	॥૨૪૨॥
તેઓ જ લડવા ઊભા દુસ્સજ પ્રાણને તણ	॥
આચાર્યો છે પિતાઓ છે પુત્રો છે ને પિતામહો	॥૨૪૩॥
મામાઓ સાસરાઓ ને પૌત્રો શાળા કુટુંબિઓ	॥
મને ભલે હણે તેઓ હણવા ઈચ્છતો નથી	॥૨૪૪॥
પણ ત્રિલોકરાજ્યાર્ય પૃથ્વી માટે શું હું લડું	॥
કૌરવોને હણી થાય અમોને શી પ્રસન્નતા	॥૨૪૫॥

पापमेवाऽऽश्रयेदस्मान्हृत्वैतानाततापिनः	॥
तस्माद्वाही वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान् स्वयान्धवान्	॥
स्वजनानिह कथं हत्वा सुखिनः स्याम माघव	॥३६॥
यद्यप्येते न पश्यन्ति लाभोपहतचेतसः	॥
कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम्	॥३७॥
कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुम्	॥
कुलक्षयकृतं दोषं संपश्यद्भिर्जनार्दन	॥३८॥
कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः सनातनाः	॥
धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत	॥३९॥
अधर्माभिघाताकृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः	॥
स्त्रीषु दुष्टास्तु चार्ण्येय जायते वर्णसंकरः	॥४०॥
संकरो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च	॥
पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः	॥४१॥
दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसंकरकारकैः	॥
वत्सायन्ते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः	॥४२॥
वत्सत्रकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन	॥
नरके नियतं वासे भवतीत्यनुशुश्रुम	॥४३॥
अहो यत महत् पापं कर्तुं व्यवसिता वयम्	॥
यद्राज्यसुखलोभेन स्वननान्वन्तुमुषताः	॥४४॥
यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः	॥
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत्	॥४५॥
एवमुक्त्वाऽर्जुनः संख्ये शोकसंविप्रमानसः	॥
वत्सृज्य सशरं चापं रथोपस्थ उपाविष्टात्	॥४६॥

इती श्री भगवद्गीतायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

આતતાપી છત્રા લાગે અમને પાપ આ હણ્યે	॥
હણી ની અડીચે માટે પુત્રો ને પુત્રારૂપી	॥
સ્વજનોને હણી કેમ સુખી થાય અમે પ્રભો	॥૩૬॥
ધેરાયા લોભથી તેઓ જો કે જોતા નથી જ્યુ	॥
કુળક્ષયતણુ દેવ મિત્રદ્રોહનુ પાતક	॥૩૭॥
પાપેથી હઠવા પાણુ અમોએ ન વિચારવુ	॥
કુળક્ષય તણુ પાપ બાણનારા છતા પ્રભો	॥૩૮॥
કુળક્ષય થયે નાશે કુળ વર્ગો સનાતન	॥
ધર્મ નહ થયે આપુ અવર્મા કુળ આ થશે	॥૩૯॥
અધર્મ વધવાથી તો થાશે દોષી કુળક્ષયો	॥
વર્ણસંકર સનાનો થાશે દુષ્ટ ક્ષયો થકી	॥૪૦॥
કુળ ને કુળહતારા તેથી સૌ નરકે જશે	॥
પિતરો, પડશે હેઠા પિંડ તર્પણ હીન એ	॥૪૧॥
કુળને હણનારાના વર્ણસંકર નકારક	॥
નહ થાશે ભતિધર્મો કુળધર્મો પુરાતન	॥૪૨॥
કુળધર્મો મનુષ્યોના જાઓના નહ થાય છે	॥
હમેશી નરકે વાસ થાય છે એમ સાંભળ્યુ	॥૪૩॥
અહો ધૈયા મહાપાપ તૈયાર કરવા અમે	॥
હણવા સ્વજનોને આ રાજ્યના સુખલોભથી	॥૪૪॥
મને નિંશંકને તેઓ સામે નહિ થનારને	॥
થાશે મારૂ ધણુ શ્રેય હણ્યો શસ્ત્રચારિયો	॥૪૫॥
સંત્રામર્મો કહી એમ શોક વ્યાકુળ અર્જુન	॥
છાડી ધનુષ્ય ને બાણ રથોપરથી હળી પડ્યો	॥૪૬॥

॥શ્લોકીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં સૈનદર્શન અર્જુન શોક નામનો પહેલો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥૧॥

॥ श्री भगवानुवाच ॥

- एवं मानुष्येणोपहतान्तरात्मा विषादमोहानिभवाद्विसंज्ञः ॥
 कृपागृहीतः समवेक्ष्य बन्धूनभिः प्रज्ञानमुखमन्तरकस्थः ॥११॥
 अशोक्यमानुशोचंस्त्वं प्राज्ञवन्नाभिभाषसे ॥
 शतासु नगः ससूक्ष्म नानुशोचति पण्डिताः ॥१२॥
 न ह्येवाहं जातु नासं न त्वं नेपे जनाधिपाः ॥
 न चैव न भविष्यामः सुखं वयमितः परम् ॥१३॥
 देहिनेऽस्मिन् यथा देहे कोमारं घ्रायनं जरा ॥
 तथा देहान्तरप्राप्तिर्थास्तत्र न मुह्यति ॥१४॥
 माघ्रास्पृश्यास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
 आगमापायिनोऽनित्यास्ताः स्थितिक्ष्वभारत ॥१५॥
 यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुष पुनरप्यम ॥
 समदुःखसुखं श्रीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥१६॥
 नाऽसत्तां विद्यते भावो नाऽभावो विद्यते सतः ॥
 उभयोरपि दृष्टोन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥१७॥
 अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ॥
 विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥१८॥
 आदित्योऽप्येव यन्नास्ति वर्तमानेपि तत्तथा ॥
 वितथाऽसदृशाः सन्तोऽवितथा इव लक्ष्मिनाः ॥१९॥
 अन्नवन्त हि मे देहा नित्योऽप्येताः शरीरिणः ॥
 विनाशिनोऽयमेवस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥२०॥
 य येन वेत्ति हन्तारं यश्चेन मन्यते हन्तम् ॥
 उभौ तौ न विजानीते नाऽयं हन्ति न हन्यते ॥२१॥
 भजयते प्रियते वा केदाचिन्नायं मूर्खा भवितां वा न मूयः ॥
 अजो नित्यः शश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२२॥

॥ શ્રી મગવાન ઉવાચ ॥

૧૧૧. ॥ તું મોહથી વિહુળ કેવલ વિષાદ મોહે કરિ જ્ઞાન ભૂલ્યો ॥
 ૧૧૨. ॥ જ બંધુઓ કાળ સુખે પડ્યા છે એને નિહાળી જ બન્યો કૃપાળુ ॥૧૨॥
 ૧૧૩. ॥ ન શોક યોગ્યને શોચે તું હાલું બોલતો નથી ॥
 ૧૧૪. ॥ મરેલાને જીવતાને પડિતો શોચતા નથી ॥૧૪॥
 ૧૧૫. ॥ પૂર્વે હું ન હતો યું તૂં યું આ નોતા નગધિપો ॥
 ૧૧૬. ॥ યું હવે આપણે સર્વે પછી જન્મે હયું નહી ॥૧૬॥
 ૧૧૭. ॥ આ દેહમાં જીવને છે બાંધ્ય યૌવન વૃદ્ધતા ॥
 ૧૧૮. ॥ તેમ બીજો દેહ પામે મુકાતો નયિ ધૈર્યવાન ॥૧૮॥
 ૧૧૯. ॥ શાબ્દ રૂપરસીદિ શીતોષ્ણ સુખ દુઃખ કરે બધા ॥
 ૧૨૦. ॥ આવે છે બધ છે બધી અનિલ સહવા સદા ॥૧૨૦॥
 ૧૨૧. ॥ ન પીડે એ બધા જને સમાન-દુઃખ ને સુખ ॥
 ૧૨૨. ॥ જ ધીર નરને વાસે મોક્ષ લાયક તે જને ॥૧૨૨॥
 ૧૨૩. ॥ જપત તું નયિ અસ્તિત્વ નથી અસાવ સત્ તણે ॥
 ૧૨૪. ॥ બંનેને અંત દેખે છે તત્ત્વજ્ઞાની જનો બધા ॥૧૨૪॥
 ૧૨૫. ॥ જુનાથી આ બધું વિંધ વિસ્તર્યું અંતહીન તે ॥
 ૧૨૬. ॥ ન તે અખંડ આત્માનો કોઈ નારા કરી શકે ॥૧૨૬॥
 ૧૨૭. ॥ નથી પેલાં અંતે અંતે તેમ આ વર્તમાનમાં ॥
 ૧૨૮. ॥ મિથ્યા સાથે લગી લાગે ન મિથ્યા હોય તેમ તે ॥૧૨૮॥
 ૧૨૯. ॥ આ દેહો અંતવાળો છે આત્મા નિલ અમાપના ॥
 ૧૩૦. ॥ ન નારા પામનારાના આટે તું લડ અર્જુન ॥૧૩૦॥
 ૧૩૧. ॥ જ આને હણેનો માને હણાયો સમજે જ જ ॥
 ૧૩૨. ॥ અજ્ઞાની બેઠ છે આત્મા ન હણે ન દણાય છે ॥૧૩૨॥
 ૧૩૩. ॥ ન જન્મે છે ન મરે છે કદાપિ નાં એ જન્મી જન્મશે ના ફરીને ॥
 ૧૩૪. ॥ અંતે નિલાસ શાયતો ને ધુંગણો નોં હણ્યો નોં પામ્યે ચરીરે ॥૧૩૪॥

वेशऽविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम्	॥
कथं स पुरुषः पार्थ हन्यते हन्ति वा कथम्	॥२३॥
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णानि नरोऽपराणि	॥
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संग्राहि नवानि देही॥	॥२४॥
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः	॥
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः	॥२५॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च	॥
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरव्ययोऽयं सनातनः	॥२६॥
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते	॥
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसे	॥२७॥
अथैवैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम्	॥
तथापि त्वं महाभाहो नैनं शोचितुमर्हसि	॥२८॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मरणम् च	॥
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि	॥२९॥
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत	॥
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का पदिदेवता	॥३०॥
आश्चर्यवत् पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्ददति तथैनमन्यः	॥
आश्चर्यवद्देनमन्यः शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित्	॥३१॥
देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत	॥
तस्मात् सर्वाणि भूतानि नात्र शोषितुमर्हसि	॥३२॥
स्वधर्ममपि पावेक्ष्य न विकम्बितुमर्हसि	॥
धर्माद्धि युद्धाच्छेयोऽन्यत् क्षत्रियस्य न विद्यते	॥३३॥
यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृणु	॥
सुकृतात् क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम्	॥३४॥
अथ चेत् त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न कर्षिष्यसि	॥
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि	॥३५॥
अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽन्ययाम्	॥
संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते	॥३६॥

૧. અવિનાશી નિલ આત્મા જે બધું અજ અવ્યય ॥
૨. કેમ તે પાર્થ પુરુષ હણાય કેમ વા હણે ॥૨૩॥
૩. મનુષ્ય જુનાં કપડાં તણને હવે છે નવાં જમ મનુષ્ય બીજાં ॥
૪. છોડી દઈ જીર્ણ શરીરને તે બીજાં નવાંને સમ મેળવે છે ॥૨૪॥
૫. ન એને શસ્ત્ર કાપે છે બાળે ના અગ્નિ તેહને ॥
૬. સોડવે જળ એને ના ન વાયુ સુકવી શકે ॥૨૫॥
૭. ન છેદાતો બળાતો ના સડતો ના સુકાય ના ॥
૮. સર્વવ્યાપી સ્થાણુ નિલ અવ્યયો ને સનાતન ॥૨૬॥
૯. અવ્યક્ત ને આ અચિંત્ય વિકારહીન આ જ છે ॥
૧૦. આત્માને આમ બળીને શોક નો કરવો ધટે ॥૨૭॥
૧૧. જન્મતો અથવા માને મરતો નિલ આન્ય વા ॥
૧૨. તારે તથાપિ હે પાર્થ ન શોક કરવો ધટે ॥૨૮॥
૧૩. નિશ્ચે જન્મેલનું મૃત્યુ મૃતનો જન્મ નિશ્ચયે ॥
૧૪. ન ટાળ્યું એ ટળાયે છે માટે શોક ન તું કરે ॥૨૯॥
૧૫. મૃગ અવ્યક્ત બૂતો છે મધ્યમાં વ્યક્ત થાય છે ॥
૧૬. મળે અવ્યક્તમાં અતે શોક કયાં કરવો ધટે ॥૩૦॥
૧૭. એને જુએ કાઈ આશ્ચર્ય પેટે આશ્ચર્યવત્ કાઈ એને કહે છે ॥
૧૮. આશ્ચર્યવત્ અન્ય સાંભળે છે છતાંય બળી શકતો ન કાઈ ॥૩૧॥
૧૯. બંધાના દેહમાં આત્મા અવધ્ય નિલ છે સદા ॥
૨૦. માટે સર્વ મનુષ્યોનો શોક તું ના કરે કવચિત્ ॥૩૨॥
૨૧. જોઈ સ્વધર્મ સત્રીનો દુઃખવું ન ધટે તુંને ॥
૨૨. ધર્મયુદ્ધ વિના બીજું સત્રીનું એય નો દિસે ॥૩૩॥
૨૩. દેવેન્દ્રાદી મળેલું આ ખૂલેલું સ્વર્ગ બારણું ॥
૨૪. સુકૃતે સત્રિયો પામે યુદ્ધ આવું ધનંજય ॥૩૪॥
૨૫. ધર્મરૂપ છતાં તું આ સંગ્રામ ન કરીશ જો ॥
૨૬. તેથી સ્વધર્મ ને કીર્તિ ગુમાવી પાપ પામશે ॥૩૫॥
૨૭. અપકીર્તિ બધા લોકા તારી દેવાવશે બધે ॥
૨૮. દુઃખાંશુ મૃત્યુથી મોહું અપકીર્તિ કુધીનની ॥૩૬॥

भयाद्विनादुपरतं संस्पन्दते त्वां महारथाः ॥
 येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यासि लाववम् ॥१७॥
 अवाच्यवादांश्च बहुन्वदिस्यन्ति तवाऽहिनाः ॥
 निन्दन्तस्त्वव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥१८॥
 हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ॥
 तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कुरुनिश्चयः ॥१९॥
 सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ॥
 ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥२०॥
 एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धियोगे त्विमां शृणु ॥
 युद्धया युक्तो यथा पार्थ कर्मफलं प्रहास्यसि ॥२१॥
 नेहातिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ॥
 स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य वायते महतो भयात् ॥२२॥
 व्ययसायात्मिका बुद्धिरेकं कुरुनन्दन ॥
 बहुशः स्यान् ह्यनुताश्च युद्धयोऽव्ययसायिनाम् ॥२३॥
 यामिमां पुष्पितां द्वाचं प्रवदन्त्यविद्विष्विभः ॥
 वेदवादपराः पार्थ नाहमिदस्तोतिज्ञादिनः ॥२४॥
 कामात्मानं स्वर्गं च जन्म कर्म कलेप्सवः ॥
 क्रियाविशेषबहुला भोगैश्वर्यगताः प्रभ ॥२५॥
 भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाऽपहृतेषु ताम् ॥
 व्ययसायात्मिका बुद्धिः कुर्याच्च न क्रियीयते ॥२६॥
 श्रेणुष्वद्विपदा वेदा निखैगुण्यो भगवन्नुन ॥
 निर्दोषो नित्यमपदस्यो निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥२७॥
 यावानर्थ उदपाने सर्वतः सप्लुतोदके ॥
 तावान् सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानता ॥२८॥
 धर्मस्यैव धिक्कारस्ते मा फलेषु कदाचन ॥
 मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोऽस्त्वैकर्मणि ॥२९॥
 योगस्य कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनं नृप ॥
 सिद्धपसिद्धयोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥३०॥

યુદ્ધથી વિરમ્યો ખીકે યોધાઓ માનશે તને	॥
જાઓમાં માન પામ્યો તું ત્યાં તારી લઘુતા થશે	॥૩૭॥
ન બોલવાનાં વચનો શત્રુઓ બોલશે તને	॥
નિંદતા બળને તારા તેથી દુઃખ વધુ કર્યું	॥૩૮॥
હણારો તો સ્વર્ગ પામે જાંતીને ભોગવે મહી	॥
માટે અર્જુન બેઠો થા કરી નિર્ણય યુદ્ધનો	॥૩૯॥
સુખ દુઃખ સર્માં મની લાલાલાલ જ્યાજ્યા	॥
કર યુદ્ધ પછી તેથી પાપને પામશે નહિ	॥૪૦॥
આ તુંને સાંખ્યની બુદ્ધિ કહી સાંભળ યોગની	॥
જે બુદ્ધિ જાણિને પાર્થ છૂટીશ કર્મ અંધથી	॥૪૧॥
પ્રસવાય નથી આમાં ન અતિક્રમનાશ છે	॥
અદ્ય આ પણુ જો કર્મ રહે મોટા ભયો થકી	॥૪૨॥
વસાયાત્મિકા બુદ્ધિ એકલી જડ રૂપ છે ॥ વ્યવસાયવિનાનાની તપસ્વી મુનિઓ તણી ॥	
બુદ્ધિઓ બહુશાખાળી અનંત શક્તિયુક્ત છે	॥૪૩॥
જે આ વાણી વદે મૂર્ખા કૃળ વર્ણન સંયુત	॥
ખીનું બધુંય ખોટું છે વેદવાદ પરા નરા	॥૪૪॥
કામાત્મા સ્વર્ગેના લોભી લાભેચ્છુ જન્મકર્મના	॥
ભોગૈશ્વર્યપ્રાપ્તિ માટે નાના ક્રિયા પરાપણુ	॥૪૫॥
ભોગૈશ્વર્ય લંપટોનાં આ બુદ્ધિથી હયાં મન	॥
વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિ નથી યોગ્ય સમાધિમાં	॥૪૬॥
વેદો ત્રિગુણ સાથે છે યાજ ત્રિગુણહીનું	॥
નિર્દ્વંદ્વ નિલ સત્વસ્થ નિર્યોગ ક્ષેમ આત્મવાન્	॥૪૭॥
જરૂરી જળ ખીવાની જટલી છે સરોવરે	॥
તેટલી સર્વ વેદોમાં બલુતા વિપ્રનેજ છે	॥૪૮॥
અધિકારો કર્મના છે કદાપિ કૃળના નથી	॥
ન કર્મકૃળહેતુ થા ન હો વૃત્તિ અકર્મમાં	॥૪૯॥
રહીને યોગમાં કર્મ કર્યેજ સંગ છોડિને	॥
સમત્વ યોગ છે બધુંય સમ સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં	॥૫૦॥

यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्वन्धनास्त्विह	॥
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान्	॥५१॥
दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय	॥
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतावः	॥५२॥
बुद्धियुक्तो जहातीमे उभे सुकृतदुष्कृते	॥
तस्माद् योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम्	॥५३॥
कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः	॥
कर्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम्	॥५४॥
यदा ते मोहकलिलं बुद्धिव्येतितरिष्यति	॥
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च	॥५५॥
श्रुतिविप्रतिपत्ता ते यदा स्थास्यति निश्चला	॥
समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि	॥५६॥
अर्जुन उवाच	
स्थिरप्रज्ञस्य का भावा समाधिस्थस्य केशव	॥
स्थिरधीः किं प्रभापेन किमासीत ब्रजेव किम्	॥५७॥
श्रीकृष्ण उवाच	
प्रजहाति यदा कामान् सर्वान्पार्थ मनेगतान्	॥
आत्मन्वेवात्मना तुष्टः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते	॥५८॥
दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः	॥
धीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते	॥५९॥
यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम्	॥
नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥६०॥
यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वतः	॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते	॥६१॥
विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः	॥
रसवजै रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते	॥६२॥
यत्तस्याऽपि हि कीर्त्तेय पुरुषस्य विपश्चितः	॥
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः	॥६३॥

આરંભે સર્વ જના છે સ્વાર્થ બંધનહીન જ	॥
હોમાયુ સાગમાં જનુ તે સાગી તેજ બુદ્ધિમાન્	॥૫૧॥
સધણું કર્મ આયું એ ખસેદ્ય બુદ્ધિયોગથી	॥
બુદ્ધિને શરણે જ-તું કુદ્ર છે ફળ હેતુઓ	॥૫૨॥
બુદ્ધિવાળો તજ છે તે બને સુકૃત કુકૃત	॥
માટે તું યોગમાં બેઠા યોગ છે કર્મ કૌશળ	॥૫૩॥
બુદ્ધિશાળી મનુષ્યો એ તજીને કર્મનું ફળ	॥
કર્મ બંધનથી મુક્ત થઈ પામે પગપદ	॥૫૪॥
ન્યારે તારી બુદ્ધિ મોહબળને જો તરી જશે	॥
સારે પામીશ વૈરાગ્ય શ્રોતવ્ય શ્રુત બેઈમાં	॥૫૫॥
વેદોથી દ્રઢ જો બુદ્ધિ યારો નિશ્ચળ ને સ્થિર	॥
સમાધિયોગ્ય તે બુદ્ધિ સારે યોગ તું પામશે	॥૫૬॥

॥ અર્જુન ઉવાચ ॥

સમાધિમાં રહેવાની કે ભાષા સ્થિર બુદ્ધિની	॥
શુ બોલે સ્થિરધી યોગી કેમ બેસે હરે ફરે	॥૫૭॥

॥ શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ .

છોડે છે કામના ન્યારે મનમં રમતી બધી	॥
આત્માથી મન સંતોષી સ્થિરબ્રહ્મ તદા કહેા	॥૫૮॥
ઉદ્વેગી નહી કુ ખોમાં સુખોમાં જ વિરક્ત છે	॥
થાય ક્રોધ વિનાનો જ કેવળ સ્થિરધી મુનિ	॥૫૯॥
ન લંચટ બધામાં જ પામી કુલ અશુભને	॥
ન વખાણે ન ધિકારે સ્થિરબ્રહ્મ જ તે મુનિ	॥૬૦॥
કામ્યો જમ અંગોને સંકાયે તેમ આ કરે	॥
પદાર્થોથી ઇન્દ્રિયોને સ્થિરબ્રહ્મ જ તે મુનિ	॥૬૧॥
નિવૃત્તિ નિષયો પામે ઉપવાસી મનુષ્યના	॥
એનો રસ વિનાનો એ નિવૃત્ત પામશે રસ	॥૬૨॥
વિદ્વાન્ પુરુષની પાર્થ નિયમે રહેતાં છતાં	॥
પ્રમાથી ઇન્દ્રિયો એની પરાણે મનને હરે	॥૬૩॥

तानि संपश्य मनसा युक्त आसीत् यत्परः	॥
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥६४॥
ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते	॥
संगात्संजायते कामः कामात्क्रोधाऽभिजायते	॥६५॥
क्रोधाद्भवति संमोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः	॥
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति	॥६६॥
रागद्वेषविमुक्तस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन्	॥
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति	॥६७॥
प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते	॥
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते	॥६८॥
नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना	॥
न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम्	॥६९॥
इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते	॥
तदस्य हरति प्रज्ञां चायुर्नावमिवांभसि	॥७०॥
तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः	॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञा च सा स्मृता	॥७१॥
या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी	॥
यस्यां जायति भूतानि सा रात्रिः पश्यतो मुनेः	॥७२॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत्	॥
तद्वत्कामायं प्रविशन्ति सर्वे स शान्तिमाप्नोति न कामकामी	॥७३॥
यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः	॥
विज्ञानतामविज्ञातं विज्ञातमविजानताम्	॥७४॥
प्रतिषेधेन तद् ब्रह्म विदित्वा लभ्यतेऽमृतम्	॥
ब्रह्म लब्ध्वा नैव किञ्चिद्व्यथ्यमवशिष्यते	॥७५॥
ब्रह्मज्ञानं ब्रह्मलाम एकमेव द्विधोदितम्	॥
ज्ञात्वा लब्ध्वाथवा ह्येतत् शान्तिमाप्नोति शाम्बतीम्	॥७६॥
विहाय कामान् यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः	॥
निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति	॥७७॥

તેને નિયમમાં રાખી મનથી થાય મત્પર	॥
વશ્ય છે ઈંદ્રિયો જની ક્વેળ સ્થિરપ્રજ્ઞ તે	॥૬૪॥
ચિંતવે વિષયોને જ નરને સંગ થાય છે	॥
સંગથી થાય છે કામ કામથી ક્રોધ થાય છે	॥૬૫॥
ક્રોધથી થાય છે મોહ મોહથી સ્મૃતિનાશ છે	॥
તેથી બુદ્ધિ તણા નાશ નષ્ટ છે બુદ્ધિ નાશથી	॥૬૬॥
વિરક્ત રાગદ્વેષથી રવવશ્ય ઈંદ્રિયોવડે	॥
વિષયોમાં ફરે વશ્યઆત્મા પામે પ્રસન્નતા	॥૬૭॥
પ્રસન્નતા હરે તેનાં જરૂર સર્વ દુઃખ ને	॥
પ્રસન્ન ચિત્તવાળાની સુબુદ્ધિ સ્થિર થાય છે	॥૬૮॥
નથી અસ્થિરને બુદ્ધિ નથી તેમજ ભાવના	॥
ન શાંતિ ભાવના શૂન્યે સુખ ક્યાંથી અચાંતને	॥૬૯॥
ફરતી ઈંદ્રિયોને જ મન દોરવણી કરે	॥
તેની બુદ્ધિ હરે જમ જલમાં વાયુ વાણુને	॥૭૦॥
માટે જને ઈંદ્રિયો છે વશ્યમાં ઈંદ્રિયોતણા	॥
વિષયો યોગિને જને સ્થિર બુદ્ધિ જ બળવે	॥૭૧॥
બળે છે સંયમી તેમાં જ રાત સર્વ લોકની	॥
બળે છે માનવો જમાં તે રાત યોગિરાજની	॥૭૨॥
સદા ભરાતા સ્થિર છે છતાંયે સમુદ્રમાં જમ જળો પ્રવેશે	॥
બધાં પ્રવેશે લમ કામ જમાં તે શાંતિ પામે નહિ કામભોગી	॥૭૩॥
જનું અમત છે મત જનો મત ન બળુતો	॥
જ્ઞાનિયોથી ન બળેલું બળ્યું જ બળુતા નથી	॥૭૪॥
તે બ્રહ્મ જ્ઞાનથી બણી યોગી અમૃત મેળવે	॥
બ્રહ્મને મેળવી કાંઈ પામવાનું રહે નહિ	॥૭૫॥
બ્રહ્મજ્ઞાન બ્રહ્મજ્ઞાન એક છે બે પ્રકારનું	॥
બણીને મેળવીને તે કાયમી શાંતિ પામશે	॥૭૬॥
છાડી બધી કામનાને ઈચ્છાહીન ફરે નર	॥
નિર્મળો, નિરહંકાર પામે છે તે જ શાંતિને	॥૭૭॥

यदा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा यस्य हृदि स्थिताः ॥
 स भवत्यमृतो मर्त्यो ब्रह्म चात्र समश्नुते ॥७८॥
 यदा सर्वे प्रमिथन्ते हृदयस्येह ग्रन्थयः ॥
 स भवत्यमृतो मर्त्य एतावदनुशासनम् ॥७९॥
 भिद्यते हृदयग्रन्थिश्चिद्यन्ते सर्वसंशयाः ॥
 क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे ॥८०॥
 एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥
 स्थित्वास्यामन्तकालेपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥८१॥

इति श्री भगवद्गीतायां द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः ३ ॥

अर्जुन उवाच

ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ॥
 तत् किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥१॥
 व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीध मे ॥
 तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम् ॥२॥

श्री भगवानुवाच

लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयाऽनघ ॥
 ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम् ॥३॥
 न कर्मणामनारम्भात्तैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ॥
 न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥४॥
 न हि कश्चित् क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥
 कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥५॥
 कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ॥
 इन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥६॥

છૂટી બય બધા કામ હૈયામાં સ્થિર જહુના	॥
નર તે થાય અમર બ્રહ્મને લાંબ મેળવે	॥૭૮॥
મેદાય દિલની બ્યારે અનિચ્છો સર્વ વિશ્વમાં	॥
નર તે થાય અમર બધો એ શાસ્ત્ર શાસન	॥૭૯॥
મેદાય અનિચ્છો હૈયાતણી છેદાય સંશયો	॥
નાશે તેનાં બધાં કર્મો બેઈને તે પરાવર	॥૮૦॥
આ સ્થિતિ બ્રહ્મની પામી મૂંઝાતા નથી યોગીઓ	॥
અંતકાળે રહી જમાં બ્રહ્મ સાયુજ્ય મેળવે	॥૮૧॥
॥ इति श्रीमद् भगवद् गीतायां सांख्य योग नामक द्वितीयोऽध्यायः संपूर्णः ॥२॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः ३ ॥

॥ अर्जुन उवाच ॥

શ્રેષ્ઠ છે કર્મની બુદ્ધિ માનો છો બે તમે પ્રભો	॥
દોરે છો ધોર કર્મોમાં શા સાડ તોપછી મને	॥૧॥
તમારા મિશ્ર છે વાક્યો બુદ્ધિને મૂંઝવે તમે	॥
તેમાં એક કહો નિર્દેશ જથી કલ્યાણ મેળવું	॥૨॥

॥ श्री भगवान् उवाच ॥

આ વિશ્વમાં બે પ્રકારે નિષ્ઠા છે તે તુને કહી	॥
સાંખ્યોની જ્ઞાન યોગેથી કર્મયોગે જ યોગિની	॥૩॥
વિના આરંભ કર્યોતું મેષ્ઠર્થ મળતું નથી	॥
માત્ર સંન્યાસ લેવાથી સિદ્ધિને પામતો નથી	॥૪॥
ક્ષણ માત્ર ન કોઈ છે કર્મ જ કરતો નથી	॥
પરાધીન થઈ કર્મ કરે પ્રકૃતિના ગુણે	॥૫॥
કર્મેન્દ્રિયોને હઠથી કાબુ રાખી (૧) મને સ્મરે	॥
મુઠાત્મા વિષયોને જે મિથ્યાચારી જ તે જન	॥૬॥

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्याऽऽरभतेर्जुन	॥
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते	॥७॥
नियतं कुरु कर्म त्वं कर्मज्यायो ह्यकर्मणः	॥
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः	॥८॥
यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः	॥
तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसंगः समाचर	॥९॥
सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः	॥
अग्नेन प्रसविष्यध्वमेव वोस्त्विष्टकामधुक्	॥१०॥
देवान्भावयताऽनेन ते देवा भावयन्तु वः	॥
परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ	॥११॥
इष्टान्कामान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः	॥
तैर्दत्तान्प्रदायैभ्यो यो मुक्ते स्तेन एव सः	॥१२॥
यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः	॥
मुञ्जते ते त्वर्धं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात्	॥१३॥
अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः	॥
यज्ञाद् भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः	॥१४॥
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम्	॥
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम्	॥१५॥
एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह याः	॥
अघापुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति	॥१६॥
यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तश्च मानवः	॥
आत्मन्येव च संतुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते	॥१७॥
नैव तस्य कृतेनार्यो नाऽकृतेनेह कश्चन	॥
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः	॥१८॥
तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर	॥
असक्तो ह्याचरन् कर्म परमाप्नोति पूरुषः	॥१९॥
कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः	॥
लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि	॥२०॥

મનથી ઇંદ્રિયોનો જ કરી કાળુ કરે બધું	॥
કર્મેન્દ્રિયે કર્મયોગ અગોહી ધન્ય જાણવો	॥૭॥
અકર્મથી કર્મ મોહુ તો કર્મ કર રાજતું	॥
ન કર્મ કર જો તું તો શરીર ન ટકી શકે	॥૮॥
બંધાયો કર્મથી લોક કરે યજ્ઞ સિવાય જો	॥
લપટાયા વિના કર્મ માટે તું કર અર્જુન	॥૯॥
યજ્ઞ સાથે પ્રજા સર્જી પ્રજાપતિ પાછી કહે	॥
વધારે સૃષ્ટિ આનાથી થાઓ આ ઈષ્ટ કામક	॥૧૦॥
દેવોને યજ્ઞથી પૂજે સૌને દેવો જ રક્ષશે	॥
પરસ્પર સહાયેથી શ્રેષ્ઠ કલ્યાણ પામશે	॥૧૧॥
સંતુષ્ટ યજ્ઞથી દેવો ઈચ્છેલા કામ આપશે	॥
ડીધુ દેવે ન અર્પાને ખાય તે ચોર જાણવો	॥૧૨॥
યજ્ઞ બાકી જમે સત સુકાય સર્વ પાપથી	॥
પાપી તે ખાય છે પાપ રાધે છે જ સ્વકારણે	॥૧૩॥
પ્રજા અન્ન થકી થાય અન્ન વર્ષાદથી બને	॥
વર્ષાદ યજ્ઞથી થાય કર્મથી યજ્ઞ થાય છે	॥૧૪॥
ઉપજ્યુ બ્રહ્મથી કર્મ બ્રહ્મ અક્ષરથી થયું	॥
માટે બધે રહેલું આ રયું છે બ્રહ્મ યજ્ઞમાં	॥૧૫॥
ચાલતું વિશ્વતું ચક્ર એને અનુસરે ન જ	॥
જન પાપી વિલાસી છે જીવે છે તે નિરર્થક	॥૧૬॥
જ આત્મામાં પ્રીતિવાળો આત્મામાં તૃપ્ત થાય જ	॥
જ છે સતુષ્ટ આત્મામાં તેને કાર્ય નથી કયું	॥૧૭॥
કરે કે ન કરે તેવો તેને છે સરખું બધું	॥
ન તેને સર્વ લેહામાં લેવા દેવા કયુંજ છે	॥૧૮॥
આસક્ત ન થઈ માટે કર્તવ્ય કર કર્મ તું	॥
અનાસક્ત કરે કર્મ પામે તે બ્રહ્મને નર	॥૧૯॥
સિદ્ધિને કર્મથી પામ્યા રાજાઓ જનકાદિક	॥
લોક સમ્રાટને માટે તારે જો કરવું ધટે	॥૨૦॥

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः	॥
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते	॥२१॥
न मे पापंस्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किञ्चन	॥
नानयासमवासव्यं प्रवर्तेऽथ च कर्मणि	॥२२॥
यदि ह्यहं न धर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः	॥
मम वर्त्मानुवर्तेरन् मनुष्या पार्थ सर्वशः	॥२३॥
उत्सीदेयुरिमे लोका न कुर्या कर्म चेदहम्	॥
संकरस्य च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः	॥२४॥
सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वन्ति भारत	॥
कुर्याद्विद्वांस्तथाऽसक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहम्	॥२५॥
न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसंगिनाम्	॥
योजयेत्सर्वकर्माणि विद्वान् युक्तः समाचरन्	॥२६॥
प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि भागशः	॥
अहंकारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते	॥२७॥
तत्त्ववित्तु महापाहो गुणकर्मविभागयोः	॥
गुणा गुणार्थे वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते	॥२८॥
प्रकृतेर्गुणसंभूदाः सज्जन्ते गुणकर्मसु	॥
तानकृत्स्नविदो मन्दान् कृत्स्नविन्न विचारयेत्	॥२९॥
मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा	॥
निराशीर्निर्ममो भूत्वा युद्ध्यस्य विगतज्वरः	॥३०॥
ये मे मतमिदं नित्यमनुवर्तन्ति मानवाः	॥
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः	॥३१॥
ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुश्रवन्ति मे मतम्	॥
सर्वज्ञानविमूढास्तान् वनष्टान् विद्म्यचेतसः	॥३२॥
सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि	॥
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति	॥३३॥

જ જ મોટા આચરે છે તે તે લોટા કરે બધા	॥
પ્રમાણ બાધે જ મોટા તેને અનુસરે પ્રજા	॥૨૧॥
કરવાનું નથી મારે કશુંયે ત્રણ લોકમાં	॥
ન મળેલું તેમ કંઈ નથી મેળવવાપણું	॥
તથાપિ કર્મમાં નિલ પ્રવર્તું છું ધનંજય	॥૨૨॥
કર્મમાં સાવધાનીથી જો હું અનુસરું નહિ	॥
મને અનુસરે સર્વે મારું જોઈ પ્રજા બધી	॥૨૩॥
નાશ પામે સર્વ લોક જો હું કર્મ કરું નહિ	॥
થાઉં સંકરનો કર્તા હણું આ સર્વ લોકને	॥૨૪॥
કર્મમાં મગ્ન થઈને અજ્ઞાની કર્મ જ કરે	॥
કરે વિદ્વાન્ અનાસક્ત લોકસંગ્રહ સાડુ જો	॥૨૫॥
ન પુદ્ગિભેદ જન્માવે અજ્ઞાને કર્મસંગિને	॥
યોજ કર્મ બધા વિદ્વાન્ પોતે આચરતો થકો	॥૨૬॥
શુણ્યવડે પ્રકૃતિના અનેક કર્મ થાય છે	॥
કરું છું હું જોમ માને અહંકાર વિચૂઠથી	॥૨૭॥
શુણ્યકર્મ વિભાગોના તત્વને બહુનાર જ	॥
શુણ્ય અર્થે શુણ્ય વર્તે લોભાભો માનિને નથી	॥૨૮॥
આવા શુણ્ય મુખ જ છે આસક્ત શુણ્યકર્મમાં	॥
તે અપૂર્ણ અજ્ઞાને પૂર્ણજ્ઞે ન ચળાવવા	॥૨૯॥
મારામાં સર્વ કર્મેને મૂકીને જ્ઞાનચિત્તથી	॥
આશાને મમતાહીન થઈને લડું તું સુખે	॥૩૦॥
જગ્યો આ મત મારાને પાળશે નિલ સન્નજનો	॥
અદ્વાણ દેષ છોડેલા મૂકાય સર્વ પાપથી	॥૩૧॥
નિંદી આ મત મારાને જગ્યો અનુસરે નહિ	॥
સર્વજ્ઞાન વિચૂઠેને બહુજે નાશ પામતા	॥૩૨॥
પોતાની પ્રકૃતિ પેઠે જ્ઞાનિ પણ કરે જ છે	॥
પ્રાણી પ્રકૃતિને પામે તેમાં નિમગ્ન સુ કરે	॥૩૩॥

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ॥
 तयोर्न यश्चागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥३४॥
 श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
 स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मोद्धयादपि ॥३५॥

अर्जुन उवाच

अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पुरुषः ॥
 अनिच्छमानोऽपि बलादाक्रम्येव नियोजितः ॥३६॥
 भवत्येष कथं कृष्ण कथं चैव विवर्धते ॥
 किमात्मा कः किमाचारस्तन्ममाऽऽचक्ष्व पृच्छतः ॥३७॥

श्री भगवानुवाच

एष सूक्ष्मः परः शत्रुर्देहिनामिन्द्रियैः सह ॥
 सुखतन्त्र इवासीनो मोहयन्पार्थ तिष्ठति ॥३८॥
 कामक्रोधमयो धारः स्तम्भहर्षसमुद्भवः ॥
 अहंकारोऽमिमोनात्मा दुस्तरः पापकर्मभिः ॥३९॥
 हर्षमस्य निवर्त्येष शोकमस्य ददाति च ॥
 भयं चास्य करोत्येष मोहयंस्तु मुहुर्मुहुः ॥४०॥
 स एष कलुषः क्षुद्रश्छिद्रप्रेक्षी धनंजय ॥
 रजःप्रवृत्तो मोहात्मा मनुष्याणामुपद्रवः ॥४१॥
 काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः ॥
 महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥४२॥
 धूमेनाऽऽव्रियते बहूनिर्ध्वादेशो मलेन च ॥
 यथोल्बेनाऽऽवृत्तो गर्भस्तपो तेनाऽऽपमावृतः ॥४३॥
 आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणः ॥
 कामरूपेण कान्तेय दुष्पूरणानलेन च ॥४४॥
 इन्द्रियाणि मनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥
 एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य वैरिणाम् ॥४५॥

રાગદ્વેષ રહેલા છે ઈંદ્રિયોના પદાર્થમાં	॥
બન્નેને વશ નો પામે એને છે વિમ્નહારક	॥૩૪॥
સ્વધર્મમાં જ કલ્યાણ આગીયુક્ત ભલે રહ્યો	॥
પરધર્મ ભલે ખાત્યે પાળિયે કં યત્નાવિયે	॥
સ્વધર્મમાં શ્રુત્યુ સાર ન ઉત્તતિ વિધર્મમાં	॥૩૫॥

॥ અર્જુન ઉવાચ ॥

ઠાણે દોર્યો તો પછી આ કરે છે પાપ પૂરુષ	॥
ધમ્મતો ન છતાં જાણે પરાણ્યે અન્યથી કરે	॥૩૬॥
જન્મે છે ક્રમ તે કૃષ્ણ વધે છે ક્રમ તે સદા	॥
યુ તેનું રૂપ છે કવો આચાર તે મને કહો	॥૩૭॥

॥ શ્રી ભગવાન ઉવાચ ॥

આ સૂક્ષ્મ શત્રુ મોટા છે વસતો ઈંદ્રિયો સદા	॥
સુખિયો યદ્ય યેઠો છે રહે મોહ પમાડતો	
ધોર કામ ક્રોધરૂપી ઉદ્ભવ્યો સ્તભહર્ષથી	
અભિમાન અહંકાર પાપીઆથી જ કુસ્તર	
મટાડી હર્ષને આના આપે છે શોક એમને	
ભયભીત કરે છે એ નાખે છે મોહમાં ફરી	॥૩૮॥
તે આ કુદ્ધ કુદ્ધરૂપ પોતે જાઈ જતો ધુત્તી	॥
મોહાત્મા કુઃખકારી એ વૃદ્ધિ પામે રજેગુણે	॥૪૧॥
કામ છે એ ક્રોધ છે એ યથેલા જ રજેગુણે	॥
માધરો ને મહાપાપી વેરી એને જ જાણે	॥૪૨॥
ધુંવાડે અગ્નિ ઢાંકેલો અરીમો રજ્યથી દિગે	॥
વીંટાયો પડદે ગર્ભ વીંટયો તેણે જ તેમ આ	॥૪૩॥
માનીતો તે સદા શત્રુ ઢંકાણુ જ્ઞાન તેહથી	॥
ન પૂરાતા અગ્નિ જવો કામરૂપી જ શત્રુ એ	॥૪૪॥
ઈંદ્રિયો મન ને બુદ્ધિ એનું સ્થાન ગણાય છે	॥
પમાડે મોહ એનાથી ઢાંકીને જ્ઞાન છવનું	॥૪૫॥

इन्द्रियेभ्यः परं चेतः चेतसः सत्त्वमुत्तमम्	॥
सत्त्वादथ महानात्मा महतोऽव्यक्तमुत्तमम्	॥४६॥
अव्यक्तात्तु परं ब्रह्म व्यापकं चाप्यलिंगकम्	॥
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जीवो ह्यमृतत्वं च गच्छति	॥४७॥
तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ	॥
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम्	॥४८॥
इन्द्रियाणां पृथग्भावमुदयास्तमयौ च यौ	॥
पृथगुत्पद्यमानानां ज्ञात्वा धीरो न शोचति	॥४९॥
इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः	॥
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेयः परतस्तु सः	॥५०॥
एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्याऽऽत्मानमात्मना	॥
जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम्	॥५१॥
इती श्री भगवद्गीतायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ चतुर्थोऽध्यायः ४ ॥

श्री भगवानुवाच

एवं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम्	॥
विवस्वान् मनये प्राह मनुर्दिक्षाकवेऽब्रवीत्	॥१॥
एवं परंपराकृपातमिमं राजर्षयो विदुः	॥
स कालेनेह महता योगो नष्टः परंतप	॥२॥
स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः	॥
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्यतदुत्तमम्	॥३॥

अर्जुन उवाच

अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः	॥
कथमेतद्विज्ञानीयां त्वमादौ प्रोक्तवानिति	॥४॥

ઈંદ્રિયોથી ચિત્ત જોડ્યું ચિત્તથી સત્વ ઉત્તમ	॥
સત્વથી તે મહાન્ આત્મા તેથી અવ્યક્ત ઉત્તમ	॥૪૬॥
શ્રેષ્ઠ અવ્યક્તથી બ્રહ્મ વ્યાપી રૂપવિહીન છે	॥
જે જાણી થાય છે મુક્ત પામે છે મોક્ષને સદા	॥૪૭॥
માટે પ્રથમ તું પાર્થ કાબુમાં લઇ ઈંદ્રિયો	॥
હરતા જ્ઞાન વિજ્ઞાન એ પાપી કામને હણ્ય	॥૪૮॥
ઈંદ્રિયોના જુદા ભાવ પામતા ઉદયારત જે	॥
જુદા પેદા થતા જાણી ધીરને શોક ના થતો	॥૪૯॥
ઈંદ્રિયો પર કેવાય મન ઈન્દ્રિયથી પર	॥
મનથી પર છે બુદ્ધિ બ્રહ્મ છે પર બુદ્ધિથી	॥૫૦॥
બુદ્ધિથી પર જાણીને ઝકડી મન આત્મથી	॥
કષ્ટદાયી કામરૂપી શત્રુને હણ્ય અર્જુન	॥૫૧॥

॥ इति श्रीमद् भगवद् गीतायां कर्मयोग नामकं स्तुतीयोऽध्यायः संपूर्णः ॥ ३ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ चतुर्थोऽध्यायः ४ ॥

॥ श्री भगवान् उवाच ॥

વિવસ્વાન્ નૃપને પૂર્વે અખડ યોગ મે કહ્યો	॥
કયોતો મનુને તેણે ઇક્ષ્વાકુને મનુનૃપે	॥૧॥
પરંપરાથી આવેલો શીખ્યા શાસ્ત્રિઓ	॥
ધણા કાળ યયા તે જ યોગ નષ્ટ થયો હતો	॥૨॥
તને મેં તે જ આ યોગ કહ્યો બહુ પુરાતન	॥
મક્ત ને મિત્ર મારો છે માટે ઉત્તમ શુભ આ	॥૩॥

॥ अर्जुन उवाच ॥

વિવસ્વાન તણે પૂર્વે તમારો જન્મ છે પછી	॥
જાણું છું કેમ પૂર્વે તે તમે તેને કયો હતો	॥૪॥

श्री भगवानुवाच

यद्वनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चाजुने	॥
तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतप	॥५॥
अजोऽपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोऽपि सन्	॥
प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय सम्भवाम्यात्ममायया	॥६॥
यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत	॥
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम्	॥७॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्	॥
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे	॥८॥
जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति तत्त्वतः	॥
त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽर्जुन	॥९॥
धीतरागभयक्रोधा मन्मया मद्व्यपाश्रयाः	॥
षहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमागताः	॥१०॥
ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम्	॥
मम चत्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः	॥११॥
कांक्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः	॥
क्षिप्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा	॥१२॥
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागतः	॥
तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यकर्तारमव्ययम्	॥१३॥
न मां कर्माणि लिम्पन्ति न मे कामः क्लेष्वपि	॥
इति मां योभिजानाति कर्मभिरनं स बध्यते	॥१४॥
एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः	॥
कुरु कर्मय तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम्	॥१५॥
किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः	॥
ततो कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात्	॥१६॥
कर्मणोपि हि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः	॥
अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः	॥१७॥

॥ શ્રી મગવાન ઉવાચ ॥

- વીણા મારો ધેણા જન્મ તારા જન્મ ધણા ગયા ॥
 બહુ જ તે બધાને હું તું ન બણ્ય પરંતપ ॥૫॥
- અજ ને અવ્યયાત્મા હું હું પ્રશ્ન પ્રાણિભંજનો ॥
 રહી પ્રકૃતિમાં જન્મું મારી માયાતણા ગુણે ॥૬॥
- વિશ્વમાં ધર્મનો નાશ જ્યારે જ્યારે જ થાય છે ॥
 વધે અધર્મ ત્યારે હું આત્માને સરબું જ છું ॥૭॥
- રક્ષા માટે સાધુઓની કુદ્યોના નાશ કારણે ॥
 ધર્મની સ્થાપના માટે જન્મું હું હું યુગે યુગે ॥૮॥
- દિવ્ય જન્મ કર્મ માફ બહુ જ આમ તત્ત્વથી ॥
 તજ દેહ ફરી જન્મ ન પામે પામશે મને ॥૯॥
- ભય રાગ ક્રોધહીન મારામાં થઈ તન્મય ॥
 ઘણાએ જ્ઞાન તપથી ભળ્યા-મારા સ્વરૂપમાં ॥૧૦॥
- ભજ જ ભાવથી જગ્યા તેઓને તેમ હું બહુ ॥
 બય છે મેં બતાવેલો મારો પાર્યં બધા જનો ॥૧૧॥
- યજ છે અહિં દેવોને પામવા સિદ્ધિ કર્મની ॥
 મનુષ્યલોકમાં તુત થાય છે ત્રિદિવ્ય કર્મથી ॥૧૨॥
- સર્વથા મેં ચાર વર્ણોને વિભાગે ગુણકર્મના ॥
 તેના કર્તા મને બણ્ય અકર્તા તોય અવ્યય ॥૧૩॥
- મ મને કર્મ બધું છે ન ઈચ્છા ફળમાં મને ॥
 જ બહુ છે મને એવો બંધાય નહિ કર્મથી ॥૧૪॥
- મુમુક્ષુઓને પૂર્વેના જિમ બણી કર્યું બધું ॥
 તે માટે કર તું કર્મ પૂર્વજેય જ જ કર્યું ॥૧૫॥
- મુઝાયા પલ વિદ્વાનો શું કર્મ શું અકર્મ છે ॥
 કહીય કર્મ તૂને જ બણી મૂકાય કુમ્પથી ॥૧૬॥
- કર્મથી બહુ નિયે બણવું યે વિકર્મથી ॥
 અકર્મે બણવું નિયે શુદ્ધ છે કર્મની ગતિ ॥૧૭॥

कर्मण्यकर्म यः पश्यत्यकर्मणि च कर्म यः ॥

। स बुद्धिमान्मनुष्येषु स चेत्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥१८॥

यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जिताः ॥

ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पण्डितं बुधाः ॥१९॥

त्यक्त्वा कर्मफलोसंगं नित्यतृप्तो निराश्रयः ॥

कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नैव किञ्चित्करोति सः ॥२०॥

निराशीर्यनचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥

शरीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥२१॥

यदृच्छालाभसन्तुष्टो ब्रह्मातीतो विमत्सरः ॥

समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते ॥२२॥

गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेनसः ॥

यज्ञायारभतः कर्म समग्रं प्रविलीयते ॥२३॥

अहमर्हं सदाश्रय इति हि ब्रह्मवेदनम् ॥

ब्रह्मविद् ब्रसति ग्रामान्नर्षं ब्रह्मात्मनैव हि ॥२४॥

गनसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेनसः ॥

यज्ञायारभतः कर्म समग्रं प्रविलीयते ॥२५॥

ब्रह्मार्पणं ब्रह्महविर्ब्रह्माग्नेः ब्रह्मणा हुतम् ॥

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म समाधिना ॥२६॥

देवमेवापरे यज्ञं योगिनः समुपासते ॥

। ब्रह्माप्तावपरे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति ॥२७॥

श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु जुह्वति ॥

। शब्दादीन् विषयानन्ये इन्द्रियाग्निषु जुह्वति ॥२८॥

। सर्वाणीन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥

। आत्मसंयमयोगाग्नेः जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥२९॥

। द्रव्ययज्ञास्त्रयोयज्ञा योग्यज्ञास्तथापरे ॥

। स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यनयः संशिनवनाः ॥३०॥

। अपाने जुह्वन्नि प्राणं प्राणेऽपानं तथाऽपरे ॥

। प्राणापानगनी कृत्वा प्राणायामपरायणाः ॥३१॥

અકર્મ કર્મમાં દોષે જુવે કર્મ અકર્મમાં	॥
તે બુદ્ધિમાન મનુષ્યોના તે બહુ સર્વકર્મકૃત	॥૧૮॥
જના બધા સમારંભો કામ સંકલ્પ વર્જિત	॥
જનાં કર્મ બળ્યાં જ્ઞાને તેને પડિત બહુવે	॥૧૯॥
છોડી કર્મકૃણાસક્તિ નિત્ય વૃક્ષ નિરાશ્રય	॥
પ્રવૃત્ત કર્મમાં એવો તે કંઈ કરતો નથી	॥૨૦॥
કામુમાં ચિત્ત ને આત્મા છોડી જંજળ આશ જે	॥
દેહનું જ, કરે કર્મ પાપને પામતો નથી	॥૨૧॥
દૈવેશ્ચાલાલ સંતોષી દ્વંદ્વ મત્સરથી પર	॥
સમ સિદ્ધિ આસિદ્ધીમાં તે ન બધા કર્મથી	॥૨૨॥
સંગહીન અને મુક્ત જ્ઞાનમાં સ્થિત ચિત્ત જે	॥
યજ્ઞાર્થે કર્મ આરંભે બ્રહ્મમાં લીન થાય છે	॥૨૩॥
હું અન્ન, અન્ન ખાનારો પ્રહસુ જ્ઞાન એજ છે	॥
બ્રહ્મ જાણિયા દ્યે છે બધુંય બ્રહ્મદાથી	॥૨૪॥
સંગહીન અને મુક્ત જ્ઞાનમાં સ્થિત ચિત્ત જે	॥
યજ્ઞાર્થે કર્મ આરંભે પ્રવેશે બ્રહ્મમાં બધું	॥૨૫॥
બ્રહ્માર્પણ બ્રહ્મ દંવિ બ્રહ્મ બ્રહ્માક્ષિમાં હુત	॥
એ રીતે બહુવુ બ્રહ્મ બ્રહ્મ કર્મ સમાધિથી	॥૨૬॥
દેવને, યજ્ઞને કોઈ ઉપાસે યોગિઓ કઈ	॥
બીજ બ્રહ્માક્ષિમાં હોમે યજ્ઞથી યજ્ઞને ધણ	॥૨૭॥
શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયોને દો દોમે છે સંયમાક્ષિમાં	॥
કોઈ શબ્દાદિ વિષયો દોમે છે ઇન્દ્રિયાક્ષિમાં	॥૨૮॥
સર્વ ઇન્દ્રિય કર્મોને બીજાઓ પ્રાણકર્મને	॥
આત્મ સંયમ યોગાક્ષિમાં હોમે જ્ઞાન વ્રિપિત	॥૨૯॥
દ્રવ્યયજ્ઞ તપોયજ્ઞ યોગયજ્ઞ કરે કઈ	॥
સ્વાધ્યાય ને જ્ઞાનયજ્ઞ તપસ્વી યોગિઓ કરે	॥૩૦॥
દોમે અપાનમાં પ્રાણ પ્રાણમાં વાં અપાનને	॥
પ્રાણાપાનગતી રોકી પ્રાણાયામ પરાયણ	॥૩૧॥

अपरे नियताहाराः प्राणान्प्राणेषु जुह्वति	॥
सर्वेप्येते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः	॥३२॥
यज्ञशिष्टामृतसुजा यान्ति ब्रह्म सनातनम्	॥
नायं लोकोऽस्य यज्ञस्य कृतोऽन्यः कुरुसत्तम	॥३३॥
एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे	॥
कर्तव्यान् विद्धि तान् सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे	॥३४॥
श्रेयान् द्रव्यमयाद्यज्ञात् ज्ञानयज्ञः परंतप	॥
सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते	॥३५॥
तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया	॥
उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वंदर्शिनः	॥३६॥
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पाण्डव	॥
येन भूतान्यशेषाणि द्रक्ष्यस्थात्मन्यथो मयि	॥३७॥
अपि चेदसि पापिभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः	॥
सर्वं ज्ञानप्लवेनैव धृजिनं संतरिष्यसि	॥३८॥
यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन	॥
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा	॥३९॥
नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते	॥
तत्त्वयं योगसंतिद्धः कालेनात्मनि विन्दति	॥४०॥
अद्वाधान् लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः	॥
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति	॥४१॥
अज्ञश्चाश्रद्धानश्च संशयात्मा विनश्यति	॥
नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संशयात्पनः	॥४२॥
योगसंन्यस्तकर्माणं ज्ञानसंछिन्नसंशयम्	॥
आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्यन्ति घनं नय	॥४३॥
यथा रविः सर्वरसान्मसुक्ते हुताशनश्चापि हि सर्वमक्षः	॥
तथैव योगी विषयान्मसुक्ते न लिप्यते पुण्यपापैश्च शुद्धः	॥४४॥
तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनाऽऽत्मनः	॥
छित्तैवं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत	॥४५॥
इति श्री भगवद्गीतायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥	

પ્રાણેમાં પ્રાણને હોએ બીજ નિશ્ચિત ભોજન	॥
બધા એ યજ્ઞના જ્ઞાતા બાળીને પાપ યજ્ઞથી	॥૩૨॥
જન્મતાં યજ્ઞશિષ્ટાન્ પામે બ્રહ્મ સનાતન	॥
બન્ને નિષ્કુળ લોકો છે યજ્ઞહીન મનુષ્યને	॥૩૩॥
અનેક યજ્ઞ એ રીતે પોએ છે બ્રહ્મને મુખે	॥
એ યજ્ઞો કર્મના બહુ બહુ તું ભોક્ષ પ્રામશે	॥૩૪॥
દ્રવ્યયજ્ઞ થકી એષ્ટ જ્ઞાનયજ્ઞ પરંતપ	॥
બધા કર્મ ક્રિયા પાર્ય જ્ઞાનમાં લીન થાય છે	॥૩૫॥
તે જ્ઞાન પ્રણિપાતેથી સેવાથી પરિપ્રશ્નથી	॥
તત્ત્વદર્શી જ્ઞાનિઓ જ તે તને ઉપદેશસે	॥૩૬॥
જ બહુ તું ફરી મોહ આ પ્રમાણે નહિ પામશે	॥
જથી બધા પ્રાણિઓને પોતામાં ભેદ ને કુમાં	॥૩૭॥
છતાં તું સર્વ પાપીથી પોતાને પાપિયો ગણે	॥
જ્ઞાન રૂપી બહાણથી તું સર્વ પાપ તરી જશે	॥૩૮॥
બળતો અગ્નિ કાષ્ટને કરે છે જમ ભસ્મ તે	॥
જ્ઞાનાગ્નિ સર્વ કર્મને તેમ ભસ્મ કરે સદા	॥૩૯॥
નથી જ્ઞાન સમુદ્ર બીજું પવિત્ર વિશ્વમાં કશું	॥
યોગ સિદ્ધ થયેલો જ, કાળે બહુ સ્વ આત્મમાં	॥૪૦॥
અઘાણ જ્ઞાન પામે છે પુર્ણ ઈન્દ્રિયનિમગ્ન	॥
પામી જ્ઞાન મંહાશાંતિ પામે થોડાજ કાળમાં	॥૪૧॥
અજ્ઞાની ને અઅઘાણ પામે છે નાશ સંશયી	॥
નથી આ લોક ને બીજે સંશયાત્મા નથી સુખી	॥૪૨॥
તન્માં છે કર્મ યોગ ને જ્ઞાનથી સંશયો હણ્યા	॥
તે આત્મજ્ઞાન ને કર્મો કદાપિ બધિતાં નથી	॥૪૩॥
બંધે યથા સૂર્ય જ્યાં રસોને, છે જમ અગ્નિ પંચુ સર્વભક્ષી	॥
યોગી તથા એ વિષયો જ સેવે છતાં ન બંધાય જ પુણ્ય-પાપે	॥૪૪॥
માટે અજ્ઞાન સંબૃત દુઃખસ્થ સ્વ સંશય	॥
કાપી જ્ઞાનાસિથી, હૃદયે પ્રવેશ કરે યોગમાં	॥૪૫॥
॥ શ્રી યોગેશ્વર મહાવિદ્યોત્તમ ગીતાયો જ્ઞાન કર્મ સંન્યાસ નામ અધ્યયોગ્યોગઃ સંપૂર્ણ ॥૪॥	॥૪॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ पंचमोऽध्यायः ५ ॥

अर्जुन उवाच

संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि ॥
पच्छ्रेयान् एतयोरेकस्तन्मे ब्रूहि विनिश्चिनम् ॥१॥

श्री भगवानुवाच

संन्यासः कर्मयोगश्च निश्चयसकराबुभौ ॥
तयोस्तु कर्मसंन्यासात् कर्मयोगो विजिग्यते ॥२॥

ज्ञेयं स निश्चयसंन्यासी यो न द्वेष्टि न कांक्षति ॥
निर्वद्वो हि महाबाहो सुखं पन्थाद् विमुच्यते ॥३॥

सारूपयोगा पृथग्पालाः प्रवदन्ति न पण्डिताः ॥
एकमप्यास्थितः सम्यग्भयोर्विन्दते फलम् ॥४॥

यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैर्भुगम्यते ॥
एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति ॥५॥

संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्नुमयोगमः ॥
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥६॥

योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ॥
सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥७॥

नैव किंचित् करोमीति युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ॥
पश्यन् शृण्वन् स्पृशन् जिघ्रस्नन् गच्छन् भ्रमन् स्वपन् ॥८॥

प्रलपन् विक्षपन् गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥
इन्द्रियाणोन्द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयेन् ॥९॥

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः ॥
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥१०॥

कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ॥
योगिनः कर्म कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वात्मसिद्धये ॥११॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ પાંચમો અધ્યાય ૫ ॥

અર્જુન ઉવાચ

વખાણો કર્મસંન્યાસ વખાણો ફરિ યોગને ॥

બેમાંથી એક જ એવું મને નિશ્ચે કહો ફરી ॥૧॥

શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ

સંન્યાસ ને કર્મયોગ બન્ને કલ્યાણકારિ છે ॥

કર્મસંન્યાસથી એક કર્મયોગ જ બલુવો ॥૨॥

દ્રેષ તુષ્ટા નથી જને સંન્યાસી તે જ બલુવો ॥

યથેક્ષો દ્વંદ્વથી મુક્ત છૂટે છે બંધથી સુખે ॥૩॥

કહે જુદા સાંખ્ય યોગ અગ્રો, ન પડિતો કહે ॥

યથેક્ષો એકમાં લીન બન્નેનું ક્ષણ મેળવે ॥૪॥

જ સ્થાન સાંખ્યથી પામે યોગથી તે પમાય છે ॥

સાંખ્યને યોગને એક જુએ છે તેજ દેખતો ॥૫॥

યોગાશ્રયઃ વિના પામે સંન્યાસ બહુ કંઠથી ॥

તત્કાળ પ્રકાને પામે યોગયુક્ત મુનીશ્વર ॥૬॥

યોગયુક્ત વિશ્વહાત્મા જીવાત્મા ને જીતેન્દ્રિય ॥

સર્વ પ્રાણી આત્મરૂપ ન બધાય કરે જીતાં ॥૭॥

માને યોગી તત્ત્વવેત્તા હું કાંઈ કરતો નથી ॥

જુવે સુષ્ણે સ્પૃશે સુધે ખાપ બપ સસે મુવે ॥૮॥

બોલે રૂવે દ્યૈ ઉષાડે વીચે છે આખ એ બધું ॥

ઈન્દ્રિયું સ્વ પદાર્થમાં વર્તે છે એમ ધારતો ॥૯॥

પ્રકામાં કર્મ અર્પિતે જ કરે સંગ છોડિને ॥

બંધાય નહિ પાપે તે યથા કેમજને જળ ॥૧૦॥

એકલી ઇન્દ્રિયુંથી કે કાંઈથી મનશુદ્ધિથી ॥

સિદ્ધિ માટે તજી સંગ કરે છે કર્મ યોગિયો ॥૧૧॥

युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम्	॥
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निषद्ध्यते	॥१२॥
सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्याऽऽस्ते सुखं वशी	॥
न वद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन्	॥१३॥
न कर्मत्वं न कर्माणि छेदकस्य सृजति प्रभुः	॥
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते	॥१४॥
नादत्ते कस्यचित्पापं न चैव सुकृतं विभुः	॥
अज्ञानेनाधृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः	॥१५॥
ज्ञातेन तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः	॥
सैषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्परम्	॥१६॥
तदबुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः	॥
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः	॥१७॥
स्मरन्तोऽपि मुहुस्त्वेतत्स्पृशन्तोऽपि स्वकर्मणि	॥
सक्ता अपि न सज्जन्ति पंके रविकरा इव	॥१८॥
विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि	॥
शुनि चैव श्वपाके च पण्डिताः समदर्शिनः	॥१९॥
इहैव तैर्जितः स्वर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः	॥
मिद्वीपं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः	॥२०॥
न ब्रह्मवैतिप्रयं प्राप्य नैद्विजेत् प्राप्य चाम्रियम्	॥
स्थिरबुद्धिरजम्बूदो ब्रह्मविद् ब्रह्मणि स्थितः	॥२१॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विन्दत्यात्मनि यः सुखम्	॥
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमव्ययमश्नुते	॥२२॥
ये हि संसर्गज्ञा भोगा दुःखयोगिन एव ते	॥
आयन्तवन्तः कान्तेय न तेषु रमन्ते बुधः	॥२३॥
शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक् शरीरयिमोचनात्	॥
कामक्रोधोद्वेगं वेगं स योगी स सुखी मनः	॥२४॥
अन्तःसुखोन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः	॥
स पार्य परमं योगं ब्रह्मभूतोधिगच्छति	॥२५॥

શાંતિ પામે યોગ્ય તે જ કર્મના ફળને તજ	॥
અયોગ્ય જ કર્મ જાધે આસક્ત કર્મનાં ફળે	॥૧૨૧॥
મનથી સર્વ કર્મોને તજી થાય સુખી વશ	॥
નવદ્વાર પુરે જીવ ન કર્તો ન કરાવતો	॥૧૨૨॥
ન કર્તવ્ય ન કર્મોને લોકનાં સરજ પ્રજા	॥
ન કર્મ ફલ સંયોગ પ્રવર્તે એ સ્વભાવથી	॥૧૨૩॥
ન હયે છે કાંઈનું પાપ ન લિયે પુણ્ય કાંઈનું	॥
ધેરાણું જ્ઞાન અજ્ઞાને તેથી મુંઝાય માનવો	॥૧૨૪॥
આત્માના જ્ઞાનથી જનું પામ્યું અજ્ઞાન નારા ને	॥
સૂર્ય પેઠે પ્રકાશે છે બ્રહ્મજ્ઞાન જ તેહનું	॥૧૨૫॥
બ્રહ્મબુદ્ધિ બ્રહ્મ ચિત્ત બ્રહ્મ નિષ્ઠા પરાયણ	॥
જ્ઞાનથી ધોઈ પાપોને ફરી જન્મે ન બચ જ	॥૧૨૬॥
ફરી ફરી સ્મરે એને સ્પર્શે સ્વકર્મમાં છતાં	॥
બળ્યા છતાં ન બંધાય ગારામાં સૂર્ય કીરણો	॥૧૨૭॥
વિદ્યા વિનય સયુક્ત વિપ્રમાં ગાય હસ્તિમાં	॥
શ્વાન ચંડાળમાં બ્રહ્મજ્ઞાનિઓ સમદર્શિ છે	॥૧૨૮॥
આ લોક સ્વર્ગ તેને જો જનુ છે સામ્યમાં મન	॥
બ્રહ્મ છે સત્ત્વ નિર્દોષ તેથી તે બ્રહ્મમાં રહ્યા	॥૧૨૯॥
હર્ષે ન પ્રિય પામીને ન દ્વેષ અપ્રિય પ્રતિ	॥
સ્થિર બુદ્ધિ સાવધાન બ્રહ્મજ્ઞ બ્રહ્મમાં રહે	॥૧૩૦॥
આત્મામાં સુખ પામે છે બાહ્ય સ્પર્શે ન લુપ્ત જ	॥
જોડાયો બ્રહ્મ યોગે તે અખંડ સુખ મેળવે	॥૧૩૧॥
ભોગો સંસર્ગના જ તે કુળ જન્માવનાર છે	॥
આદિ ને અંત વાળા છે વિદ્વાન્ તેમાં રમે નહી	॥૧૩૨॥
કામ ક્રોધ તણું વેગ સહે આહો જ જ બન	॥
ચંદીર છોડતાં પેજાં તે યોગી તે સુખી નર	॥૧૩૩॥
અંતરાશય જ અંતઃસુખી અંતઃપ્રકાશવાન્	॥
બ્રહ્મભૂત જ તે સિદ્ધ પામે પરમ યોગને	॥૧૩૪॥

लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः	॥
छिन्नद्वेधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः	॥२६॥
कोमक्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेनसाम्	॥
सर्वतो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्मनाम्	॥२७॥
स्पर्शान्कृत्वा बहिर्षासांश्चक्षुश्चैवान्नरे भुवोः	॥
प्राणापानौ समौ कृत्वा नासाभ्यतरचारिणौ	॥२८॥
यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्भोक्षपरायणः	॥
धिगतेच्छाभयक्रोयो यः सदा मुक्त एव सः	॥२९॥
भोक्तारं यज्ञतपसा सर्वलोकमहेश्वरम्	॥
सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति	॥३०॥

इती श्री भगवद्गीतायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ षष्ठोऽध्यायः ६ ॥

श्री भगवानुवाच

अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः	॥
स संन्यासी च योगी च न निरर्गुनर्न आक्रियः	॥१॥
यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि पाण्डव	॥
न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भवति कश्चन	॥२॥
आरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमुच्यते	॥
योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते	॥३॥
यदा हि नेन्द्रियार्थेषु न कर्मस्वनुपज्जनि	॥
सर्वसंकल्पसंन्यासी योगारूढस्तदोच्यते	॥४॥
उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमनसादयेत्	॥
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः	॥५॥
बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनैवात्मात्मना जितः	॥
अजितात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुघ्नः	॥६॥

નિષ્પાપી ઋષિઓ સર્વે પામે છે બ્રહ્મમોક્ષને	॥
સર્વપ્રાણિહિતે મગ્ન યતાત્મા દ્વંદ્વહીન જ	॥૨૬॥
કામ ક્રોધ વિનાના જ યતિયો ચિત્તનિગ્રહી	॥
તે આત્મ જ્ઞાનિઓને તો સર્વત્ર બ્રહ્મમોક્ષ છે	॥૨૭॥
બાહ્ય સ્પર્શ કરી બહાર ભ્રમધ્યે નેત્રને ધરી	॥
ફરતા નાસિકામાર્હો પ્રાણપાન સમા કરી	॥૨૮॥
વશ્યેન્દ્રિય મનો બુદ્ધિ મુનિ મોક્ષપરાયણ	॥
ઈચ્છા ભય ક્રોધહીન જ છે મુક્ત સદાય તે	॥૨૯॥
ભોક્તા હું યજ્ઞ તપનો સર્વલોક મહેશ્વર	॥
સ્નેહી બધા પ્રાણિયોનો બધી શાંતિ જ મેળવે	૫૩૦॥

॥ इति श्रीमद् भगवद् गीतायां संन्यासयोग कर्मयोग नामक पंचमोऽध्यायः संपूर्णः ॥५॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ पष्ठोऽध्यायः ६ ॥

॥ श्री भगवान् उवाच ॥

ઈચ્છા ન કર્મફળની રાખીને કર્મ જ કરે	॥
તે સંન્યાસી જ તે યોગી ન નિરંજિ ન અક્રિય	॥૧॥
જને કહે છે સંન્યાસ તેને બાહ્ય જ યોગ પું	॥
યોગી થાતો નથી કોઈ સંકલ્પોને તન્યા વિના	॥૨॥
યોગે' બધા ઈચ્છતા ને મુનિને કર્મ કારણ	॥
શમ કારણ કેવાય યોગારૂઢ થયા પછી	॥૩॥
ન્યારે ન ઇન્દ્રિયાર્થોમાં લોભાય, નહિ કર્મમાં	॥
સર્વસંકલ્પ સંન્યાસી એ યોગારૂઢ બધુવો	॥૪॥
ઉદ્ધારે આત્મથી આત્મા આત્માને દુઃખિ ના કરે	॥
આત્મા જ (મિત્ર આત્માનો આત્મા છે શત્રુ આત્મનો	॥૫॥
છંત્યો આત્માવડે આત્મા તેનો આત્મા જ મિત્ર છે	॥
શત્રુત્વે અજ્ઞતાત્માને વર્તે આત્મા જ શત્રુવત્	॥૬॥

जितात्मनः प्रशान्तस्य परात्मसु समा मतिः	॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः	॥७॥
ज्ञानविज्ञानतृप्तोत्मा कूटस्थो विजितेन्द्रियः	॥
युक्त इत्युच्यते योगी समलोष्टाश्मकांवनः	॥८॥
सुहृन्मित्रार्थुदामीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु	॥
साधुष्वपि च पापेषु समबुद्धिर्विशिष्यते	॥९॥
इदं तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः	॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः	॥१०॥
योगी युञ्जीत सततमात्मानं रहसि स्थितः	॥
एकाकी यतचित्तात्मा निराशोरपरिग्रहः	॥११॥
शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः	॥
नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम्	॥१२॥
तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः	॥
उपविश्यासने युञ्ज्यायोगमात्मविशुद्धये	॥१३॥
समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः	॥
सपश्यन्नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन्	॥१४॥
प्रशान्तात्मा चिन्तयन् भ्रष्टाचारिणोऽपि स्थितः	॥
मनः संयम्य मचितो युक्त आसीनमत्परः	॥१५॥
युञ्जन्नेवं सदात्मानं ब्रह्मकोऽनन्यमानसः	॥
शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति	॥१६॥
योगोस्ति नैवात्यशतो न चैकान्तमनश्नतः	॥
न चानिस्वप्नशीलस्य नातिजागरतोऽर्जुन	॥१७॥
युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु	॥
युक्तस्वभावबोधस्य योगो भवति दुःखहा	॥१८॥
यदा विनिर्मुक्तं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते	॥
निःस्पृहः सर्वकांसेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा	॥१९॥
यदा दीपो निवातस्यो नैगते सोपमा स्मृता	॥
योगिनो यतचित्तस्य युञ्जतो योगमात्मनि	॥२०॥

સમયુક્તિ પરાત્મામાં છે જીતાત્મા પ્રશાંતને	॥
શીતોષ્ણ સુખદુઃખોમાં તેમ માનાપમાનમાં	॥૭॥
જ્ઞાન વિજ્ઞાનથી વૃક્ષ કૃટસ્થ ને જીતેન્દ્રિય	॥
તે યોગી, સમ છે જીને માટી પત્થર કાંચન	॥૮॥
સ્નેહી મિત્ર ઉદાસીમાં મધ્યસ્થ દ્વેષ્ય બંધુમાં	॥
સાધુઓમાં પાપિઓમાં સમાન યુક્તિ ધન્ય છે	॥૯॥
જીત્યો આંહો જ સંસાર જનું છે સામ્યમાં મન	॥
નિર્દોષ છે સમ બ્રહ્મ માટે તે બ્રહ્મમાં રયા	॥૧૦॥
યોગિયેં જોડવો આત્મા નિલ્ય એકાંતમાં રહી	॥
એકલો મનને રોકી નિઃસ્પૃહી અપરિચ્છે	॥૧૧॥
પવિત્ર સ્થાનમાં રાખી, ધોતાનું સ્થિર આસન	॥
ન ઊંચું ન ઘણું નીચું, કોશેયાજીન દબોનું	॥૧૨॥
કરીને મન એકાગ્ર કાળ ચિત્તેન્દ્રિય ક્રિયા	॥
જોડવો આસનેં બેસી, આત્મશુદ્ધયર્થે યોગને	॥૧૩॥
સ્થિર થૈ સરખાં રાખી, દેહ મરતક ડોકને	॥
સ્વ નાસિકાગ્રને જોતો, દિશાઓને ન ધેખતો	॥૧૪॥
ભયહીન પ્રશાંતાત્મા, બ્રહ્મચારીનતેં રહો	॥
કાળમાં મનને રાખી, બેસે મારે પરાયણ	॥૧૫॥
આત્માને એમ જોડીને, બીજ મન ન રાખતો	॥
સક્ત મારે મોક્ષ શાંતિ, પામે મારે વિષે રહી	॥૧૬॥
ન યોગ બહુ લક્ષીને, ભૂખ્યો રેનારને નહિ	॥
નથી ધણું જગતાને અતિ, બાંધણને નથી	॥૧૭॥
યોગ્યાહાર વિહારીને, કામોમાં યોગ્ય વર્તતા	॥
યોગ્ય સૂતા જગતાને, કુઃખમ્ન યોગ યાય છે	॥૧૮॥
ન્યારે [અત્ત પરોવેલું] આત્મમાં સ્થિર યાય છે	॥
નિઃસ્પૃહી સર્વકામોથી દ્યારે યોગ્ય જ યોગમાં	॥૧૯॥
વા વિનાને રચળે દીવો, જમ માં હલ્લતો નથી	॥
આત્મમાં જોડતો યોગી, ઉપમા સ્થિર ચિત્તની	॥૨૦॥

यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवनात्	॥
यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुज्यति	॥२१॥
सुखमात्यन्तिकं यत्तद् बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम्	॥
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः	॥२२॥
यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः	॥
यस्मिन् स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विचाल्यते	॥२३॥
तं विद्याद् दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम्	॥
स निश्चयेन योक्तव्यो योगोऽनिर्विण्णचेतसा	॥२४॥
संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः	॥
मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः	॥२५॥
शनैः शनैरुपरमेद् बुद्ध्या धृतिगृहीतया	॥
आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिन्तयेत्	॥२६॥
यतो यतो निश्चरति मनश्चंचलमस्थिरम्	॥
ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव शमं नयेत्	॥२७॥
प्रज्ञातमनसं छेदं योगिनं सुखमुत्तमम्	॥
उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम्	॥२८॥
युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः	॥
सुखेन ब्रह्मसंयोगमत्यन्तमधिगच्छति	॥२९॥
स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोक्षरः परमः स्मृतः	॥
स एव विष्णुः स प्राणः स कालाग्निः स चन्द्रमाः	॥३०॥
स एव सर्वं यद् भूतं यच्च भव्यं सनातनम्	॥
ज्ञात्वा तं मृत्युमश्न्येति नान्यः पन्था विमुक्तये	॥३१॥
सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि	॥
संपश्यन् ब्रह्मपरमं याति नान्येन हेतुना	॥३२॥
ज्ञाननिर्मथनाभ्यासात्पापं दहति पूरुषः	॥
आत्मानमरणिं कृत्वा प्रग वं चोत्तरारणिम्	॥
ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः	॥३३॥

જ્યાં જ્યાં ઉપરમે ચિત્ત, રોકલું યોગમાર્ગથી	॥
જ્યાં આત્માથી સ્વઆત્માને સંતુષ્ટ જોઈ આત્મમાં	॥૨૧॥
બુદ્ધિ આજ્ઞા ઇંદ્રિયુંથી પર જ સુખ છે ધણું	॥
જ્યાં રહીને જ જાણે છે તત્ત્વથી ચળતો નથી	॥૨૨॥
આ લાભ મેળવી બીજો, અઢંડો માનતો નથી	॥
જ્યાં રહેલો મહાકુ ખે કદી તે ચળતો નથી	॥૨૩॥
ક્રોધ નાશક તે જાણે પ્રસિદ્ધ વિયોગ યોગ નામથી	॥
તે નિર્વે જોડેલો યોગ, દ્રઢના યુક્ત ચિત્તથી	॥૨૪॥
સંકલ્પથી થયેલા જ, સધળા કામને તણ	॥
મનથી ઇંદ્રિયો સર્વે, બધેથી વશમાં કરી	॥૨૫॥
ધીમે ધીમે શાંત થાય, ધારણા યુક્ત બુદ્ધિથી	॥
પરોવી મન આત્મામાં બીજું કંઈ ન ચિંતવે	॥૨૬॥
જ્યાં જ્યાંથી ખઠાર નિકળે, મન અસ્થિર ચચળ	॥
ખેંચી લાં લાં થકી તેને, પોતામાં કરવું વશ	॥૨૭॥
એ શાંત મનના યોગીને મળે સુખ ઉત્તમ	॥
રજેચુલુ વિનાયુ ને, નિર્દોષ બ્રહ્મ રૂપ જ	॥૨૮॥
આત્માને જોડતો એમ, જ યોગી વશ ચિત્તનો	॥
સુખેથી બ્રહ્મનો યોગ, પામે છે નિશ્ચયે જ તે	॥૨૯॥
તે બ્રહ્મા શિવ ને ઇંદ્ર, તે છે પરમ અક્ષર	॥
તે વિષ્ણુ પ્રાણ છે તે જ, કાળાગ્નિ ચંદ્રમા જ તે	॥૩૦॥
થયેલું ને થવાનું જ, વિશ્વ તે છે સનાતન	॥
તરે જાણી મૃત્યુને એ બીજો માર્ગ ન મુક્તિનો	॥૩૧॥
પોતામાં સર્વભૂતો ને, પોતાને સર્વભૂતમાં	॥
જોતો પરબ્રહ્મ પામે, નહિ બીજા ઉપાયથી	॥૩૨॥
કરી અરણિ આત્માને, ઝોંકાર ઉત્તરારણિ	॥
જ્ઞાન નિર્મથનાશ્ચામે, બાળે છે સિદ્ધ પાપને	॥
બુદ્ધે છે યોગયુક્તાત્મા બધેય સમદૃષ્ટિથી	॥૩૩॥

यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ॥
 तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥३४॥
 यस्तु सर्वाणि भूतानि आत्मन्येवानुपश्यति ॥
 सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते ॥३५॥
 सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः ॥
 सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते ॥३६॥
 आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन ॥
 सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः ॥३७॥

अर्जुन उवाच

योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन मधुसूदन ॥
 एतस्याहं न पश्यामि चंचलत्वात् स्थितिं स्थिराम् ॥३८॥
 चंचलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद् दृढम् ॥
 तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥३९॥

श्री भगवानुवाच

असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम् ॥
 अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते ॥४०॥
 असंयतात्मना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः ॥
 वश्यात्मना तु यतता शक्योऽवाप्तुमुपायतः ॥४१॥

अर्जुन उवाच

अयतः श्रद्धयोपेतो योगावलितमानसः ॥
 लिप्तमानः सतां मार्गं प्रमूढो ब्रह्मणः पथि ॥४२॥
 अनेकविधो विभ्रान्तो मोहस्येव वशंगतः ॥
 अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति ॥४३॥
 कच्चिभयविभ्रंशाच्छ्रमाभ्रमिव नश्यति ॥
 अप्रतिष्ठो महाबाहो विनाशं वाऽविगच्छति ॥४४॥
 एतन्मे संशयं कृष्ण ह्येसुमहस्यशेषतः ॥
 त्वदन्यः संशयस्यास्य क्लेशा न क्षुपयन्ते ॥४५॥

જુવે છે સર્વ આરામાં, જુવે છે જ બધે મને	॥
નથી હું દૂર તેનાથી, આરાથી દૂર તે નથી	॥૩૪॥
સધનાં પ્રાપ્તિયોને જ, પોતામાં જ જુવે સદા	॥
પોતાને સર્વ જૂતોમાં, ન પછી જણવાપણુ	॥૩૫॥
રહેલા સર્વજૂતોમાં, એકતાથી બન્ન મને	॥
ગમે ત્યાં તે વસે તોય, આરામાં તે વસે સદા	॥૩૬॥
આત્મા પેડે જ બીજને, ગણે જ સુખદુખને	॥
સમાન બાવથી તે જ, એક યોગી ગણાય છે	॥૩૭॥

॥ અર્જુન ઉવાચ ॥

તમે આ જ કહ્યો યોગ, સામ્યથી મધુસૂદન	॥
નથી ચંચળતાથી હું, જાણું એની સ્થિતિ સ્થિર	॥૩૮॥
ચળ મંથનકારી ને, બળદ્રૂં દ્રઢ છે મન	॥
તેનો નિઝહ માનું છું, બાંધવો જમ વાયુને	॥૩૯॥

॥ ઓ મગવાન ઉવાચ ॥

ન થાય વશ એવું એ, અવશ્ય ચળ ચિત્ત છે	॥
વશ થાય જ અભ્યાસે, વૈરાગ્યે અથવા મન	॥૪૦॥
આત્મા વશ નથી જને, યોગ અપ્રાપ્ય છે સદા	॥
વશ્યાત્માને પ્રયત્નેથી, મળે યોગ ઉપાયથી	॥૪૧॥

॥ અર્જુન ઉવાચ ॥

અદ્ય પ્રયત્ન ત્રદાણ, યોગથી ચળ ચિત્તને	॥
બ્રહ્મનો માર્ગ જુવેલો, સંતોનો માર્ગ ઈચ્છતો	॥૪૨॥
વ્યગ્રચિત્ત સૈર્વહીન, થયેલો મોહને વશ	॥
ન પામી યોગની સિદ્ધિ, પામે છે તે કઈ ગતિ	॥૪૩॥
તે બન્ને લોકથી બ્રહ્મ, ન પામ્યો સ્થિરતા જ જ	॥
વાયુથી વાદળાં જમ, યુ પામે નાશ તે જન	॥૪૪॥
આરા સંશયને કાપો, સંપૂર્ણ રીતથી પ્રભો	॥
આ સશય મટાડે જ, નથી બીજે તમોવિના	॥૪૫॥

॥ श्री भगवानुवाच ॥

पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते	॥
नहि कल्पाणकृन् कश्चिद् दुर्गतिं जातु गच्छति	॥४६॥
प्राप्य पुण्यकृतांल्लोकानुपित्वा शाश्वतीः समाः	॥
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टाऽभिजायते	॥४७॥
अथवा योगिनामेव जायते धीमनां कुले	॥
एतद्धि दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम्	॥४८॥
तत्र तं बुद्धिसयोगं लभते पौर्वदैहिकम्	॥
ततो भूयोपि यतते संसिद्धौ कुरुनन्दन	॥४९॥
पूर्वाभ्यासेन तेनैव कियते ह्यवशोऽपि सन्	॥
जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते	॥५०॥
प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः	॥
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां गतिम्	॥५१॥
तपस्विभ्येऽधिको योगी ज्ञानिभ्यश्च मतोऽधिकः	॥
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन	॥५२॥
योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनान्तरात्मना	॥
अद्धावान् भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः	॥५३॥
इति श्रीभगवद्गीतायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ सप्तमोऽध्यायः ७ ॥

श्री भगवानुवाच

मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रितः	॥
असंशयं समग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु	॥१॥
ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानमिदं बक्ष्याम्यशेषतः	॥
यज्ज्ञात्वा न पुनः किञ्चिद् ज्ञातव्यमवशिष्यते	॥२॥
मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये	॥
यन्तानामपि मिथ्यानां कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः	॥३॥

॥ શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ ॥

આ લોક પરલોકે વા તેનો નાશ થતો નથી ॥
 કદયાણુ કરતો દાઢ, દુર્ગતિ પામતો નથી ॥૪૬॥
 પામીને પુણ્યશાળીના, લોકને ત્યાં રહી ધણું ॥
 યોગબ્રહ્મ જ જન્મે છે, શુદ્ધ શ્રીમંત ને ગૃહે ॥૪૭॥
 દયે વા જન્મ યોગિયોના, વિદ્વાનોના કુળે વિશે ॥
 મળવો જન્મ આવો તે, ધણું દુર્લભ માનવું ॥૪૮॥
 ત્યાં જન્મી બુદ્ધિનો યોગ, પામે છે પૂર્વ દેહનો ॥
 તેથી ફરી કરે યત્ન, યોગની સિદ્ધિ પામવા ॥૪૯॥
 આધીન થઈ બેડાય, અવ્યાસે પૂર્વ જન્મના ॥
 જ્ઞાસુ યોગનો શબ્દ બ્રહ્મથી પર થાય છે. ॥૫૦॥
 પ્રયત્નશીળ યોગી જ, ધોવાયાં પાપ બેહનાં ॥
 થઈ સિદ્ધ ધણા જન્મે, પછી પામે પરા ગતિ ॥૫૧॥
 તપસ્વીથી શ્રેષ્ઠ યોગી, જ્ઞાનીથી પણ ઉત્તમ ॥
 કર્મીઓથી શ્રેષ્ઠ યોગી, માટે યોગી જ તું ધન્ય ॥૫૨॥
 બધા યોગિજનોમાંના, આરામાં મન રાખિને ॥
 ગણવો તે ધણો પાત્ર, શ્રદ્ધાળુ જ મને બન્ને ॥૫૩॥

॥ इति श्रीमद् भगवद्गीतायां ध्यानयोग ब्रह्मप्राप्तियोगो नाम षष्ठोऽध्यायः संपूर्णः ॥६॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ સત્તમોઽધ્યાયઃ ૭ ॥

॥ શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ ॥

આરામાં મન આસક્તિ, રાખી બેડાય યોગમાં ॥
 બધું નાંભળ્ય એ જમ, અને બણી શકીશ તું ॥૧॥
 જ્ઞાન વિજ્ઞાન સાથેતું, સંપૂર્ણ કહું છું તને ॥
 જ બણી ન ફરી કાંઈ, રહે છે બણવાપણું ॥૨॥
 સિદ્ધિ માટે કરે કોક, હજારોમાં પ્રયત્ન ને ॥
 પ્રયત્નશીળ સિદ્ધોમાં, અને કોક જ ઓળખે ॥૩॥

॥ श्री भगवानुवाच ॥

पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते	॥
नहि कल्याणकृन् कश्चिद् दुर्गतिं जातु गच्छति	॥४६॥
प्राप्य पुण्यकृतांश्लोकानुपित्वा शाश्वतीः समाः	॥
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभद्राऽभिजायते	॥४७॥
अथवा योगिनामेव जायते धीमतां कुले	॥
एतद्धि दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम्	॥४८॥
तत्र तं बुद्धिसयोगं लभते पार्वदैहिकम्	॥
ततो भूयोपि यतते संसिद्धौ कुरुनन्दन	॥४९॥
पूर्वाभ्यासेन तेनैव कियते ह्यवशोऽपि सन्	॥
जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते	॥५०॥
प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धकित्त्वियः	॥
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां गतिम्	॥५१॥
तपस्विभ्येऽधिको योगी ज्ञानिभ्यश्च मतोऽधिकः	॥
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन	॥५२॥
योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनान्तरात्मना	॥
श्रद्धावान् भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः	॥५३॥
इति श्रीभगवद्गीतायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ सप्तमोऽध्यायः ७ ॥

श्री भगवानुवाच

मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रितः	॥
असंशयं समग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु	॥१॥
ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्यशेषतः	॥
यज्ज्ञात्वा न पुनः किञ्चिन् ज्ञातव्यमवशिष्यते	॥२॥
मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति मिद्वये	॥
यतनामपि मिद्धानां कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः	॥३॥

પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ, બુદ્ધિ ને મન	॥
અહંકાર, પ્રકૃતિ છે, મારી આઠ પ્રકારની	॥૪॥
તેથી ય જાણ્ય બીજી જ, મારી પ્રકૃતિ છે પરા	॥
જીવરૂપી જ જનાથી, પ્રવર્તે છે બધું જગત્	॥૫॥
આનાથી જ બધા પ્રાણી, જાણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે	॥
હું છું આ સર્વજનો, પ્રલયોત્પત્તિકારક	॥૬॥
મારાથી ભિન્ન કાંઈ આ, સમગ્ર વિશ્વમાં નથી	॥
મારામાં આ પરોવાયું, પારા દોરા વિષે જ્યમ	॥૭॥
જળમાં રસ રૂપેં છું, પ્રભા છું ચંદ્ર સૂર્યમાં	॥
ઓંકાર વેદમાં, શબ્દ આત્મે, શૌર્ય નરો વિષે	॥૮॥
સુગંધ ભૂમિમાં હું છું, તેજ અગ્નિ વિષે જ હું	॥
જીવન સર્વભૂતોમાં, તપસ્વિઓ વિષે તપ	॥૯॥
બીજ આ સર્વ ભૂતોનો, મને જાણ્ય સનાતન	॥
બુદ્ધિ હું બુદ્ધિમાનોમાં, તેજ તેજસ્વિઓ વિષે	॥૧૦॥
બળ હું બળવાનોનું, કામ રાગ વિવર્જીત	॥
ધર્માત્મસારી છું કામ, સમગ્ર પ્રાણિઓ વિષે	॥૧૧॥
જ જ સાત્વિક ભાવો છે, જ છે રાજસ તામસ	॥
મારાથી તે, ન તેમાં હું, તે મારામાં જ જાણ્ય	॥૧૨॥
ત્રિગુણાવૃત્ત ભાવોથી, સર્વ મોહિત આ જગત્	॥
મને નથી જાણ્યું તે, એનાથી પર અવ્યય	॥૧૩॥
દૈવી ત્રિગુણાળી આ, મારી માયા દુરલ્ભા	॥
મારે જ શરણે આવે, એ માયાને જ તે તરે	॥૧૪॥
ન મારે શરણે આવે, મૂઢો ને દુષ્ટ માણસો	॥
માયાયે જ્ઞાનહીનો એ, પામ્યા આસુર ભાવને	॥૧૫॥
પુણ્યશાળી મને પૂજે, મનુષ્યો ચાર જાતના	॥
ધનાર્થી, દુઃખી, જીજ્ઞાસુ, જ્ઞાનવાન્ સરતર્પણ	॥૧૬॥
તેમાં જ્ઞાની નિલયુક્ત, દ્રઢભક્તિ ત્રિશેષ છે	॥
જ્ઞાનીને હું બહુ વાલો, તેમ જ્ઞાની મને પ્રિય	॥૧૭॥

उदाराः सर्व एषेते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतः	॥
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवाऽनुत्तमां गतिम्	॥१८॥
यद्गुणं जन्मनामन्ते ज्ञानवान्गं प्रपद्यते	॥
वासुदेवः सर्वमिनि स महात्मा सुदुर्लभः	॥१९॥
कामैस्तैरतेर्हृतज्ञानाः प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः	॥
तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया	॥२०॥
यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्वितुमिच्छति	॥
तस्य तस्याऽवलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम्	॥२१॥
स तथा श्रद्धया युक्तस्तस्याराधनमीहते	॥
लभते च ततः कामान्मयं च विहितान् हि तान्	॥२२॥
अन्तवत्तु फलं तेषां तद्भवत्पल्पमेवसाम्	॥
देवाः देवयजो यान्ति सिद्धान् सिद्धयतास्तथा	॥२३॥
यक्षान् विद्याधरायान्ति गन्धर्वास्तत्परायणाः	॥
भूतान्भूतयजो यान्ति यदमक्ता यान्ति मामपि	॥२४॥
अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः	॥
परं भावमजानन्ते ममान् व्यथमनुत्तमम्	॥२५॥
नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः	॥
मूढाऽयं नाभिजानाति लोको मामजमव्ययम्	॥२६॥
वेदाहं सपतीतानि वर्तमानानि चार्जुन	॥
अधिप्यन्ति च भूतानि मां तु वेद न कश्चन	॥२७॥
इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वन्द्वमोहेन भारत	॥
सर्वभूतानि संमोहं सर्गे यान्ति परंतप	॥२८॥
येषां त्वन्तं गतं पापं जनानां पुण्यकर्मणाम्	॥
ते द्वन्द्वमोहनिर्मुक्ता भजन्ते मां दृढव्रताः	॥२९॥
जरामरमोक्षाय मामाश्रित्य यतन्ति ये	॥
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम्	॥३०॥
साधिमृताधिदेवं मां साधियज्ञं च ये विदुः	॥
प्रयाणकालेऽपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः	॥३१॥

इति श्री भगवद्गीतायां सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

જ્ઞાની મારો જ આત્મા છે, ભક્તો એ શ્રેષ્ઠ છે બધા	॥
યુક્તાત્મા તે રહેલો છે, શ્રેષ્ઠ મારી ગતિ વિષે	॥૧૮॥
અનેક જન્મને અંતે, પામે છે જ્ઞાનવાન્ મને	॥
કૃષ્ણરૂપ જગત્ માને, તે મહાત્મા સુદુર્લભ	॥૧૯॥
અનેક કામના વાળા, પૂજે વિવિધ દેવને	॥
તે તે નિયમ પાળીને, પ્રેરાતા પ્રકૃતી વડે	॥૨૦॥
જ ભક્ત જ જ ભૂતિને, પૂજે શ્રદ્ધાવડે સદા	॥
તે તે ભક્તતર્પી શ્રદ્ધા, કરું છું અચળ સ્થિર	॥૨૧॥
તે શ્રદ્ધાયુક્ત એ ભક્ત, તેની આગધના કરે	॥
તેથી તે મેળવે લાભો, શુભ દીધિશ મેં જ એ	॥૨૨॥
તે અદ્વપ બુદ્ધિવાળાનાં, કૃણ છે નાશવંત એ	॥
દેવ ભક્તો દેવ પામે, સિદ્ધોને સિદ્ધ સેવકો	॥૨૩॥
પામે છે યક્ષ ગંધર્વ, ને વિદ્યાધર પુત્રકો	॥
ભૂતપૂજક ભૂતોને, મારા ભક્તો મળે મને	॥૨૪॥
અવ્યક્ત વ્યક્ત પામેલો, માને છે અદ્વપ બુદ્ધિઓ	॥
ન જાણતા પરંભાવ મારા અવ્યય ઉત્તમ	॥૨૫॥
વીંટાયો યોગ માયાથી, બધાને હું છતો નથી	॥
અજ અવ્યય હું છું ઈ, અજ્ઞાની જાણતો નથી	॥૨૬॥
જાણું છું હું યથેલાને, જાણું છું વર્તમાનને	॥
યનારાં પ્રાણિઓને હું, મને કા જાણતો નથી	॥૨૭॥
ઈચ્છા દ્રેષ્યકી યાતાં દ્વંદ્વ મોહવડે બધાં	॥
સૃષ્ટિમાં પ્રાણિઓ સર્વે પામે સંમોહને તદા	॥૨૮॥
પાપ નષ્ટ થયું જ જ પ્રણયશાળી જનોતણું	॥
જ દ્વંદ્વ મોહથી મુક્ત દ્રઢતાથી ભજ મને	॥૨૯॥
મારે ઐયેં કરે યત્ન જરા મરણ છૂટવા	॥
અધ્યાત્મ કર્મ અખિલ તે જાણે પૂર્ણ બ્રહ્મને	॥૩૦॥
અધિભૂત અધિદેવ સાથેનો અધિગતની	॥
મને જાણે મૃત્યુકાળે તે યોગીયો જ યોગ્ય છે	॥૩૧॥

॥શ્રિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાપાંડ્યાનયોગવ્રણપાતિર્નાર્ગચાનો નામ મહામોહ્યાયઃ મંદૂર્નઃ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः ८ ॥

अर्जुन उवाच

किं तद् ब्रह्म किमध्यस्थं किं कर्म पुरुषोत्तम ॥
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥१॥
अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन ॥
प्रयाणकालेऽपि कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ॥२॥

श्री भगवानुवाच

अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ॥
भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मतंज्ञिनः ॥३॥
अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम् ॥
अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतांवर ॥४॥
अन्तर्कालेऽपि मामेव स्मरन्धृक्त्वा कलेवरम् ॥
यः प्रयाति स भद्रावां याति नास्त्यत्र संशयः ॥५॥
यं यं वाऽपि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् ॥
तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभाषितः ॥६॥
तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च ॥
मत्पर्यितमनोऽबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयम् ॥७॥
अभ्यासयोगयुक्तेन चैनसा नान्यगामिना ॥
परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्यानुचिन्तयन् ॥८॥
यथा नद्य स्यदमानाः सशुद्धे गच्छन्त्यस्तं नामरूपे विहाय ॥
तथा विद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥९॥
कविं पुराणमनुशासितारमणोऽरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥१०॥
प्रयाणकाले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योगयलेन चैव ॥
भुवोर्मध्ये प्राणमावेक्ष्य सम्यक् ज्ञातं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥११॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન ઉવાચ

શું તે બ્રહ્મ શું અધ્યાત્મ, કર્મ શું પુરુષોત્તમ ॥
અધિભૂત કર્યું શું છે, અધિદેવાધિયજ્ઞ શું ॥૧॥
કેમ આ વિશ્વમાં શું છે, કહેા શું આ શરીરમાં ॥
મૃત્યુકાળેં કેમ જાણે, તમને મન નિમ્મહી ॥૨॥

શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ

છે અક્ષર પરબ્રહ્મ, અધ્યાત્મ એ સ્વભાવ છે ॥
જન્માવે ભૂત ભાવોને, તે વિસર્ગ જ કર્મ છે ॥૩॥
અધિભૂત ક્ષેત્ર ભાવ, અધિદેવત પૂરૂષ ॥
આ જ દેહ વિષે હું છું, અધિયજ્ઞ પરંતપ ॥૪॥
કલેવર તજ પ્રાણી, અંતકાળે સ્મરી મને ॥
તે મારા રૂપને પામે, તેમાં શંકા ન જાણવી ॥૫॥
અથવા જ સ્મરી ભાવ, છોડે અન્તે કલેવર ॥
તે ભાવ સહ જોડાઈ, પામે તે તે જ ભાવને ॥૬॥
માટે મને હમેશાં તું, સ્મરતો સ્મરતો હડે ॥
હું માં જોડી ચિત્ત યુદ્ધિ, મને પામીશ નિશ્ચય ॥૭॥
અભ્યાસ યોગ સાથેના, સ્થિર ચિત્તવડે સ્મરે ॥
દિવ્ય પૂરૂષને પામે, જ છે પરમ નામથી ॥૮॥
નહી તણા જમ થણા પ્રવાહો, ભણે સમુદ્રે નામ રૂપાદિ છોડી ॥
છૂટો વિદ્વાન્ નામરૂપાદિથી ને, પરાત્પરં પૂરૂષ દિવ્ય પામે ॥૯॥
કવિઃ પુરાણો શાસિતા વિશ્વનો જ, સ્મરે અણૂમાં અણૂ રૂપને જ ॥
ધાતા બધાનો જ અચિંસરૂપ, આદિત્ય વણે તમથી જ પરા છે ॥૧૦॥
પ્રયાણ કાળેં સ્થિર ચિત્તથી જ, ભક્તિ સાથે યોગબળેં કરીને ॥
ધારે સમ્યક્ પ્રાણને ભૂકુટીમાં, તે તો દિવ્ય બેદ પૂરૂષ પામે ॥૧૧॥

यदक्षरं वेदघिदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो चीतरागाः	॥
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तस्ते यदं संग्रहेणाऽभिधास्ये	॥१२॥
यच्च वाचा नाभ्युदितमभ्युद्यते च येन वाक्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१३॥
मनुते यन्न मनसा येनाहुश्च मनोमतम्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१४॥
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूंषि पश्यन्ति	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१५॥
शृणोति यन्न श्रोत्रेण येन श्रोत्रमिदं श्रुतम्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१६॥
प्राणीति यन्न प्राणेन प्राणः प्राणायते यतः	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१७॥
एतद्ध्येयाक्षरं ब्रह्म एतदेवामृतं परम्	॥
एतदेवान्यथं ज्ञात्वा यो यदिच्छेत्तदाप्नुयात्	॥१८॥
एतदालंबनं श्रेष्ठमेतदालंबनं परम्	॥
एतदालंबनं ज्ञात्वा प्राप्नोति परमां गतिम्	॥१९॥
सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च	॥
मूर्ध्न्यर्धाधायान्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम्	॥२०॥
ओमित्येकारं ब्रह्म व्याहरन्नामनुस्मरन्	॥
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम्	॥२१॥
तदेतदक्षरं ब्रह्म स प्राणो वाह मनश्च सः	॥
तत्सत्पममृतं चैव तद्विद्धि भूतार्पणम्	॥२२॥
प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते	॥
अप्रमत्तेन योद्धव्यं शरवत्तन्मयो भवेत्	॥२३॥
धनुर्गृहीत्वैवमिदं महास्रं शरं ह्युपासानिशितं विधाप्य	॥
आयम्य तद्भागवतेन धीरो लक्ष्यं तदेवाक्षरमित्यवैहि	॥२४॥
अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः	॥
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य देहिनः	॥२५॥

જને કહે અક્ષરઃ વેદ વિજ્ઞા, જમા પેસે યનિઓ વીતરાગી	॥
જને ઇચ્છી પ્રહયર્યો જ પાળે, હંકારાં તે પદ તૂને કહું છું	॥૧૨॥
વાણીથી ઉદ્ભવ્યુ ના જ, વાણી જના થકી થઈ	॥
તેજ પ્રહ તું બાણ, ઉપાસે છે ન તેજ આ	॥૧૩॥
મનથી જ ન માને છે, જથી યાય મનોરથો	॥
તેજ પ્રહ તું બાણ, ઉપાસે છે ન તેજ આ	॥૧૪॥
નથી બેતું નેત્રથી જ, બુદ્ધિ જથી જ ચક્ષુઓ	॥
તેજ પ્રહ તું બાણ, ઉપાસે છે ન તેજ આ	॥૧૫॥
કાને ન સાંભળે છે જ, જનાથી કાન સાંભળે	॥
તેજ પ્રહ તું બાણ, ઉપાસે છે ન તેજ આ	॥૧૬॥
પ્રાણીથી જ ન જીવે છે, જીવે પ્રાણી જ થકી	॥
તેજ પ્રહ તું બાણ, ઉપાસે છે ન તેજ આ	॥૧૭॥
એજ છે અક્ષર પ્રહ, એજ છે પરમાત્મ	॥
એજ અવ્યય બાણીને, જ ઇચ્છે તે જઃમેળવે	॥૧૮॥
આલંબન ઐષ્ટ એ છે, એજ આલંબન પર	॥
એ આલંબનને બાણી, પામે છે પરમા ગતિ	॥૧૯॥
કરી બંધ બધાં દ્વાર, રોકી મન હૃદય વિષે	॥
મરતકે પ્રાણને ધારી, રહી યોગ સમાધિમાં	॥૨૦॥
ઓં એ એકાક્ષર પ્રહ, જપતો સ્મરતો મને	॥
જ દેહને તજી બચ, તે પામે પરમા ગતિ	॥૨૧॥
તે જ એ અક્ષર પ્રહ, પ્રાણ, વાણી જ છે મન	॥
તે સસ ને સુધા તે છે, બાણ તું સરતર્પણ	॥૨૨॥
હોં ધનુષ્ય, બાણ આત્મા, પ્રહને લક્ષ્ય ધારિને	॥
વીંધવું સાવધાનીથી, બાણવત્ યાય તન્મય	॥૨૩॥
ઓંકાર રૂપી લઈને ધનુષ્ય, ઉપાસના તીક્ષ્ણ ચરં કરીને	॥
આકર્ષિને ભાગવતે બળિષ્ઠ, તે લક્ષ્ય તે અક્ષરને જ બાણ	॥૨૪॥
રોજ એકાગ્ર ચિત્તથી હમેશાં જ સ્મરે મને	॥
હું તો સુલભ તેને છું, નિત્યયુક્ત મનુષ્યને	॥૨૫॥

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो चीतरागाः	॥
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेणाऽभिधास्ये	॥१२॥
यच्च वाचा नाभ्युदितमभ्युद्यते च येन वाक्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१३॥
मनुते यन्न मनसा येनाहुश्च मनोमतम्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१४॥
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूंषि पश्यन्ति	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१५॥
शृणोति यन्न श्रोत्रेण येन श्रोत्रमिदं श्रुतम्	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१६॥
प्राणीति यन्न प्राणेन प्राणः प्राणायते यतः	॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१७॥
एतद्दृशेवाक्षरं ब्रह्म एतदेवावृतं परम्	॥
एतदेवाव्ययं ज्ञात्वा यो यदिच्छेत्तदाप्नुयात्	॥१८॥
एतदालम्बनं श्रेष्ठमेतदालम्बनं परम्	॥
एतदालम्बनं ज्ञात्वा प्राप्नोति परमां गतिम्	॥१९॥
सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च	॥
मूर्ध्न्या ध्यायामनः प्राणमास्थितो योगधारणाम्	॥२०॥
ओमित्येकारं ब्रह्म व्याहरन्नामनुस्मरन्	॥
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम्	॥२१॥
तदेतदक्षरं ब्रह्म स प्राणो वाङ् मनश्च सः	॥
तत्सत्यममृतं चैव तद्विद्धि भूतर्षभ	॥२२॥
प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते	॥
अप्रमत्तेन पोद्भव्यं शरवत्तन्मयो भवेत्	॥२३॥
धनुर्गृहीत्वैवमिदं महास्रं शरं ह्युपासानिशितं विधाय	॥
आयम्य तद्भागवतेन धीरो लक्ष्यं तदेवाक्षरमित्यवैहि	॥२४॥
अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः	॥
तस्याहं सुलभः पार्यं नित्ययुक्तस्य देहिनः	॥२५॥

જને કહે અક્ષરઃ વેદ વિજ્ઞા, જર્મા પેસે યનિઓ વીતરાગી	॥
જને ઇચ્છી પ્રલયર્થો જ પાળે, હંકારાં તે પદ તૂંને કહું છું	॥૧૨॥
વાણીથી ઉદ્ભવ્યું ના જ, વાણી જના થકી યર્થ	॥
તેજ પ્રલ તું જાણ્ય, ઉપાસે છે ન તે જ આ	॥૧૩॥
મનથી જ ન માને છે, જથી થાય મનોરથો	॥
તેજ પ્રલ તું જાણ્ય, ઉપાસે છે ન તે જ આ	॥૧૪॥
નથી જોતુ નેત્રથી જ, જુએ જથી જ ચક્ષુઓ	॥
તેજ પ્રલ તું જાણ્ય, ઉપાસે છે ન તે જ આ	॥૧૫॥
કાને ન સાંભળે છે જ, જનાથી કાન સાંભળે	॥
તેજ પ્રલ તું જાણ્ય, ઉપાસે છે ન તે જ આ	॥૧૬॥
પ્રાણીથી જ ન જીવે છે, જીવે પ્રાણી જ થકી	॥
તેજ પ્રલ તું જાણ્ય, ઉપાસે છે ન તે જ આ	॥૧૭॥
એજ છે અક્ષર પ્રલ, એજ છે પરમાત્મત	॥
એજ અવ્યય જાણીને, જ ઈચ્છે તે જઃમેળવે	॥૧૮॥
આલબન શ્રેષ્ઠ એ છે, એજ આલબન પર	॥
એ આલબનને જાણી, પામે છે પરમા ગતિ	॥૧૯॥
કરી બધ બધાં દ્વાર, રોકી મન હૃદય વિષે	॥
મરતકે પ્રાણને ધારી, રહી યોગ સમાધિમાં	॥૨૦॥
ઓ એ એકાક્ષર પ્રલ, જપતો સ્મરતો મને	॥
જ દેહને તજી જાય, તે પામે પરમા ગતિ	॥૨૧॥
તે જ એ અક્ષર પ્રલ, પ્રાણ, વાણી જ છે મન	॥
તે સહ ને સુધા તે છે, જાણ્ય તું ભરતર્પણ	॥૨૨॥
જોઈ ધતુષ્ય, બાણ આત્મા, પ્રલને લક્ષ્ય ધારિને	॥
વીધિનું સાવધાનીથી, બાણવત્ થાય તન્મય	॥૨૩॥
ઓંકાર રૂપી લઈને ધતુષ્ય ઉપાસના તીક્ષ્ણ શરેં કરીને	॥
આકર્ષિને ભાગવતેં બળિષ્ઠ, તે લક્ષ્ય તે અક્ષરને જ જણે	॥૨૪॥
રાજ એકાગ્ર ચિત્તેથી હ મેશાં જ સ્મરે મને	॥
હું તો સુલભ તેને છું, નિલયયુક્ત મતુષ્યને	॥૨૫॥

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयपशाश्वतम्	॥
नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धिं परमां गताः	॥२६॥
आब्रह्मसुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन	॥
मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते	॥२७॥
सहस्रयुगपर्यन्तमहर्षे ब्रह्मणो विदुः	॥
रात्रिं युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः	॥२८॥
अव्यक्ताद् व्यक्तयः सर्वाः प्रभवत्यहरागमे	॥
राश्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके	॥२९॥
भूतप्रायः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते	॥
राश्यागमेऽवशाः पार्थ प्रभवत्यहरागमे	॥३०॥
परस्मस्मात्तु भावोऽन्यो व्यक्ताव्यक्तः सनातनः	॥
यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्तु न विनश्यति	॥३१॥
अव्यक्तोक्षर इत्युक्तस्तमाहुः परमां गतिम्	॥
यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्धोम परमं मम	॥३२॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यथा	॥
यं प्राप्य न पुनर्जन्म लभन्ते योगिनेोऽर्जुन	॥३३॥
यस्यान्तःस्थानि भूतानि यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम्	॥३४॥
यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं चैव योगिनः	॥
प्रयाता यान्ति तं कालं यक्ष्यामि भारतर्षभ	॥३५॥
अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः पण्मासा उत्तरायणम्	॥
तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः	॥३६॥
ध्रुवो रात्रिस्तथा कुष्णः पण्मासा दक्षिणायनम्	॥
तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते	॥३७॥
शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शाश्वते मते	॥
अनयोर्धातुनावृत्तिमेकयाऽऽवर्ततेऽन्यथा	॥३८॥
नैते सृती पार्थ जानन् योगी मुह्यन्ति कश्चन	॥
तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन	॥३९॥
चेदेषु गज्ञेषु तपास्तु चैव दानेषु यत्पुण्यफलं प्रदिष्टम्	॥
अत्येति तत्सर्वमिदं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम्	॥४०॥
इति श्री भगवद्गीतायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥	

મને પામી ફરી જન્મ, દુઃખદાતા અશાશ્વત	॥
પામે નહિ મહાત્માઓ, પામ્યા જે શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિને	॥૨૬॥
બ્રહ્મલોક થકી માંડી, પામે જન્મ ફરી ફરી	॥
મને પામ્યા પછી પાર્થ, ફરી જન્મ યતો નથી	॥૨૭॥
હજાર યુગનો જન્મો જાણે, બ્રહ્માત્મો દિન	॥
હજાર યુગની રાત, તે જાણે રાત ને દિન	॥૨૮॥
વ્યક્ત અવ્યક્તથી સર્વે, જન્મે દિવસ આવતાં	॥
નાશ પામે થયે રાત્રે, તે જ અવ્યક્તમાં સદા	॥૨૯॥
પ્રાણી માત્ર બધાં જન્મી, રાતે પામે બધાં લય	॥
દિવસે તે ફરી જન્મે, પરાધીન થઈ જગત્	॥૩૦॥
તેથી બીજો પરંભાવ, વ્યક્તાવ્યક્ત સનાતન	॥
જે સર્વ પ્રાણિના નાશે, પોતે નષ્ટ યતો નથી	॥૩૧॥
તે છે અક્ષર અવ્યક્ત કહે છે તે પરા ગતિ	॥
ન્યાં જઈ ન ફરે પાછાં, તે માટે શ્રેષ્ઠ ધામ છે	॥૩૨॥
તે પાર્થ શ્રેષ્ઠ પુરૂષ, અનન્ય ભક્તિથી મળે	॥
જને પામી ફરી જન્મ, યોગિઓ પામતા નથી	॥૩૩॥
જમાં ભૂતો રહેલાં છે, જમાં વિશ્વ બધું રહ્યું	॥૩૪॥
જે કાળે મૃત્યુ પામ્યેથી, યોગિઓ ફરિ જન્મને	॥
પામે છે, વા ન પામે છે, તે કાળ કહું છું હવે	॥૩૫॥
અગ્નિ, પ્રકાશ, દી, શુકલ, છ માસ ઉત્તરાયણ	॥
તેમાં મરેલા બ્રહ્મણે, પામે છે બલને સદા	॥૩૬॥
ધૂત્ર રાત્રી કૃષ્ણ પક્ષ, છ માસ દક્ષિણાયન	॥
જયોતિ તેમાં ચંદ્રનું છે, જન્મે જે જે મરે યતી	॥૩૭॥
શુકલ કૃષ્ણ ગતી બે છે, વિશ્વની નિત્ય જાણવી	॥
એકમાં ન ફરી જન્મે, બીજામાં જન્મને ધરે	॥૩૮॥
જાણનારો સૃષ્ટિ આ બે, યોગી મુંઝાય તે નહિ	॥
માટે સિદ્ધ હમેશાં તું, યા યોગયુક્ત અર્જુન	॥૩૯॥
વેદો અને યજ્ઞ વિષે તપોમાં, દાનો વિષે જે ફળ પ્રાપ્તનું છે	॥
તેથી અનેરું ખદ્દ મેળવે છે, યોગી બધા પ્રાપ્ત થકી વિશેષ	॥૪૦॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां अक्षरपरब्रह्म योग नाम अष्टमोऽध्यायः संपूर्णः ॥८॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ नवमोऽध्यायः ॥

श्री भगवानुवाच

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥
 ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात् ॥१॥
 राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ॥
 प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥२॥
 अश्रद्धाऽनाः पुरुषा धर्मस्यास्य परं न प ॥
 अप्राप्य मां निवर्तन्ते मृत्युसंसार्यतर्मनि ॥३॥
 मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥
 मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥४॥
 न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ॥
 भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥५॥
 यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ॥
 तथा सर्वोणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥६॥
 एवं हि सर्वभूतेषु चराम्यनभिलक्षितः ॥
 भूतप्रकृतिमास्थाय सह चैव विनैव च ॥७॥
 सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामकीम् ॥
 कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥८॥
 प्रकृतिं स्थापयष्टम्य विसृजामि पुनः पुनः ॥
 भूतमामनिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्घशात् ॥९॥
 न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ॥
 वदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥१०॥
 मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः स्रयते सचराचरम् ॥
 हेतुनाऽनेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥११॥
 अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमास्थितम् ॥
 परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् ॥१२॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ નવમોઘ્યાયઃ ॥

શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ

કહું હું આ ધણું ગુણ, ઈર્ષા રહિત છે તને	॥
વિજ્ઞાન સહિત જ્ઞાન, જાણી મૂકાશ પાપથી	॥ ૧ ॥
રાજવિદ્યા રાજગુણ, આ ઉત્તમ પવિત્ર છે	॥
પ્રલક્ષ ને ધર્મરૂપ, અખંડ કરવા સુખ	॥ ૨ ॥
આ ધર્મમાં અશ્રદ્ધાળુ, પુરૂષો છે પરંતપ	॥
મને ન પામી બટકે, મૃત્યુ સંસાર માર્ગમાં	॥ ૩ ॥
અવ્યક્ત મૂર્તિરૂપી મેં, વિસ્તર્યું આ જગત્ બધું	॥
મારામાં સર્વ જૂતો છે, છતાં તેમાંય હું નથી	॥ ૪ ॥
છતાં હુંમાં ન જૂતો છે જે મારા દિવ્ય યોગને	॥
જૂતધારી ન જૂતરથ, જૂતભાવન હું જ છું	॥ ૫ ॥
જન્મ આકાશનો વાયુ, હૃમેશાં વ્યાપ્ત છે બધે	॥
મારામાં સર્વ જૂતોને, રહેલાં તેમ જાણુજ	॥ ૬ ॥
એમ હું સર્વ જૂતોમાં, ફરું છું ગુપ્ત રીતથી	॥
જૂત પ્રકૃતિ સાથે હું, જોડાઈ, તે વિના પણ	॥ ૭ ॥
કલ્પક્ષયે સર્વજૂતો, મારી પ્રકૃતિમાં બળે	॥
કલ્પારંભે ફરી તેને, સર્જૂં છું હું જ અર્જુન	॥ ૮ ॥
હું સ્વ પ્રકૃતિ આધારે, સર્જૂં છું આ ફરી ફરી	॥
પરાધીન પ્રકૃતિથી, સર્વજૂત સમૂહને	॥ ૯ ॥
એવા મને બધાં કર્મો, કદાપિ બાંધતાં નથી	॥
બેઠો ઉદ્ધારીન પેઠે, વિરક્ત સર્વ કર્મમાં	॥ ૧૦ ॥
પ્રકૃતિ આશ્રયે ગારે, જન્માવે સચરાચર	॥
એ કારણ વડે નિસ, પ્રવર્તે છે જગત્ બધું	॥ ૧૧ ॥
અપમાને મને મૂઠો, જોઈ માનવ દેહમાં	॥
ન જાણતાં શ્રેષ્ઠ ભાવ, મારા અવ્યય ઉત્તમ	॥ ૧૨ ॥

मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः	॥
आसुरीं राक्षसीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः	॥१३॥
महात्मानंस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिताः	॥
भजन्त्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम्	॥१४॥
सततं कीर्तयन्तश्च यजन्तश्च यतव्रताः	॥
नमस्यन्तश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते	॥१५॥
ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजन्तो मामुपासते	॥
एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमुखम्	॥१६॥
अहं कतुरहं यज्ञः स्वधाऽहमहमापधम्	॥
मन्त्रोऽहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम्	॥१७॥
पिताऽहमस्य जगतो माता धाता पितामहः	॥
वेद्यं पवित्रमोङ्कारोऽथर्वं क्रक् स्नाम वै यमुः	॥१८॥
गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निषासः शरणं सुहृत्	॥
प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम्	॥१९॥
तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च	॥
अमृतं चैव मृत्युश्च सदसत्त्वाहमर्जुन	॥२०॥
त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते	॥
ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकमश्नन्ति दिव्यान्दिवि देवभोगान्	॥२१॥
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति	॥
युष्मं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते	॥२२॥
अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते	॥
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम्	॥२३॥
येऽप्यन्यदेवतामक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः	॥
तेऽपि मामेव कान्तेय यजन्ते विधिपूर्वकम्	॥२४॥
अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रसुरेव च	॥
न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते	॥२५॥
यान्ति देवव्रता देवान् पितृन्यान्ति पितृव्रताः	॥
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति मद्याजिनोऽपि माम्	॥२६॥

વ્યર્થ આશા-કામ વિધાવાળા નેં ક્ષુદ્ર ચિત્તાના	॥
આસુરી રાક્ષસી માયા, મોહિનીમાં પડ્યા જ તે	॥૧૩॥
રક્ષા દૈવી પ્રકૃતિમાં, મહાત્માઓ મને બળ	॥
મારામાં મનવાળાઓ, જાણી ભૂતાદિ અન્યથ	॥૧૪॥
રતુતિ કર્તા યજ્ઞકર્તા, નમતા ભક્તિથી મને	॥
દ્રઢવ્રતો નિત્યયુક્ત, ઉપાસે છે મને સદા	॥૧૫॥
જ્ઞાનયજ્ઞ વડે બીજ, ઉપાસે વિશ્વમુખને	॥
એક રૂપે જુદા રૂપે બહુ રૂપે મને બળ	॥૧૬॥
હું કરું, હું જ છું યજ્ઞ, સ્વધા હું, હું જ ઔષધ	॥
મંત્ર હું છું આન્ય હું છું, હું અગ્નિ હું અને હવિ	॥૧૭॥
આ વિશ્વનો પિતા હું છું, માતા ધામ પિતામહ	॥
જ્ઞેય ઓંકાર ઋગ્વેદ, યજુઃ સામ અથર્વણ	॥૧૮॥
ગતિ ભર્તા પ્રભુઃ સાક્ષી, નિવાસ શરણું સુહૃત	॥
પ્રભવ પ્રલય સ્થાન નિધાન બીજ અવ્યય	॥૧૯॥
તપૂં, થંભાવી રાખું હું, વર્ષાવું વૃદ્ધિને જ હું	॥
હું છું અમૃત ને મૃત્યુ, હું જ છું સત્ અને અસત્	॥૨૦॥
ત્રિવેદજ્ઞા સોમયા પાપમુક્ત, યજ્ઞે પૂજી સ્વર્ગને ઇચ્છતા જ	॥
તે પ્રુણ્ય રૂપી સુર લોક પામી, ત્યાં ભોગવે ઉત્તમ દિવ્ય ભોગ	॥૨૧॥
તેઓ સ્વર્ગે ભોગવી સ્વર્ગભોગ, ક્ષીણે પ્રુણ્યે મૃત્યુલોકે પ્રવેશે	॥
વેદવથી ધર્મને એમ પાળે, તેઓ જ્ઞાને મૃત્યુને મેળવે છે	॥૨૨॥
હું માં એકાગ્ર વૈરાગ્યે બળ છે જ જનો મને	॥
તે બધા નિત્ય ભક્તોતું, કરું હું હું જ રક્ષણ	॥૨૩॥
જ અન્ય દેવ ભક્તો છે, યજ્ઞ છે ભક્તિપૂર્વક	॥
મને તેઓ જ પૂજે છે, વિધિથી એમ જાણું	॥૨૪॥
હું જ છું સર્વ યજ્ઞોનો ભોક્તા ને પ્રથમ હું	॥
મને ન તત્ત્વથી જાણે, પડે છે એજ હેતુથી	॥૨૫॥
દેવભક્તો જ દેવોને, પિતરો ને પિતૃવ્રત	॥
ભૂતેષ્ઠ પામે ભૂતોને, મારા ભક્તો મળે મને	॥૨૬॥

पद्मं पुष्पं फलं तोयं चो मे भक्त्या प्रयच्छति	॥
तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः	॥२७॥
यत्करोपि यदश्नाति यज्जुहोपि ददासि यत्	॥
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व भदर्पणम्	॥२८॥
शुभाशुभफलैरेवं मोक्षयसे कर्मबन्धनैः	॥
संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि	॥२९॥
अचित्यमव्यक्तमनंतरूपं शिवं प्रशांतममृतं ब्रह्मयोनिम्	॥
तमादिमध्यांतविहीनमेकं विभुं चिदानंदमरूपमद्भूतम्	॥३०॥
उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशांतम्	॥
हृत्पुण्डरीके विरजं विशुद्धं त्र्यम्बकं ब्रह्मरूपं विशोकम्	॥३१॥
समोऽहं सर्वं भूतेषु न मे द्वेषोऽस्ति न प्रियः	॥
ये भजन्ति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम्	॥३२॥
अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामन्यथाक्	॥
साधुरेषु स मन्तव्यः सम्यग्व्ययमितो हि सः	॥३३॥
क्षिप्रं भयति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति	॥
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मदभक्तः प्रणश्यति	॥३४॥
मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य चेऽपि स्युः पापयोनयः	॥
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्तेऽपि यान्ति परां गतिम्	॥३५॥
किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा	॥
अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्य माम्	॥३६॥
मन्मना भय मद्रक्तो मयाजी मां नमस्कृत्य	॥
मामैवंप्रसि युष्स्त्वैवमात्मानं मत्परायणः	॥३७॥

इति श्री भगवद्गीतायां नवमोऽध्यायः ॥९॥

પત્ર પુષ્પ ફળો પાણી, અર્પે જ ભક્તિથી મને	॥
શુદ્ધાત્માનું ભક્તિ પૂર્વ, આપું સ્વીકારું છું સદા	॥૨૭॥
કર્મ જ, જમ્ય, જ હોમ્ય, દાન દે, તપ જ કાર્ય	॥
એ બધું હે કુંતિપુત્ર, મને અર્પણુ તું કર્ય	॥૨૮॥
શુભાશુભ ફળોથી તું, મુકાશ કર્મ બંધથી	॥
સંન્યાસ યોગ શુક્તાત્મા, મને પામીશ મુક્ત તું	॥૨૯॥
અચિંત્ય અવ્યક્ત અનંતરૂપ, શિવ પ્રસાંત અમૃત બ્રહ્મ યોનિ ॥	
તે આદિ મધ્યાંત વિહીન અદ્ભૂત, વિશ્વઃ ચિદાનંદ અરૂપ જ છે ॥૩૦॥	
ભ્રમા સદાયાઃ પરમેશ્વર પ્રભુ, ત્રિલોચન નીલકંઠ પ્રસાંત ॥	
હૃત્પદ્મમાં તે રજહીન શુદ્ધ, વિશેષ ને ચિંતવે બ્રહ્મરૂપ ॥૩૧॥	
સમ છું સર્વ ભૂતોમાં, ન મને દ્રેષ્ય કે પ્રિય ॥	
તેઓમાં હું મારામાં તે, ભક્તિથી જ બળ મને ॥૩૨॥	
બળ અનન્ય ભાવેથી, દુરાચારી છતાં મને ॥	
તે સાધુ જણવો નિર્ણય, તે સારો દ્રઢવૃત્તિ છે ॥૩૩॥	
તે ધર્માત્મા સદા યાય, પામે તે શાંતિ કાયમી ॥	
તું નક્કી જણાવ પાર્થ, ન પામે ભક્ત નાશ તે ॥૩૪॥	
મારે ઓર્થે રહ્યાં બીજા, જાઓ અધમ જાતિના ॥	
સ્ત્રિઓ વૈશ્યો તથા શૂદ્રો, પામે તે ય પરા ગતિ ॥૩૫॥	
પ્રુછવું શું બ્રાહ્મણોનું, ભક્ત રાજર્ષિઓતણું ॥	
દુઃખી અનિલ સંસાર, પામી બળ મને સદા ॥૩૬॥	
મારામાં મન રાખીને, મારો ભક્ત યઈ સદા ॥	
પ્રણામ કરતો નિત્ય, યજતો યજ્ઞથી મને ॥	
મને પામીશ આત્માને, મારામાં એમ જોડિને ॥૩૭॥	

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां अक्षर परब्रह्म योगो नाम नवमोऽध्यायः संपूर्णः ॥९॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ दशमोऽध्यायः १० ॥

श्री भगवानुवाच

भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः	॥
यत्सेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया	॥१॥
न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः	॥
अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वशः	॥२॥
यो मामजमनादिं च वेत्ति लोकमहेश्वरम्	॥
असंभूतः स मर्त्येषु सर्वपापैः प्रमुच्यते	॥३॥
बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्षमा सत्यं दमः शमः	॥
सुखं दुःखं भवो भवो भयं चामयमेव च	॥४॥
अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः	॥
भवन्ति भावा भूतानां मत्त एव प्रथग्विधाः	॥५॥
महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा	॥
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः प्रजाः	॥६॥
एतां विभृतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः	॥
सोऽधिकम्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः	॥७॥
अयं सूर्यस्य प्रभव इतः सर्वं प्रवर्तते	॥
इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः	॥८॥
मच्छिन्ता मद्गतप्राणा बोधयन्तः परस्परम्	॥
कथयन्तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति रमयन्ति च	॥९॥
तेषां सत्तयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम्	॥
ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते	॥१०॥
तेषामेवानुक्रुपार्यमहमज्ञानजं तमः	॥
नाशयाम्यात्तद्भावस्यो ज्ञानदीपेन भास्वता	॥११॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ દશમોધ્યાયઃ ૧૦ ॥

શ્રી ભગવાન્ ઉવાચ

ફરી પણ મહાબાહો, મારા સદ્ વાક્યને સુણ
 પ્રસન્ન ચિત્તને તું છા, માટે તારા હિતે કહું
 મારી ઉત્પત્તિને દેવો, ન જાણે ન મહર્ષિઓ
 આદિ હું છું જ દેવોનો, બધા મહર્ષિઓ તણે
 જાણે અજ અનાદિ જ, જાણે લોક મહેશ્વર
 અમોહી તે મનુષ્યોમાં, સુકાય સર્વ પાપથી
 બુદ્ધિ જ્ઞાન અસંમોહ, દમ સલ્ય ક્રમા શમ
 સુખ દુઃખ ભવો ભાવ, ભય તેમજ નિર્ભય
 અહિંસા સમતા તુષ્ટિ, તપ દાન તથા યશ
 નિંદા એ ભાવ ભૂતોના, મારાથી જ બધા બને
 મહર્ષિઓ સાત પૂર્વે, આર જ મનુષ્યો યથા
 થયા મારા જ મનથી, જગ્યાની આ બધી પ્રજા
 મારી વિભૂતિ ને યોગ, જાણે જ તત્ત્વથી જન
 એમાં નથી કશી શંકા, બેઠાય સ્થિર યોગથી
 આ સર્વ વિશ્વને તાત, પ્રવર્તે સર્વ એ થકી
 ભાવ સંયુક્ત વિદ્વાનો, એમ માની લજ મને
 મારામાં ચિત્ત ને પ્રાણ, બોધ દેતા પરસ્પર
 નિલ્ય મારી કથા કૃતા, આનંદી ને રમાડતા
 બેઠાયેલા નિલ્ય તેઓ, લજતા પ્રીતિપૂર્વક
 આપું તેને બુદ્ધિયોગ, જથી તેઓ મને મળે
 તેઓ પર દયા રાખી, હું જ અજ્ઞાનનું તમ
 નાથું હું આત્મ ભાવસ્થ, તેજસ્વી જ્ઞાન દીપથી

अर्जुन उवाच

परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं भवान्	॥
पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुम्	॥१२॥
आहुस्त्वामृषयः सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा	॥
असितो देवलो व्यासः स्वयं चैव ब्रवीषि माम्	॥१३॥
सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि केशव	॥
न हि ते भगवान् व्यर्क्ति विदुर्देवा महर्षयः	॥१४॥
स्वयमेवात्मनाऽऽत्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम	॥
भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते	॥१५॥
वक्तुमहस्यशीपेण विभूतिरात्मनः शुभाः	॥
यामिर्विभूतिभिर्भोक्तानिमांस्त्वं व्याप्य तिष्ठसि	॥१६॥
कथं विद्यामहं योगिंस्त्वामहं परिविन्तयन्	॥
केषु केषु च भावेषु चिन्त्योऽसि भगवन्मया	॥१७॥
विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन	॥
भूयः कथय तृप्तिर्हि श्रण्वता नास्ति मेऽमृतम्	॥१८॥

श्री भगवानुवाच

हन्तते कथयिष्यामि विभूतीरात्मनः शुभाः	॥
प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे	॥१९॥
अहमात्मा शुद्धाकेश सर्वभूताशयस्थितः	॥
अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च	॥२०॥
आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविंश्शुभान्	॥
मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी	॥२१॥
वेदानां सामवेदोऽहं देवानामस्मि वासवः	॥
इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना	॥२२॥
ऋक्षाणां शङ्करश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्षसाम्	॥
चक्षूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरिणामहम्	॥२३॥
पुरोवसां च मुख्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम्	॥
सेनानीनामहं स्कन्दः सरसामस्मि सागरः	॥२४॥

અર્જુન ઉવાચ

પરં પ્રક્ષ પરં ધામ, પવિત્ર પરમં તમે ॥
 પુરુષ શાશ્વત દિવ્ય આદિદેવ વિષ્ણુ અજ ॥૧૨॥
 કહે છે મહર્ષિઓ સર્વે, તમે દેવર્ષિ નારદ ॥
 અસિત દેવલ વ્યાસ, કહે છે જ તમે સ્વયં ॥૧૩॥
 સાચું તે સર્વ માતું છું, કહે છે જ તમે મને ॥
 તમારા રૂપને જાણે, ન દેવો ન મહર્ષિઓ ॥૧૪॥
 તે તો તમે જ આત્માથી, સ્વયં જાણી શકો જ છો ॥
 ભૂતભાવન ભૂતેશ, દેવદેવ જગત્પતે ॥૧૫॥
 કૃપા કરી મને કશે શુભ સર્વ વિભૂતિઓ ॥
 જ વિભૂતિવડે બ્યાપી, રક્ષા આ લોકમાં તમે ॥૧૬॥
 હે યોગી કેમ જાણું કું, તમને ચિત્તો થકો ॥
 કયા કયા જ ભાવોમાં, તમને ચિંતવું પ્રભો ॥૧૭॥
 વિસ્તારથી કહે યોગ, તમારી જ વિભૂતિઓ ॥
 ફરી કહે, નથી તુષિ, તમારા વાક્ય સાંભળી ॥૧૮॥

શ્રી મગવાન ઉવાચ

કહીશ કું તુને નિર્ણે, મારી શુભ વિભૂતિઓ ॥
 સુખ્ય સુખ્ય કહું તુને, નથી અંત સવિસ્તરે ॥૧૯॥
 આત્મા છૂં છું જ હે પાર્થ, હૃદમાં સર્વના રયો ॥
 કું પ્રાણીમાત્રનો આદિ મધ્ય ને કુંજ અંત છું ॥૨૦॥
 આદિત્યોમાં જ કું વિષ્ણુ, જ્યોતિમાં રવિ અંશુમાન ॥૨૧॥
 મરીચિ મરુતોમાં છું, નક્ષત્રોમાં જ ચંદ્રમા ॥
 વેદોમાં કું સામવેદ, દેવોમાં ઈંદ્ર કું જ છું ॥૨૨॥
 મન છું ઈંદ્રિયોમાં કું, ભૂતોમાં કું જ ચેતના ॥
 કું છું શંકર રુદ્રોમાં, કુબેર યક્ષરક્ષમાં ॥૨૩॥
 વસુઓમાં પાવક કું, ગેરુ કું પર્વતો વિષે ॥
 પુરોહિતોમાં જ સુખ્ય, મને જાણ્ય બૃહસ્પતિ ॥૨૪॥
 રક્ષક સેનાનિઓમાં કું પ્રવાહોમાં સમુદ્ર કું

महर्षीणां भृगुरह गितामप्येकमक्षरम्,	॥
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमालयः	॥२५॥
अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां च नारदः	॥
गन्धर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः	॥२६॥
उन्वैः श्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवम्	॥
ऐरावतं गजेन्द्रोणां नराणां च नराधिपम्	॥२७॥
आयुधातामहं वज्रं धेनूनास्मि कामधुक्	॥
प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः सर्गाणामस्मि वासुकिः	॥२८॥
अनन्तश्चास्मि नागानां दारुणो यादसामहम्	॥
पितृणामर्यमा चास्मि यमः संयमनामहम्	॥२९॥
प्रल्हादश्चास्मि दैत्यानां काळः कलयतामहम्	॥
मृगाणां च मृगेन्द्रोऽहं यैनतेष्वपक्षिणाम्	॥३०॥
पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम्	॥
क्षपाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जान्हवी	॥३१॥
सर्गाणामादिरन्तश्च मध्यं चैवाहमर्जुन	॥
अध्यात्मविद्या विद्यानां पादः प्रवदनामहम्	॥३२॥
अक्षराणामकारोऽस्मि वंद्यः सानासिकस्थ च	॥
अहमेवाक्षयः काळो धाताऽहं विश्वतोमुखः	॥३३॥
मृत्युः सर्वहरश्चाहमुदभद्रश्च भविष्यताम्	॥
कीर्तिः श्रीर्पाक् च नारीणां स्मृतिर्मेघा घृतिः क्षमा	॥३४॥
बृहत्साम तथा साम्नां गायत्री छन्दसामहम्	॥
मासानां मार्गशीर्षोऽहमृतूनां कुसुमाकरः	॥३५॥
घृतं छलयतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम्	॥
ज्योऽस्मि व्यवसायोऽस्मि सत्त्वं सत्त्ववतामहम्	॥३६॥
घृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि पाण्डवानां घनञ्जयः	॥
मुनीनामप्यहं व्यासः कवीनामुशना कविः	॥३७॥
दण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम्	॥
मानं चेवास्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामहम्	॥३८॥

મહર્ષિઓમાં ભૂયુ હું, ઝં અક્ષર હું વાણિમાં	॥
જપ યજ્ઞ છું યજ્ઞોમાં, સ્થાવરોમાં હિમાલય	॥૨૫॥
પીપળો સર્વ વૃક્ષોમાં, દેવર્ષિમાં જ નારદ	॥
ગંધર્વોમાં ચિત્રરથ, સિદ્ધોમાં કપિલો મુનિ	॥૨૬॥
ઉચ્ચૈશ્રવઃ હું અશ્વોમાં, સમુદ્ર મંચને થયો	॥
ઐરાવત ઝાન્ઝન્દ્રોમાં, રાજા છું હું મનુષ્યમાં	॥૨૭॥
વજ્ર હું આયુધોમાં છું, ગાયોમાં કામધેનું હું	॥
સર્પોમાં વાસુકી હું છું, પ્રજોત્પાદક કામ હું	॥૨૮॥
અનંત છું હું નાગોમાં, વરૂણ જળ દેવોમાં	॥
નિયામકોમાં યમ હું, પિતરોમાં જ અર્થમાં	॥૨૯॥
દૈત્યો વિષે છું પ્રહ્લાદ, કાળ કલનકારમાં	॥
સિંહ છું હણકાઓમાં, પક્ષિઓમાં ગરુડ હું	॥૩૦॥
વાયુ હું વેગવાળોમાં, રામ હું શસ્ત્રધારિમાં	॥
માછલામાં મધર હું, પ્રવાહોમાં હું જન્મવી	॥૩૧॥
સૃષ્ટિઓનો આદિ અંત, મધ્ય હું જાણ્ય અર્જુન	॥
અધ્યાત્મ વિદ્યા વિદ્યામાં, વાદ હું વાદિઓ વિષે	॥૩૨॥
અક્ષર અક્ષરોમાં હું, દ્વંદ્વ હું છું સમાસમાં	॥
કાળ અક્ષય તો હું છું, ધાતા છું સર્વતોમુખ	॥૩૩॥
સર્વનાશક મૃત્યુ હું, હું ઉદ્ભવ ભવિષ્યનો	॥
શ્રિયોની કીર્તિ વાણી શ્રી, સ્મૃતિ મેધા મૃતિ ક્ષમા	॥૩૪॥
સામ હું સામગાનોમાં, ગાયત્રી છંદમાં જ હું	॥
માર્ગશીર્ષ હું માસોમાં, વસંત ઋતુઓ વિષે	॥૩૫॥
કપટી જનમાં છૂત, તેજ તેજસ્વિઓ વિષે	॥
સત્ત્વ હું સત્ત્વવાનોમાં, જય હું વ્યવસાય હું	॥૩૬॥
વૃષ્ટિઓમાં વાસુદેવ, પાંડવોમાં હું અર્જુન	॥
મુનિઓમાં વ્યાસ હું છું, યુદ્ધ છું કવિઓ વિષે	॥૩૭॥
દંડ છું દંડકારોમાં, નીતિ છું જીતનારમાં	॥
મોન હું યુક્ત વાતોમાં, જ્ઞાન છું જ્ઞાનવાનમાં	॥૩૮॥

यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन	॥
न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चराचरम्	॥३९॥
नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परन्तप	॥
एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्तरो मया	॥४०॥
यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा	॥
तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोऽशसंभवम्	॥४१॥
अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञानेन तच्चाजुन	॥
विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जगत्	॥४२॥
इति श्रीमद्भगवद्गीतायां दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

एकादशोऽध्याय ११ ॥

संजय उवाच

श्रुत्वा श्रीकृष्णवचनं राजन्पार्थोऽब्रवीत्तदा	॥
मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्	॥ १ ॥
य-त्वयोक्तं यद्यस्तेन मोहोऽयं विगतो मम	॥
भवाप्ययो हि भूतानां श्रुतो विस्तरशो मया	॥ २ ॥
त्वत्तः कमलपद्माक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययम्	॥
एवमेतद्यथाऽऽस्थ त्वमात्मानं परमेश्वर	॥ ३ ॥
द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमेश्वरं पुरुषोत्तम	॥
मन्गसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो	॥ ४ ॥
योगीश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्	॥
श्रुत्वा पार्थवचः प्राह भगवान्मत्तवत्सलः	॥ ५ ॥

श्री भगवानुवाच

पटय मे पार्थ रूपोणि शतशोऽथ सहस्रशः	॥
नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि च	॥ ६ ॥

જે કાંઈ સર્વ ભૂતોમાં, બીજા હું હું જ અર્જુન ॥
 મારા વિનાનું છે ભૂત, નથી કયાંય ચરાચર ॥૩૯॥
 મારી દિવ્ય વિભૂતીનો, નથી પાર પરંતપ ॥
 કહ્યું સામાન્યરૂપે આ, મેં વિભૂતીનું જ વર્ણન ॥૪૦॥
 વિભૂતીરૂપ જે સર્વ, શોભા પ્રભાવયુક્ત જે ॥
 તે તે બધું જાણ્યું તું જ, મારા તેજં જ ઉદ્ભવ્યું ॥૪૧॥
 અથવા બહુ શું કહેવું, તુંને જ્ઞાન વિશેષ આ ॥
 એક અર્થે વિશ્વ ધારી, વિશ્વમાં હું રહેલ હું ॥૪૨॥

॥ ઇતિ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાયાં ધ્યાનયોગ બ્રહ્મપ્રાપ્તિમાર્ગ વર્ણનયોગ નામ
 દશમોઽધ્યાયઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૧૦ ॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ એકાદશોધ્યાય ૧૧ ॥

સંજય ઉવાચ

સાંભળી કૃષ્ણના વેણુ, બોલ્યો અર્જુન કે નૃપ ॥
 મને કૃપા કરી શુભ, પરમાધ્યાત્મ જે કહ્યું ॥૧॥
 તમારા વચનોથી તે, મારો મોહ બધો ગયો ॥
 ભૂતોનો જન્મ ને નાશ, મેં સંપૂર્ણ જ સાંભળ્યો ॥૨॥
 હે કૃષ્ણ તમ પાસેથી, માહાત્મ્ય દિવ્ય સાંભળ્યું ॥
 એમ આ જન્મ પોતાને, વર્ણવો છે તમે સ્વયં ॥૩॥
 તે રૂપ જેવા ઈચ્છું છું, વિગટ પુરૂષોત્તમ ॥૪॥
 લાગે જો તમને શક્ય, તેને જોઈ શકીશ હું ॥
 યોગીશ્વર તમે તો તો, દેખાડો દિવ્ય રૂપને ॥૫॥
 માર્ય વાણી સુણી કે છે, ભગવાન ભક્તવત્સલ

શ્રી ભગવાન ઉવાચ

સેંકડો ને હજારો આ, જો મારાં રૂપ અર્જુન ॥
 નાના પ્રકારનાં દિવ્ય, નાના આકાર વર્ણનાં ॥૬॥

पश्यादित्यान् वसुन् रुद्रानश्विनौ मरुतस्तथा ॥
 बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि पाण्डव ॥ ७ ॥
 इहैकस्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरम् ॥
 मम देहे गुडाकेश यवान्यद् द्रष्टुमिच्छसि ॥ ८ ॥
 न तु मां शक्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा ॥
 दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमेश्वरम् ॥ ९ ॥

सञ्जय उवाच

एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगीश्वरो हरिः ॥
 दशयामास पार्थाय परमं रूपमेश्वरम् ॥ १० ॥
 अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भूतदर्शनम् ॥
 अनेकदिव्याभरणं दिव्यानेकाद्यतायुधम् ॥ ११ ॥
 दिव्यमालांपरधरं दिव्यगन्धानुलेपनम् ॥
 सर्वाश्चर्यमयं देवमनन्तं विश्वतोमुखम् ॥ १२ ॥
 दिवि सूर्यसहस्रस्य भवेषुपदद्विधिता ॥
 यदि भाः सदृशी सा स्याद्भासस्तस्य महात्मनः ॥ १३ ॥
 तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा ॥
 अपश्यद्देवदेवस्य शरीरे पाण्डवस्तदा ॥ १४ ॥
 ततः स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनञ्जयः ॥
 प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिरभाषत ॥ १५ ॥

अर्जुन उवाच

पश्यामि देवांस्तव देव देहे सर्वास्तथा भूतविशेषसङ्घान् ॥
 ब्रह्माण्डमीशं कमलासनस्थमूर्षींश्च सर्वानुरगांश्च दिव्यान् ॥ १६ ॥
 अनेकधाहृदरवक्त्रनेत्रं पश्यामि त्वां सर्वतोऽनन्तरूपम् ॥
 नान्तं न मध्यं न पुनस्तदादिं पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूपम् ॥ १७ ॥
 किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतोऽदीप्तिमन्तम् ॥
 पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्तादीप्तानशर्कशुनिमप्रमेयम् ॥ १८ ॥
 त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ॥
 त्वमन्ययः शाश्वनपर्मणोऽस्य सनाननस्त्वं पुरुषो मतो मे ॥ १९ ॥

જો આદિત્ય વસ્તુ, રૂદ્ર, અશ્વિનો વાયુઓ તથા ॥
 ઘણાં ન પૂર્વે જોયેલાં, આશ્ચર્ય સરખાં જ જો ॥૭॥
 આંહી, ભેળું થયું સર્વ, વિશ્વ જો સચરાચર ॥
 આજ મારા દેહ માંહી, જોવા જ કાંઈ ઈચ્છશે. ॥૮॥
 જોઈ શકીશ નહિ તું, આ તારા નેત્રથી મને ॥
 દિવ્ય ચક્ષુ તુને આપું, જો મારા દિવ્ય યોગને ॥૯॥

સંજય ઉવાચ

પછી એમ કહી રાજા, મહાયોગીશ્વરે અહો ॥
 દેખાડયું ઔશ્વરી શ્રેષ્ઠ, રૂપ અર્જુનને મહત્ ॥૧૦॥
 અનેક સુખ નેત્રો છે, ઘણાં અદ્ભુત દર્શન ॥
 દિવ્ય ભૂષણ સંયુક્ત, સન્ન આયુધ સંયુત ॥૧૧॥
 દિવ્યમાળા વસ્ત્રવાળું, દિવ્યચંદન ચર્ચિત ॥
 બધાં આશ્ચર્ય સાથેનું, દિવ્યાનંત ઘણાં સુખું ॥૧૨॥
 હજાર સૂર્ય સરખી, નક્ષત્રાં થાય એકઠી ॥
 તેવી કાંતિ મહાત્માની, નિરખી લાં જ અર્જુન ॥૧૩॥
 જગત્ બધું મળેલું લાં, હેચારું રીતથી ઘણી ॥
 દેહમાં પાંડવે જોયું, વિશાળ દેવદેવના ॥૧૪॥
 તેથી વિરમય પામેલો, રામાયયુક્ત અર્જુન ॥
 કહે છે હાથ જોડીને, કરી નમન મરતકે ॥૧૫॥

અર્જુન ઉવાચ

દેખું છું દેવો તમ દેહ માંહે, તથા બધા ભૂત વિશેષ સંધ ॥
 પદ્મસ્થિત બ્રહ્મ અને ઉમેશ, મહર્ષિઓ સર્વ જ દિવ્ય સર્પો ॥૧૬॥
 અનેક બાહુ સુખ નેત્ર પેટ, અનંત રૂપે તમને નિહાળું ॥
 ન અંત નો મધ્ય ન તમારું આદિ, જોજો છું વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપ ॥૧૭॥
 કિરીટ ને ચક્ર ગદા ધારતા ને, તેજોરાસિ કાંતિવળા તમે છે ॥
 જોઈ સધે જ ન જોઈ શકાતા, દીપ્તાન્નિ સૂર્ય દ્યુતિ ને અમાપ ॥૧૮॥
 તમે . પરં અક્ષર બલુવાનું, તમે પરં આ જગના નિધાન ॥
 અખંડ ને શાશ્વત ધર્મરક્ષી, નિર્દોષ તમે પૂરુષ છે અનાદિ ॥૧૯॥

अनादिमध्यान्तमनन्तचौर्यमनन्तबाहुं शशिमूर्धनेत्रम् ॥
 पश्यामि त्वां दीप्तहृताशवक्त्रं स्वतेजसा विश्वमिदं तपन्तम् ॥२०॥
 आवापृथिव्योरिदमन्तरं हि व्याप्तं त्वय्यकेन दिशश्च सर्वाः ॥
 दृष्ट्वाऽद्भुतं रूपमुग्रं तवेदग् लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मन ॥२१॥
 अमी हि त्वा सुरसङ्घा विशन्ति केचिद्भीताः प्राञ्जलयो गृणन्ति ॥
 स्वस्तीति चोक्तवैव महर्षिसङ्घाः स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः ॥२२॥
 कटादित्या वसवो ये च साध्या विश्वेऽश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च ॥
 गन्धर्वपक्षासुरसिद्धसङ्घा वोक्षन्ते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥२३॥
 रूपं महत्ते पशुवक्त्रनेत्रं महापाहो पशुबाहुरुपादम् ॥
 पशूदरं पशुदंष्ट्राकरालं दृष्ट्वा छात्राः प्रव्यथितास्तथाहम् ॥२४॥
 नभःस्पृशं दीप्तमनेकघणं व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रम् ॥
 दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितान्तरात्मा घृतिं न विन्दामि शर्म च विष्णो ॥२५॥
 दंष्ट्राकरालानि च ते मुखानि दृष्ट्वा कालानलसंनिभानि ॥
 दिशो न जाने न लभे च शर्म मसीद् देवेश जगन्निवास ॥२६॥
 अमी सर्वे घृतरास्पृश्य पुत्राः सर्वः महर्षाश्चनिशालसङ्घैः ॥
 भीष्मो द्रोणः सुतपुत्रस्तथाऽसौ सहास्मदीयरपि पोधमुत्तमैः ॥२७॥
 यक्षप्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति दंष्ट्राकरालानि भयानकानि ॥
 केचिद्विलग्ना दशनान्तरेषु संदृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमाद्वैः ॥२८॥
 नानारूपैः पुरुषैर्योध्यमाना विशन्ति ते यक्षत्रमचिन्त्यरूपम् ॥
 यौधिष्ठिरा धार्तराष्ट्राश्च योधाः शस्त्रैः कृत्वा विविधैः सर्व एव ॥२९॥
 त्वत्तेजसा विहता नूनमेव तथा ह्रीमे त्वच्छरीरप्रविष्टाः ॥३०॥
 यथा नदीनां पश्वोऽम्बुवेगाः समुद्रमेवाभिमुखो द्रवन्ति ॥
 तथा त्वामी नरलोकधीरा विशन्ति यक्षप्राण्यमितो ज्वलन्ति ॥३१॥
 यथा प्रदीप्तं ज्वलनं पतन्ना विशन्ति नाशाप समृद्धवेगाः ॥
 तथैव नाशाप विशन्ति लोकास्तथापि यक्षप्राणि समृद्धवेगाः ॥३२॥
 छेलिष्यसे प्रसमानः समन्ताल्लोकान् समग्रान् वदनैर्ज्वलद्भिः ॥
 तेजोभिरारूप्य जगत्समग्रं भासस्तयोद्याः प्रनपन्ति विष्णो ॥३३॥

ન આદિ મધ્યાત અનંત વીર્ય, અનંત બાહુ શશિ સૂર્ય નેત્ર ॥
 પ્રકાશિતાગ્નિ સમ ઝોહું જનું, સ્વતેજથી વિશ્વ તપાવતા જ ॥૨૦॥
 આકાશ પૃથ્વી સ્થિત મધ્યભાગ વ્યાપ્તો, તમોથી જ બધી દિશાઓ ॥
 જોઈ તમારું રૂપ અદ્ભૂત હૈ, ત્રિલોક પીડાય અહો મહાત્મન ॥૨૧॥
 તમોમાં એ દેવસંઘો પ્રવેશે, બીતા કાઈ હાથ જોડી સ્તવે છે ॥
 સ્વરતીતિ બોલી જ મહર્ષિસંઘો, સ્તવે ઘણી સ્તુતિઓથી તમોને ॥૨૨॥
 રુદ્રો સૂર્યો વસુઓ સાધ્ય દેવો, વિશ્વદેવો અશ્વિની વાયુ પિતૃ ॥
 ગંધર્વ યક્ષો અમુરો સિદ્ધસંઘો, આશ્ચર્યથી સર્વ જીવે તમોને ॥૨૩॥
 ઘણાં મુખોને બહુ નેત્રવાળું, ઘણાં બાહુ જીરવાળું પગાળું ॥
 ઘણાં પેટા ડાહુંથી વિકરાળ, જોઈ લોકો તેમ હું કુઝાપામું ॥૨૪॥
 ઘણાં રંજુ સ્પર્શતું આસને એ, ઝોહું કાંઈ દીપ્ત વિશાળ નેત્ર ॥
 જોઈ તમોને વ્યથિતાંતરાત્મા, હું નો પામું શાંતિને ધારણાને ॥૨૫॥
 મુખો તમારાં વિકરાળ ડાઢનાં, જોઈ જ કાળાનળ તુલ્ય સર્વે ॥
 શુદ્ધો દિશાઓ નહિ શાંતિ પામું, પ્રસન્ન થાઓ પ્રજા વિશ્વવાસ ॥૨૬॥
 સર્વે બધા આ ધૃતરાષ્ટ્ર પુત્રો, બધાય બધાલ સમૂહ સાથે ॥
 બીજા દ્રોણ કર્ણરાજ તથા આ, વળી સાથે મુખ્ય જોધા અમારા ॥૨૭॥
 ડાઢવડે જ વિકરાળ ઝોઢાં, પેસે તમારાં સઘર્ષા ત્વરાથી ॥
 કઈ દબાયા અહિં દાંત વચ્ચે, દેખાય છે સૂર્ણિત મરતઢાથી ॥૨૮॥
 નાનારૂપી લડતા પૂરુષોથી, પેસે તમારા મુખમાં અચિંત્ય ॥
 ચોધા સર્વે પાંડવો કૌરવોના, નાના યજ્ઞોથી કપાયા બધા એ ॥૨૯॥
 હણાયેલા તેજથી તે તમારા, તેઓ પેલા દેહમાં સૌ તમારા ॥૩૦॥
 ઘણી નદીના જળવેગ જમ, સમુદ્રમાં સન્મુખ સૌ મળે છે ॥
 આ વીર લોકો વપુમાં તમારા, ધેમે બધેથી બળતાં મુખોમાં ॥૩૧॥
 પતંગિયાઓ બળતા જ અગ્નિમાં, ખડે બધાયે મરવા જ વેગથી ॥
 લોકો પ્રવેશે જ વિનાશ માટે, વેગે ધલુયે મુખમાં તમારા ॥૩૨॥
 ચાટો આસી ચોતરફે થડી તમે, લોકો બધાને બગાડા મુખોથી ॥
 પ્રભાવડે પૂરિ જગત બધાને, પ્રભો તમે કાંતિ તમારી હૈ ॥૩૩॥

आख्यादि मे का भवानुग्ररूपो नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद ॥
विज्ञातुमिच्छामि भवन्तमाद्यं न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ॥३४॥

श्री भगवानुवाच

नारायणोऽहं पुरुषः शिवोऽहं ब्रह्माऽहमस्मि सकलोऽहमस्मि ॥
पूर्णोऽहमीशश्च पुरातनोऽहं हिरण्मयो ज्ञानरूपोऽहमस्मि ॥३५॥
कालोऽस्मि लोकक्षयकृत् प्रवृद्धान् लोकान् समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ॥
कृतेऽपि त्वा न भविष्यन्ति सर्वे येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥३६॥
तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून् मुञ्क्ष्व राज्यं समृद्धम् ॥
मयैवैते निहताः पूर्वमेव निमित्तमात्रं भव सव्यसाधिन् ॥३७॥
द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं तथान्यान्पि लोकवीरान् ॥
मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथिष्ठा युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान् ॥३८॥

सञ्जय उवाच

एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य कृताञ्जलिर्धेपमानः किरीटी ॥
नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य ॥३९॥

अर्जुन उवाच

स्थाने दृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत् प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ॥
रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसंघाः ॥४०॥
कस्माच्चैते न नमैयुर्महात्मन् गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ॥
अनन्त देवेश जगन्निवास त्वमक्षरं सदसत्तः परं यत् ॥४१॥
त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस्त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ॥
वेत्तासि वेद्यं परमं च धाम त्वया ततं विश्वमनन्तरूप ॥४२॥
धायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशङ्कः प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ॥
अनादिमानप्रतिमप्रभावः सर्वेश्वरः सर्वमहाविभूते ॥४३॥
नमोनमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः पुनश्च भूयोऽग्नि नमोनमस्ते ॥
नमः पुरस्तादथ दृष्टतस्ते नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्व ॥४४॥
नहि त्वदन्यः कश्चिदस्तीह देव लोकत्रये दृश्यतेऽविन्त्यकर्मा ॥
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं व्याप्नोषि सर्वं च ततोऽसि सर्वः ॥४५॥

વિકાળ છે કાણ તમે કહો મને, પ્રસન્ન થાઓ પ્રભુ તમોને ॥
આહું વિશે ઓળખવા તમોને, બધી શકું ના પ્રગતી તમારી ॥૩૪॥

શ્રી મગવાનુ સ્વાચ

હું શંકુ નારાયણ હું પુરુષ, બ્રહ્મા સ્વયં હું જ સમગ્ર હું હું ॥
હું પૂર્ણ હું ઈશ પુરાતની હું, હિરણ્યમય જ્ઞાનરૂપી જ હું હું ॥૩૫॥
હું કાળ લોકલક્ષ્યકૃત્, વધલા લોકો બધાને ગ્રમવા પ્રવર્ત્યો ॥
વિના તારા કાઈ ના શેષ રશે, સંન્યો માંહી સૈનીકા જ ઉભા છે ॥૩૬॥
તું હૃદય ને મેળવ કિર્તિ સારી, જાંતી શત્રુ પામ્ય સમૃદ્ધ રાજ્ય ॥
પ્રેલાંથી મેં આ બધાને હણ્યા છે, થા તું પૃથા પુત્ર નિમિત્ત માત્ર ॥૩૭॥
જયદ્રથ દ્રોણ બળિષ્ઠ ભીષ્મ, કર્ણ તથા અન્ય જ સૈનિકાને ॥
એ મેં હણ્યા તું હણ્ય, મા મુંઝાતો, જાંતીશ મુઠ્ઠે લઈ શત્રુઓને ॥૩૮॥

સંજય સ્વાચ

સુણી એવાં વચનો કૃષ્ણકેરાં, બેઠી હાથે કંપતો અર્જુન ત્યાં ॥
વંદી પાછો કૃષ્ણને તે કહે છે, બીતો બીતો ગળ્ગળો યે નમીને ॥૩૯॥

અર્જુન સ્વાચ

તે યોગ્ય છે જ સ્તુતિથી તમારી, જગત્ બધુંયે હરખે રમે છે ॥
ભાગે દિશામાં લયલીત રાક્ષસો, સિદ્ધો બધાથે પ્રભુને તમોને ॥૪૦॥
શા માટે આ સૌ નમે ના તમોને, સમર્થ ને બ્રહ્મા આદિકર્તા ॥
અનંત દેવેશ જગન્નિવાસ, તમે વર્ણ સત્ અસત્ થી પરં જ ॥૪૧॥
ત્વં આદિ દેવ પુરુષ પુરાણ નિધાન છો આ જગના તમે જ ॥
વેત્તા અને વેધ પરં સુધામ, ફેલાયું આ વિશ્વ બધું તમોથી ॥૪૨॥
વાયુ યમોગ્નિ વરુણ શશાંક, પ્રજાપતિ છો પ્રપિતામહ સ્વયં ॥
અનાદિમાનુ અપ્રતિમ પ્રભાવ, સર્વેશ્વર સર્વ મહાવિભૂતે ॥૪૩॥
ફરી નમસ્કાર હજારવાર, હોજો ફરી વાર નમો નમસ્તે ॥
વહિ અને આગળ છે પ્રણામ, બધે તમોને કરું સર્વ રૂપ ॥૪૪॥
દેખાયે ના કો તમારા શિવાય, ત્રણે લોકે અન્ય અચિંત્ય ઈર્મ ॥
અનંતવીર્યેશ અમાપ વિક્રમ, વ્યાપ્યા બધે છો અતઃ સર્વરૂપ ॥૪૫॥

सखेति मत्वा प्रसन्नं यदुक्तं हे कृष्ण हे धादव हे सखेति ॥
 अजानता महिमानं तवेमं मया प्रमादात् प्रणयेन वाऽपि ॥४६॥
 यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसि विहारशय्यासनभोजनेषु ॥
 एकोऽथवाप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामहमप्रयेपम् ॥४७॥
 पिताऽसि लोकस्य चराचरस्य त्वमस्य विश्वस्य गुरुर्गरीयान् ॥
 न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभाव ॥४८॥
 तस्मात् प्रणम्य प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमीडयम् ॥
 पितेव पुत्रस्य सखेव खड्युः प्रियः प्रियस्यार्हसि देव सोढुम् ॥४९॥
 दिव्यानि कर्माणि तवाद्भुतानि पूर्याणि पूर्वं ऋषयः स्मरन्ति ॥
 नान्योस्ति कर्ता जगत्स्वमेको धाता विधाता च विभुर्मवञ्च ॥५०॥
 तवाद्भुतं किं नु भवेदसह्यं किंवा शक्यं परतः कीर्तयिष्ये ॥
 कर्तासि सर्वस्य यतः स्वयं वै विभो ततः सर्वमिदं त्वमेव ॥५१॥
 अत्यद्भुतं कर्म न दुष्करं ते कर्मोपमानं न हि विद्यते ते ॥
 न ते गुणानां परिमाणमस्ति न तेजसो नापि बलस्य नद्वेः ॥५२॥
 अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
 तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥५३॥
 किरीटिनं गदिनं चक्रहस्तमिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ॥
 तेनैव रूपेण भुजद्वयेन सहस्रपाहो भव विश्वमूर्ते ॥५४॥

श्री भगवानुवाच

मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदं रूपं परं दर्शितमात्मयोगात् ॥
 तेजोमयं विश्वमनन्तमाद्यं यन्मे त्यदन्येन न दृष्टपूर्वम् ॥५५॥
 न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्न तपोभिरग्नैः ॥
 एवंरूपं शक्यमहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥५६॥
 मा ते व्यथा मा च विमूढभावो दृष्ट्वा रूपं घोरमुग्रं ममेदम् ॥
 व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं प्रशय ॥५७॥

सञ्जय उवाच

इत्यर्जुनं चासुदेवस्नयोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः ॥
 आश्वासयामास च भीतमेनं भूत्वा पुनः स्नाम्यघपुर्महत्मा ॥५८॥

માની સખા મેં અવિવેકથી કયું, હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સખા એ ॥
 અજણતો મહિમા આ તમારો, પ્રમાદ કે રનેહ યકી કદી મેં ॥૪૬॥
 જ મરકરીથી અપમાન કીધું, સૂતાં બેઠાં જમતાં રત્નતાં વા ॥
 કાં એકલાં વા બહુ લોકસામે, માફી તમારી પ્રભુ આજ માણું ॥૪૭॥
 પિતા તમે લોક ચરાચરના, મોટા તમે આ ગુરુ વિશ્વના છે ॥
 સખો નથી કે તમથી ન મોટો, ત્રિલોકમાં છે અમિત પ્રભાવ ॥૪૮॥
 મોટે નમી દેહ નમાવિને હું, રાજ કરું છું તમને મહેશ ॥
 પિતા સુતોનું જ, સખા સખાનું, પ્રિય પ્રિયોનું જ્યમ સૌ સહે છે ॥૪૯॥
 પૂર્વે કર્યા અદ્ભુત દિવ્ય કર્મો, પૂર્વે યથેલા ઋષિઓ રમરે છે ॥
 કર્તા ન બીજે જગના તમે છો, ધાતા વિધાતા બવ ને વિશ્વ છો ॥૫૦॥
 અસદ્ય ને અદ્ભુત શું તમોને, અચક્ય શું છે સ્તુતિ હું કરું છું ॥
 કર્તા તમે વિશ્વ સમગ્રના છો, તેથી વિશે વિશ્વ બધું તમે છો ॥૫૧॥
 અમાનુષી કુષ્કર કર્મ કાંઈ, નથી તમોને ઉપમા ન કાંઈ ॥
 ન માપ છે તેજનું ઋક્ષિતું કે, પ્રભો તમારા બળનું ગુણોનું ॥૫૨॥
 કદી ન ભેયું, હરખે હું ભેઈ, તેથી બયેં વિહવળ ચિત્ત મારું ॥
 એ પૂર્વનું રૂપ પ્રભુ બતાવો, પ્રસન્ન હો દેવ જગન્નિવાસ ॥૫૩॥
 વપુઃ ગદા ચક્ર કિરીટ ધારી, ઈચ્છું છું હું એ તમને જ ભેવા ॥
 બે હાથવાળા સહજ સ્વરૂપે, યાઓ, હજારોકર વિશ્વમૂર્તે ॥૫૪॥

શ્રી મગવાનુ ઉવાચ

રાજ યઈ અર્જુન આ તને મેં, સ્વરૂપ એ યોગમજે બતાવ્યું ॥
 તેજેમય શ્રેષ્ઠ અનંત આઘ, ભેયું ન તારા વિણ કાંઈ અન્યે ॥૫૫॥
 વેદો યકી યજ્ઞ યકી ન દાનેઃ કર્મોવડે ઉત્ર નદિ તપોથી ॥
 ન શક્ય છે રૂપ મનુષ્ય લોક, ભેવું બિજથી તુજ વોલુ પાર્ય ॥૫૬॥
 વ્યથા ન યાઓ ન વિમૂઢભાવ, ભેઈ મારું ધોર આપું સ્વરૂપ ॥
 પ્રસન્ન યા ભીતિ તજ ફરી તું, ભે એ જ મારું અસદ્ય સ્વરૂપ ॥૫૭॥

સંજય ઉવાચ

કૃષ્ણે કહી અર્જુનને ઈ રીતે, ફરી બતાવ્યું અસદ્ય સ્વરૂપ ॥
 બીનેલને શાંત કર્યો જ એણે બની ફરી સાગ્ય શરીર કૃષ્ણ ॥૫૮॥

अर्जुन उवाच

दद्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन
इदानीमस्मि संवृत्तः सचेता प्रकृतिगतः

॥
॥५९॥

श्री भगवानुवाच

सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्मम
देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांसिणः
नाहं वेदर्नं तपसा न दानेन न चेज्यया
शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा
भक्त्या त्वनन्यया शक्यो ह्यहमेवंविधोऽर्जुन
ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं च परन्तप
मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः सङ्गवर्जितः
निर्वैरः सर्वभूतेषु यः स मामेति पाण्डव

॥
॥६०॥
॥
॥६१॥
॥
॥६२॥
॥
॥६३॥

इति श्री भगवद्गीतायां एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः १२ ॥

अर्जुन उवाच

एवं सनतयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते
ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः

॥
॥१॥

श्री भगवानुवाच

मत्पावेद्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते
अद्वया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः
ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं मामुपासते
सर्वप्रगमबिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवम्
सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः
ते पाप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः
क्लेशोऽधिकतरस्तेषां सर्वत्राऽव्यक्तचेतसाम्
अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहबद्भिरवाप्यते
ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते

॥
॥२॥
॥
॥३॥
॥
॥४॥
॥
॥५॥
॥
॥६॥

અર્જુન ઉવાચ

મનુષ્ય રૂપ આ સૌમ્ય, તમારું બેઈ કેશવ ॥
હવે પ્રકૃતિને પામી, થયો સ્વસ્થ સચેત હું ॥૫૬॥

શ્રી ભગવાન ઉવાચ

જ બેયું તેં રૂપ મારું, અન્યેં બેઈ શકાય ના ॥
ઈચ્છે છે નિત્ય બેવા આ, રૂપને દેવતા પણ ॥૬૦॥
ન વેદોથી ન તપથી, ન દાને યજ્ઞથી નહિ ॥
બહુ બેવો અને શક્ય, તેં બેયો જમ અર્જુન ॥૬૧॥
અનન્ય ભક્તિથી પાર્થ, આ પ્રકારેં અને સદા ॥
બણી બેઈ જ તત્ત્વેથી, ત્યાં પ્રવેશી શકાય છે ॥૬૨॥
મત્કર્મકૃત મત્પરમ, મદ્ભક્ત સંગવર્ણત ॥
નિર્વેરી સર્વ ભૂતોમાં, જ તે પામે અને સદા ॥૬૩॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां विराट्स्वरूप दर्शनं नाम एकादशोऽध्यायः संपूर्णः ॥ ११ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः १२ ॥

અર્જુન ઉવાચ

બેડાઈ નિલ એ રીતે, તમને ભક્ત જ બને ॥
બને અક્ષર અવ્યક્ત, બેમાં યોગજ્ઞ કાણુ છે ॥૧॥

શ્રી ભગવાન ઉવાચ

મારામાં મન રાખીને, ઉપાસે-નિલ જ મને ॥
ધણી શ્રદ્ધા વડે જગ્યા, તેને યોગજ્ઞ હું ગણું ॥૨॥
જ અક્ષર અનિર્દેશ્ય, અવ્યક્ત ને મને બને ॥
સર્વવ્યાપ્ત અચિંત્યો જ, દૃષ્ટ્ય અચળ મુવ ॥૩॥
ઈન્દ્રિયો વશમાં રાખી, બધે સમાન યુક્તિયે ॥
તેજો પણ મને પામે, સર્વ પ્રાણિ હિતેચ્છુજો ॥૪॥
બધે કલેશ ધણે તેને, અવ્યક્ત ચિત્ત ધારીને ॥
અવ્યક્ત ગતિને કહે, પામે છે દેહ ધારિજો ॥૫॥
જ બધા કર્મ મારામાં, રાખી મારે પરાયણ ॥
ધરી ધ્યાને ઉપાસે છે, અનન્ય યોગથી મને ॥૬॥

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात्	॥
भवामि न चिरात्पार्य मय्यावेशितचेतसाम्	॥७॥
मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धि निवेशय	॥
निवसिष्यसि मय्येव योगमुत्तममास्थितः	॥८॥
अथावेशयितुं नित्तं न शक्नोपि मयि स्थिरम्	॥
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय	॥९॥
अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव	॥
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि	॥१०॥
अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मयोगमास्थितः	॥
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यत्तात्मवान्	॥११॥
श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद् ध्यानं विशिष्यते	॥
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिर्निरंतरा	॥१२॥
अद्वेष्टा सर्वभूतानां ममः करुण एव च	॥
निर्ममो निरहंकारः समदुःखसुखः क्षमी	॥१३॥
संतुष्टः सततं योगी यत्तात्मा दृढनिश्चयः	॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मे भक्तः स मे प्रियः	॥१४॥
यस्मादोद्विजते लोको लोकालोद्विजते च यः	॥
हृष्यन्नुभयक्रेधिर्मुक्तो यः स च मे प्रियः	॥१५॥
अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासिनो गतव्यथः	॥
सर्वारंभफलत्यागी यो मद्रक्तः स मे प्रियः	॥१६॥
यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न कांक्षति	॥
शुभाशुभफलत्यागी भक्तिमान् यः स मे प्रियः	॥१७॥
समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः	॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः	॥१८॥
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मान्नी संतुष्टो येन केनचित्	॥
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान् मे प्रियो नरः	॥१९॥
ये तु धर्मांश्चतुर्भिर्दं यथोक्तं पर्युपासते	॥
श्वद्वधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः	॥२०॥

इति श्री भगवद्गीतायां द्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥

કરું ઉદ્ધાર તેનો હું, મૃત્યુ સંસાર સિંધુથી	॥
ચાઉં હું સદ્ય મારામાં, પ્રવેશ્યાં ચિત્ત જહનાં	॥૭॥
રાખ્ય તું બુદ્ધિ મારામાં, મારામાં મન ધારિને	॥
વસીશ તુંજ મારામાં, રહ્યો ઉત્તમ યોગમાં	॥૮॥
ચિત્તને સ્થિર મારામાં, રાખવાને સમર્થ થા	॥
તો તું અભ્યાસ યોજેથી, પામવા ઇચ્છજ મને	॥૯॥
કરી શકે ન અભ્યાસ, તો થા મારે પરાયણ	॥
કર્મો મને સમર્પિને, કરે તો સિદ્ધિ પામશે	॥૧૦॥
અશક્ત હો, જો એમાંયે, રહી મારા જ યોગમાં	॥
સર્વ કર્મફળ ત્યાગ, કર તું નિશ્ચયી યઈ	॥૧૧॥
જ્ઞાન અભ્યાસથી ઐશ્વર્ય, ધ્યાનથી જ્ઞાન ઉત્તમ	॥
તેથી કર્મફળ ત્યાગ, ત્યાગથી શાંત થાય છે	॥૧૨॥
ન દેખી સર્વ જૂતોનો, કંટલાણુ સખા તથા	॥
નિર્માળો નિરહંકારી, સમદુઃખ સુખી ક્ષમી	॥૧૩॥
નિયતાત્મા જ સંતોષી, જ યોગી દ્રઢ નિશ્ચયી	॥
મન બુદ્ધિ ધરી હુંમાં, તે ભક્ત છે મને પ્રિય	॥૧૪॥
ન દુઃખાય પ્રજા જથી, દુઃખી જ ન પ્રભવડે	॥
હર્ષ રોષ ભય ક્રોધ. એથી મુક્ત, મને પ્રિય	॥૧૫॥
ઈચ્છાહીન, શુદ્ધ હાલો, હૃદાસીન ગતવ્યથા	॥
આરંભ ફળનો ત્યાગી, એવો ભક્ત મને પ્રિય	॥૧૬॥
ઈચ્છા શોક દ્વેષને જ, ન ઈચ્છે હર્ષને તથા	॥
શુભાશુભ ફળ ત્યાગી, ભક્તિવાળો મને પ્રિય	॥૧૭॥
શત્રુમાં મિત્રમાં જ છે, સમ માનાપમાનમાં	॥
શીતોષ્ણ સુખ દુઃખોમાં સમ સંગ વિવર્જિત	॥૧૮॥
તુલ્ય નિંદા સ્તુતિ મૈત્રી, સંતોષી સર્વમાં જ છે	॥
સ્થાનહીન સ્થિરમતિ, ભક્તિવાળો મને પ્રિય	॥૧૯॥
આ ધર્મામૃતને જાણે, બરાબર ઉપાસશે	॥
મારે આધીન શ્રદ્ધાળુ, તે ભક્તો છે બહુ પ્રિય	॥૨૦॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां धर्मामृतं नाम द्वादशोऽध्यायः संपूर्णः ॥२२॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥

श्री भगवानुवाच

प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च	॥
एतत्ते कथयिष्यामि ज्ञानं ज्ञेयं च भारत	॥१॥
इदं शरीरं कान्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते	॥
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति मद्विदः	॥२॥
क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भात	॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम	॥३॥
तत्क्षेत्रं यद्य यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत्	॥
स च यो यत्स्वभावश्च तत्समासेन मे शृणु	॥४॥
कषिभिर्वह्नुधा गीतं छन्दोभिर्विविधैः पृथक्	॥
ब्रह्मसूत्रपदैर्धैय हेतुमद्भिर्विनिश्चितम्	॥५॥
महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च	॥
इन्द्रियाणि दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचराः	॥६॥
इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं सङ्घातश्चेतना धृतिः	॥
एतत् क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम्	॥७॥
अमानित्वमदमित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम्	॥
आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः	॥८॥
इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहङ्कार एव च	॥
कर्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्यश्च	॥९॥
अगतिरनभिप्सवः पुत्रदारगृहादिषु	॥
नित्यं च समर्पित्तत्त्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु	॥१०॥
मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिवारिणी	॥
विविक्तदेशसेवित्वमरनिर्जनसंसदि	॥११॥
अध्यात्मज्ञाननिष्ठत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम्	॥
एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा	॥१२॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ૧૩ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ

પુરુષ પ્રકૃતિ બેને, ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞને તથા	॥
કહીશ એ બધું તૂને, જ્ઞાનને જ્ઞેયને તથા	॥૧॥
હે અર્જુન આ શરીર, ક્ષેત્ર કહેવાય છે સદા	॥
જે બધું ક્ષેત્રને તેને, ક્ષેત્રજ્ઞ પડિતો કહે	॥૨॥
પાર્થ સર્વ શરીરમાં, ક્ષેત્રજ્ઞ બધું તું મને	॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞનું જે છે, જ્ઞાન તે જ્ઞાન બધું	॥૩॥
જે છે જવું જ તે ક્ષેત્ર, જ્યાં જ જે વિકારવાન	॥
ક્ષેત્રજ્ઞનો જે સ્વભાવ, હુંકારમાં સધળું સુષુ	॥૪॥
પ્તિબિંબાયે ધણું ગાયુ, જૂદા જૂદા જ છદ્ધી	॥
હેતુવાળાં પ્રણસૂત પદોયે સિદ્ધ જે કર્યું	॥૫॥
મહાભૂતો અહંકાર, બુદ્ધિ અવ્યક્ત ને મન	॥
ઇન્દ્રિયો દશ ને એક, ઇન્દ્રિય ત્રાણ પાંચ છે	॥૬॥
ઈન્દ્રિય દ્વેષ સુખ દુઃખ એકતા ત્રેતાના ધૃતિ	॥
કહ્યું આ ક્ષેત્ર હુંકારમાં, જન્મ મૃત્યુ વિકારનું	॥૭॥
અમાનિત્ય અદંબિત્ય, અહિંસા આત્મર્વ ક્ષમા	॥
આચાર્યસેવા ને શૌચ સ્થિરતા મનનિગ્રહ	॥૮॥
વૈરાગ્ય ઇન્દ્રિયાર્થોમાં, નિરહકારિતા તથા	॥
જન્મ મૃત્યુ જરા વ્યાધિ, એનું દોષ નિદર્શન	॥૯॥
પુત્ર સ્ત્રી ધર આદિમાં, ન આસક્તિ ન મુગ્ધતા	॥
સમાન ભાવના નિલ, પ્રિય અપ્રિય વસ્તુમાં	॥૧૦॥
મારામાં પૂર્ણ ભાવેથી, ભક્તિ શુદ્ધ અને સ્થિર	॥
એકાંત સ્થાનમાં વાસ, અપ્રીતિ જનસંઘમાં	॥૧૧॥
અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં નિષ્ઠા, તત્ત્વજ્ઞાનાર્થે દર્શન	॥
એ લક્ષણો જ્ઞાનનાં છે, અજ્ઞાનનાં ને લિપ્તનાં	॥૧૨॥

ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते	॥
अनादिमत् परं ब्रह्म न सत्तन्नोसदुच्यते	॥१३॥
सर्वतः पाणिपादं तं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम्	॥
सर्वतः श्रुतिप्रलोके सर्वमावृत्य तिष्ठति	॥१४॥
सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम्	॥
असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च	॥१५॥
पहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च	॥
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत्	॥१६॥
अविभक्तं विभक्तेषु विभक्तमिव च स्थितम्	॥
भूमभर्तृ च तज्ज्ञेयं प्रसिष्णु प्रमविष्णु च	॥१७॥
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते	॥
ज्ञानज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि विष्टितम्	॥१८॥
एतत् क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः	॥
मद्भक्त एतद् विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते	॥१९॥
प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्वयनादी उभावपि	॥
विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसंभवान्	॥२०॥
कार्यकारणकर्तृः हेतुः प्रकृतिरुच्यते	॥
पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते	॥२१॥
पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजान् गुणान्	॥
कारणं गुणसंगोऽस्य सदस्योनिजन्मसु	॥२२॥
प्रशासितारं सर्वेषामणीषांसमणोरपि	॥
रूपमामं स्वप्नधीगम्यं जानीयात्पुरुषं परम्	॥२३॥
उपदेष्टाऽनुमन्ता च कर्ता भोक्ता महेश्वरः	॥
परमात्मेति चाप्युक्तो देहेस्मिन् पुरुषः परः	॥२४॥
य एव वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च गुणैः सह	॥
सर्वथा वर्तमानोऽपि न स भूषोऽभिजायते	॥२५॥
ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति केचिदात्मोनमात्मना	॥
अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे	॥२६॥

જા જ્ઞેય તે ઠહું જને, જણી અમૃત ચેળવે	॥
અનાદિ જે પરબ્રહ્મ, નથી સત્ ને નથી અસત્	॥૧૩॥
બધે હાય પગો જના, બધે નેત્ર શિરો મુખ	॥
લોકમાં છે બધે કાન, રહે વીંટાઈ વિશ્વને	॥૧૪॥
સર્વેન્દ્રિય ગુણો ભાસે, સર્વેન્દ્રિય વિવર્ણત	॥
પોષે સૌને, ન અસક્ત, નિર્ગુણ ગુણભોગી જે	॥૧૫॥
ખહાર અંદર ભૂતોમાં, રિયર તેમજ અસ્થિર	॥
ન જણાય સૂક્ષ્મ તેથી, દૂર છે ને નજીક છે	॥૧૬॥
ન વેંચાયું વિશ્વકર્તોમાં, વેંચાયું એ છતાં દિસે	॥
વિશ્વરક્ષક તે જાણ્ય, હૃત્પતિ નારા કારક	॥૧૭॥
તેજોમાં તે મહાતેજ, પર છે અધિકારથી	॥
જ્ઞાન જ્ઞેય જ્ઞાનગમ્ય, હૃયામાં સર્વના રહું	॥૧૮॥
એ છે ક્ષેત્ર તથા જ્ઞાન, જ્ઞેય સંક્ષેપમાં કહ્યાં	॥
આ જાણીને ભક્ત મારો, મારામાં એક યાય છે	॥૧૯॥
અનાદિ છે એમ જાણ્ય, બેઈ પ્રકૃતિ પૂરુષ	॥
વિકારો ને ગુણોને તો, જાણ્ય પ્રકૃતિથી યથા	॥૨૦॥
કાર્ય કારણ કર્તામાં, હેતુ પ્રકૃતિ છે સદા	॥
પુરુષ મુખ કુઃખોના હેતુ ભોક્તાપણા વિષે	॥૨૧॥
ગુણો પ્રકૃતિના સેવે, પ્રકૃતિ રિયનિ પૂરુષ	॥
સદ્ અસદ્ યોનિ જન્મોત્ત, કારણ ગુણસંગ છે	॥૨૨॥
લોકશારાંગ કર્તા ને, અણુમાં પણ જે અણુ	॥
પરં પુરુષ હેમાલ, જાણવો સ્વપ્ન બુદ્ધિથી	॥૨૩॥
ઉપદેશ અનૂમંતા, કર્તા ભોક્તા મહેશ્વર	॥
પરમાત્મા કહ્યાં તેને, દેહમાં પર પૂરુષ	॥૨૪॥
જાણે પુરુષને એમ, પ્રકૃતીને ગુણે સદા	॥
વર્તે ગમે તેમ તોય, ફરી તે જન્મતો નથી	॥૨૫॥
આત્મામાં કાઈ આત્માને, ધ્યાનથી કાઈ ચિત્તથી	॥
રૂપિયથી, યોગથી, બીજા, જુએ છે કર્મયોગથી	॥૨૬॥

अन्ये त्वेवमजानन्तः श्रुत्वाऽन्येभ्य उपासते	॥
तेऽपि चानितरन्त्येव मृत्युं श्रुतिपरायणाः	॥२७॥
यावत्संजायते किञ्चित्सत्त्वं स्थावरजंगमम्	॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धि भर्तृर्धम	॥२८॥
समं सर्वेषु भूतेषु तिष्ठन्तं परमेश्वरम्	॥
विनश्यत्स्वविनश्यन्तं यः पश्यति स पश्यति	॥२९॥
समं पश्यन् हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम्	॥
न हिनस्त्यात्मनाऽऽत्मानं ततो यानि परां गतिम्	॥३०॥
प्रकृत्यैव हि कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः	॥
यः पश्यति तथाऽऽत्मानमकर्तारं स पश्यति	॥३१॥
यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति	॥
तत एव च विस्तारं ब्रह्म संपश्यते तदा	॥३२॥
अनादित्वाद्निर्गुणत्वात्परमात्माऽयमन्यथः	॥
शरीरस्थोऽपि कान्तेय न करोति न लिप्यते	॥३३॥
यथा सर्वागतं साक्ष्यादोकाशं नोपलिप्यते	॥
सर्वत्रावस्थितो देहे तथाऽऽत्मा नोपलिप्यते	॥३४॥
यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः	॥
क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत	॥३५॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरं ज्ञानचक्षुषा	॥
भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यान्ते ते परम्	॥३६॥

इति श्री भगवद्गीतायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ चतुर्दशोऽध्याय १४ ॥

श्री भगवानुवाच

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम्	॥
यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः	॥१॥

બીજા ન બણતા જ્યો, બીજથી સાંભળી બજે	॥
તેજો પણ તરે મૃત્યુ, શ્રુતિમાં જ પરાયણ	॥૨૭॥
જે દોઈ જીવ જન્મે છે, આંહી સ્થાવર જંગમ	॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ સંયોગે, થયેલાં બણ્ય અજુન	॥૨૮॥
સમાન સર્વભૂતોમાં, રહેલા પરમેશને	॥
ન નારો નારાવતોમાં, જ જીવે તેજ દેખતો	॥૨૯॥
રયા સમાન સર્વત્ર, જ તે ઈશ્વરને જીવે	॥
હણતો નથી આત્માને, તેથી પામે પરા ગતિ	॥૩૦॥
કર્મો પ્રકૃતિથી સર્વે, કરાતાં સર્વ જ જીવે	॥
જીવે અકર્તા આત્માને, ઠવાય તેજ દેખતો	॥૩૧॥
જ્યારે ભૂત પૃથગ્ ભાવ, જીવે છે એકમાં રયા	॥
તેથી વિસ્તારને દેખે, તે બ્રહ્મરૂપ યાય છે	॥૩૨॥
અનાદિત્વ નિર્ગુણત્વે, પરમાત્મા જ અબ્યય	॥
ન કરે છે ન બંધાય, શરીરમાં રહો છાં	॥૩૩॥
બંધાતું નથી સુક્ષ્મેથી, નભ જમ બધે રયું	॥
તેમ આત્મા ન બંધાય, સર્વત્ર દેહમાં રયો	॥૩૪॥
જમ એક પ્રકાશે છે, આ બધા વિશ્વને રવિ	॥
સમગ્ર દેહને આત્મા, પ્રકાશે છે વરયો તથા	॥૩૫॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞનો ભેદ, ભૂત પ્રકૃતિ જોળને	॥
જ્ઞાન અક્ષુથી જ બણે તે પરં પદ મેળવે	॥૩૬॥

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાયાં પ્રકૃતિ પુરુષ ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞાદિ વર્ણનેા નામ
ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૧૩ ॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

શ્રી મગવાનુવાચ

જ્ઞાનોમાં ઉત્તમ જ્ઞાન, ઠકું પુંડ્રું દંડી ફરી ॥
જે બણી મુનિઓ સર્વે, પામ્યા પરમ સિદ્ધિને ॥૧॥

इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः	॥
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति च	॥२॥
मम योनिर्महद् ब्रह्म तस्मिन् गर्भे दधाम्यहम्	॥
संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत	॥३॥
सर्वयोनिषु कौन्तेय मूर्तयः संभवति याः	॥
तासां ब्रह्म महद्योनिरहं बाजप्रदः पिता	॥४॥
सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः	॥
निष्पन्नन्ति महाबाहो देहे देहिनमन्ययम्	॥५॥
तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम्	॥
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ	॥६॥
रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम्	॥
तद्विषयानि कौन्तेय कर्मसङ्गेन देहिनम्	॥७॥
तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदेहिनाम्	॥
प्रमादालस्यनिद्राभिस्तद्विषयानाति भारत	॥८॥
सत्त्वं सुखे संजयति रजः कर्मणि भारत	॥
ज्ञानमावृत्य तु तमः प्रमादे संजयत्युन	॥९॥
रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भारत वर्धते	॥
रजः सत्त्वं तमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा	॥१०॥
सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन् प्रकाश उपजायते	॥
ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विष्टुद्धं सत्त्वमियुत	॥११॥
लोभः प्रवृत्तिरारम्भः कर्मणामशमः स्पृहा	॥
रजयेतानि जायन्ते विवृद्धे भरर्षभ	॥१२॥
अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह एव च	॥
तमस्येतानि जायन्ते विवृद्धे कुरुनन्दन	॥१३॥
यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत्	॥
तदोत्तमविदां लोकानमलान् प्रतिपद्यते	॥१४॥
रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंगिषु जायते	॥
तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते	॥१५॥

મારી સમાનતા પામ્યા, તેઓ આ જ્ઞાન મેળવી	॥
જન્મે ન સૃષ્ટિ કાળેં તે, ન પામે પ્રલયેં વ્યથા	॥૨॥
મારાથી છે મહદ્ બ્રહ્મ, તેમાં ગર્વ જ હું ધરું	॥
તેનાથી સર્વ જૂતોની, ઉત્પત્તિ થાય છે સદા	॥૩॥
સર્વ યોગિ વિષે જ જ, જન્મે છે મૂર્તિઓ બધી	॥
તેની બ્રહ્મ મહદ્ યોની, બીજદાતા પિતા જ હું	॥૪॥
ગુણો પ્રકૃતિથી જન્મ્યા, સત્ત્વ ને રજ ને તમ	॥
તેઓ અવ્યય આત્માને, બાધે છે દેહમાં ગુણો	॥૫॥
સત્ત્વ નિર્મળ છે માટે, નીરાંગી ને પ્રકાશક	॥
સુખ સંગ વિષે જોડે, આત્માને જ્ઞાન સંગમાં	॥૬॥
તૃષ્ણા સંગે ઉદ્ભવેલો, રાગાત્મક રજેગુણ	॥
તે જોડે છે જ ક્રોંતેય, આત્માને કર્મસંગમાં	॥૭॥
અજ્ઞાન જન્ય તમ છે, મોહકૃત્ સર્વ જીવને	॥
પ્રમાદને વધારે છે, બિંધ આળસને તથા	॥૮॥
સત્ત્વ તો સુખમાં જોડે, કર્મમાંહિ રજેગુણ	॥
તમોગુણ જ્ઞાન ઢાંકી, જોડે છે તે પ્રમાદમાં	॥૯॥
રજને સત્ત્વને દાબી તમોગુણ વધે સદા	॥
તમને સત્ત્વને દાબી વધે છે જ રજેગુણ	॥૧૦॥
દ્વારેમાં દેહનાં સર્વ, જ્યારે પ્રકાશ થાય છે	॥
થયું જ્ઞાન તથેં સત્ત્વ, વધ્યું છે એમ બલુવું	॥૧૧॥
લોભ પ્રવૃત્તિ, આરંભ, અશાંતિ, કર્મની સૃષ્ટિ	॥
રજેગુણ વધે સર્વે, વધે છે જીવને સદા	॥૧૨॥
અધિકાર અપ્રવૃત્તિ, તથા મોહ પ્રમાદ જ	॥
તમોગુણ વધ્યાથી એ, ઉત્પન્ન થાય છે બધા	॥૧૩॥
જ્યારે સત્ત્વ વધ્યું હોય, જો પામે મૃત્યુ માનવ	॥
ઉત્તમ જ્ઞાનવાળાના, જન્ય નિર્મળ લોકમાં	॥૧૪॥
રજેગુણે મૃત્યુ પામી, જન્મે છે કર્મસંગમાં	॥
તમોગુણે મૃત્યુપામી, જન્મે અધમ યોગિમાં	॥૧૫॥

कर्मणः सुकृत्स्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम् ॥
 रजस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम् ॥१६॥
 सत्त्वात् संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च ॥
 प्रमादमोहो जायेते तमसोऽज्ञानमेव च ॥१७॥
 ऊर्ध्वं गच्छन्ति सत्त्वस्था मध्ये तिष्ठन्ति राजसाः ॥
 अधोऽन्यगुणवृत्तिस्था अधो गच्छन्ति तामसाः ॥१८॥
 नान्यं गुणेभ्यः कर्तारं यदा द्रष्टाऽनुपश्यति ॥
 गुणेभ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोऽधिगच्छति ॥१९॥
 गुणानेतानतीत्य त्रीन् देही देहसमुद्भवान् ॥
 जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते ॥२०॥

अर्जुन उवाच

कैलिङ्गैस्त्रीन् गुणानेतानतीतो भवति प्रभो ॥
 किमाचारः कथं चैतास्त्रीन् गुणानतिवर्तते ॥२१॥

श्री भगवानुवाच

प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहयेद्य च पाण्डव ॥
 न द्रष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि ताड्यति ॥२२॥
 उदासीनबदासीनो गुणैर्यो न विचाल्यते ॥
 गुणा वर्तन्त इत्येव योऽज्ञस्तिष्ठति मेहते ॥२३॥
 समदुःखसुखस्वप्नः समलोष्ठाश्मकाञ्चनः ॥
 तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥२४॥
 मानावमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ॥
 सर्वारम्भफलत्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥२५॥
 मां च योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते ॥
 स गुणान्समतीत्यैतान् ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥२६॥
 ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाऽहममृतस्याव्ययस्य च ॥
 शाश्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकान्तिकस्य च ॥२७॥

इति श्री भगवद्गीतायां चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥

કહે સુકૃત કર્મોનું, રૂપ સાત્વિક નિર્મળ	॥
ફળ રાજસનું કુઃખ, અજ્ઞાન ફળ તામસ	॥૧૬॥
યાય છે સત્વથી જ્ઞાન, રજથી લોભ યાય છે	॥
પ્રમાદ મોહ અજ્ઞાન, યાય છે એ તમોગુણે	॥૧૭॥
સ્વર્ગમાં સત્વથી બય, રજથી મધ્યમાં રહે	॥
કનિષ્ઠ ગુણ વૃત્તીના, નીચે બય જ તામસો	॥૧૮॥
બણે દ્રષ્ટા એમ, બીજો, નથી કર્તા ગુણો વિના	॥
ગુણોથી પરને બણે, તે આરા રૂપમાં ભણે	॥૧૯॥
આત્મા ત્રણ ગુણોને બે, વળોટે દેહજન્યને	॥
જન્મ મૃત્યુ જરા કુઃખયુક્ત યે મેળવે અમી	॥૨૦॥

અર્જુન ઉવાચ

કયાં ચિન્હો વડે બૂદો, યાય છે ત્રિગુણો થકી	॥
કેવા આચારનો કેમ, ત્રિગુણોથી બને પર	॥૨૧॥

શ્રી મગવાનુવાચ

પ્રવર્તેલા મોહને જ, પ્રકાશને પ્રવૃત્તિને	॥
ન કરે દ્રેષ જ જ્ઞાની ન ઇચ્છે જ નિવૃત્તિને	॥૨૨॥
રહે નિર્વેષ પેઠે જ, ગુણોથી ન ચળે કદી	॥
ગુણ સ્વભાવ છે બણી, જ રહે તે ચળે નહિ	॥૨૩॥
તુલ્ય કુઃખ સુખ સ્વપ્ન, માટી સુવર્ણ પત્થર	॥
તુલ્ય નિંદા સ્તુતી બને, પ્રિય અપ્રિય તુલ્ય છે	॥૨૪॥
તુલ્ય મિત્ર અને શત્રુ, તુલ્ય માનાપમાન	॥
સર્વાંશ ફળલાગી, તે ગુણાતીત બણવો	॥૨૫॥
નિર્વિકારી ભક્તિભાવે, સેવે છે જ અને સદા	॥
બની ગુણોથી પર તે, બ્રહ્મમાં એક યાય છે	॥૨૬॥
સ્થાન છું કું બ્રહ્મનું જ, અમૃતાડ્યય રૂપનું	॥
અખંડ સુખનું તેમ, સ્થાન છું નિત્ય ધર્મનું	॥૨૭॥

॥ इति श्रीमद् मगवद् गीतायां सगुणनिर्गुण स्थितिवर्णनं नाम
चतुर्दशोऽध्यायः संपूर्णः ॥ १४ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अथ पंचदशोऽध्यायः १५ ॥

श्री भगवानुवाच

कर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ॥

छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥१॥

अथश्रोर्ध्वं प्रसृता यस्य शाखा गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ॥

अथश्च मूलान्यनुसन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥२॥

न रूपमस्येहतथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ॥

अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलमसंगशस्त्रेण शितेन छित्त्वा ॥३॥

ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन् गतो न निवर्तेत भूयः ॥

तमेव वाच्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥४॥

संप्राप्यैनमुपयो ज्ञानतृप्ताः कृतात्मानो वीतरागाः प्रशांताः ॥

ते सर्वगं सर्वतः प्राप्य वीरा युक्तात्मानः सर्वमेवाविशन्ति ॥५॥

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा अध्यात्मनिष्ठा विनिवृत्तकामाः ॥

द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥६॥

वेदांतविज्ञानविनिश्चितार्थाः संन्यासयोगेन च शुद्धसत्त्वाः ॥

ते ब्रह्मलोके च परांतकाळे परामृताः परिमुच्यन्ति दुःखात् ॥७॥

न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ॥

पद्मत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥८॥

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ॥

मनःषष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्पति ॥९॥

शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्कामतीक्ष्णः ॥

गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानिवाशयात् ॥१०॥

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ॥

अधिष्ठाप्य मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥११॥

उत्कामन्तं स्थितं वापि सुज्ञानं वा गुणान्वितम् ॥

विमूढा नानुवदयान्त पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥१२॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ અથ પંચદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

હયાં મૂળ, તળે ડાળ્યું, જણે અશ્વત્થ અવ્યય ॥
 હોદો છે પાંદડાં જનાં, તે જણે એ જ વેદવિત્ ॥૧॥
 નીચે જાયે પ્રસરી જનિ ડાળ્યું, ગુણે વધ્યા વિષયો કુંપળો છે ॥૨॥
 નીચે બધે પ્રસરી છે જ મૂળ, જોડાયેલાં કર્મથી મૃત્યુ લોકે ॥૩॥
 જણાય આનું ન ચયાર્થ રૂપ, ન અંત નો આદિ ન સંપ્રતિષ્ઠા ॥
 અશ્વત્થને રૂઢ જ મૂળ જનાં, છેદી સુતીક્ષ્ણે જ અસંગ શક્તે ॥૪॥
 પછી જ છે તે પદ ગોતવાનું, જમાં જઈ જન્મ ફરી ન લે છે ॥
 તે આધને એ શરણે જ જાણ, જથી પુરાણી પ્રસરી પ્રવૃત્તિ ॥૫॥
 જને પામી ઋષિયો જ્ઞાન વૃક્ષ, શ્રદ્ધાત્માઓ વીતરાગી પ્રસાંત ॥
 તે સર્વમાં વ્યાપ્તને પામિ વીરો, યુક્ત્વાત્માઓ સર્વમાંહે પ્રવેશે ॥૬॥
 નિર્માનમોહા જિતસંગ દોષા અધ્યાત્મ નિષ્ઠા વિનિવૃત્ત કામા ॥
 દ્વંદ્વોયિ છૂટા સુખદુઃખ રૂપી, જ્ઞાની જનો અવ્યય ધામ પામે ॥૭॥
 વેદાંત વિજ્ઞાન વિનિશ્ચિતાર્થ, સંન્યાસ યોગે જ વિશુદ્ધ સત્ત્વ ॥
 તે અંતઃકર્ણે પળે પ્રજ્ઞલોકે પરામૃતા દુઃખથી તે મુકાય ॥૮॥
 પ્રકાશે છે જ્યાં ન સૂર્ય, ન ચંદ્રમા ન દેવતા ॥૯॥
 જ્યાં જઈ ન વળે પાછા, મારું પરમ ધામ એ ॥
 મારો છે અંશ આ લોકે, જીવરૂપી સનાતન ॥
 એવે છે મન સાથેની, પ્રકૃતિસ્થ ઈન્દ્રિય ॥૧૦॥
 આત્મા શરીરને પામે, તજ છે વા શરીરને ॥
 નિત્ય છે ઈન્દ્રિય સાથે, ગંધાને વાયુ જન લે ॥૧૧॥
 આન ચક્ષુ ત્વચા તેમ, રસના નાસિકા તથા ॥
 મન સાથે રહી તેમાં, એવે છે વિષયો બધા ॥૧૨॥
 શકતાં બેસતાં કિંવા, જમનાં વા ગુણો સહ ॥
 અજ્ઞાનિયો નથી જોતાં, જીવે છે જ્ઞાનચક્ષુઓ ॥૧૩॥

यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम्	॥
यतन्तोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः	॥१३॥
यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम्	॥
यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम्	॥१४॥
गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा	॥
पुष्णामि चापधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः	॥१५॥
अहं चैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमास्थितः	॥
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम्	॥१६॥
सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च	॥
वेदैश्च सर्वैरहमेष वेद्यो वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम्	॥१७॥
न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति	॥
न भूमिरापो मम बह्निरस्ति न चानिलो मेस्ति न चाम्परं च	॥१८॥
एवं विदित्वा परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम्	॥
समस्तसाक्षिं सदसद्रिहीनं प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम्	॥१९॥
द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च	॥
क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते	॥२०॥
उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः	॥
यो लोकत्रयमाविश्य विभर्त्यव्यय ईश्वरः	॥२१॥
यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः	॥
अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः	॥२२॥
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम्	॥
स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत	॥२३॥
इति गुह्यतमं शास्त्रं मया प्रोक्तं तवाऽनघ	॥
एतद् बुद्ध्या बुद्धिमान् स्यात्कृतकृत्यश्च भारत	॥२४॥
इति श्री भगवद्गीतायां पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥	

મથતા યોગિયો એને, બુવે છે ચિત્તમાં રહ્યો ॥
 મથતાં પણ અજ્ઞાની, ન એને મુઠધી બુવે ॥૧૭॥
 જ સૂર્યમાં રહ્યું તેજ, પ્રકાશે સર્વ વિશ્વને ॥
 ચંદ્રમાં ને અગ્નિમાં જ, આરં એ તે જ બલુવું ॥૧૮॥
 પૃથ્વીમાં રહિ બૂતોને, ધારં છું હું જ આજથી ॥
 રસરૂપે બની સોમ, પોધું છું ઔષધી બધી ॥૧૯॥
 વૈશ્વાનર બની હું જ, પ્રાણિના દેહમાં રહી ॥
 મળી પ્રાણાપાન સાથે, પચાવું આર અન્નને ॥૨૦॥

બેઠો બધાના હૃદયે જ હું છું, હુંથી સ્મૃતિ જ્ઞાન જ વિસ્મૃતિ ॥
 હું બલુવા યોગ્ય જ વેદથી છું, વેદાંતનો વેદ તણું જ કર્તા ॥૨૧॥
 ન પુણ્ય ને પાપ ન નાશ મારો, મને ન દેહેન્દ્રિય બુદ્ધિ જન્મ ॥
 ન ભૂમિ પાણી ન મને ન અગ્નિ, મને નથી વાયુ અને ન આત્મ ॥૨૨॥
 એવો જ બણી પરમાત્મ રૂપ, ગુહાશયો નિષ્કલ અદ્વિતીય ॥
 ત્રિલોક સાક્ષી સદસદ વિહીન, બળે વિશુદ્ધે પરમાત્મ રૂપે ॥૨૩॥

પુરૂષો વિશ્વમાં આ બે, ક્ષર અક્ષર રૂપ છે ॥
 ક્ષર છે સર્વ બૂતો એ, કૃતસ્થ છે જ અક્ષર ॥૨૪॥
 કેવાયો પરમાત્મા તે, બીજો પુરૂષ ઉત્તમ ॥
 જ ત્રણે લોકમાં પેસી, રહે અવ્યય ઈશ્વર ॥૨૫॥
 ક્ષરથી ભિન્ન છું માટે, એક અક્ષરથી જ છું ॥
 માટે હું લોક વેદોમાં, પ્રસિદ્ધ પુરૂષોત્તમ ॥૨૬॥
 જ સાવધ મને એમ, બણે છે પુરૂષોત્તમ ॥
 તે સર્વજ્ઞ મને જ્ઞાની, બળે છે સર્વ બાવથી ॥૨૭॥
 શાસ્ત્ર એમ ધણું ગુહ્ય, કહ્યું છે મેં તને અહિં ॥
 આ બણી બુદ્ધિશાળી ને, કૃતકૃત જ યાય ॥૨૮॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां प्रकृति पुरुषक्षेत्र क्षेत्रज्ञवर्णनं नाम
 पंचदशोऽध्यायः संपूर्णः ॥ १५ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायः १६ ॥

श्री भगवानुवाच

अभयं सत्त्वशुद्धिज्ञानयोगव्यवस्थितिः	॥
दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम्	॥१॥
अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम्	॥
दया भूतेष्वलान्ध्यं च मार्दवं ह्रीरचापलम्	॥२॥
तेजः क्षमा धृतिस्तुष्टिरद्रोहो नाभिमानिता	॥
भवन्ति सम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत	॥३॥
दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पाशपापमेव च	॥
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम्	॥४॥
दैवी संपद्विमोक्षाय निषन्धायासुरी मता	॥
मा शुचः संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव	॥५॥
द्वौ भूतसर्गौ लोकेस्मिन् दैव आसुर एव च	॥
दैवो विस्तरतः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे शृणु	॥६॥
प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुराः	॥
न शौचं नापि स्वाचारो न सत्यं तेषु विद्यते	॥७॥
असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम्	॥
अपरस्परसंभूतमकिञ्चित्कमहेतुकम्	॥८॥
एतां दृष्टिमथष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः	॥
प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽशुभाः	॥९॥
काममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भलोभमदान्विताः	॥
असद्ग्रहाश्रिताः क्रूराः प्रचरन्त्यशुचिन्त्रिताः	॥१०॥
चिन्तामपरिमेयां च प्रउयान्तामुपाश्रिताः	॥
कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः	॥११॥
आशांपाशशतैर्वद्धाः कामक्रोधापरायणाः	॥
ईहन्ते कामभोगार्थानन्याधेनार्थसञ्चयान्	॥१२॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ અથ પોઢશોઽધ્યાયઃ ૧૬ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ

વીરતા સત્વની શુદ્ધિ, સ્થિરતા જ્ઞાનયોગમાં	॥
દમ દાન અને યજ્ઞ, સ્વાધ્યાય તપ આર્જવ	॥૧॥
અહિંસા સત્ત્વ અક્રોધ, લાગ શાંતિ અપૈશ્વન	॥
દયા અલોભ પ્રાણીમાં, મૃદુતા હી અચાપજ	॥૨॥
તેજ દમ્ભા ધૃતી તુષ્ટિ, અદ્રોહ, ન અહંપણું	॥
હોય છે સંપદો દેવી, એ સાર્વિક મનુષ્યની	॥૩॥
દંભ દર્પ અહંકાર, ક્રોધ નીરસ વાગ્યતા	॥
અજ્ઞાન આસુરી સપદ, પેદા થાય મનુષ્યને	॥૪॥
દેવી સંપત્ કરે ભોક્ષ, આસુરી બંધનો કરે	॥
મા શોક કરે તુ દેવી, પામ્યો છે સપદા મુવ	॥૫॥
એ પ્રાણી સૃષ્ટિ આ લોકે, દેવી તેમ જ આસુરી	॥
કહી વિસ્તારથી દેવી, કહુ છું મુણ આસુરી	॥૬॥
ન જાણે આસુરી લોભ, પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિને	॥
ન સૌચ નહિ આચાર, ન સત્ત્વ તે જનો વિષે	॥૭॥
વ્યવસ્થાહીન ના સત્ત્વ, નિરીક્ષર જ જો જગત્	॥
ન કાર્ય કારણો શાસ્ત્ર, ન પ્રસક્ત વિના કંઈ	॥૮॥
એ દ્રષ્ટિના એમ કેતા, કુષ્ઠાત્મા મંદબુદ્ધિના	॥
જન્મે છે હિત કામધિ, નારા માટે જ વિચિત્રા	॥૯॥
કુષ્પૂર કામમાં લુબ્ધ, દંભ માન મહાન્વિત	॥
કુષ્ઠાત્મહી કૂર બ્રહ્મ, પ્રતના ભટકે જનો	॥૧૦॥
ધેરાયા અપરંપાર, ચિંતાથી મરણાતની	॥
કામોપભોગમાં લુબ્ધ, માનતા એ કૃતાર્થતા	॥૧૧॥
ધેરાણા આરા પાશોથી, કામ ક્રોધ પરાયણ	॥
કરે જ કામ લોભાર્થે, અન્યાર્થે ધન સંચય	॥૧૨॥

इदमद्य मया लब्धमिदं प्राप्स्ये मनोरथम्	॥
इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम्	॥१३॥
असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि	॥
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोहं बलवान् सुखी	॥१४॥
आढ्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया	॥
यक्ष्ये दास्यामि भोदिष्ये इत्यज्ञानविमोहिताः	॥१५॥
अनेकचित्ता विभ्रान्ता मोहस्यैव वशंगताः	॥
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति निरयेऽशुचौ	॥१६॥
आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः	॥
यजन्ते नामयज्ञेस्ते दम्भेनाऽविधिपूर्वकम्	॥१७॥
अहङ्कारं पलं दर्पं कामं क्रोधं च संश्रिताः	॥
मां मातृमपरदेहेषु प्रक्षिपन्तोऽभ्यसूयकाः	॥१८॥
तानहं द्विपतः क्रूरान् संसारेषु नराधमान्	॥
क्षिपाम्यजस्रमशुभास्वाप्तुरीप्सेव योनिषु	॥१९॥
आसुरीं योनिमापन्ना मृदा जन्मनि जन्मनि	॥
मामप्राप्यैव कौन्तेय ततो यान्त्यधमां गतिम्	॥२०॥
त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः	॥
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत् त्रयं त्यजेत्	॥२१॥
एतर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्धारैस्त्रिभिर्नरः	॥
आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम्	॥२२॥
यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः	॥
न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम्	॥२३॥
तस्मान्छोस्त्रं प्रमाणं ते कार्याऽकार्यव्यवस्थिता	॥
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि	॥२४॥

इति श्री भगवद्गीतायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

મેં આજ મેળવ્યું છે આ, પામીશ આ મનોરથ	॥
આટલું ધન આ છે ને, બીજું થાશે ફરી ધન	॥૧૩॥
આ શત્રુને હણ્યો છે મેં, બીજાઓને હણીશ હું	॥
હું છું ઈશ્વર ને યોગી, સિદ્ધ હું બળિયો મુખી	॥૧૪॥
સમર્થ છું હું, હું કુલીન, મારા જવો ન અન્ય છે	॥
ઠરીશ યજ્ઞો ને દાન, આનંદ જ ઠરીશ હું	॥૧૫॥
અજ્ઞાની શ્રાંત મનના, થયેલા મોહને વશ	॥
આસક્ત કામ ભોગોમાં, પડે છે નરકા વિષે	॥૧૬॥
પોતાને માનતા શ્રેષ્ઠ, ધન માન મદેં સર્વા	॥
દંભે વિધિ વિનાં યજ્ઞ, નામ સાર કરે જડ	॥૧૭॥
બળ દર્પ અહંકાર, આધીન કોષ કામને	॥
મને સ્વ પર દેહોમાં, દ્વેષતા અતિ નિંદતા	॥૧૮॥
તે દ્વેષીલા કૂરને હું, ફેંકું સંસારમાં સદા	॥
નરાધમોને હમેશાં, આસુરી કુટ્ટ યોનિમાં	॥૧૯॥
આસુરી યોનિ પામેલા, મૂઠો પ્રત્યેક જન્મમાં	॥
ન પામીને મને પાછા, પામે છે હલકી ગતિ	॥૨૦॥
તથુ નરકનાં દ્વાર, આત્માનાં નાશકારક	॥
કામ ક્રોધ અને લોભ, માટે તથુયને તજ	॥૨૧॥
તથુ નરકનાં દ્વાર, તેનાથી મુક્ત જ બને	॥
સાધે છે શ્રેય આત્માવું, પછી પામે પરા ગતિ	॥૨૨॥
જ શાસ્ત્ર વિધિને ઊડી, વર્તે છે મરજી વડે	॥
નહિ તે સિદ્ધિને પામે, મુખ કે ન પરા ગતિ	॥૨૩॥
પ્રમાણ શાસ્ત્રને માન્ય, તારા કાર્ય અકાર્યમાં	॥
કહેલું શાસ્ત્રમાં જણી, આ કર્મ કરવું ધટે	॥૨૪॥

ઈતિ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાયાં દેવી-આસુરી સંપત્તિ-દેવ-આસુર
ભૂતસર્ગો નામ પોદ્શોઽધ્યાયઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૧૬ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः १७ ॥

अर्जुन उवाच

ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तन्ते श्रद्धयाऽन्विताः ॥
तेषां निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रजस्तमः ॥१॥

श्री भगवानुवाच

त्रिविधा भवति श्रद्धा देहिनां सा स्वभावजा ॥
सान्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति ताः शृणु ॥२॥
सत्त्वानुरुपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत ॥
श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स एव सः ॥३॥
यजन्ते सान्त्विका देवान् यक्षरक्षांसि राजसाः ॥
भूत प्रेत पिशाचांश्च यजन्ते तामसा जनाः ॥४॥
अशास्त्रविहितं घोरं तपस्तप्यन्ति ये जनाः ॥
दम्भाहङ्कारसंयुक्ताः कामरागमलान्विताः ॥५॥
कर्षयन्तः शरीरस्थं भूतग्रामप्रचेतनम् ॥
मां चैवान्तःशरीरस्थं तान्विद्वद्यासुरनिश्चयान् ॥६॥
आहारत्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति म्रियः ॥
यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु ॥७॥
आयुःसत्त्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ॥
रस्याः स्निग्धा स्थिरा हृद्या आहाराः सान्त्विकप्रियाः ॥८॥
कर्तृमलवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ॥
आहोरा राजसस्पेष्टा दुःखशोकाऽऽमयप्रदा ॥९॥
यानयामं गतरसं पूति पर्युषितं च यत् ॥
उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥१०॥
अफलाकांक्षिभिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते ॥
यष्टव्यमित्येव मनः समाधाय स सान्त्विकः ॥११॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ॥

॥ અથ સમદશોઽધ્યાયઃ ૧૭ ॥

અર્જુન ઉવાચ

શાસ્ત્રની વિધિ છાડીને, છતાં શ્રદ્ધાવડે કરે ॥
તેની શું છે ગતિ કૃષ્ણ, સત્વ કે રજ વા તમ ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ

હોય છે ત્રિવિધા શ્રદ્ધા, મનુષ્યોને સ્વભાવથી ॥
સાત્વિકી રાજસી તેમ, તામસી છે કહું મુણ ॥૨॥
બધાને યાય છે શ્રદ્ધા, સરકારે પૂર્વ જન્મના ॥
જવી શ્રદ્ધા યાય તેવો, છે શ્રદ્ધામય પૂરખ ॥૩॥
દેવોને સાત્વિકા પૂજે, રાજસો યદા રક્ષાને ॥
પૂજે તમોચુષ્ણી લોકો, ભૂત પ્રેત પિશાચને ॥૪॥
કરે છે માનવો ધાર, તપ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ જ ॥
દંભાહંકાર સંયુક્ત, કામ રાગાદિથી ભર્યા ॥૫॥
શોષતા દેહના પાંચ, ભૂખ્યાદિ જડ ભૂતને ॥
અંતર્દેહસ્થિત મને, તે છે આસુર વૃત્તિના ॥૬॥
આહાર પશુ સર્વેને, ત્રિવિધ પ્રિય યાય છે ॥
તેમ યજ્ઞ દાન તપ, તેના આ ભેદ સાંભળ્ય ॥૭॥
આયુઃ સત્વ બળારોગ્ય, સુખ પ્રીતિ વધારતા ॥
રસ્ય સિન્ધ સ્થિર દંધ, આહાર સાત્વિકપ્રિય ॥૮॥
તીખા ખાટા ઉષ્ણ ખારા, તીક્ષ્ણ સૂક્ષ્ણ વિદાહકૃત્ ॥
રોગ શોક ક્રોધદાયી, આહાર રાજસપ્રિય ॥૯॥
સહેડું નીરસ વાથી, વીતેલ એક પ્હોરનું ॥
અપવિત્ર અને એહું, ભોજન તામસ પ્રિય ॥૧૦॥
આશા ન ક્ષણની રાખી, વિધિવત્ યજ્ઞ જ કરે ॥
કર્તવ્ય માની મનની, સ્થિરતાથી ઈ સાત્વિક ॥૧૧॥

अभिसंधाय तु फलं दम्भार्थमपि चैव यत्	॥
इज्यते विद्धि तं यज्ञं राजसं चलमध्रुवम्	॥१२॥
विधिहीनमसृष्टाद्यं मंत्रहीनमदक्षिणम्	॥
अद्धाधिरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते	॥१३॥
देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम्	॥
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते	॥१४॥
अनुष्ठेगकरं चाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत्	॥
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव यादृमयं तप उच्यते	॥१५॥
मनःप्रसादः साम्यत्वं मानमात्मविनिग्रहः	॥
भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमुच्यते	॥१६॥
अद्धया परयोपेतं तपस्तत् त्रिविधं नरैः	॥
अफलाकाङ्क्षिभिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते	॥१७॥
सत्कारमानपूजार्थं तपो दम्भेन चैव यत्	॥
क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम्	॥१८॥
मूढग्रहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः	॥
परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम्	॥१९॥
दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे	॥
देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम्	॥२०॥
यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः	॥
दीयते च परिक्लिष्टं तद् राजसमिति स्मृतम्	॥२१॥
अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते	॥
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम्	॥२२॥
ओतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः	॥
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा	॥२३॥
तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः	॥
प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनाम्	॥२४॥
तदित्यनभिमतं घाय फलं यज्ञतपःक्रियाः	॥
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः	॥२५॥

કરે જ ફળની આશે, અથવા દંભ દર્પથી	॥
કરે છે યજ્ઞ તે જાણ્ય, ચળ અધ્રુવ રાજસ	॥૧૨॥
વિધિહીન અન્નહીન, દસિણા મંત્ર હીન જે	॥
શ્રદ્ધા રહિત જે યજ્ઞ, જાણ્ય એને જ તામસ	॥૧૩॥
દેવ-દ્વિજ-ગુરુ-બ્રાહ્મ-પૂજા, સરલતા શુચિ	॥
બ્રહ્મચર્ય અહિંસા એ, શારીર તપ જાણ્યું	॥૧૪॥
ન કુખ કરતું વામ્ય, સસ પ્રિય હિતાત્મક	॥
વેદ શાસ્ત્રાભ્યાસ એને, વાણીનું તપ જાણ્યું	॥૧૫॥
ચિત્તની શાંતિ સૌમ્યત્વ, મૌન ને મનનિગ્રહ	॥
ભાવના શુદ્ધિ સર્વે એ, ઠેવાય તપ માનસ	॥૧૬॥
કરેલું શ્રદ્ધા શ્રદ્ધાથી, તપ ત્રણ પ્રકારનું	॥
વિના જે ફળની આશે, કરે તે તપ સાત્ત્વિક	॥૧૭॥
દંભથી તેમ પૂજવા, સત્કાર માન પામવા	॥
કરે તપ કહે છે તે, ચળ અધ્રુવ રાજસ	॥૧૮॥
ભૂર્ખતાથી સ્વ આત્માને, પીડી જે તપ આચરે	॥
ખીજના નાશ માટે વા, તે તામસ કહેલ છે	॥૧૯॥
કર્તવ્ય સમજી દાન, દિયે જે બદલા વિના	॥
દેશ કાળ પાત્ર જોઈ, કહ્યું તે દાન સાત્ત્વિક	॥૨૦॥
બદલો આપવા માટે, આશા વા ફળની ધરી	॥
કંજુશાઈ કરી આપે, તે જાણ્ય દાન રાજસ	॥૨૧॥
કુપાત્રોને દિયે દાન, ન જોઈ દેશ કાળને	॥
અપમાન-તિરસ્કાર-યુક્ત, તામસ દાન છે	॥૨૨॥
ઓ તત્સત્ એમ ઉચ્ચાર, ત્રિવિધ બ્રહ્મને કહ્યો	॥
તેથી વેદો, તથા યજ્ઞો, બ્રહ્મ પૂર્વે સજ્જલ છે	॥૨૩॥
માટે ઓ એ જ ઉચ્ચારી, યજ્ઞ દાન તપઃ ક્રિયા	॥
વિધિ યુક્ત પ્રવર્તે છે, હમેશાં બ્રહ્મવાદિની	॥૨૪॥
તત્ કહી ફળની આશા, વિના યજ્ઞ તપઃક્રિયા	॥
દાન ક્રિયાઓ વિવિધ, કરે છે મોક્ષ વાંછુઓ	॥૨૫॥

सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते	॥
प्रशस्ते कर्मणि तथा सरुच्छब्दः पार्थ गीयते	॥२६॥
यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चेत्त्यते	॥
कर्म चैव तदर्थाय सदित्येवाभिधीयते	॥२७॥
अथ्रद्वया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत्	॥
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह	॥२८॥
इति श्री भगवद्गीतायां सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥	

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः १८ ॥

अर्जुन उवाच

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम्	॥
त्यागस्य च हृषीकेश शृथक्लेशिनिपूदन	॥१॥
श्री भगवानुवाच	
काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः	॥
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः	॥२॥
त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः	॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे	॥३॥
निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम	॥
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः	॥४॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत्	॥
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम्	॥५॥
एतान्यपि च कर्माणि सक्तं त्यक्त्वा फलानि च	॥
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम्	॥६॥
निघतस्य च संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते	॥
मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः	॥७॥
दुःखमित्येव यः कर्म कायक्लेशमयात् त्यजेत्	॥
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत्	॥८॥

સદ્ભાવમાં જ સત્ શબ્દ, યોજવો સાધુભાવમાં ॥
 યોગ્ય સત્કારમાં તેમ, સર્વ ઉત્તમ કામમાં ॥૨૬॥
 સ્થિતિ સત્ની દાનમાં છે, યજ્ઞમાં તપમાં તથા ॥
 ને તેને લગતાં કામ, ત્યાં ઉચ્ચારાય સત્ ઇતિ ॥૨૭॥
 શ્રદ્ધા વિનાં કરાયેલાં, હોમ દાન અને તપ ॥
 અસત્ નિષ્કળ તે તો છે, આ લોક પરલોકમાં ॥૨૮॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां त्रिविध श्रद्धा आहार यज्ञ तपोदानादि
 वर्णनं नाम सप्तदशोऽध्यायः संपूर्णः ॥ १७ ॥

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः १८ ॥

अर्जुन उवाच

संन्याસનું મહાખાહો, ઇચ્છુ છું તત્ત્વ જાણવા ॥
 તથા હું જાણવા ઇચ્છુ, સાગના તત્ત્વને જીવું ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ

ન્યાસ જ કામ્ય કર્મોનો, સંન્યાસ કવિઓ કહે ॥
 સર્વ કર્મક્રિયા સાગ, એને સાગ કહે યુધો ॥૨॥
 કર્મમાં દોષ છે જાણી, સાન્ય કોઈ યુધો કહે ॥
 યજ્ઞ દાન તપઃ કર્મ કહે કોઈ તજો નહિ ॥૩॥
 તેમાં નિશ્ચય ખારો જ, તે પું સાંભળ અર્જુન ॥
 ત્રણ પ્રકારનો સાગ, કહ્યો છે સર્વ શાસ્ત્રમાં ॥૪॥
 યજ્ઞ દાન તપઃ કર્મ, ન સાન્ય કરવું ધટે ॥
 કરે પાવન લોકોને, યજ્ઞ દાન તથા તપ ॥૫॥
 કરવાં એ બધાં કર્મ, સંગ ને ક્રિયાને તથા ॥
 જે નિશ્ચય કરેલો એ, ખારો છે મત ઉત્તમ ॥૬॥
 સંન્યાસ ન ધટે ક્યાંયે, નિલકર્તવ્ય કર્મનો ॥
 અજ્ઞાનથી કરે સાગ, એ સાગ જાણ્ય તામસ ॥૭॥
 કર્મમાં કુઃખ છે માની, દેહ ઈવેશ ભયે તજ ॥
 તે કરી રાજસ સાગ, ન પામે સાગનું ફળ ॥૮॥

॥	कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन	॥
॥११॥	सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः	॥१॥
॥	न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुपज्जति	॥
॥	त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः	॥१०॥
॥	न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः	॥
॥	यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते	॥११॥
॥	अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम्	॥
॥	भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित्	॥१२॥
॥	पञ्चेमानि महाबाहो कारणानि निषोढ मे	॥
॥	साङ्ख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम्	॥१३॥
॥	अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम्	॥
॥	विविधा च पृथक् चेष्टा दैव्यं चैवात्र पञ्चमम्	॥१४॥
॥	शरीरबोद्धेनोभिर्हि यत्कर्मारभतेऽर्जुन	॥
॥	न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतयः	॥१५॥
॥	तत्रैव संति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः	॥
॥	पश्यत्यकृतबुद्धित्वात् स पश्यति दुर्मतिः	॥१६॥
॥	यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते	॥
॥	हृत्वाऽपि स इमांश्लोकात्त हन्ति न निषध्यते	॥१७॥
॥	ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मबोदना	॥
॥	कारणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः	॥१८॥
॥	ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिवैव गुणभेदतः	॥
॥	प्रोच्यते गुणसंख्याने यथावच्छृणु तान्यपि	॥१९॥
॥	सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते	॥
॥	अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम्	॥२०॥
॥	पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान् पृथग्विधान्	॥
॥	वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्राजसमिति स्मृतम्	॥२१॥
॥	यत्तु कृत्स्नबदेकस्मिन् कार्ये सक्तमहेतुकम्	॥
॥	अतत्त्वार्थबदत्पं च तत्तामसमुदाहृतम्	॥२२॥

કર્તવ્ય સમજી કર્મ, હમેશાં જ કરાય છે	॥
સંગને ફળને લાગી, મનાય લાગ સાત્ત્વિક	॥૬॥
ન દ્વેષે નરસાં કામ, ન મુગ્ધ પ્રિય કામમાં	॥
પ્રવેશ્યો સત્ત્વમાં લાગી, બુદ્ધિમાનું છિન્ન સંશય	॥૧૦॥
નથી શક્ય બધાં કર્મ, તજવાં દેહધારિથી	॥
જે કર્મફળનો લાગી, તે જ લાગી ગણાય છે	॥૧૧॥
અનિષ્ટ ઇષ્ટ નેં મિશ્ર, ફળ ત્રિવિધ કર્મતું	॥
અભ્યાગિને મર્યેં થાય, કિંતુ સંન્યાસિને નહિ	॥૧૨॥
પાંચ આ કારણો બહુ, પાખ્યાં નિર્ણય સાંખ્યમાં	॥
કલાં છે સર્વ કર્મોની, સિદ્ધિ માટે જ અર્જુન	॥૧૩॥
અધિષ્ઠાન તથા કર્તા, કરણું ભિન્ન ભિન્ન જે	॥
જુદી વિવિધ ચેષ્ટાઓ, અને છે દૈવ પાંચમું	॥૧૪॥
શરીર મન વાણીથી, આરંભે જીવ કર્મ જે	॥
અયોગ્ય અથવા યોગ્ય, તેના છે પાંચ હેતુઓ	॥૧૫॥
છતાં એમ જ પોતાને, કર્તારૂપે મનુષ્ય જે	॥
જીવે છે મૂર્ખતાથી જો, તે મૂર્ખ દેખતો નથી	॥૧૬॥
અહંભાવ નથી જોને, જોની બુદ્ધિ ન લુપ્ત છે	॥
આ લોકોને હણીને ય, ન બંધાય હણે નહિ	॥૧૭॥
જ્ઞાન જ્ઞેય પરિજ્ઞાતા, પ્રેરણા કર્મની તણ	॥
કરણું કર્મ ને કર્તા, ત્રિવિધ કર્મ સંમદ	॥૧૮॥
જ્ઞાન કર્મ અને કર્તા, તણ છે ગુણ ભેદથી	॥
કહું છું ગુણ ભેદથી, તે બરાબર સાંભળ્ય	॥૧૯॥
જે વડે સર્વ જૂતોમાં, જીવે અવ્યય ભાવને	॥
અવિભક્ત વિભક્તોમાં, તે જ્ઞાન બહુ સાત્ત્વિક	॥૨૦॥
જુદાપણથી જે જ્ઞાન, ધણા ભાવ જુદા જુદા	॥
બણે છે સર્વ જૂતોમાં, તે રાગસ ગણાય છે	॥૨૧॥
પૂણે પેઠે એકમાં જે, કાર્યાસક્ત અહેતુક	॥
તત્ત્વાર્થહીન ને અદ્ય, કહું તે જ્ઞાન તામસ	॥૨૨॥

नियतं सत्तरहितमरागद्वेषतः कृतम्	॥
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते	॥२३॥
यत्तु कामेप्सुना कर्म साहङ्कारेण वा पुनः	॥
क्रियते क्लेशमदुलं तद्राजसमिति स्मृतम्	॥२४॥
अनुबन्धं क्षयं हिंसामनवेक्ष्य च पौरुषम्	॥
मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते	॥२५॥
मुक्तसङ्गोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः	॥
सिद्धयसिद्धयोर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते	॥२६॥
रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः	॥
हर्षशोकान्वितः कर्ता राजसः परिकीर्त्यतेः	॥२७॥
अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैकृतिकोऽलसः	॥
विषादी दीर्घसूत्रश्च कर्ता तामस उच्यते	॥२८॥
बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु	॥
प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनंजय	॥२९॥
प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्पाकार्ये भयाभये	॥
पन्धं मोक्षं च या बुद्धिर्बेद सा सात्त्विकी मता	॥३०॥
यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च	॥
यथावन्नाभिजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी	॥३१॥
अधर्मं धर्ममिति या बुद्ध्यते तमसोन्विता	॥
सर्वार्थान् विपरीतांश्च बुद्धिः सा तामसी मता	॥३२॥
धृत्या यया धारयते मनःप्राप्तेन्द्रियक्रियाः	॥
योगेनाऽव्यभिचारिण्या धृतिः सा सात्त्विकी मता	॥३३॥
यया तु धर्मकामार्थान् धृत्या धारयतेऽर्जुन	॥
प्रसङ्गेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी	॥३४॥
यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मोहमेव च	॥
न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ राजसीः	॥३५॥
सुखं त्विदानीं त्रिविधं धृणु मे भरतवर्षम	॥
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखास्तं च निगच्छति	॥३६॥

રોજાંદુ' સંગ રહિત, રાગદ્વેષ વિના કર્યું	॥
છોડીને ક્ષણની ઇચ્છા, કેવાય કર્મ સાત્ત્વિક	॥૨૩॥
કરે છે લાભની આશે, કર્મ જ સ્વાભિમાનથી	॥
જમાં કદ ધણીયે છે, તે કહ્યું કર્મ રાજસ	॥૨૪॥
સંબંધ હાનિ હિંસાને, ન વિચારી બળાબળ	॥
આરંભે મૂર્ખતાથી જ, તે તો તામસ કર્મ છે	॥૨૫॥
અસંગી ન અહંકારી, હતાહ ધારણા સહ	॥
સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં કર્તા, નિર્વિકારી જ સાત્ત્વિક	॥૨૬॥
રાગી અશુદ્ધ હિંસાકૃત, લોભી કર્મકેશુક	॥
કેવાય રાજસી કર્તા, યુક્ત જ હર્ષ શોકથી	॥૨૭॥
પીડાકારી મંદ શક, અયોગ્ય જડ પામર	॥
સોગિયો દીર્ઘસૂત્રી તે, કર્તા કેવાય તામસી	॥૨૮॥
બુદ્ધિ ને ધૃતિના ભેદ, ત્રણ પ્રકારના સુણ્ય	॥
શુભભેદ કરી સર્વ, કહું છું હું જુદા જુદા	॥૨૯॥
પ્રવૃત્તિ તેમ નિવૃત્તિ, કાર્યાકાર્ય બયાબય	॥
બંધ ને મોક્ષને જાણે, તે કહી બુદ્ધિ સાત્ત્વિકી	॥૩૦॥
જથી ધર્મ અધર્મને, કાર્યને કે અકાર્યને	॥
ખરાખર ન જાણે જ, તે બુદ્ધિ રાજસી જ છે	॥૩૧॥
અધર્મને ધર્મકે, માને તમોશુણી જનો	॥
અવળાં સર્વ કર્મને, માને તે બુદ્ધિ તામસી	॥૩૨॥
અવિકારી ધૃતીથી જ, મન પ્રાણેન્દ્રિય ક્રિયા	॥
યોગાધારે પ્રવર્તે છે, સાન્ત્વિકી જાણવી ધૃતિ	॥૩૩॥
ધર્મ કામ દ્રવ્યને જ, ધારે, જ ધારણા વડે	॥
પ્રસંગે ક્ષણ આશાયે, ધૃતિ તે પાર્ય રાજસી	॥૩૪॥
હંધને બયને જથી, વિષાદ શોક મોહને	॥
બુદ્ધિહીન ન જ છેડે, ધૃતિ તે તામસી ગણી	॥૩૫॥
હવે સાંભળ્યું તું પાર્ય, સુખ ત્રિવિધ હું કહું	॥
અધ્યાસથી રમે જમાં, જાણે છે અંત દુઃખનો	॥૩૬॥

यत्तदात्वे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम्	॥
तत्सुखं सात्त्विकं विद्यादात्मबुद्धिप्रसादजम्	॥३७॥
विषयेन्द्रियसंयोगव्यत्तदात्वेऽमृतोपमम्	॥
परिणामे विषमिव तद् राजसमिति स्मृतम्	॥३८॥
यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः	॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्	॥३९॥
न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः	॥
सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात् त्रिभिर्गुणैः	॥४०॥
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परंतप	॥
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः	॥४१॥
शमोदमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च	॥
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम्	॥४२॥
शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम्	॥
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम्	॥४३॥
कृपिगौरक्षत्राणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम्	॥
पर्युत्थानात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम्	॥४४॥
स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः	॥
स्यकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु	॥४५॥
यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम्	॥
स्वकर्मणा तमवाच्यं सिद्धिं विन्दति मानवः	॥४६॥
श्रेयान् स्वधर्मे विगुणः परधर्मात् स्वनुष्ठितात्	॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मोदयादपि	॥४७॥
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम्	॥४८॥
सहजं कर्म कान्तेय सदोपमपि न त्यजेत्	॥
सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः	॥४९॥
असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः	॥
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति	॥५०॥

1	પ્રારંભમાં ઝેર જવું, પરિણામે સુધાસમ	॥
2	તે સાત્વિક સુખો જાણ્ય, આત્મ યુદ્ધ પ્રસાદ્ય	॥૩૭॥
3	વિષયેન્દ્રિય સંયોગે, પ્રારંભે જ સુધાસમું	॥
4	પરિણામે ઝેર જવું, તે કલ્પું સુખ રાજસ	॥૩૮॥
5	પ્રારંભે તેમ હંમેશાં, મોહ જ કરવું સુખ	॥
6	હંધ આજસ ને મુસ્તીથી ચર્ચું સુખ તામસ	॥૩૯॥
7	પૃથ્વીમાં સ્વર્ગમાં ઝેવું, દેવોમાં સત્વ ઠા નથી	॥
8	મુક્ત હોય પ્રકૃતિના, તથે ગુણ ચક્રી જ જ	॥૪૦॥
9	વિપ્ર ક્ષત્રિય વૈશ્યોનાં, શૂદ્રોનાં જન્મથી કરી	॥
10	નિર્માયેલાં જ કર્મો છે, સ્વભાવજ ગુણોવડે	॥૪૧॥
11	પવિત્રતા શમ ક્રમ, ક્રમા સરલતા તપ	॥
12	જ્ઞાન વિજ્ઞાન આસ્તિક્ય, વિપ્રનાં કર્મ જન્મથી	॥૪૨॥
13	શૌર્ય તેજ ધૃતિ દાક્ષ્ય, યુદ્ધમાં અપલાયન	॥
14	દાન ઐશ્વર્ય મોટાઈ, ક્ષત્રીનું કર્મ જન્મથી	॥૪૩॥
15	ખેડ્ય વેપાર ગૌરક્ષા, વૈશ્યનું કર્મ જન્મથી	॥
16	સત્કારાદિક સેવાનું, શૂદ્રનું કર્મ જન્મથી	॥૪૪॥
17	મનુષ્ય મેળવે સિદ્ધિ, પ્રવૃત્તિ સ્વ સ્વકર્મમાં	॥
18	સુણ્ય પામે સિદ્ધિ કેમ, સ્વકર્મમાં પ્રવર્તે	॥૪૫॥
19	જથી પ્રવૃત્તિ ભૂતોની, વ્યાપ્ત છે જવડે જગત	॥
20	તેને સ્વકર્મથી પૂજી, મનુષ્ય સિદ્ધિ મેળવે	॥૪૬॥
21	સારો સ્વધર્મ વિગુણ, સુપાલિતાન્ય ધર્મથી	॥
22	ચતુ સ્વધર્મમાં સારું, લાભથી પરધર્મના	॥૪૭॥
23	જ કર્મ જન્મથી નિર્મ્યું, કરે કુઝળી ગતો નથી	॥૪૮॥
24	જન્મથી કર્મ જ હોય, સદાપ પણ ન લજ	॥
25	સર્વારંભો દોષ વીંટયા, ધુંવાડે જમ દેવતા	॥૪૯॥
26	બધે અનાસક્ત યુદ્ધિ, અસ્પૃહી મનનિમહી	॥
27	શ્રેષ્ઠ નિષ્કર્મની સિદ્ધિ, પામે છે સાગથી સદા	॥૫૦॥

सिद्धिं प्राप्नो यथा ब्रह्म प्राप्नोति तन् निबोध मे	॥
समासेन तु कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा	॥५१॥
बुद्ध्या विशुद्ध्या युक्तो श्रुत्याऽऽत्मानं नियम्य च	॥
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च	॥५२॥
विविक्तसेवी लब्धाशी यतर्वाकायमानसः	॥
ध्यानयोगपरो नित्यं वैरोग्यं समुपाश्रितः	॥५३॥
अहंकारं धर्मं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम्	॥
विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते	॥५४॥
ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न हृष्यति	॥
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम्	॥५५॥
भक्त्या मामभिजानाति योऽहं यश्चास्मि तत्त्वतः	॥
ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम्	॥५६॥
सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः	॥
मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम्	॥५७॥
चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य भारत	॥
बुद्धियोगं समाश्रित्य मचितः सततं भव	॥५८॥
मचितः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि	॥
अथ चेत्त्वमहङ्कारं न मोक्षसि विनश्यसि	॥५९॥
यदहङ्कारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे	॥
मिथ्यैव व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति	॥६०॥
एवभावजेन कौन्तेय निषद्धः स्वेन कर्मणा	॥
कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्यवशोऽपि सन्	॥६१॥
ईश्वरः सर्वभूतानां हृत्पे वसतेऽर्जुन	॥
भ्रामयन्सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया	॥६२॥
तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत	॥
तत्प्रसादात्परां सिद्धिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम्	॥६३॥
इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया	॥
विमृश्यैतदशेषेण यदिच्छसि तथा कुरु	॥६४॥

પામેલો સિદ્ધિને કેમ, પામે છે બ્રહ્મને સુણ્ય	॥
હંકારમાં તે કહું નિષ્ઠા, જ્ઞાનની જ પરા વટે	॥૫૧॥
વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી વચ, ધૃતિથી મનને કરી	॥
તણ શબ્દાદિ વિષયો, કાપીને દ્રેષ રાગને	॥૫૧॥
એકાંત સેવી લધ્વાથી, મન વાડ દેહનિઘ્રી	॥
ધ્યાન યોગે લક્ષ નિલ, લીન વૈરાગ્યમાં ધઈ	॥૫૩॥
અહંકાર બળે દર્પ, કામ ક્રોધ પરિગ્રહ	॥
છોડીને નિર્મમઃ શાંત, બને છે બ્રહ્મ રૂપ એ	॥૫૪॥
બ્રહ્મભૂત પ્રસન્નાત્મા, ન શોચે હરખે નહિ	॥
મારી પરા ભક્તિ પામે, સર્વભૂતો વિષે સમ	॥૫૫॥
જેવો છું તત્વથી, જ કું, ઝાળખે ભક્તિથી મને	॥
પછી જણી મને તત્વે, મારામાં એક યાય છે	॥૫૬॥
કરે સદા સર્વ કર્મો, મારે જ આશ્રયે રહી	॥
મારા પ્રસાદથી પામે, પદ અન્યથા શાશ્વત	॥૫૭॥
ચિત્તથી સર્વ કર્મોને, મારામાં અપિ મત્પર	॥
મારામાં ચિત્ત તું રાખ્ય, સ્વીકારી બુદ્ધિયોગને	॥૫૮॥
મત્ત ચિત્ત સર્વ વિગ્રોને, મત્કૃપાયે તરીય તું	॥
પણુ જો તું અહંકાર, ન સુક્રીય હણાય તો	॥૫૯॥
જો અહંકાર આધારે, માનીય ન લડું ત્યમ	॥
ખોટા નિશ્ચય આ તારે, તુને પ્રકૃતિ ખેંચશે	॥૬૦॥
પૂર્વ જન્મતણા તું તો, બંધાયો છો સ્વકર્મથી	॥
ઈચ્છીય નહિ જ મોહે, પરાણે તું કરીય તે	॥૬૧॥
એ ઈશ્વર વસે હૃદયે, પ્રાણીમાત્ર તણા સદા	॥
માયાયે સર્વભૂતો ને, ભભાવે છે જ યંત્રવત્	॥૬૨॥
તેને જ શરણે જ તું, દે પાર્થ સર્વ ભાવથી	॥
તેની પ્રીતે પરા સિદ્ધિ, પામીય સ્થાન શાશ્વત	॥૬૩॥
આ તને મેં કર્યું જ્ઞાન, યુક્તમાં યુક્ત જ હવું	॥
વિચારી આ બધું, ઈચ્છા, ક્રોધ તેમ જ તું કર	॥૬૪॥

सर्वगुह्यतमं श्रूयः शृणु मे परमं वचः	॥
इष्टोऽसि मे दृढमतिस्ततो वक्ष्यामि ते हितम्	॥६५॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु	॥
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे	॥६६॥
सर्वधर्मांश्च परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज	॥
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः	॥६७॥
इदं ते नातपस्काय नोभक्ताय कदाचन	॥
न चाऽशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति	॥६८॥
य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति	॥
भक्तिं मयि परां कृत्वा स मामेक्यत्यसंशयम्	॥६९॥
न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः	॥
भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि	॥७०॥
अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः	॥
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः	॥७१॥
अद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः	॥
सोऽपि मुक्तः शुभान् लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम्	॥७२॥
कचिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा	॥
कचिदज्ञानसंमोहः प्रणष्टस्ते धनंजय	॥७३॥

संजय उवाच ।

राजन्भगवतो वाक्यं निगमागमगर्भितम्	॥
निशम्य ह्यस्थमनसा प्रह्वोषोचदधार्जुनः	॥७४॥
नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत	॥
स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव	॥७५॥
इत्पहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः	॥
संवादमिममश्रौषमद्भुतं शैवहर्षणम्	॥७६॥
व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद् शुद्धतरं महत्	॥
योगं योगेश्वरात्कृष्णात्सांक्ष्णिकययतः स्वयं	॥७७॥

મારે સુણ્ય ફરી વાડ્ય, ગુણમાં ગુણ રૂપ છે ॥
 વાલો મને ઘણો તેથી, કહું છું હિતવું તને ॥૬૫॥
 મનના બન્ય મદ્ ભક્ત, મને યજ્ઞ કર્ય સ્તુતિ ॥
 પ્રતિજ્ઞાથી કહું છું હું, મને પામીશ નિશ્ચયે ॥૬૬॥
 તજીને સર્વ સંકલ્પો, તું મારે સરણે જ યા ॥
 હું તને સર્વ પાપોથી, મુકાવીશ ન શોચ્ય તુ ॥૬૭॥
 આ જ્ઞાન અતપસ્વીને, ન દેવુ ભક્તિહીનને ॥
 ન જે સાંભળવા ઈચ્છે, ન મારા નિંદનારને ॥૬૮॥
 આ ગુણ જ્ઞાન જે મારા, ભક્તોને સભળાવશે ॥
 તે પરા ભક્તિ મારામાં, ધારીને પામશે મને ॥૬૯॥
 એના જેવો મનુષ્યોમાં, બીજો પ્રિય મને નથી ॥
 થાશે પણ નહિ તેવો, પ્રિય આ ભૂમિમાં મને ॥૭૦॥
 ભણુશે ધર્મરૂપી જે, જન, સંવાદ આપણો ॥
 જ્ઞાન યજ્ઞવડે તેણે, પૂજ્યો છું એમ હું ગણું ॥૭૧॥
 ઇર્ષા રહિત શ્રદ્ધાળુ, સાંભળે પણ જે જન ॥
 ભક્ષ તે પણ પામે છે, લોકોને પ્રણયશાળીના ॥૭૨॥
 કેમ તે સાંભળ્યું પાર્યં, જ્ઞાન એકાગ્ર ચિત્તથી ॥
 ભક્ષા અજ્ઞાનનો ભાહ, તારે નષ્ટ થયો ખરે ॥૭૩॥

સંજય ઉવાચ

હે રાજા કૃષ્ણવું વાડ્ય, નિગમાગમ ગાંધિત ॥
 સાંભળી શાંત મનથી, કહે છે નમ્ર અર્જુન ॥૭૪॥
 ગયો ભાહ રમ્ભતિ પામ્યો, હું તમારી કૃપાવડે ॥
 મટ્યો સંદેહ પાળીશ તમારા ઉપદેશને ॥૭૫॥
 વાસુદેવ તણે એમ, મહાત્મા પાર્યનો તથા ॥
 સંવાદ સાંભળ્યો આ મેં, શર્માચકારિ અદ્વૈત ॥૭૬॥
 શ્રીવ્યાસની કૃપાથી મેં, સાંભળ્યું અતિ ગુણ આ ॥
 કહેના યોગને સાક્ષી, કૃષ્ણ યોગેશ્વર સ્વયં ॥૭૭॥

રાજન્ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમિમમદ્ભૂતમ્	॥
કેશવાર્જુનયોઃ પુણ્યં દૃષ્ટ્વામિ ચ મુદ્ધુર્મુદ્ધુઃ	॥૭૮॥
તત્ત્વ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમત્યદ્ભુતં હરેઃ	॥
વિસ્મયો મે મહારાજ પ્રદૃષ્ટ્યે ચ પુનઃ પુનઃ	॥૭૯॥
યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ	॥
તત્ર શ્રીર્વિજયો શ્રુતિર્ધ્રુવાણીતિ મતિર્મમ	॥૮૦॥

इति श्रीभगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥

॥ ઓતત્સદ્ ॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા સંપૂર્ણા ॥

કૃષ્ણ અર્જુન બંનેનો, પ્રણમ સંવાદ અદ્ભુત	॥
હે રાજન્ બહુ સંભારી, હર્ષું છું કું ફરી ફરી	॥૭૮॥
કૃષ્ણનું રૂપ સંભારી, સંભારી તેજ અદ્ભુત	॥
પણ વિસ્મયને પામ્યો, હર્ષું છું કું ફરી ફરી	॥૭૯॥
ન્યાં યોગેશ્વર છે કૃષ્ણ, ન્યાં છે પાર્થ ધનુર્ધર	॥
ત્યાં શ્રી, વિજય, સંપત્તિ, માતું છું એમ છે સ્થિર	॥૮૦॥

इति श्रीमद् भगवद् गीतायां त्रिगुण जगद्विवरण पूर्वक ब्रह्मप्राप्तियोगो नाम
अष्टादशोऽध्यायः संपूर्णः ॥ १८ ॥

॥ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા સંપૂર્ણા ॥

इति श्री राजवैद्य जीवराम कालिदास शास्त्रि कृत

समश्लोकी गीता गुर्जरी संपूर्णा ॥

श्री भोजपत्री गीतायाः प्रचलितगीताया अधिकश्लोकाः पाठभेदाश्च ॥
॥ अथ प्रथमोऽध्यायः १ ॥

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे सर्वशस्त्रसमागमे

भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपः शल्यो जयद्रथः ॥ १ ॥

अभत्यामा विकर्णश्च सोमदत्तिश्च वीर्यवान् ॥ ८ ॥

नानाशस्त्रप्रहरणा नानायुद्धविशारदाः

अयनेषु तु सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ॥ ९ ॥

पांचालश्च महेश्वासो द्रौपदेयाश्च पंच न ॥ ११ ॥

नमश्च पृथिवीं चैव तुमुलोच्यनुनादयन्

हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते ॥ १८ ॥

×

उभयोः सेनयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥ २१ ॥

धृतराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः

उभयोः सेनयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं ॥ २३ ॥

कृपया परयाऽऽविष्टो सीदमानोऽग्रवीर्दिदं

दृष्ट्वेयमान् स राजातृष्ण युयुत्सुसमवस्थितान् ॥ २५ ॥

सीदन्ति सर्वगानाणि सुखं च परिशुष्यति

॥ प्रचलित गीता पाठः ॥

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ १ ॥

भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिजयः ॥ ८ ॥

अभत्यामा विकर्णश्च सोमदत्तिस्तर्धव च ॥ ९ ॥

नानाशस्त्रप्रहरणा सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ११ ॥

अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ॥ १८ ॥

द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ॥ १९ ॥

नमश्च पृथिवीं चैव तुमुलोच्यनुनादयन्

हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते ॥ २० ॥

अर्जुन उवाच

सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥ २१ ॥

धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥ २३ ॥

सेनयोऽभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं ॥ २५ ॥

कृपया परयाऽविष्टो विपीरदन्निदमवधीन ॥ २७ ॥

दृष्ट्वेयं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समवस्थितं ॥ २८ ॥

सीदन्ति मम गानाणि सुखं च परिशुष्यति ॥ २९ ॥

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥ प्रचलित गीता पाठः ॥

न च श्रेयानुपश्यामि हृत्वाहवे स्वयान्वधान् ॥	न च श्रेयानुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे ॥३१॥
न कांक्षे विजयं कृष्ण न राज्यं न सुखानि च ॥३१॥	न कांक्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च ॥३२॥
त एवेमे स्थिता योद्धुं प्राणांस्त्यक्त्वा सुदुस्त्यजान् ॥३३॥	त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा ननानि च ॥३३॥
अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किन्तु मदीकृते ॥३५॥	अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किन्तु मदीकृते ॥३५॥
स्वजनीनिह कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥३६॥	स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥३७॥
कुलस्यकृतं दोषं संपश्यदभिर्जनार्दन ॥३८॥	कुलस्यकृतं दोषं प्रपश्यदभिर्जनार्दन ॥३९॥
यद्राज्ययुल्लोभेन स्वजनान्वन्तमुद्यताः ॥४०॥	यद्राज्ययुल्लोभेन हन्तुं स्वजनमुद्यताः ॥४०॥
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥४५॥	धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥४६॥
पश्यसुसर्चार्जनः संख्ये शोकसंविग्रमानसः ॥	संजय उवाच ॥
उत्तुङ्गः शरं चापं रथोपस्थ उपाविशद् ॥४६॥	एतमुत्सर्चार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् ॥४७॥
सीदमानमिदं वाश्यमुवाच मधुमुदनः ॥१॥	विपीदन्तमिदं वाक्यमुवाच मधुमुदनः ॥१॥
मा हृन्मनं गच्छ कौन्तेय नेतत्त्वय्युपपद्यते ॥३॥	बलेभ्यं या स्म गमः पार्थ नेतत्त्वय्युपपद्यते ॥३॥
गुरुनहत्या हि महानुभावान् ॥	गुरुनहत्या हि महानुभावान् ॥
श्रेयस्करं भक्ष्यमपीह लोके ॥४॥	श्रेयो भोक्तुं भक्ष्यमपीह लोके ॥४॥
न त्वर्थकामास्तु गुरुनिहत्य ॥	हत्वार्थकामांस्तु गुरुनिहिव ॥
शुनीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥५॥	शुनीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥५॥

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥

यानेव हत्वा न जिजीविषाम-
स्ते नः स्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः
यः शोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणां
सेनयोः रमयोर्मध्ये सीदमानमिदं वचः

श्री भगवानुवाच

॥ अधिकः श्लोकः ॥

त्वंमानुष्येणोपहतान्तरात्मा विषादमोहाभिमवाद्विसंज्ञः ॥

कृपायुहीतः समवेक्ष्य बन्धूनभिमपन्नान्मुखमन्तकस्य ॥११॥

अशोच्याननुशोचंस्त्वं प्राज्ञबद्धाभिभापसे

गतामूनगतामूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ॥१२॥

न ह्येवाहं जातु नासं न त्वं नामी जनाधिपाः

न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमितः परं ॥१३॥

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित् कर्तुमर्हति ॥१४॥

॥ अधिकः श्लोकः ॥

आदायन्त च यन्नास्ति वर्तमानेनपि तत्तथा

वितथैः मद्गताः सन्तोऽवितथा इव लसिताः ॥१५॥

अन्तयन्त इमे देहा नित्यश्रेयः शरीरिणः ॥१६॥

कथं स पुरुषः पार्थ दृश्यते हन्ति वा कथं ॥१७॥

॥ प्रचलित गीता पाठः ॥

यानेव हत्वा न जिजीविषाम-
स्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः
यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणां
उभयोः सेनयोर्मध्ये विपीदन्तमिदं वचः

श्री भगवानुवाच

× ×

× ×

अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भापसे

गतामूनगतामूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ॥११॥

न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः

न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परं ॥१२॥

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥१३॥

× ×

× ×

अंतवंत इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ॥१८॥

कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कं ॥१९॥

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥

अथैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं
जातस्य हि भ्रुवो मृत्युध्रुवं जन्म मृतस्य च
तस्मादपरिहार्येयं नात्र शोचितुर्महसि
तस्मात् सर्वाणि भूतानि नात्र शोचितुर्महसि
एषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं
नेहाभिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते
व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलेभ्यः
क्रियाविशेषबहुला भौगोभ्यर्पयन्तीः प्रति
कर्मण्यस्त्वधिक्कारस्ते मा फलेषु कदाचन
सिद्ध्यसिद्धयोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते

॥ अधिक श्लोकः ॥

यस्य सर्वे समारम्भा निराशीर्विघ्ननास्तिह
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान् ॥५१॥
दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय
बुद्धियुक्तो जहातीमे उभे सुकृतदुष्कृते
कर्मवन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्यनामयं

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं
जातस्य हि भ्रुवो मृत्युध्रुवं जन्म मृतस्य च
तस्मादपरिहार्येयं न त्वं शोचितुर्महसि
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुर्महसि
येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं
नेहाभिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते
व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदां
क्रियाविशेषबहुलां भौगोभ्यर्पयन्तीं प्रति
कर्मण्येवाधिक्कारस्ते मा फलेषु कदाचन
सिद्ध्यसिद्धयोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते

× ×

× ×

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय
बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते
जन्मवन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्यनामयं

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

स्थिरप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव
स्थिरधीः किं प्रभायेत किमासीत व्रजेत किं
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थिरप्रज्ञस्तदेवाच्यते
वीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते
नाभिनन्दति न द्वेष्टि स्थिरप्रज्ञस्तदेवाच्यते
इन्द्रियाणीन्द्रियाग्र्येभ्यः स्थिरप्रज्ञस्तदेवाच्यते
तानि संपश्य मनसा युक्त आसीत मत्परः
यने हि यम्येन्द्रियाणि स्थिरप्रज्ञः स उच्यते
रागद्वेषयिषुक्तस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन्
इन्द्रियाणीन्द्रियाग्र्येभ्यः स्थिरप्रज्ञा च सा स्मृता
यस्यां जाग्रति भूतानि सा रात्रिः पश्यतो मुने ॥७२॥
स शान्तिमाप्नोति न काममायी

॥ अधिक श्लोकाः ॥

यस्यामृतं तस्य मत मत यस्य न वेद स
विज्ञानतामविज्ञातं विज्ञातमविज्ञानता
प्रतियोगेन तद् ब्रह्म विदित्वा लभ्यतेऽमृत
ब्रह्म एव नैव किञ्चित् लब्धव्यमवशिष्यते
ब्रह्मज्ञाने ब्रह्मज्ञात्र परमेव दिशेदितं

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव
स्थितधीः किं प्रभायेत किमासीत व्रजेत किं
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदेवाच्यते
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते
नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता
इन्द्रियाणीन्द्रियाग्र्येभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता
तानि सर्वाणि संपश्य युक्त आसीत मत्परः
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता
रागद्वेषवियुक्तेस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन्
इन्द्रियार्णान्द्रियाग्र्येभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता
यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥६९॥
स शान्तिमाप्नोति न काममायी

× × × × ×
× × × × ×

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

श्रुत्या लब्ध्वाऽप्यत्र ह्येतत् श्रुतिमोति श्रुत्वा ॥७६॥
विद्विष्य कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः
निर्ययो निरहंकारः स श्रुतिमधिगच्छति ॥७७॥

॥ अधिकः श्लोकाः ॥

यदा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा यस्य हृदि स्थिताः
स भवत्यमृतो मर्त्यो ब्रह्म चात्र समञ्जुते ॥७८॥
यदा सर्वे अभिपद्यन्ते हृदयस्येह ग्रन्थयः
स भवत्यमृतो मर्त्य एतावदनुशामनं ॥७९॥
मिप्यन्ते हृदयग्रन्थिभ्यश्छिद्यन्ते सर्वसंशयाः
सीप्यन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्हृष्टे परावरे ॥८०॥
एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥
स्थित्वास्यामन्तर्काष्ठेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥८१॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ३ ॥

व्यामिश्रेण वाक्येन बुद्धि मोहयसीव नः
शृणुकोमान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः
नानवाप्तमवाप्तव्यं प्रवर्तेऽथ च कर्मणि
मम यत्प्राप्तुर्वर्तेन मनुष्याः पार्थ सर्वज्ञः
यो ज्ञयेत्सर्वकर्मणि विद्वान्युक्तः समाचरन्

॥ २ ॥
॥ १२ ॥
॥ २२ ॥
॥ २३ ॥
॥ २६ ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः
निर्ययो निरहंकारः स श्रुतिमधिगच्छति ॥७१॥

॥ १ ॥
॥ १२ ॥
॥ २२ ॥
॥ २३ ॥
॥ २६ ॥

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥

स्थित्वास्यामन्तर्काष्ठेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥७२॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि भागशः
गुणा गुणार्थं स्तन्त इति मत्वा न सज्जते
ये मे मतमिदं नित्यमनुवर्तन्ति मानयाः
भद्रावन्तो न म्रियन्ते मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः
ये ते तदभ्यस्यन्तो नानुवर्तन्ति मे मतं
सर्वज्ञानविमृष्टास्तान् विनष्टान् विद्वद्यचेतसः
स्वयमे निषनं श्रेयः परधर्मोदायदपि
अनिच्छन्मानोऽपि पलादाक्रभेय नियोजितः

॥ अधिकश्लोकाः ॥

मत्तयेप कथं हृत्त कथं चैव विवर्धते
किमात्मा कः किमाचारस्तन्ममावस्य पृच्छतः

श्रीभगवानुवाच

एष मत्स्यः परः शुश्रूक्षिनामिन्द्रियैः ता
सुखतंत्र इवासीनो मोहयन्पार्थ विपुलि
कामकोयमयो चोरः स्तंभहर्षसमुद्भवः
अंशूरोऽपिमानात्मा दुस्तर पापकर्मभिः
एषमस्य निरर्थं शोकमस्य ददाति च
एष चास्य करोत्येव मोहयंस्तु शुद्धमुदुः

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः
गुणा गुणेषु वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते
ये मे मतमिदं नित्यमनुवर्तन्ति मानवाः
श्रद्धावन्तो न म्रियन्ते मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः
ये ते तदभ्यस्यन्तो नानुवर्तन्ति मे मतं
सर्वज्ञानविमृष्टास्तान् विद्वि नष्टान् चेतसः
स्वयमे निषनं श्रेयः परधर्मो भयावहः
अनिच्छन्नापि बाष्पेण पलादिव नियोजितः

॥२७॥	॥२७॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥२८॥	॥२८॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३१॥	॥३१॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३२॥	॥३२॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३५॥	॥३५॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३६॥	॥३६॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३७॥	॥३७॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३८॥	॥३८॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥३९॥	॥३९॥	×	×	×	×	×	×	×	×
॥४०॥	॥४०॥	×	×	×	×	×	×	×	×

॥ भोजपत्रो गीतापाठः ॥

स एष कलुषः क्षुद्रः शत्रुमेसी घनंजय
रजःप्रवृत्तो मोहात्मा मनुष्याणामुपद्रवः
काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः
एतैर्विमोहमत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनां

॥ अधिक श्लोकाः ॥

इन्द्रियेभ्यः परं चेदथैतसः सत्त्वमुत्तमं
सत्त्वादयः महानात्मा महतेऽव्ययमुत्तम
अन्यथानु परं ब्रह्म व्यापकं चाप्यलिंगकं
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जीवे अमृतत्वं च गच्छति
इन्द्रियाणां पृथग्भावमुदयास्तमयौ च यौ
पृथगुत्थयमानानां ज्ञात्वा धीरो न शोचति
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेर्यः परतस्तु सः

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

एवं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं
एवं परंपराख्यातमिमं राजर्षयो विदुः
वीतरागभयक्रोधा मन्यया मद्भ्यषाश्रयाः
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागतः
न मां कर्माणि लिपन्ति न मे कामः फलेष्वपि

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः
एतैर्विमोहमत्येष ज्ञान मावृत्य देहिनां

मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु-सः

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं
एवं परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः
वीतरागभयक्रोधा मन्यया मोक्षप्राप्तिनाः
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागतः
न मां कर्माणि लिपन्ति न मे कर्मफले स्पृहा

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

॥ अधिक श्लोकः ॥

भयं मदाश्रय इति हि ब्रह्मवेदनं
ब्रह्मरिदं प्रगति ग्रामान्तरं ब्रह्मात्मनेव हि
देवेषां परे यज्ञं योगिनः समुपासते
अपि चेदसि पाणिन्यः सर्वेभ्यः एषकृततमः
आत्मनं न कर्माणि निरुन्वन्ति पवनं य

॥ अधिक श्लोकः ॥

यथा रणिः सर्वस्मान्मभुङ्क्ते
द्रुगान्नमन्नापि हि सर्वभक्षः
नृगेव देवी त्रिपात्मभुङ्क्ते
न विद्यते दुःखपापेभ्य शुद्धः

यस्माद्भानमभुनं रुद्रश्च ज्ञानाग्निनात्मनः
छित्तं गंत्यं योगमनादिष्टोनिष्ठ भारत

॥ अथ पंचमोऽध्यायः ५ ॥

यच्छेय एतयोरेकं तन्मे द्रुहि विनिश्चितं
निर्विदो हि मदाश्रयो गुरं वंशात् प्रमुच्यते
एकमप्याग्निः सम्यगुभयोर्विन्दते फलं
तस्मात्त्येः प्राप्यते स्थानं तयोर्गैरपि गम्यते

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

॥ २४ ॥ देवेषां परे यज्ञं योगिनः पर्युपासते
॥ २५ ॥ अपि चेदसि पावेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृततमः
॥ २६ ॥ आत्मनं न कर्माणि निरुन्वन्ति धनं जय
॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ तस्माद्भानमभुनं रुद्रश्च ज्ञानाग्निनात्मनः
॥ २९ ॥ छित्तं गंत्यं योगमनादिष्टोनिष्ठ भारत
॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ यच्छेय एतयोरेकं तन्मे द्रुहि सुनिश्चितं
॥ ३२ ॥ निर्विदो हि मदाश्रयो गुरं वंशात् प्रमुच्यते
॥ ३३ ॥ एकमप्याग्निः सम्यगुभयोर्विन्दते फलं
॥ ३४ ॥ तस्मात्त्येः प्राप्यते स्थानं तयोर्गैरपि गम्यते
॥ ३५ ॥

॥ भोजपत्री गोतापाठः ॥

प्रलपन् विलपन् गृह्णन्नुन्मिपन्निमिपन्निपि
योगिनः कर्म कुर्वति संगं त्यक्त्वात्मसिद्धये
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिधौतकल्पयाः

॥ अधिक श्लोकाः ॥

स्मरन्तोपि गृह्णन्तेतत्सृशतोऽपि स्वकर्मणि
सक्ता अपि न सज्जति पंके रविकरा इव
विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि
चामर्यक्षेष्वात्मकात्मा विन्दत्यात्मनि यः सुखं
स ब्रह्म योगयुक्तात्मा सुखमन्यमश्नुते
ये हि संसर्गजा भोगा दुःखेयोनय एव ते
श्वनोवीर्यव यः सोऽप्राकृशरीरविमोचनात्
क्वामक्रोधोद्वेगं वेगं स योगी न सुखी मयः
भन्तःसुखान्तरारामस्तथान्तर्धौतिरेव यः
स पार्थ परमं योगं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति
विगतेच्छामयक्रीडो यः सदा मुक्त एव स

॥ अथ

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनैवात्मात्मना जितः
जितात्मनः प्रशांतस्य परात्मसु समा मतिः

॥ प्रचलित गोतापाठः ॥

प्रलपन् विलपन् गृह्णन्नुन्मिपन्निमिपन्निपि
योगिनः कर्म कुर्वति संगं त्यक्त्वात्मसिद्धये
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिधौतकल्पयाः

विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि
चामर्यक्षेष्वात्मकात्मा विन्दत्यात्मनि पतसुखं
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमन्यमश्नुते
ये हि संसर्गजा भोगा दुःखेयोनय एव ते
श्वनोवीर्यव यः सोऽप्राकृशरीरविमोक्षणात्
क्वामक्रोधोद्वेगं वेगं स युक्तः स सुखी नरः
योन्तःसुखान्तरारामस्तथान्तर्धौतिरेव यः
स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति
विगतेच्छामयक्रीडो यः सदा मुक्त एव स

॥ अथ पृष्ठोऽध्यायः ६ ॥

बन्धुरात्मात्मनश्च येनैवात्मात्मना जितः
जितात्मनः प्रशांतस्य परमात्मा समाहितः

॥ ९ ॥

॥ ११ ॥

॥ १७ ॥

॥ १८ ॥

॥ १९ ॥

॥ २१ ॥

॥ २२ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः-॥

समं कायश्चिरोप्राप्तं धारयन्नचलं स्थिरः
संप्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्व दिशश्चानवलोकयन्
युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः
नास्यश्नतस्तु योगोस्ति न चैकान्तमनश्नतः
न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुन
योगिनो यतश्चित्तस्य युञ्जतो योगमात्मनः
यत्रोपरमते चित्तं निर्बुद्धं योगसेवया
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः
युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी विगत क्लमयः
मुखेन ब्रह्मसंस्पृशमर्यतं सुखमश्नुते

×

×

×

×

×

×

×

×

×

॥ १०॥
॥ ११॥
॥ १२॥
॥ १३॥
॥ १४॥
॥ १५॥
॥ १६॥
॥ १७॥
॥ १८॥
॥ १९॥
॥ २०॥
॥ २१॥
॥ २२॥
॥ २३॥
॥ २४॥
॥ २५॥
॥ २६॥
॥ २७॥
॥ २८॥
॥ २९॥
॥ ३०॥
॥ ३१॥
॥ ३२॥
॥ ३३॥
॥ ३४॥
॥ ३५॥
॥ ३६॥
॥ ३७॥
॥ ३८॥
॥ ३९॥
॥ ४०॥
॥ ४१॥
॥ ४२॥
॥ ४३॥
॥ ४४॥
॥ ४५॥
॥ ४६॥
॥ ४७॥
॥ ४८॥
॥ ४९॥
॥ ५०॥
॥ ५१॥
॥ ५२॥
॥ ५३॥
॥ ५४॥
॥ ५५॥
॥ ५६॥
॥ ५७॥
॥ ५८॥
॥ ५९॥
॥ ६०॥
॥ ६१॥
॥ ६२॥
॥ ६३॥
॥ ६४॥
॥ ६५॥
॥ ६६॥
॥ ६७॥
॥ ६८॥
॥ ६९॥
॥ ७०॥
॥ ७१॥
॥ ७२॥
॥ ७३॥
॥ ७४॥
॥ ७५॥
॥ ७६॥
॥ ७७॥
॥ ७८॥
॥ ७९॥
॥ ८०॥
॥ ८१॥
॥ ८२॥
॥ ८३॥
॥ ८४॥
॥ ८५॥
॥ ८६॥
॥ ८७॥
॥ ८८॥
॥ ८९॥
॥ ९०॥
॥ ९१॥
॥ ९२॥
॥ ९३॥
॥ ९४॥
॥ ९५॥
॥ ९६॥
॥ ९७॥
॥ ९८॥
॥ ९९॥
॥ १००॥

॥ भोजपत्रो गीतापाठः ॥

॥ अधिक श्लोकः ॥

इदं तैजितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः
समकायश्चिरोप्राप्तं धारयन्नचलः स्थिरः
संप्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्व दिशश्चानवलोकयन्
युञ्जन्नेवं सदात्मानं भक्तो नान्यमानसः
योगोस्ति नैवात्यशतो न चैकान्तमनश्नतः
न चाति स्वप्नशीलस्य नासिकाग्रतोर्जुन
योगिनो यतश्चित्तस्य युञ्जतो योगमात्मनि
यत्रोपरमते चित्तं निर्बुद्धं योगसेवनात्
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः
युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः
मुखेन ब्रह्मसंयोगमत्यन्तमधिगच्छति
॥ अधिक श्लोकः ॥

स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सौक्ष्मः परमः स्पृष्टः
स एव विष्णुः स प्राणः स कालाग्निः स चंद्रमाः
स एव सर्वं पदभूतं यत्र भाव्यं संनातनं
ब्रह्मा तं मृत्युमत्येति नान्यः पथा विमुक्तये

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि
संश्रयन् ब्रह्मपरमे याति नान्येन हेतुना
इक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः
आत्मानमरणो कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिं
प्राननिर्मथनाभ्यासात्पापं दहति पूरूपः
यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति
यस्तु सर्वाणि भूतानि आत्मन्येयानुपश्यति
सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते
सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः
सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते
अग्रजः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः
स्निग्धमानः सतां मार्गं प्रमूढो ब्रह्मणः पथि
अनेकचित्तोदविश्रांतो मोहद्वयैव वज्रगतः
अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृणु गच्छति
कच्चिन्नोभयविश्रष्टश्छिन्नाश्र ह्य नश्यति
अपतिष्ठे महाबाहो विनाशं चाधिगच्छति

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि
इक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः
यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति
सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः
सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते
अयतिः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः
अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृणु गच्छति
कच्चिन्नोभयविश्रष्टश्छिन्नाश्रमिव नश्यति
अपतिष्ठे महाबाहो विमूढो ब्रह्मणः पथि

॥ मेजपत्री गीतापाठः ॥

नहि कल्याणकृत कश्चिद् दुर्गतिं जातु गच्छति
प्राप्य पुण्यकृता लोकानुपित्वा शाश्वतीः समा
अथवा योगिनामेव जायते धीमतां कुले
तत्र तं बुद्धिमयोगं लभते पार्वदेहिकं
ततो भूयोपि यतते सिद्धये कुरुनन्दन
पूर्वाभ्यासेन तेनैव क्रियते ह्यवशोपि सन्
तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानिभ्यश्च मतोधिकः

॥४६॥

॥४७॥

॥४८॥

॥

॥४९॥

॥५०॥

॥५२॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ७ ॥

मन्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रित
यज्ज्ञात्वा न पुनः किञ्चित् ज्ञातव्यमवशिष्यते
अह कृत्स्नस्य जगतः प्रलयः प्रभवस्तथा
पुनः पृथिव्यां गन्धेस्मि तेजश्चास्मि विभावसा
उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतः
आस्थितः स हि युक्तात्मा ममेवानुत्तमां गतिम्
ए च ततः कामान्मयैव चिद्विज्ञानं हि तान्

॥ १ ॥

॥ २ ॥

॥ ६ ॥

॥ ९ ॥

॥

॥१८॥

॥२२॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

नहि कल्याणकृतकश्चिद् दुर्गतिं तात गच्छति
प्राप्य पुण्यकृतालोकानुपित्वा शाश्वती समा
अथवा योगिनामेव कुले भवति धीमतां
तत्र ते बुद्धिमयोगं लभते पार्वदेहिकं
यतते च ततो भूयो सखिद्वेहा कुरुनन्दन
पूर्वाभ्यासेन तेनैव हियते ह्यवशोपि सन्
तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानिभ्योपि मतोधिकः

॥४०॥

॥४१॥

॥४२॥

॥

॥४३॥

॥४४॥

॥४६॥

॥ १ ॥

॥ २ ॥

॥ ६ ॥

॥ ९ ॥

॥

॥१८॥

॥२२॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

॥ अधिक श्लोकाः ॥

देवान्देवयजो यान्ति सिद्धान्गान्ति सिद्धवर्ताः ॥
पक्षाग्निव्याघ्रान्गान्ति गन्धर्वोश्चतुस्रपरायणाः ॥
भूतान्मनुष्यजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि ॥
मयिदमन्ति च भूतानि मां तु वेद न कश्चन ॥
येषां स्वर्गतं गतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां ॥

॥२१॥

॥

॥२४॥

॥२७॥

॥२९॥

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ८ ॥

भूतभोगोन्नवक्रो विसर्गः कर्मसंज्ञितम्
मदयर्पितमने बुद्धिर्मां वैवर्ष्यस्य संशयम् ॥

॥३॥

॥७॥

॥ अधिक श्लोकः ॥

यथा नयः संदमानाः समुद्रे
गच्छन्त्यस्तं नावकूपे विहाय
तथा विद्वान्नामरूपादिमुक्तः
परास्परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥

॥

॥९॥

॥११॥

॥१२॥

॥

॥१३॥

॥ अधिक श्लोकाः ॥

यानां नाभ्युदितमभ्युपेतं च येन वाक्
सदेव यत्नं त्वं विद्ध नेदं यदिदमुपासते ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

देवान्देवयजो यान्ति \times \times
भूतभोगोन्नवक्रो विसर्गः कर्मसंज्ञितः \times
मदयर्पितमने बुद्धिर्मां वैवर्ष्यस्य संशयः \times
येषां स्वर्गतं गतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां \times

॥२१॥

॥

॥२४॥

॥२७॥

॥२९॥

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ८ ॥

भूतभोगोन्नवक्रो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥३॥

मदयर्पितमने बुद्धिर्मां वैवर्ष्यस्य संशयः ॥७॥

॥ अधिक श्लोकः ॥

यथा नयः संदमानाः समुद्रे
गच्छन्त्यस्तं नावकूपे विहाय
तथा विद्वान्नामरूपादिमुक्तः
परास्परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥

॥

॥९॥

॥११॥

॥१२॥

॥

॥१३॥

॥ अधिक श्लोकाः ॥

यानां नाभ्युदितमभ्युपेतं च येन वाक्
सदेव यत्नं त्वं विद्ध नेदं यदिदमुपासते ॥

॥ भोजपत्रो गीतापाठः ॥

मनुते यन्न मनसा येनाहुश्च मनोमत्तम्
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते
यद्यश्रुता न पश्यति येन चक्षुषि पश्यति
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते
माणीति यन्न प्राणेन प्राणः प्राणीयते यतः
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते
एतद्देवैकाक्षरं ब्रह्म एतद्देवामृतं परम्
एतद्देवान्यप्यं ज्ञात्वा यो यदिच्छेत्तदानुयात्
एतदालंबनं श्रेष्ठमेतदालंबनं परम्
एतदालंबनं ज्ञात्वा प्राप्नोति परमां गतिम्
सर्वद्वाराणि सयम्य मनो हृदि निरुध्य च
मून्यर्थाध्यात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम्
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मायनुस्मरन्
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिं

॥ अग्रिक श्लोकः ॥

तदेवदत्तारं ब्रह्म स प्राणो वाङ् मनश्च सः
तत्तत्प्रमथतं चैव तद्देदि भरतर्षभ
प्रणवो धनुः शरा दात्या ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

॥ १४ ॥

॥ १५ ॥

॥ १६ ॥

॥ १७ ॥

॥ १८ ॥

॥ १९ ॥

॥ २० ॥

॥ २१ ॥

॥ २२ ॥

॥ २३ ॥

सर्वद्वाराणि सयम्य मनो हृदि निरुध्य च
मून्यर्थाध्यात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणां
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मायनुस्मरन्
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिं

॥ १३ ॥

॥ १३ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

भुतग्रामनिन्दं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ९ ॥
परं भावमजानन्तो ममाध्ययमनुत्तमं ॥ १० ॥
आसुरीं राक्षसीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ ११ ॥
सततं कीर्तयन्तो यजन्तश्च दृढव्रताः ॥ १२ ॥
वेद्यं पवित्रमोद्गुरोऽथ ब्रह्म साम यजुः ॥ १३ ॥
अनन्याश्च श्रित्ता मां ये जनाः पर्युपासते ॥ १४ ॥
तेऽपि मामेव कान्तेय यजन्ते विधिपूर्वकम् ॥ १५ ॥
॥ अधिक श्लोकाः ॥

अर्चित्यगन्धयुक्तमन्तरूपं
शिवं प्रशांतममृतं ब्रह्मयोनियम्
तमादिमध्यान्तविहीनमेकं
बिम्बं चिदानंदरूपमद्भुतम्
उमासहायं परमेश्वरं मधुं
त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशांतम्
द्व्यष्टुडरीकं विराजं विधुदं
संचितदेहं ब्रह्मरूपं विशेषम्
कान्तेय प्रतिजानीहि न मदु भक्तः प्रणश्यति

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

भुतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८ ॥
परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥ ९ ॥
राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १० ॥
सततं कीर्तयन्तो मां यतन्तश्च दृढव्रताः ॥ ११ ॥
वेद्यं पवित्रमोद्गुरोऽथ ब्रह्म साम यजुरेव च ॥ १२ ॥
अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते ॥ १३ ॥
तेऽपि मामेव कान्तेय यजन्तस्तपविधिपूर्वकम् ॥ १४ ॥

x x x x x x x x
x x x x x x x x

कान्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति

॥ १५ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

॥ अथ दशमोऽध्यायः १० ॥

अयं सर्वस्य प्रभवः इतः सर्वं प्रवर्तते
 न हि ते भगवन्व्यक्तिं विदुर्देवा महर्षयः
 वक्तुमर्हस्यशेषेण विभूतीरात्मनः शुभाः
 कथं विद्यामहं येनिंस्त्वामहं परिचिन्तयन्
 हन्त ते कथयिष्यामि विभूतीरात्मनः शुभाः
 तेरावणं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं
 नान्तोऽस्ति शुभदिव्यानां विभूतीनां परंतप
 तत्तदेवावगच्छेत्त्वं मम तेजोऽसंभवम्
 अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञातेन तवाजुन

॥ अथ

एकादशोऽध्यायः ११ ॥

॥ संजय उवाच ॥

॥ अधिकं पश्य ॥

श्रुत्वा श्रीकृष्णवचनं राजन्यार्योऽब्रवीत्तदा
 मदनुग्रहाय परमं शुद्धमध्यात्मसंज्ञितम्
 यत्त्वगेतं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम
 भवाप्ययो हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया

॥८॥ अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते
 ॥१४॥ न हि ते भगवन् व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः
 ॥१६॥ वक्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः
 ॥१७॥ कथं विद्यामहं येनिंस्त्वां सदा परिचिन्तयन्
 ॥१९॥ हन्त ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः
 ॥२७॥ ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं
 ॥४०॥ नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप
 ॥४१॥ तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोऽसंभवम्
 ॥४२॥ अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञातेन तवाजुन

॥ अजुन उवाच ॥

×

×

॥ मदनुग्रहाय परमं शुद्धमध्यात्मसंज्ञितम्
 ॥ यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम
 ॥ भवाप्ययो हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया

॥ ॥ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

त्वतः कथलपनाक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययं
 एवंमेतयथाऽऽन्य त्वमास्यान परमेश्वर
 द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमश्वरं पुरुषोत्तम
 मन्यसे यदि तच्छय्य मया द्रष्टुमिति प्रभो
 योगीश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्

॥ अभिकं पण ॥

भुत्वा पार्थिवः माह भगवान्भक्तवत्सलः
बहून्यदृष्टपूर्वाणि पद्माश्रयाणि पाण्डव
न तु मा शश्वयिभि द्रष्टुमनैव स्मचक्षुषा
प्राप्तुया ततो राजन्महायोगीश्वरो हरिः
दिव्यमोलांवरधर दिव्यगन्धानुलेपनम्

नात् न मय न पुनस्तर्वादि
पश्यामि पिबेदर विभ्यरूपम्
स्वस्तीति चोत्तदैव महर्षिसयाः
स्तुबन्वि त्यां स्तुतिभि पुष्कलाभिः
अनी सर्वे धृतराष्ट्रस्य पुत्राः
सर्वैः सहेयाऽनिराल संपः

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

॥ त्वत्तः कमल्पनाक्ष भाहात्म्यमपि चान्वयं
 ॥ एवमेतद्यथास्य त्वमात्मानं परमेश्वर
 ॥ द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमेश्वरं पुरुषोत्तम
 ॥ मन्यसे यदि तच्छब्दं मया द्रष्टुमिति प्रभो
 ॥ योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्

✕

॥५॥ वद्वन्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत
॥७॥ न तु मां शश्वसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा
॥९॥ एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगेश्वरो हरिः
॥१०॥ दिव्यमाल्यांवरधर दिव्यगन्धानुलेपनं
॥१२॥ नान्तं न मर्ध्यं न पुनस्तवादि
॥१७॥ पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूप
॥ स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसंघाः
स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाणि
॥२२॥ अमी च त्वां घृतराष्ट्रस्य पुत्राः
सर्वे सदैवावनिपाद्यसंघः
॥२७॥

x

॥ ६ ॥
॥ ८ ॥
॥ ९ ॥
॥ १० ॥

॥ ११ ॥
॥ १२ ॥
॥ १३ ॥
॥ १४ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

॥ अथ दशमोऽध्यायः १० ॥

अयं सर्वस्य प्रभवः इतः सर्वं प्रवर्तते
न हि ते भगवन्व्यक्तिं विदुर्देवा महर्षयः
वक्तुमर्हस्यशेषेण विभूतीरात्मनः शुभाः
कथं विद्यामहं योगिंस्त्वामहं परिचिन्तयन्
हन्त ते कथयिष्यामि विभूतीरात्मनः शुभाः
पैराद्यणं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं
नान्तोऽस्ति शुभदिव्यानां विभूतीनां परंतप
तत्तदेवावगच्छेत्सर्वं मम तेजोऽसंभवम्
अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञातेन तवार्जुन

॥ अथ एकादशोऽध्यायः ११ ॥

॥ संजय उवाच ॥

॥ अधिकं पश्यां ॥

श्रुत्वा श्रीकृष्णवचनं राजन्पार्योऽब्रवीत्तदा
मदनुग्रहाय परमं शुद्धमध्यात्मसंज्ञितम्
यच्चोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विभूतो मम
भवाप्येषा हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया

॥ प्रचलितं गीतापाठः ॥

॥८॥ अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते
॥१४॥ न हि ते भगवन् व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः
॥१६॥ वक्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः
॥१७॥ कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां सदा परिचिन्तयन्
॥१९॥ हन्त ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः
॥२७॥ पैराद्यणं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं
॥४०॥ नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप
॥४१॥ तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोऽसंभवम्
॥४२॥ अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञातेन तवार्जुन

॥ अर्जुन उवाच ॥

॥ अर्जुन उवाच ॥

मदनुग्रहाय परमं शुद्धमध्यात्मसंज्ञितम्
यच्चोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विभूतो मम
भवाप्येषा हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया

॥ भोजपत्री गोतापाठः ॥

कस्माच्च ते न नमेरुमहात्मन्
वेत्तासि वेद्यं परमं च धाम
वायुर्येमोग्निर्वरुणः शशांकः
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च

॥ अपिकोऽर्थः श्लोकः ॥

अनादिमानममितप्रभावः
सर्वेश्वरः सर्वमहाविभूते
नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृतः
पुनश्च भूयश्च नमो नमस्ते
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते
नमोस्तु ते सर्वत एव सर्वं

अधिकोऽर्थः श्लोकः

नहि रथद्वयः कश्चिदस्तीह देव
लोकत्रये दृश्यतेऽनित्यरूपो
प्रनतवीर्यामित निजमस्त
व्यामोऽपि सर्वं च ततोऽसि सर्वः
अर्जुनता महिमानं तथेवं

॥ प्रचलित गोतापाठः ॥

कस्माच्च ते न नमेरुमहात्मन्
वेत्तासि वेद्यं परं च धाम
वायुर्येमोग्निर्वरुणः शशांकः
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च

x x

x x

नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृतः
पुनश्च भूयश्च नमो नमस्ते
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते
नमोस्तु ते सर्वत एव सर्वं

x x

x x

अनंतवीर्यामितविरूपस्त्वं
सर्वं समाप्नोषि ततोऽसि सर्वः
अर्जुनता महिमानं तथेवं

॥३७॥

॥३८॥

॥

॥३९॥

॥

॥४०॥

॥४१॥

॥४१॥

॥४२॥

॥

॥४३॥

॥

॥४४॥

॥

॥४५॥

॥४६॥

॥ भोजपत्री गोतापाठः ॥

॥ अधिक श्लोको ॥

नानारूपैः पुरुषैर्योध्यमाना
 विंशति ते वक्त्रमचिन्त्यरूपम्
 योधिष्ठिरा धार्तराष्ट्राश्च योधाः
 शस्त्रैः कृत्वा विविधैः सर्व एव
 त्वदेजसा विहता नूनमेव
 तथा हीमै त्वच्छरीरमविष्टाः
 तथा त्वामी नरलोकवीरा
 विंशति वक्त्राण्यभिविज्वलन्ति
 तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
 भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णोः

॥ अधिक श्लोकः ॥

नारायणोऽहं पुरुषः शिवोऽहं
 ब्रह्माहमस्मि सकलेश्वरमस्मि
 पूर्णोऽहमिदं पुरातनोऽहं
 हिरण्ययो ज्ञानरूपोऽहमस्मि
 द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च
 कर्णं तथान्यान्पि वीरयोधान्

॥ प्रचलित गोतापाठः ॥

॥
 ॥२९॥
 ॥३०॥

तथा त्वामी नरलोकवीरा
 विंशति वक्त्राण्यभिविज्वलन्ति
 तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
 भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णोः

॥२८॥

॥३०॥

॥
 ॥३५॥
 ॥३८॥

द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च
 कर्णं तथान्यान्पि योववीरान्

॥३४॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

अष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥५३॥
तेनैव रूपेण भूज्जटयेन सहस्रबाहो भव विषमूर्ते ॥५४॥
पूर्वं रूपं शक्यमहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥५५॥
मत्कृया तनन्यया शक्यो ह्यहमेवंविधोर्जुन ॥५६॥
मत्कृया तनन्यया शक्य अहमेवंविधोर्जुन ॥५७॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः १२ ॥

ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं मामुपासते
निवसिष्यसि मन्देव योगमुत्तममारिधतः ॥ ३ ॥
अथायेनाङ्गितु चित्तं न शक्नोषि मयि स्थिरं ॥ ४ ॥
ध्यानादर्पमपलागस्यागाच्छांतिर्निरंतरा ॥ ५ ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मे भक्तः स मे प्रियः ॥ ६ ॥
दर्पमः युष्मदपक्रोर्धमुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ ७ ॥
सर्वार्थभ्रष्टस्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ ८ ॥
शुभाशुभफलस्यागी भक्तिमान् यः स मे प्रियः ॥ ९ ॥
ये तु भर्माभ्युत्तिदं यथेकं पशुपासते ॥ १० ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

अष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥४५॥
तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विषमूर्ते ॥४६॥
पूर्वरूपः शक्य अहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥४७॥
मत्कृया त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोर्जुन ॥४८॥
ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पशुपासते ॥ ३ ॥
निवसिष्यसि मय्येव भक्त ऊर्ध्वं न संशयः ॥ ४ ॥
अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरं ॥ ५ ॥
ध्यानात्कर्मफलस्यागस्यागाच्छांतिरनंतरं ॥ ६ ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ ७ ॥
दर्पमर्पमपक्रोर्धमुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ ८ ॥
सर्वार्थभ्रष्टस्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ ९ ॥
शुभाशुभफलस्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥ १० ॥
ये तु भर्माभ्युत्तिदं यथेकं पशुपासते ॥ ११ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

पितासि लोकस्य चराचरस्य
त्वमस्य विश्वस्य गुरुगरीयान्
पितृव पुत्रस्य सखेव सख्युः
प्रियः प्रियायार्हसि देव सोऽदुम्
॥ अधिक श्लोकाः ॥

दिष्याति कर्माणि तवाद्भुतानि
पूर्वाणि पूर्वा ऋणयः स्मरन्ति
नायोरिति कर्ता जगत्स्त्वमेका
धृता विधाता च विशुद्धवद्य
तवाद्भुतं किन्तु भवेदसह
किवाऽशक्यं परतः कीर्तयिष्ये
कर्तासि सर्वस्य यतः स्वयं वै
विभो ततः सर्वमिदं त्वमेव
अत्यद्भुतं कर्म न दुष्करं ते
कर्मोपमानं न हि विद्यते ते
न ते गुणानां परिमाणमस्ति
न तेजसो नापि बलस्य नर्द्धः

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

पितासि लोकस्य चराचरस्य
त्वमस्य पूज्यश्च गुरुगरीयान्
पितृव पुत्रस्य सखेव सख्युः
प्रियः प्रियायार्हसि देव सोऽदुम्

x x x x x x x x x x x x x

x x x x x x x x x x x x x

॥४३॥

॥४४॥

॥४८॥

॥४९॥

॥५०॥

॥५१॥

॥५२॥

॥ भोजपत्रो गीतापाठः ॥

प्रमादमोहा जायेते तमसोऽज्ञानमेव च
ऊर्ध्वं गच्छन्ति सत्त्वेन मध्ये तिष्ठति राजसाः
गुणा वर्तन्ते इत्येव यो ज्ञस्तिष्ठति नेगते
समदुःखसुखस्वप्नः समलोप्याश्मकांचनः
सर्वारिम्फलदयाणी गुणातीतः स उच्यते

॥१७॥

॥१८॥

॥२३॥

॥२४॥

॥२५॥

॥ अथ पंचदशोऽध्यायः १५ ॥

अथोर्ध्वं प्रसूता यस्य शाखा
मसंगश्लेष्णेन शितेन छित्वा
ततः परं तत्पदं मागितव्यं
यस्मिन्गते न नियतैत भूयः
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये
यतः प्रवृत्तिः प्रसूता पुराणी

॥ २ ॥

॥ ३ ॥

॥

॥ ४ ॥

॥ अधिकः श्लोकः ॥

संसार्यैनमुपयो ज्ञानवृत्ताः
छुवात्मानो वीतरागाः प्रशान्ताः
ते सर्वेण सर्वतः प्राप्य वीरा
युक्तात्मानः सर्वमेवाविशन्ति

॥

॥ ५ ॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

प्रमादमोहा तमसो भवतोऽज्ञानमेव च
ऊर्ध्वं गच्छन्ति सत्त्वस्था मध्ये तिष्ठति राजसाः
गुणा वर्तन्ते इत्येव योऽवतिष्ठति नेगते
समदुःखसुखः स्वस्थः समलोप्याश्मकांचनः
सर्वारिम्फलदयाणी गुणातीतः स उच्यते

॥१७॥

॥१८॥

॥२३॥

॥२४॥

॥२५॥

॥ २ ॥

॥ ३ ॥

॥

॥ ४ ॥

x x x x
x x x x
x x x x
x x x x

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥

॥ श्री भगवानुवाच ॥

॥ अधिकः श्लोकः ॥

मरुतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च
एतत्ते कथयिष्यामि ज्ञानं ज्ञेयं च भारत
एतयो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितं
सर्वतः पाणिपादांतं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि चेष्टितं
कारणं गुणसंगोऽस्य सदस्योऽनिजन्मसु

॥ अधिकः श्लोकः ॥

मयासितारं सर्वपापणीयांसमणोरपि
रूपमामं स्यन्धीगम्यं जानीयात्पुरुषं परं
उपदेष्टानुमंता च कर्ता भोक्ता महेश्वरः
अनादित्वाच्चिर्मलस्यत् परमात्माऽयमन्ययः

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः १४ ॥

रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भारत वर्धते

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

॥ श्री भगवानुवाच ॥

॥ * * *
॥ १ ॥ एतयो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः
॥ २ ॥ ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः
॥ ५ ॥ सर्वतः पाणिपादं तत् सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं
॥ १४ ॥ ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि चेष्टितं
॥ १८ ॥ कारणं गुणसंगोऽस्य सदस्योऽनिजन्मसु
॥ २२ ॥

॥ * * *
॥ २३ ॥ उपदेष्टानुमंता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः
॥ २४ ॥ अनादित्वाच्चिर्गुणस्त्वात् परमात्मायमन्ययः
॥ ३३ ॥

॥ १० ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

न भूमिसपो मम बहनिस्ति
न चानिधो मेस्ति न चाम्बरं च
एवं विदित्वा परमात्मरूपं
गुहाशय निष्कलमद्वितीयम्
समस्तसार्ति सदसदिहीनं

प्रयाति शुद्ध परमात्मरूपम्

द्राविमौ पुरुषो लोके क्षरश्चाक्षर एव च,
इति शार्तं श्रुतम मया प्रोक्तं तवानव

॥१८॥

॥

॥१९॥

॥२०॥

॥२४॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायः १६ ॥

दया भूतेष्वलौक्यं च मार्दवं ह्रीरचापलम्
तेजः क्षमा धृतिस्तुष्टिरद्रोहो नाभिमानीता
असत्यमप्रतिष्ठं च जगदाहुरनीश्वरं
अपरस्परसन्भूतमकिंचित्कामहेतुकम्
एकां दृष्टिमष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः
असद्ग्रहाश्रिताः क्रूराः प्रवरन्त्यशुचिब्रताः
ईरन्ते कामलोभार्थमन्यायेनार्थसंचयान्
परोऽहम् योगी सिद्धोहं बलवान् सुखी

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

× × × × × ×

× × × × × ×

× × × × × ×

× × × × × ×

द्राविमौ पुरुषो लोके क्षरश्चाक्षर एव च

इति पृथतम शास्त्रमिदमुक्तं मयानव

॥१६॥

॥२०॥

॥२॥

॥३॥

॥

॥८॥

॥९॥

॥१०॥

॥१२॥

॥१४॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

निर्मानमोहा जितसंगदोषा

अथात्मनिष्ठा विनिवृत्तकायाः

यदेविमुक्ता मुखदुःखसंस्रै

र्गच्छन्त्यमृताः पदमव्ययं तद्

॥ अधिक श्लोकः ॥

वेदाविक्रानविनिश्चितायाः

संन्यासयोगेन च शुद्धसत्त्वाः

ते ब्रह्मलोके च परात्मिका

परामृताः परिसुच्यन्ति दुःखात्

न तद् भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः

शरीत्वा तानि संयांति वायुर्मग्नानिवाशयात्

मामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमेजसा

अहं वैभानरो भूत्वा प्राणिनां देहमास्थितः

प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं

॥ अधिक श्लोको ॥

न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो

न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

निर्मानमोहा जितसंगदोषा

अध्यात्मनिष्ठया विनिवृत्तकायाः

इन्द्रैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंस्रै

र्गच्छन्त्यमृताः पदमव्ययं तद्

× × × ×

× × × ×

× × × ×

× × × ×

न तद् भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः

शरीत्वेतानि संयांति वायुर्मग्नानिवाशयात्

मामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमेजसा

अहं वैभानरो भूत्वा प्राणिनां देहमास्थितः

प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं

× ×

× ×

॥

॥ ५ ॥

॥ ६ ॥

॥ ८ ॥

॥ १३ ॥

॥

॥ १४ ॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्राजसमिति स्मृतम्
यदकृतनयदेकस्मिन् कार्ये सक्तमहेतुकम्
क्रियते क्लेशग्रहं तद्राजसमिति स्मृतम्
विषादी दीर्घसूत्रश्च कर्ता तामस उच्यते
यथावक्षाभिजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी
अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसोऽन्विता
सर्वार्थान् विपरीतांश्च बुद्धिः सा तामसी मता
मुखं त्विदानीं शृणु मे त्रिविधं भरतर्षभ
यत्तदात्वे विपश्चिदं परिणामेऽभूतोपमम्
तत्सुखं सात्त्विकं विद्यादायबुद्धिमसादजम्
विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदात्वेऽभूतोपमम्
परिणामे विपश्चिदं तद्राजसमिति स्मृतम्
पर्युत्थानात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम्
स्वकर्मणा तमेवाचर्य सिद्धिं विन्दति मानवः
सिद्धिं प्राप्नोति यथा ब्रह्म प्राप्नोति तन् निबोध मे
समासेन तु कान्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा
बुद्धियोगं समाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव
मिथ्यैवाध्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राजसम्
यत्तु कृतनयदेकस्मिन् कार्ये सक्तमहेतुकम्
क्रियते बहुलुपासं तद्राजसमुदाहृतम्
विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस उच्यते
अथवावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी
अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसा वृत्ता
सर्वार्थान् विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी
मुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ
यत्तदग्रे विपश्चिदं परिणामेऽभूतोपमम्
तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिमसादजम्
विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदात्वेऽभूतोपमम्
परिणामे विपश्चिदं तत्सुखं राजसं स्मृतम्
परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम्
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः
सिद्धिं प्राप्नोति यथा ब्रह्म तत्प्राप्नोति निबोध मे
समासेन तु कान्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा
बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव
मिथ्यैव व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति

॥२१॥ ॥२२॥ ॥२४॥ ॥२८॥ ॥३१॥ ॥ ॥३२॥ ॥३६॥ ॥ ॥३७॥ ॥ ॥३८॥ ॥४४॥ ॥४६॥ ॥ ॥ ॥५१॥ ॥५८॥ ॥६०॥

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥

अनेकचित्ता विभ्रान्ता मोहस्येव वशंगताः
सिपाम्यजसमशुभोस्वासुरीष्वेव येनिषु

॥१६॥

॥१९॥

॥ प्रचलित गीतापाठः ॥

अनेकचित्तिविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः
सिपाम्यजसमशुभानासुरीष्वेव येनिषु

॥१६॥

॥१९॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः १७ ॥

ये शास्त्रविधिमुल्लङ्घ्य वर्तन्ते श्रद्धयान्विताः
सान्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति ताः शृणु
भूतप्रेतपिशचाश्च यजन्ते तामसा जनाः
कर्षयन्तः शरीरस्थं भूतग्राममचेतनं
इत्येते विद्वि तं यज्ञं राजसं बलमधुबम्
दीयते च परिक्रिष्टं तद्राजसमिति स्मृतम्
ब्रह्मणा तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा
प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ गीयते

॥१॥

॥२॥

॥४॥

॥६॥

॥१२॥

॥२१॥

॥२३॥

॥२६॥

॥१॥

॥२॥

॥४॥

॥६॥

॥१२॥

॥२१॥

॥२३॥

॥२६॥

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः १८ ॥

नियतस्य च संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते
दुःखमित्येव यः कर्म कायक्लेशभयात्प्यजेत्
पञ्चेमानि महाबाहो कारणानि निषेध मे
शरीराद्यनोभिर्हि यत्कर्मरभतेऽर्जुन
न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्च ते तस्य हेतवः

॥७॥

॥८॥

॥१३॥

॥

॥१५॥

॥७॥

॥८॥

॥१३॥

॥

॥१५॥